

સર્વજ્ઞ મહાવીર

પ્રભો! વીતરાગી-ઈષ્ટ ઉપદેશ વડે આત્માનું જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ બતાવીને આપે ધર્મચક્રનું પ્રવર્તન કર્યું. આપના ધર્મતીર્થમાં આજે પણ શ્રીગુરુપ્રતાપે અમને ઈષ્ટની પ્રાપ્તિ થાય છે...એ રીતે આપનું ધર્મચક્ર અમને મોક્ષપંથે લઈ જાય છે. આપશ્રીના અઢીહજાર વર્ષીય નિર્વાણ-મહોત્સવ પ્રસંગે અમે ભક્તિભરી વંદના કરીએ છીએ.

વિશ્વકલ્યાણકારી જિનેન્દ્ર-ધર્મચક્ર જયવંત વર્તો.

* *

[મહાવીર-મંગલ વંદના]

સુર-અસુર-નરપતિવંદને, પ્રવિનષ્ટ ઘાતી કર્મને,
પ્રણમન કરું હું ધર્મકર્તા તીર્થ શ્રી મહાવીરને.

જેઓ સર્વજ્ઞ છે, વીતરાગ છે, હિતોપદેશી છે, અને વર્તમાનમાં જેમનું ધર્મતીર્થ ચાલી રહ્યું છે-એવા અસાધારણ ગુણવંત ભગવાન મહાવીરને હું વંદન કરું છું.

તે ભગવાન મહાવીર જેનું આરાધન કરીને સર્વજ્ઞ થયા, અને જેની આરાધનાનો ભવ્યજીવોને ઉપદેશ આપ્યો, એવા શુદ્ધ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રને હું નમસ્કાર કરું છું ને તેની પૂર્ણતાની ભાવના ભાવું છું. અહો, આ રત્નત્રય મુમુક્ષુના સર્વ અર્થ સિદ્ધ કરનારાં અમૂલ્ય રત્ન છે.

અહો, આત્મતત્ત્વની અદ્ભુતતા બનાવનારું, તથા અનેકાન્તધર્મના ધ્વજથી સુશોભિત જિનશાસન જયવંત વર્તો-કે જે પરથી ભિન્ન આત્મતત્ત્વનું અદ્ભુત સ્વરૂપ બતાવીને ઈષ્ટની સિદ્ધિ કરાવે છે, ને જેનો પાર મિથ્યાદૃષ્ટિઓ પામી શકતા નથી.

શ્રી મહાવીરપ્રભુ મંગલમય છે. ઋષભાદિ તેવીસ ભગવંતો, સીમંધરાદિ વીસ વિદ્યમાન ભગવંતો કે ભાવિ-સૂર્યકીર્તિ ઈત્યાદિ ત્રિકાલવર્તી સર્વે અરહંતો-સિદ્ધો-પંચપરમેષ્ઠીઓ-રત્નત્રય-જિનવાણી-રાજગૃહી વગેરે સર્વે તીર્થો-એ બધાંય મંગળ, એક 'મંગલમય મહાવીર'માં સમાઈ જાય છે; તેથી મહાવીરપ્રભુનાં મંગળ ગુણગાનમાં અભેદપણે તે બધાયના ગુણગાન પણ આવી જાય છે. અત્યારે આપણું ચિત્ત મહાવીરમય છે; મહાવીરમાં સર્વે ઈષ્ટ પદો આવી જાય છે.

અહો મહાવીરદેવ ! આપના સર્વજ્ઞતા વગેરે અગાધ ગુણોની ગંભીરતા પાસે મારી બુદ્ધિ તો અત્યંત અલ્પ છે, છતાં આપના પરમ ઉપકારોથી પ્રેરાઈને ભક્તિપૂર્વક આપના જીવનનું આલેખન કરવા હું ઉદ્દમી થયો છું. અલ્પ હોવા છતાં પણ, મારી બુદ્ધિ આપના શાસનના પ્રતાપે સમ્યક્તાને પામી હોવાથી, હું નિઃશંકભાવે આપના અગાધ આત્મગુણોનું સ્તવન કરીને જગતમાં તેને પ્રસિદ્ધ કરીશ. મોક્ષગમનના અઢી હજારવર્ષ પછી પણ આપ અમારા જેવા સાધકોના અંતરમાં એવા ને એવા સાક્ષાત્ બિરાજી રહ્યા છો—એમ જ્ઞાનમાં આપનો સાક્ષાત્કાર કરીને હું આપના જીવનનું આલેખન કરું છું. અહા, આ રહ્યા સર્વજ્ઞ ! પ્રભો ! આપ મારી સન્મુખ જ બિરાજી રહ્યા છો...તેથી આપના જીવનનું સમ્યક્ આલેખન કરવાનું મારા માટે દુષ્કર નથી, સુગમ છે.. આનંદકારી છે; હે ભવ્ય સાધર્મી જનો ! તમે પણ જ્ઞાનમાં સર્વજ્ઞ મહાવીરને સાક્ષાત્ બિરાજમાન કરીને તેમને ચેતનસ્વરૂપે ઓળખજો, એટલે તમને પણ મહાન આત્મિક આનંદનો અપૂર્વ લાભ થશે.

પ્રભો ! આપના ગુણોના વર્ણનની ધૂનમાં હું શાબ્દિક ક્ષતિની અપેક્ષા નથી કરતો. અહા ! આપના ગુણના વાચક જે કોઈ શબ્દો હશે તે સુંદર હશે. પારસમણિના સ્પર્શથી લોહું પણ જો સોનું બની જાય છે, તો આપના જેવા સર્વોત્તમ પરમાત્માની સાથેના વાચ્ય—વાચક સંબંધથી શબ્દો શું પૂજ્ય નહિ બની જાય ? અરે, સ્થાપના—નિક્ષેપથી જ્યારે પરમાત્મા સાથે સંબંધ કરે છે ત્યારે પથ્થર પણ પરમાત્મા તરીકે પૂજાય છે, તો જે શબ્દો આપના પરમ ગુણોના વાચક થઈને આપની સાથે સંબંધ કરે છે તે શબ્દો જગતમાં પરમાગમ તરીકે પૂજાય—એમાં શું આશ્ચર્ય છે ! —મારું નિશાન આપના આત્મિક ગુણો ઉપર છે, શબ્દો ઉપર મારું લક્ષ નથી. આપના સર્વજ્ઞતા વગેરે ગુણોનું રસિક મારું મન અત્યારે આપના ગુણો સિવાય બીજે ક્યાંય લાગતું નથી. બસ ! આપના વીતરાગી આત્મગુણોમાં મારા ચિત્તની તલ્લીનતા—એ જ મારું મંગલ છે.

[ઈતિ મંગલ અધિકાર]

*

ભગવાન મહાવીર : પૂર્વભવ-વર્ણન

*

પ્રભો મહાવીર ! અત્યારે તો આપ મુક્તપણે પરમ સુખની અનુભૂતિમાં લીન થઈને સિદ્ધપુરીમાં બિરાજી રહ્યા છો. અમે જ્યાં આપને ઓળખીએ છીએ ત્યાં, મોક્ષપહેલાંની આપની ભવાવલી પણ દેખાય છે; મોક્ષ પહેલા આ સંસારની ચારે ગતિમાં આપના જીવે કેવાં—કેવાં દુઃખો સહ્યાં ! ને પછી જૈનમુનિવરો પાસેથી ધર્મ પામીને સમ્યગ્દર્શન—જ્ઞાન—ચારિત્રની કેવી આરાધના વડે આપ આ ભવચક્રથી છૂટ્યા ને મોક્ષપુરીમાં પધાર્યા ! તે બધું ચિત્રપટની જેમ નજરે તરવરે છે. અહા, આત્મસાધનામાં આપની મહાન વીરતા...અમને પણ તેવી સાધનામાં ઉત્સાહિત કરે છે. પ્રભો ! ભવથી છૂટીને મુક્ત કેમ થવું, દુઃખથી છૂટીને સુખી કેમ થવું;—તે માર્ગ આપે આપના જીવન—ચરિત્ર દ્વારા અમને સ્પષ્ટ બતાવ્યો છે; તેથી પુરવાભીલથી માંડીને મોક્ષ સુધીના આપના જીવન પ્રસંગોનું વૈરાગ્યરસભીનું આલેખન ભવ્યજીવોના હિતને માટે અને મારા આત્માની ગુણવૃદ્ધિને માટે પ્રારંભ કરું છું.

*

પુરુરવાભીલ

ભગવાન મહાવીરનો જીવ પૂર્વે એક ભવમાં 'પુરુરવા નામનો ભીલ' હતો; ત્યારે એકવાર વિદેહક્ષેત્રની પુંડરીકિણી નગરીમાંથી ધર્માત્મા-શ્રાવકોનો સંઘ તીર્થયાત્રા કરવા જતો હતો. સાગરસેન નામના મુનિરાજ પણ તે સંઘની સાથે હતા. વચ્ચે જંગલમાં ડાકુઓની ટોળીએ તે સંઘને લૂંટી લીધો; સંઘના લોકોમાં ચારેકોર નાંસભાગ થઈ ગઈ. સાગરસેન મુનિરાજ સંઘથી વિખુટા પડી ગયા ને ધોર જંગલમાં કઈ તરફ જવું તેમને સૂઝતું ન હતું. તે સમયે ભીલસરદાર પુરુરવાએ તેમને દેખ્યા, અને તે મુનિરાજને મારવા માટે ધનુષ્ય ઉપર બાણ ચડાવ્યું. એવામાં તે ભીલની ભદ્ર સ્ત્રીએ તેને રોક્યો : સ્વામીનાથ ! સબુર કરો. આ કોઈ સામાન્ય શિકાર નથી; એમની તેજસ્વી મુદ્રા જોતાં એ તો કોઈ વનદેવતા લાગે છે; તેઓ વનમાં માર્ગ ભૂલ્યા લાગે છે. તમે એમને ન મારો. ચાલો, તેમની પાસે જઈએ.

એ સાંભળીને કૂર ભીલે પણ ક્ષણભરે કૂરતા છોડી દીધી; તેણે મુનિરાજ પાસે જઈને વિનયથી તેમને વંદન કર્યા; ને માર્ગ ભૂલેલા એ મુનિરાજને વનમાંથી બહાર નીકળવાનો માર્ગ બતાવ્યો ! મુનિરાજે તે ભદ્ર ભીલને કહ્યું-હે ભવ્ય ! તું અહિંસાધર્મને ઉત્તમ જાણીને તેનું પાલન કર. નિર્દોષ જીવોને હણનારી આવી કૂરતા તને શોભતી નથી; માટે આ શિકાર અને માંસભક્ષણને છોડીને અહિંસાધર્મનું સેવન કર, -જેથી ઉત્તમ સુખને પામીશ. માંસના સ્વાદની લોલૂપતા ખાતર નિર્દોષ જીવોને મારી નાખવા-તે મહાપાપ છે. મનુષ્ય થઈને આવાં પાપ તને નથી શોભતા. માટે તું શીઘ્ર તેને છોડ...છોડ ! -આમ અત્યંત કરુણાપૂર્વક મુનિરાજે તેને હિતોપદેશ દીધો.

મુનિરાજનો મધુર ધર્મોપદેશ સાંભળીને તરત જ તે ભીલ અત્યંત પ્રભાવિત થયો અને તેણે કૂરતા છોડી દીધી, માંસાહાર છોડી દીધો ને સ્થૂળપણે અહિંસાધર્મને ધારણ કર્યો. અહા, સાધુજનોનો ક્ષણભરનો સંગ પણ જીવનું કેવું હિત કરે છે ! વીતરાગી સાધુઓના સંગે કોણ શાંતિ ન પામે ? અહો, ભવદુઃખમાં તપતા સંસારી જીવોને તરસ બુઝાવવા માટે જૈનદર્શન શાંતરસના મીઠા સરોવર સંમાન છે, તેનું સેવન કરો.

શ્રી મુનિરાજના પ્રતાપે જેણે કૂરતા છોડી દીધી છે એવો તે પુરુરવા ભીલ ભક્તિપૂર્વક ઘણે દૂર સુધી મુનિરાજની સાથે ગયો ને તેમને જંગલમાંથી નગર તરફના રસ્તા પર મૂકી આવ્યો. અવ્યક્તપણે પણ જાણે તે કહેતો હતો કે પ્રભો ! આપે મને ભવવનમાંથી બહાર કાઢવા હિતનો ઉપદેશ આપ્યો...તો હું આપની આટલી સેવા તો કરું !

બસ, મુનિરાજને મૂકીને પોતાના સ્થાને પાછા આવેલા તે ભીલને હવે ક્યાંય ચેન પડતું નથી; હવે તે કોઈને લૂંટતો નથી, પણ ઊલટો રક્ષા કરીને, જંગલમાં માર્ગ ભૂલેલા પથિકોને સાચો માર્ગ બતાવે છે. અરેરે ! મેં કેવી કૂરતા કરી ? ને એ મુનિરાજ કેવા મજાના શાંત હતા ! તેમના ક્ષણભરના સંગમાં પણ મને કેવી શાંતિ મળી ! -એમ વારંવાર તે વિચારે છે; શાંતિની મધુરતા તેને ગમે છે. આ રીતે બાકીનું જીવન તેણે સ્થૂળ અહિંસા વ્રત પાળ્યું ને ત્યાંથી મરીને તે ભીલ સૌધર્મસ્વર્ગમાં દેવ થયો.

ભગવાન મહાવીર : પૂર્વભવ : સૌધર્મ સ્વર્ગમાં દેવ

ક્યાં કૂર ભીલ ! ને ક્યાં દેવ ! એક જરાક અહિંસાના પાલનથી ભીલમાંથી દેવ થયેલા તે જીવે સૌધર્મસ્વર્ગમાં અનેક દિવ્ય ઋદ્ધિઓ સહિત બે સાગરોપમ (અસંખ્યાત વર્ષો) સુધી પુણ્યફળ ભોગવ્યા.

અહા, ક્ષણભરની એક નજીવી અહિંસાના પાલનમાં એક અજ્ઞાનીને પણ અસંખ્ય વર્ષનું પુણ્યફળ મળ્યું, તો જ્ઞાનપૂર્વક સર્વથા વીતરાગી અહિંસાના ઉત્તમ ફળનું તો શું કહેવું ?

અજ્ઞાનભાવે પુણ્ય કરીને સ્વર્ગમાં ગયેલા તે દેવે, દેવીઓ સાથે કીડામાં તથા સ્વર્ગના વૈભવમાં અસંખ્ય વર્ષ વીતાવ્યાં.—હજી કાંઈ તે જીવ આત્મજ્ઞાન નહોતો પામ્યો. સ્વર્ગમાં તેને અવધિજ્ઞાન હતું—પરંતુ આત્મજ્ઞાન વગરના તે અવધિજ્ઞાનની શી કિંમત ? એમ ને એમ અજ્ઞાનથી પુણ્યફળ ભોગવવામાં તેણે સ્વર્ગના અસંખ્ય વર્ષ વીતાવી દીધાં...અને આયુ પૂર્ણ થતાં તે સ્વર્ગમાંથી ચ્યુત થયો.

ઋષભદેવનો પૌત્ર : મરિચી કુમાર

સૌધર્મસ્વર્ગમાંથી ચવીને, ભૂતકાળનો ભીલ ને ભાવિકાળનો ભગવાન—એવો તે જીવ, એક અત્યંત સુંદર પ્રસિદ્ધ નગરીમાં, તીર્થકરના કૂળમાં અવતર્યો...ક્યાં અવતર્યો ? તે સાંભળો.

તીર્થરૂપ એવી અયોધ્યા નગરીમાં ઋષભદેવ પ્રભુના ગર્ભ—જન્માદિ કલ્યાણકના આશ્ચર્યકારી ઉત્સવો દેવોએ ઉજવ્યા હતા. તે ઋષભરાજાને બે રાણીઓ હતી, અને ભરત—બાહુબલી વગેરે સો પુત્રો હતા; તેમાં સૌથી મોટા ભરત; ત્રણ જ્ઞાનના ધારક, ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ અને વળી ચરમશરીરી એવા તે તીર્થકરપુત્ર ભરત આ ભરતક્ષેત્રના પહેલા ચકવર્તી હતા. આપણા ચરિત્રનાયકનો જીવ સૌધર્મસ્વર્ગથી આવીને આ ભરતચકવર્તીનો પુત્ર થયો. તેનું નામ મરિચીકુમાર. અહા, ભરતક્ષેત્રના હોનહાર ચોવીસમા તીર્થકરનો જીવ, અત્યારે પહેલા તીર્થકરનો પૌત્ર થયો. તીર્થકરનો પૌત્ર ને ચકવર્તીનો પુત્ર, તેના ગૌરવનું શું કહેવું ? પુરુરવા ભીલનો જીવ ભગવાન પુરુદેવનો પૌત્ર થયો (ઋષભદેવનું એક નામ પુરુદેવ પણ છે.) દાદાને પૌત્ર પર ને પૌત્રને દાદાજી પર ઘણુંવહાલ હતું.—બંને આત્મા તીર્થકર થનાર હતા ને દાદા ઋષભ પોતાના પૌત્રને ગોદમાં લઈને આનંદથી ખેલાવતા...અને બોલતાં શીખવતા કે બોલો બેટા ! ‘અપ્પા સો પરમપ્પા’ અને બાળક મરિચી કાલીકાલી ભાષામાં ‘અપ્પા-પપ્પા’ બોલીને દાદાનું અનુસરણ કરતો. વાહ ! આદિતીર્થકર અંતિમ—તીર્થકરને રમાડતા હશે—એ દશ્ય કેવું મજાનું હશે ?—ભારે મજાનું : જોવા જેવું !

એક દિવસ ફાગણ વદ નોમે જ્યારે મહારાજા ઋષભદેવનો જન્મદિવસ હતો ત્યારે રાજસભામાં હજારો રાજાઓની સભા વચ્ચે ઈન્દ્ર અનેક દેવ—દેવી સહિત જન્મોત્સવ કરતો હતો; નીલાંજના દેવી નૃત્ય કરી રહી હતી; એકાએક આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં તે દેવી અદશ્ય બની ગઈ; સંસારની આવી ક્ષણભંગુરતા દેખીને મહારાજા ઋષભદેવે જિનદીક્ષા લીધી (આ પ્રસંગના વિશેષ વર્ણ તથા ચિત્ર માટે જુઓ—ભગવાન ઋષભદેવ પાનું—??) ભગવાન ઋષભદેવ ઉપરના પરમ પ્રેમને લીધે ચારહજાર રાજાઓ પણ તેમને અનુસર્યા, તથા દાદાજીની સાથે પૌત્ર મરિચીકુમાર પણ અવિચારીપણે દિગંબર સાધુ થઈ ગયો. અંતરમાં ચૈતન્યતાત્વનું ભાન તો હતું નહિ; મુનિ થઈને ઋષભદેવ કોનું ધ્યાન ધરી રહ્યા છે તેની તો ખબર ન હતી; ઋષભમુનિરાજ તો છ માસ સુધી ચૈતન્યના ધ્યાનની મસ્તીમાં એમ ને એમ ઊભા રહ્યા. પણ મરિચી વગેરે દ્રવ્યલિંગી સાધુઓ લાંબો કાળ ભૂખ—તરસ સહન કરી ન શક્યા, તેથી મુનિમાર્ગમાંથી બ્રષ્ટ થઈને જેમતેમ વર્તવા લાગ્યા. અહા, જૈનધર્મનો મુનિમાર્ગ એ તો મોક્ષનો માર્ગ ! કાયર જીવો એ વીતરાગમાર્ગનું પાલન ક્યાંથી કરી શકે ? મુનિ થયા પછી એક હજાર વર્ષે ભગવાન ઋષભદેવને કેવળજ્ઞાન થયું. જે દિવસે ભગવાનને કેવળજ્ઞાન થયું તે જ દિવસે ભરતરાજાને ત્યાં ચકરત્નની ઉત્પત્તિ થઈ; પિતાજી ધર્મચક્રી થયા ને પુત્ર રાજચક્રી થયો. ભરતક્ષેત્રના પહેલાં તીર્થકર ને પહેલા ચકવર્તી એક જ દિવસે

પ્રગટ્યા. વિવેકી ભરતરાજ પોતાના ચક્રને એકકોર મૂકીને પ્રથમ તો ધર્મચક્રવર્તી—સર્વજ્ઞપિતાનો કેવળજ્ઞાન—ઉત્સવ ઉજવવા સમવસરણમાં આવ્યા. ત્યાં ધર્મપિતાના દિવ્ય આત્મવૈભવને દેખીને અને ચૈતન્યતત્ત્વની અદ્ભુતતા સાંભળીને આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. ત્યારબાદ તેમણે પ્રભુને પૂછ્યું—હે દેવ ! મારા કૂળમાં આપ તીર્થકર થયા, તો હજી આપના જેવા તીર્થકર થનાર કોઈ ઉત્તમ જીવ અત્યારે મારા પરિવારમાં છે ?

ત્યારે પ્રભુની વાણીમાં એમ આવ્યું કે, હે ભરત ! તું અને તારા બધા પુત્રો મોક્ષગામી છો; અને આ તારો પુત્ર મરિચીકુમાર ભરતક્ષેત્રની આ ચોવીસીમાં અંતિમ તીર્થકર (મહાવીર) થશે.

એ સાંભળીને ભરતને ઘણો જ હર્ષ થયો. અહા ! મારા પિતા આદિ—તીર્થકર અને મારો પુત્ર અંતિમ—તીર્થકર,—હું પણ આ ભવમાં જ મોક્ષગામી !—એમ ભરતરાજની પ્રસન્નતાથી ચારેકોર આનંદમય ઉત્સવ છવાઈ રહ્યો. પ્રભુની વાણીમાં બીજા વિકલ્પને અવકાશ નથી. અરે, પ્રભુની વાણીમાં પોતાના તીર્થકરત્વની આવી વાત સાંભળીને પણ તે મરિચીએ સમ્યક્ત્વનું ગ્રહણ ન કર્યું ને ભવના કારણરૂપ મિથ્યાત્વને ન છોડ્યું; તે કુમાર્ગમાં જ લાગી રહ્યો.—રે હોનહાર !

મુનિવેષ છોડીને બાહ્ય થયેલા મરિચીએ તાપસનો વેષ ધારણ કરીને સાંખ્ય મત ચલાવ્યો. તે મૂર્ખ જીવે કુતર્કવડે કુમાર્ગ ચલાવ્યો ને મિથ્યામાર્ગના સેવનથી પોતાના આત્માને અસંખ્યભવ સુધી ઘોર સંસારદુઃખમાં ડુબાડ્યો. તેથી શાસ્ત્રકારો કહે છે કે અરે જીવો ! મિથ્યાત્વનું પાપ મેરુસમાન છે ને તેના હિસાબે બીજાં પાપો તો રાઈ જેવડાં છે,—એમ જાણીને, પ્રાણ જાય તોપણ મિથ્યાત્વને ન સેવો, સિંહ—સર્પ કે ઝેર વડે તો એક જ વાર મરણ થાય છે, પરંતુ કુમાર્ગના સેવન વડે તો ભવભવમાં જીવ દુઃખી થાય છે. માટે હે ભવ્ય જીવો ! ભયંકર ભવદુઃખોથી છૂટવાની ને શાંત આત્મસુખ પામવાની ઈચ્છા હોય તો તમે શીઘ્ર કુમાર્ગરૂપ મિથ્યાત્વને છોડો, ને જિનમાર્ગના સેવનવડે સમ્યક્ત્વને અંગીકાર કરો.

ભગવાન મહાવીર : પૂર્વભવ : પાંચમા સ્વર્ગમાં દેવ

અરેરે, તીર્થકરનું કૂળ અને બાહ્ય જૈનદીક્ષા પામીને પણ તે મરિચીએ સમ્યક્ત્વ ન કર્યું, આત્મજ્ઞાન ન કર્યું; ને મિથ્યાત્વસહિતના કુતપના પ્રભાવે મરીને પાંચમા સ્વર્ગનો દેવ થયો. મિથ્યાત્વસહિત હોવાને લીધે સ્વર્ગમાં તેના પરિણામ કુટિલ હતા. સ્વર્ગના દિવ્યવૈભવ વચ્ચે પણ તે સુખ ન પામ્યો.—ક્યાંથી પામે ? સુખ વિષયોમાં ક્યાં છે ? સુખ તો આત્મામાં છે, તેને જાણ્યા વગર સુખનું વેદન ક્યાંથી થાય ? દશસાગરોપમ જેટલા અસંખ્ય વર્ષો સુધી તે જીવ સ્વર્ગમાં રહ્યો ને અનેક દેવાંગનાઓ સહિત સ્વર્ગના દિવ્ય ઈન્દ્રિયભોગો ભોગવ્યા; પણ તેથી શું ! સ્વર્ગીયસુખ એ જીદી વસ્તુ છે, ને આત્મિક—શાંતિ એ જીદી વસ્તુ છે. મૂર્ખ જીવો જ શાંતિ વગરના સ્વર્ગીય સુખોને ખરું સુખ માને છે. આત્મિક શાંતિને જાણનારા ધર્માત્માઓ કદી બાહ્ય વિષયોમાં સુખની કલ્પના નથી કરતા,—પછી ભલે તે વિષયો સ્વર્ગના હોય !

ભગવાન મહાવીર : પૂર્વભવો

બ્રાહ્મણકુમાર પ્રિયમિત્ર : અને પહેલા સ્વર્ગમાં દેવ

અસંખ્ય વર્ષો સુધી દેવલોકમાં રહીને પણ લેશમાત્ર આત્મસુખને ચાખ્યા વગર અંતે તે (ભૂતકાળના મરીચિ ને ભાવિકાળના મહાવીરનો) જીવ ત્યાંથી ચ્યુત થયો. સંસાર તો સંસારરૂપ છે, એટલે તે સંસારી જીવ દેવગતિમાંથી સંસારીને મનુષ્યગતિમાં એક બ્રાહ્મણનો પુત્ર થયો; પ્રિયમિત્ર એનું નામ, પૂર્વના મિથ્યાત્વના સંસ્કારથી હજી પણ તે મિથ્યામાર્ગમાં પ્રવર્તતો હતો મિથ્યાત્વના

ક્લેશપૂર્વક મરીને તે જીવ પહેલા સ્વર્ગમાં દેવ થયો. પોતાના હિત-અહિતના વિવેક વગરનો તે દેવ, સ્વર્ગમાંય સુખી ન હતો. બે સાગર સુધી દેવોપનીત ભોગોમાં જ કાળ ગુમાવીને, ભોગોની લાલસા સહિત તે સ્વર્ગથી મૃત્યુલોકમાં પડ્યો. 'અરેરે, અસંખ્ય વર્ષ સુધી ભોગવેલા મારા આ દિવ્ય ભોગો હવે છૂટી જશે'—એવા શોકથી સંતપ્ત આર્તધ્યાનપૂર્વક તે દેવલોકમાંથી ચ્યુત થયો.

બ્રાહ્મણકુમાર પુષ્પમિત્ર : અને બીજા સ્વર્ગમાં દેવ

પહેલા સ્વર્ગથી ચ્યુત થયેલો તે જીવ ભરતવર્ષના સ્થૂણાગાર નગરમાં એક બ્રાહ્મણપુત્ર થયો; તેનું નામ પુષ્પમિત્ર. બાળક પુષ્પમિત્ર એકવાર રમતો હતો ત્યાં એક સંન્યાસી બાવાએ તેને લલચાવ્યો કે 'તું અમારી સાથે ચાલ, તને સ્વર્ગસુખ મળશે!' સ્વર્ગ-મોક્ષનો ભેદ નહિ જાણનારા તે અવિવેકી બાળકે સ્વર્ગની લાલચથી બાલ્યઅવસ્થામાં જ કુતપને ધારણ કર્યો; ('—ભોગહેતુ ધર્મને, નહિ કર્મક્ષયના હેતુને.') અરેરે! એક હોનહાર તીર્થંકરનો આત્મા પણ મિથ્યામાર્ગના સંસ્કારથી કુમાર્ગમાં ફસાઈને સંસારમાં કેવો રખડી રહ્યો છે! દીર્ઘકાળ સુધી મિથ્યાત્વસહિત કુતપનો ક્લેશ સહન કરીને તે મર્યો, અને બીજા ઈશાનસ્વર્ગમાં દેવ થયો. ત્યાં અપ્સરાઓ દ્વારા થતા નાચગાન દેખવામાં દીર્ઘકાળ ગુમાવ્યો. ધર્મ વગરનાં હલકાં પુણ્ય ક્ષીણ થતાં સ્વર્ગે તેને ચ્યુત કરી દીધો;—જેમ ઊંઘતા મહાવતને મત્ત હાથી પછાડી દે તેમ મોહનિંદમાં સૂતેલા એવા તે દેવને પુણ્યરૂપી હાથીએ નીચે પછાડી દીધો.

અગ્નિસહ બ્રાહ્મણ; અને ત્રીજા સ્વર્ગમાં દેવ

બીજા સ્વર્ગથી ચ્યુત થયેલો તે દેવ, શ્રેતિકાનગરીમાં અગ્નિસહ નામને બ્રાહ્મણપુત્ર થયો; અને ત્યાં પણ પૂર્વના મિથ્યાસંસ્કાર અનુસાર સંન્યાસી થઈ મિથ્યાતપનું આચરણ કરીને જીવન વીતાવ્યું ને પાછો ત્રીજા સ્વર્ગમાં દેવ થયો. ત્યાં સાત સાગરનું આયુ અપ્સરાઓ સાથે વીતાવી દીધું, પણ આત્માનું હિત જરા પણ ન સાધ્યું.

અરેરે, જૈનધર્મને નહિ પામેલો એ જીવ, હોનહાર તીર્થંકર હોવા છતાં, અજ્ઞાનને લીધે સંસારની ગતિઓમાં કેવો રુલી રહ્યો છે? ઘડીકમાં મૃત્યુલોકમાં ને ઘડીકમાં દેવલોકમાં! પુણ્ય કરી કરીને વારંવાર સ્વર્ગમાં જવા છતાં તે જીવને ક્યાંય શાંતિ નથી, ક્યાંય તેના આત્માને ચેન નથી. અહા, જ્યારે જીવ જૈનમાર્ગને પામે ત્યારે જ તેને સુખ-ચેન મળે છે. માટે હે જીવો! તમે જૈનમાર્ગને પામીને મહાન આદરથી તેનું સેવન કરો.

અગ્નિમિત્ર-બ્રાહ્મણ અને ચોથા સ્વર્ગમાં દેવ

ત્રીજા સ્વર્ગથી નીકળીને, 'ભીલ' અને 'ભગવાન'નો તે જીવ ભરતક્ષેત્રની મંદિર નગરીમાં એક બ્રાહ્મણને ત્યાં અગ્નિમિત્ર નામનો પુત્ર થયો. એના કાળા ભમ્મર કેશ જાણે અંદરના મિથ્યાત્વની કાળાશને જ સૂચવી રહ્યા હોય એમ ફરફર થતા હતા. યુવાનીમાં ગૃહવાસ છોડી, પાછો સંન્યાસી થઈ ખૂબ તપ કરવા લાગ્યો ને મિથ્યામાર્ગનો ઉપદેશ દેવા લાગ્યો.

દીર્ઘકાળ સુધી કુમાર્ગનું પ્રવર્તન કરીને અંતે અસમાધિમરણે મરીને તે ચોથા માહેન્દ્ર સ્વર્ગમાં દેવ થયો. અસંખ્ય વર્ષ સુધી દેવલોકની વિભૂતિઓને પુણ્યફળમાં ભોગવી, પણ અંતે જેમ સૂકું પાન ઝાડ પરથી ખરી પડે છે. તેમ પુણ્ય સુકાઈ જતાં તે દેવલોકમાંથી ખરી પડ્યો.

ભારદ્વાજ-બ્રાહ્મણ અને પુન : ચોથા સ્વર્ગે

તે જીવ ચોથા સ્વર્ગેથી ચ્યુત થઈને સ્વસ્તિમતી નગરીમાં ભારદ્વાજ નામનો બ્રાહ્મણ થયો, અને ફરી પાછો પહેલાંની જેમ જ સંન્યાસી થઈ ક્રુતપમાં જીવન વેડફી દઈ, ચોથા સ્વર્ગમાં ગયો. દેવલોકની અનેક ઋદ્ધિઓ તથા દેવાંગનાઓ, વગેરે વૈભવમાં આસક્તિપૂર્વક અસંખ્ય વર્ષનું જીવન વીતાવી દીધું; ને જ્યારે આયુષ્ય પૂરું થવા આવ્યું ત્યારે તેનાં કલ્પવૃક્ષો કંપવા માંડ્યાં તેની મંદારમાળાઓ કરમાવા લાગી, તેની દષ્ટિ ભ્રમિત થવા લાગી, શરીરની કાંતિ ઝાંખી પડવા માંડી. આવા ચિહ્નોથી તેને ખ્યાલ આવી ગયો કે હવે સ્વર્ગની આ બધી વિભૂતિ છોડીને મારે અહીંથી જવું પડશે. દેવીઓના વિરહથી તે ખૂબ વિલાપ કરવા લાગ્યો. અરેરે, જીઓ તો ખરા! જેણે બાહ્ય વસ્તુમાં સુખ માન્યું તેને તે બાહ્ય વસ્તુના વિયોગમાં કેવા હાલ થયા છે! અરે મૂર્ખ! વિચાર તો કર કે અસંખ્ય વર્ષો સુધી જે બાહ્ય વિષયોની વચ્ચે રહીને તેનો ભોગવટો કરવા છતાં તને જરાય સુખ-શાંતિ કે તૃપ્તિ ન મળી, તેમાં સુખ કેવું? સુખ હોય તો મળેને?—મફતનો હજી પણ તેની પાછળ વલખા શા માટે મારે છે? અનંતકાળ ફાંફાં મારીશ તોય વિષયોમાંથી સુખ કદી નહીં મળે.

જેનું આશાચક તૂટી પડ્યું છે, જેનો પુણ્યદીપક બુઝાઈ જવાની તૈયારી છે, અને જેનાં માનસિક દુઃખનો કોઈ પાર નથી—એવો તે દેવ મરણને નજીક દેખીને અત્યંત ભયભીત થયો અને નીરાશપણે ભોગોની ચિંતામાં આર્તધ્યાન કરવા લાગ્યો : અરેરે! હું અસહાયપણે આ બધું છોડીને મરીશ! હું કોનું શરણ લઉં? ક્યાં જાઉં? ક્યા ઉપાયથી આ ભોગોની રક્ષા કરું? ક્યા ઉપાયે હું મૃત્યુને રોકું? હું અહીંથી મરીને કોણ જાણે કઈ ગતિમાં ક્યા જઈશ? અરેરે, મારું શું થશે! હાય, પુણ્ય ખૂટતાં હવે મને કોણ સાથ આપે? દેવાંગનાઓ દેખતી રહી ને એ દેવના પ્રાણ છૂટી ગયા....

—આમ હાય—હાય કરતો તે દેવ 'ક્ષીણે પુણ્યે મૃત્યુ લોકે' આવી પડ્યો, ને અનેક ભવોમાં રખડ્યો.

એકેન્દ્રિયાદિ પર્યાયોમાં અસંખ્ય ભવનું અનંત દુઃખ

જેના હલકા પુણ્યનો અસ્ત થયો છે અને મિથ્યાત્વની આગમાં જે બળી રહ્યો છે એવો તે ભીલનો જીવ (અથવા ભાવિ મહાવીરનો જીવ) વારંવાર સ્વર્ગ-મનુષ્યના ભવમાં ભ્રમણ કરતો-કરતો, ને દુઃખ ભોગવતો—ભોગવતો સંસારમાં રખડી રહ્યો છે. તે સ્વર્ગમાંથી ભ્રષ્ટ થઈને કેટલીક હલકી ત્રસ-પર્યાયોમાં ભટક્યો; અંતે મિથ્યાત્વના રસની તીવ્ર પરાકાષ્ટાના ફળરૂપે સ્થાવર-એકેન્દ્રિય પર્યાયમાં ગયો; ને ત્યાં બે ઘડીમાં હજારો વાર જન્મ-મરણ કરી કરીને તે દુઃખી થયો; એ રીતે અસંખ્ય વાર ત્યાં ભવભ્રમણ કરી કરીને કલ્પનાતીત દુઃખો તેણે ભોગવ્યા. સિદ્ધ ભગવંતોનું સુખ, અને એકેન્દ્રિયજીવોનું દુઃખ—એ બંને વચનાતીત છે. ઘણા કાળ સુધી તે જીવે સ્થાવર-પર્યાયોમાં એટલું બધું દુઃખ ભોગવ્યું—કે જેનું વર્ણન શાસ્ત્રકારો લખી શકતા નથી. જેમ સિદ્ધોનું સુખ તે કોઈ સંયોગથી થયેલું નથી પણ 'સ્વભાવસિદ્ધ' છે, તેમ નિર્ગોદ જીવોનું દુઃખ તે પણ સંયોગથી થયેલું નથી પરંતુ ભાવકલંકની પ્રચુરતારૂપ તેના પોતાના પરિણામથી થયેલું છે, એટલે 'પરિણામસિદ્ધ' છે. કોઈ મનુષ્યને ધગધગતા અગ્નિમાં નાંખીને લોખંડના રસની સાથે ઓગાળી, નાંખે—તેનું દુઃખ પણ જેની પાસે ઘણું-ઘણું ઓછું ગણાય—એવા ઘોરાતિઘોર દુઃખો નિર્ગોદમાં એકેન્દ્રિય જીવોને હોય છે. એવું દુઃખ તે જીવે ઘણાય ભવો સુધી મિથ્યાત્વને લીધે ભોગવ્યું.

—છતાં જીઓ તો ખરા, ચેતનના સ્વભાવની અદ્ભુતતા...કે આવા દુઃખોની વચ્ચે પણ પોતાના ચેતનસ્વભાવને તેણે ન છોડ્યો; પોતે પોતાના ચેતનપ્રાણ વડે જીવતો જ રહ્યો! તેમ જ અનંત દુઃખ

ભોગવવા છતાં પોતાના સુખસ્વભાવને તેણે ન છોડ્યો...તેથી તો દુઃખથી પરિમુક્ત થઈને તે જ જીવ આજે અનંત સુખ-સહિત સિદ્ધપદમાં બિરાજી રહ્યા છે...વાહ રે વાહ ચૈતન્ય ! તારો સ્વભાવ ! ખરેખર અદ્ભુત છે.-

નિજ ભાવને છોડે નહિ, પર ભાવ કંઈ પણ નવ ગ્રહે,
જાણે-જાણે જે સર્વ તે હું-એમ જ્ઞાની ચિંતવે.

—અતિ અતિ દુઃખથી થાકેલો તે મહાવીરનો જીવ,—જાણે કે હવે તેનાથી છૂટવા માટે ને ભગવાન થવા માટે બહાર આવતો હોય ! તેમ માંડ માંડ દીર્ઘ કાળે કુયોનિઓમાંથી નીકળીને ફરી મનુષ્ય થયો; નિગોદ ભૂમિને છેલ્લા રામરામ કરીને કાયમને માટે છોડી.

[નિગોદમાંથી નીકળીને મોક્ષ તરફ—]

રાજગૃહીનગરીમાં સ્થવિર બ્રાહ્મણ, અને પાંચમા સ્વર્ગમાં

આપણે ભગવાન મહાવીરના પૂર્વભવોની કથા વાંચી રહ્યા છીએ. ઘણા દીર્ઘકાળ સુધી એકેન્દ્રિયપર્યાયમાં અને વિકલત્રયમાં દુઃખના જ અવતાર કરી કરીને તે જીવ રાજગૃહીમાં એક બ્રાહ્મણનો પુત્ર થયો. તેનું નામ સ્થવિર. રાજગૃહી...જ્યાંથી પોતે થોડાક ભવ બાદ ધર્મતીર્થનું પ્રવર્તન કરવાનો છે, —એવી રાજગૃહીનગરીમાં અવતરેલ તે જીવ હજી તો પોતે ધર્મને જાણતોય નથી; હજી મિથ્યાત્વના પાપનો ભાર તેણે દૂર નથી કર્યો. રાજગૃહીનગરીની શોભા તો અદ્ભુત હતી પરંતુ ત્યાં જન્મેલો જીવ પણ ધર્મ વગર શોભતો ન હતો. કોલસાને ભલે સોનાની પેટીમાં રાખી—તેથી શું તે કંઈ શોભે છે ? પોતાના પુણ્ય-પાપકર્મ અનુસાર જીવ સંસારમાં અનેક ચીજોને ગ્રહણ કરે છે તેમ જ છોડે છે. ઘણું રખડી-રખડીને માંડમાંડ મનુષ્યભવ પામેલો તે જીવ હજી પણ ન જાગ્યો, ને નાસ્તિક-પંથનો સંન્યાસી થઈને મિથ્યાત્વમાં જ રહ્યો; અજ્ઞાનસહિત કુતપ કરીને તે પાંચમા-બ્રહ્મસ્વર્ગમાં દેવ થયો; અને દશસાગર સુધી ત્યાં રહ્યો.

ત્યાંનું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં, ફરીને પાછો રાજગૃહીમાં અવતર્યો. ભવિષ્યમાં પોતે આ રાજગૃહીમાંથી જ ધર્મચક્ર ચાલુ કરવાનો છે—તેથી જાણે અવ્યક્તરૂપે પણ તેની મમતા હોય તેમ પુનઃ તે જીવ રાજગૃહીમાં રાજકુમાર તરીકે અવતર્યો.

રાજગૃહીનગરીમાં વિશ્વનંદી-રાજકુમાર

વૈરાગ્ય; ધર્મપ્રાપ્તિ; જિનદીક્ષા; નિદાનબંધ; દશમા સ્વર્ગમાં.

આપણે ભારતદેશ એટલે તીર્થકરોની પુણ્યભૂમિ ! તેમાંય મગધદેશ, અને તેની પણ રાજગૃહીનગરી તે વિશિષ્ટ તીર્થસમાન છે. ત્યાં પુણ્યવંત ધર્માત્મા જીવો વસે છે ને જૈનધર્મની જાહોજલાલી વર્તે છે. આપણી કથાનો હીરો, એટલે કે આપણા ચરિત્રનાયકનો જીવ આ ધર્મનગરીમાં વિશ્વભૂતિરાજાના પુત્ર તરીકે, ધર્મ પામવા અવતર્યો : 'વિશ્વનંદી' એનું નામ.

રાજા વિશ્વભૂતિ સફેદવાળ દેખીને સંસારથી વિરક્ત થયા ને પોતાના ભાઈ વિશાખભૂતિને રાજ્ય સોંપીને તથા વિશ્વનંદીકુમારને યુવરાજપદ આપીને, ચારસો રાજાઓ સાથે જિનદીક્ષા લઈ તે મુનિ થયા.

વિશાખભૂતિએ સુંદર રીતે રાજ્ય ચલાવ્યું ને યુવરાજ વિશ્વનંદીએ તેને સાથ આપ્યો. તે યુવરાજે એક અત્યંત સુંદર બગીચો કરાવ્યો હતો; એનાં સુંદર પુષ્પો જાણે કે 'ચૈતન્યબાગ' ખીલવાની આગાહી કરતા હોય—તેમ શોભતા હતા. જો કે હજી તેને ચૈતન્ય-બગીચો ખીલ્યો ન હતો; એટલે ચૈતન્યબાગની અતીન્દ્રિય શોભાને નહિ જાણનારો તે ભવ્ય, બહારના ઉપવનની સુંદરતા પર મુગ્ધ હતો. એ બગીચો અનેકવિધ ઉત્તમ વૃક્ષોથી શોભતો હતો; અવારનવાર મુનિવરો પધારીને તે બગીચાની શોભામાં ઓર વધારો કરતા હતા, ને અકાળે પણ ત્યાં આંબા પાકતા. આવા અદ્ભુત બગીચા માટે તે વિશ્વનંદીને ઘણી મમતા હતી.—હોય જ ને! કેમકે એક પ્રકારે તે બગીચો જ તેના ચૈતન્યબાગને ખીલવવામાં કારણભૂત થવાનો છે !

એક વખત તેના કાકાના પુત્ર રાજપુત્ર 'નંદ-વિશાખે' (વિશાખનંદીએ) તે અદ્ભુત બગીચો દેખ્યો ને તેનું મન પણ તેમાં જ મોહિત થયું. તેણે માતા-પિતા પાસે તે બગીચો પોતાને અપાવી દેવા હઠ કરી. આથી પોતાના પુત્રને બગીચો અપાવી દેવા માટે, વિશાખભૂતિએ કપટપૂર્વક વિશ્વનંદીને કાશ્મીર જીતવાને બહાને રાજ્યથી દૂર મોકલી દીધો. ભલો યુવરાજ તો શત્રુને જીતવા માટે ચાલ્યો. પાછળથી તેના પિતરાઈ ભાઈ નંદવિશાખે તેના પ્રિય બગીચાનો કબજો લઈ લીધો. શત્રુરાજ્યને જીતવાનું કામ પૂરું કરીને તે યુવરાજ જલ્દી રાજગૃહીમાં પાછો આવ્યો. તેના મનમાં પોતાના ઉપવનની ચિંતા હતી; તેને ચેન પડતું ન હતું. (હે ભવ્ય પાઠક ! થોડીવારમાં તું જોજે કે આવા પ્રસંગો પણ ભવ્ય જીવને કઈ રીતે હિતનું કારણ થાય છે !)

રાજગૃહીનગરીમાં આવીને તેણે જોયું કે લોકો ભયભીત થઈ રહ્યા છે. નંદ-વિશાખ (તેના કાકાનો પુત્ર) તેના ઉપવનનો કબજો લઈને તેની સાથે લડવા તૈયાર થયો છે. આથી તેણે તેની સાથે લડાઈ કરી, અત્યંત વીરતાથી પથ્થરનો એક થાંભલો ઉપાડીને તેના પ્રહાર વડે તેણે શત્રુસેનાને જીતી લીધી. તેના પરાક્રમથી ભયભીત થઈને નંદ-વિશાખ ભાગ્યો ને એક ઝાડ ઉપર ચડી ગયો. પણ અત્યંત બળવાન વિશ્વનંદીએ ક્રોધપૂર્વક તે આખા ઝાડને ઉખેડી નાખ્યું. આથી નંદ-વિશાખ તેના શરણે આવ્યો ને હાથ જોડીને પગે પડ્યો.

આ દેખીને સજ્જન એવા વિશ્વનંદીને લજ્જા આવી; તેનો ક્રોધ શાંત થઈ ગયો. અરે, ભાઈ સાથે આવી લડાઈ કરીને હવે હું પિતાતુલ્ય વિશાખભૂતિ મહારાજને શું મોઢું બતાવું !—એમ લજ્જિત થઈને તે વિશ્વનંદી રાજ છોડીને તપ કરવા માટે વનમાં જવા તૈયાર થયો. 'દુર્જનો દ્વારા કરાયેલ અપકાર પણ સજ્જનોને ક્યારેક ઉપકારરૂપ થઈ પડે છે.' જે ઉપવનના મોહને ખાતર લડાઈ કરવી પડી, તેને પણ છોડીને મુનિદીક્ષા લેવા માટે તે રાજકુમાર દ્વિગંબર જૈનાચાર્ય પાસે ગયો. વનમાં સંભૂતસ્વામી નામના દ્વિગંબર જૈનમુનિ સંઘસહિત બિરાજતા હતા. રત્નત્રયપુષ્પોથી સુશોભિત એ મુનિસંઘ ધર્મના સુંદર બગીચા જેવો શોભતો હતો. ત્યાં જઈને વિશ્વનંદીએ મુનિરાજના ચરણે નમસ્કાર કરીને તેમના શ્રીમુખથી રાગ-દ્વેષ વગરના ચૈતન્યનું શુદ્ધસ્વરૂપ સાંભળ્યું, ને તેનો અનુભવ કરીને દ્વિગંબર જૈનસાધુદશા અંગીકાર કરી. રાજા વિશાખે પણ જિનદીક્ષા લીધી. ભવિષ્યના મહાવીરનો જીવ રાજકુમાર વિશ્વનંદી હવે બાહ્ય ઉપવનનું મમત્વ છોડીને અંદર રત્નત્રયના ફૂલથી શોભતા ચૈતન્યના ઉપવનમાં કેલિ કરવા લાગ્યો; તપ વડે તેના અંતરમાં ચૈતન્યબગીચો ખીલી ઊઠ્યો.

[અહા, આપણા ચરિત્રનાયક પ્રથમ આ ભવમાં ધર્મ પામ્યા. ચૈતન્યની આરાધના વડે ભવકટ્ટી તેમણે આ ભવમાં કરી. પરંતુ તે આરાધનામાં વચ્ચે એકવાર નિદાન-શલ્યના

કારણે ભંગ પડી ગયો; ત્યારપછી મોક્ષની અખંડ આરાધના તેમણે સિંહના ભવમાંથી શરૂ કરી, તેથી શાસ્ત્રકારોએ સિંહના ભવમાં સમ્યક્ત્વ-પ્રાપ્તિનું મુખ્ય વર્ણન કર્યું છે.—જે આપણને અખંડ-આરાધનાની પ્રેરણા આપે છે.]

દીક્ષા લીધા પછી રાજા-વિશાખભૂતિ તો નિઃશલ્ય-રત્નત્રયનું પાલન કરીને દશમા સ્વર્ગે ગયા. આ બાજુ રાજગૃહીમાં રહેલો તેનો પુત્ર નંદ-વિશાખ-કે જેના અન્યાયના કારણે જ વિશ્વનંદીએ રાજ છોડીને દીક્ષા લીધી છે—તે બળહીન ને પુણ્યહીન હતો; થોડા જ વખતમાં બીજા રાજાએ તેનું રાજ્ય જીતી લીધું ને તે રસ્તે રખડતો ભીખારી બની ગયો, રાજા મટીને રંક બની ગયો, ને ભીખ માંગતો મથુરાનગરીની ગલીઓમાં ભટકવા લાગ્યો.

હવે આપણા ચરિત્રનાયક મહાત્મા વિશ્વનંદીનું શું થયું? તે જોઈએ. ઉપવનનો મોહ છોડી મુનિ થયેલા તે વિશ્વનંદી-મુનિ યથાશક્તિ રત્નત્રયધર્મનું પાલન કરતા હતા, અનેકવાર ઉપવાસાદિ તપ કરતા હતા; એકવાર તેણે માસોપવાસ કર્યા; જૈનમુનિઓ ઉપવાસમાં પાણી પણ પીતા નથી; તથા ઉપવાસ સિવાયના દિવસોમાં પણ એક જ વખત આહાર—પાણી ગ્રહણ કરે છે. આ રીતે અન્ન-જળ વગરના માસોપવાસી તે વિશ્વનંદીમુનિ પારણાસમયે મથુરા નગરીમાં આવ્યા, અને નીચું જોઈને રસ્તા પર ચાલ્યા જતા હતા; એવામાં તેમને એક બળદના શીંગડાનો ધક્કો લાગ્યો ને તેઓ પૃથ્વી પર પડી ગયા.

—બરાબર એ જ વખતે, રાજબ્રહ્મ નંદવિશાખ ત્યાં એક વેશ્યાના ઘર પાસે ઊભો હતો, તેણે એ દૃશ્ય જોયું ને પૂર્વનું વેર યાદ કરીને અટ્ટહાસ્યપૂર્વક કટાક્ષ કર્યો કે—રે વિશ્વનંદી! ક્યાં ગયું તારું બળ!—પહેલાં તો તેં મોટો થાંભલો ઊખેડીને આખી સેનાને જીતી લીધી હતી, ને હું ઝાડ ઉપર ચડ્યો ત્યારે આખા ઝાડને તેં બાહુબળથી ઊખેડી નાખ્યું હતું—એને બદલે અત્યારે બળદના એક નાનકડા ધક્કાથી કેવો પડી ગયો! ક્યાં ગયું તારું બળ!!

એકકોર મહિનાના ઉપવાસ હતા; બીજીકોર નબળાઈને લીધે બળદના ધક્કાથી પડી ગયા હતા, ને તેમાં પડ્યા ઉપર પાટુની માફક તેના ભાઈએ પૂર્વવેર યાદ કરીને આવો કટાક્ષ કર્યો, તેથી તે વિશ્વનંદીમુનિનો સુષુપ્ત કષાય જાગી ઊઠ્યો, કોધને આધીન થઈને પોતાના મુનિપદને તેઓ ભૂલી ગયા; રત્નત્રયના અમૂલ્ય નિધાનને તથા તેના મહાન મોક્ષફળને ભૂલીને, અમૂલ્ય હીરો પાણીના મૂલ્યે ગુમાવી બેઠા. કોધવશ તેમની આંખો લાલ થઈ ગઈ ને ભાન ભૂલીને તેઓ બોલી ઊઠ્યા—અરે દુષ્ટ! તું મારા તપની મશકરી કરે છે, પણ તું જોઈ લેજે કે આ તપના પ્રભાવથી ભવિષ્યમાં હું તને બધાની સામે જ છેદી નાંખીશ.—આ રીતે અજ્ઞાનીપણે તેઓ નિદાન કરી બેઠા કે મારા તપનું કાંઈ ફળ હોય તે આવતા જન્મમાં હું અદ્ભુત શરીરબળ પામું ને આ દુષ્ટ નંદ-વિશાખને મારું!—આવા નિદાનશલ્યને લીધે તે રત્નત્રયથી ભ્રષ્ટ થઈ ગયા; તથા વિદ્યાધરની વિભૂતિ દેખીને તેનું પણ નિદાન કર્યું કે મારા તપના પ્રભાવે મને આવી વિભૂતિ મળે.

—રે વિશ્વનંદી! આ તમે કેવી મુખાઈ કરી? રત્નત્રયના અમૂલ્ય હીરાને તમે કોધવશ ફેંકી દીધા! રત્નત્રયના ફળમાં શરીરબળની અભિલાષા કરીને તમે મિથ્યાદષ્ટિ થયા, ચૈતન્યવૈભવને ભૂલીને તમે પુણ્યવૈભવની ચાહ કરી, ને નિદાનશલ્યથી તમે તમારા આત્માને ભયંકર દુઃખમાં નાંખ્યો.

એ રીતે, તીવ્ર કોધાગ્નિમાં જેણે પોતાના સમ્યક્ત્વરત્નને બાળી નાંખ્યું છે—એવા તે વિશ્વનંદી

મુનિનો જીવ, નિદાનશલ્યસહિત મરીને, તપના બાકી રહેલા પુણ્યપ્રતાપે મહાશુક નામના દશમા સ્વર્ગમાં દેવ થયો. ત્યાં સોળ સાગર સુધી તેણે ભોગલાલસાથી ઈન્દ્ર જેવા વૈભવો ભોગવ્યા. અનુપમ જૈનવ્રત પામીને પણ તેનો પૂરો લાભ તે ન લઈ શક્યો, ને કોઈ મૂરખો અમૃત ખાઈને તેની ઊલટી કરી નાંખે તેમ તેણે રત્નત્રય-અમૃતને નિદાનશલ્ય વડે વમી નાખ્યા ને પાછો સંસારમાં ભમ્યો. [રિ ભવિતવ્ય ! આ જીવ છે તો તીર્થંકર થનાર...પણ તે ભરતક્ષેત્રના 'ચોવીસમા' તીર્થંકર થનાર છે; ને કાળક્રમ-અનુસાર ચોવીસમા તીર્થંકર થવાને હજી વાર છે....એટલે વચ્ચેનો કાળ સંસારભ્રમણમાં વીતાવવા જ નિદાનશલ્ય કર્યું.]

પાછળથી નંદ-વિશાખનો જીવ પણ કોઈ કારણે વૈરાગ્ય પામીને મુનિ થયો, જૈનદીક્ષા અંગીકાર કરીને તેણે તપ કર્યું; પણ એકવાર આકાશમાં જઈ રહેલા કોઈ વિદ્યાધરની આશ્ચર્યકારી વિભૂતિ દેખીને તે ભોગોની વાંછાથી એવું નિદાનશલ્ય કરી બેઠો કે મારા ધર્મના ફળમાં મને પણ આવી વિભૂતિ મળે ! અરેરે, ધર્મના ફળમાં તેણે પુણ્યભોગો માંગ્યા, અમૃતના ફળમાં વિષ માગ્યું, તેથી તે પણ મિથ્યાદષ્ટિ થયો ને તેના બંધાયેલા પુણ્યો પણ ઘટી ગયા; હાથમાં આવેલા ધર્મના રત્નો ફેંકીને તેના બદલામાં તેણે વિષય-ભોગોના કોલસા માંગ્યા. —વિક્ષ વિષયાભિલાષા !

વ્રતભ્રષ્ટ એવા તે વિશાખમુનિનો જીવ પણ નિદાન સહિત મરીને દશમા સ્વર્ગમાં દેવ થયા, ને વિષયભોગોની લાલસામાં જ અસંખ્ય વર્ષ વીતાવ્યા.

[પ્રિય પાઠક ! મહાવીર થનારો આ વિશ્વનંદીનો જીવ સ્વર્ગેથી ચવીને હવે ત્રિપૃષ્ઠ-વાસુદેવ થશે, ને તેનો ભાઈ નંદ-વિશાખ પ્રતિવાસુદેવ થશે.]

જૈનધર્મ એટલે પંચ-પરમેષ્ટીની નગરી

આપણને મહાભાગ્યે નગરીમાં પ્રવેશ મળ્યો છે. આત્મિકસુખ આ નગરીમાંજ મળે છે; આ નગરીની રહેણી-કરણી કોઈ જાદુ જાતની, અપૂર્વ, રાગ વિનાની હોય છે, આ વીતરાગ નગરીના રહેવાસી ભગવંત પંચપરમેષ્ટીઓ તેમજ સાધર્મીઓ જગત કરતાં જાદા ભાવવાળા હોય છે.

આવો....આ નગરીમાં આવ્યા છો તો હવે આ નગરીના આત્મવૈભવને (તીર્થંકરોના આ મહાપુરણ દ્વારા) જાણો. એ બધો વૈભવ તમારો જ છે. તે દેખાડીને ભગવંતોએ ઉપકાર કર્યો છે.

ભગવાન મહાવીર : પૂર્વભવ : ત્રિપૃષ્ઠ-વાસુદેવ

જ્યાં આપણે રહીએ છીએ તે આ ભરતક્ષેત્રમાં, દરેક કાળચક્રમાં (અવસર્પિણી તથા ઉત્સર્પિણી દરેકના દશકોડાકોડી સાગરોપમમાં) બે વખત ૨૪-૨૪ ભગવંતો અવતરે છે. તેઓ સર્વજ્ઞ થઈને, જ્ઞાનાન્દ આત્માનું સ્વરૂપ સમજાવીને તેની વીતરાગી ઉપાસનારૂપ મોક્ષમાર્ગ દેખાડે છે, ને તેમના ઉપદેશથી લાખો કરોડો-અસંખ્ય જીવો ધર્મ પામીને સંસારથી મુક્ત થાય છે. તેમાં આ ચોવીસીના અંતિમ તીર્થંકર શ્રી મહાવીર ભગવાનના મોક્ષગમનનો અઢી હજારવર્ષીય અભૂતપૂર્વ મહોત્સવ ભારતભરમાં ઉજવાયો. તે પ્રસંગે પૂ. શ્રી કલાનગુરુની પ્રેરણાથી લખાયેલ આ ગ્રંથમાં પ્રભુ મહાવીરનું મંગલ જીવન આપ વાંચી રહ્યા છો; તેમાં પૂર્વભવોનું વર્ણન ચાલે છે.

આપણા ચરિત્રનાયક મહાવીરનો જીવ દશમા સ્વર્ગથી વાસુદેવપણે ક્યાં ઊપજે છે? તે જોઈએ : ભરતક્ષેત્રની પોદનપુરીમાં ભગવાન ઋષભદેવ-બાહુબલીના વંશમાં અસંખ્ય મોટા મોટા રાજાઓ થયા ને મોક્ષ પામ્યા. તેમાં અનુક્રમે પ્રજાપતિ નામના રાજા થયા. તેને બે પુત્રો થયા-૧. વિશાખભૂતિનો જીવ (પૂર્વે જે વિશ્વનંદીના કાકા હતા) તે વિજયબળદેવ તરીકે અવતર્યા; અને ૨. વિશ્વનંદી (મહાવીરનો જીવ) ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ તરીકે અવતર્યા.

એ જ વખતે, પૂર્વનો નંદવિશાખનો જીવ વિદ્યાધરોની અલકાપુરી નગરીમાં રાજકુમાર તરીકે અવતર્યો. તેનું નામ અશ્વગ્રીવ. તે અશ્વગ્રીવને અનેક વિદ્યાઓ સિદ્ધ થઈ; તથા હજાર આરાવાળું સુદર્શનચક્ર, દંડ, છત્ર, તલવાર વગેરે અનેક દેવીઆયુધો પ્રાપ્ત થયા. ત્રણખંડને જીતીને તે અડધા ભરતક્ષેત્રનો સ્વામી (અર્ધચક્રી, પ્રતિવાસુદેવ) થયો. બળેલા પુણ્યનું ફળ ભોગવી રહેલા તે અશ્વગ્રીવની હજારો રાજાઓ સેવા કરતા હતા.-પુણ્યથી શું ન મળે! અરે, આરાધકદશામાં બાંધીને પછી નિદાન વડે બાળી નાંખેલા દગ્ધ-પુણ્યનું પણ આવું ફળ, તો આરાધક ભાવ સહિતના આશ્ચર્યકારી સાતિશય-પુણ્યની શી વાત! અને વળી, પુણ્ય-રાગથીયે પાર એવી ચૈતન્ય-આરાધનાના વીતરાગી આનંદની તો વાત જ શી! ધન્ય આરાધના! ધન્ય વીતરાગતા! ધન્ય તેનું પ્રશંસનીય ફળ!

એક દિવસ પોદનપુરમાં મહારાજા પ્રજાપતિ, બંને પુત્રો (વિજય અને ત્રિપુષ્ઠ) સહિત રાજસભામાં બેઠા હતા. ત્યારે મંત્રીએ નિવેદન કર્યું : હે સ્વામી! આપની પ્રજા સર્વવાતે સુખી છે; પરંતુ હમણા એક મહા ભયંકર સિંહ લોકોની હિંસા કરીને મહાન ઉપદ્રવ કરે છે; લોકો તેનાથી અત્યંત ભયભીત છે ને છૂટથી અવરજવર પણ કરી શકતા નથી.

એ સાંભળતાં જ રાજાને ખેદ થયો કે, અરે! ખેતરમાં અનાજની રક્ષા માટે વાંસનો ચાડિયો (બનાવટી માણસ) હોય તેનાથી પણ મૃગલા ભય પામીને ભાગે છે ને પાકની રક્ષા થાય છે; તો હું આવો પરાક્રમી રાજા બેઠો હોવા છતાં મારી પ્રજાનું સિંહની સામે રક્ષણ ન કરી શકું-તો તે શરમની વાત છે. જે પ્રજાનો ભય દૂર ન કરી શકે તે રાજા શું કામનો?—આમ વિચારી તે રાજા સિંહને મારવા મોટી સેના તૈયાર કરવા લાગ્યો.

ત્યાં તો ત્રિપૃષ્ઠકુમાર ઊઠ્યો ને હસીને બોલ્યા-પિતાજી! એક પશુને મારવા માટે પણ જો તમારે આવડી મોટી તકલીફ લેવી પડે, તો પછી અમારે શું કરવાનું છે? આવા નાના કામ માટે આપે જવું

જરૂરી નથી, હું હમણાં જ જઈને સિંહને ખતમ કરું છું.—એ પ્રમાણે કહીને ત્રિપૃષ્ઠકુમાર વનમાં ચાલ્યા : ગૂફામાંથી સિંહને બહાર કાઢ્યો, એક હાથે તો સિંહના આગલા પંજા પકડ્યા ને બીજા હાથે ઝપટ મારીને તેને હઠે પછાડી દીધો; પછી, જેમ કાપડિયો કપડાના બે ચીરા કરે તેમ તેણે સિંહના જડબા ફાડીને તેના બે ચીરા કરી નાખ્યા. [જાણે કે આ સિંહને મારવાના કૂર પરિણામને લીધે જ તે ત્રિપૃષ્ઠને પણ પછીના ભવોમાં સિંહનો અવતાર લેવો પડશે. પાઠક ! આવા પરાક્રમના પ્રસંગે વાસુદેવને હિંસામાં મજા માનવારૂપ 'હિંસાનંદી—આર્તધ્યાન'ના જે કૂર પરિણામો વર્તતા હોય છે તે તેને નરકગતિનું કારણ થાય છે.]

સિંહને મારવાથી તે રાજકુમારનું પરાક્રમ પ્રસિદ્ધ થયું. ત્યારબાદ એકવાર 'કોટિશિલા'ને ઊંચે ઊઠાવીને તેણે મહાન પરાક્રમ કર્યું. આ કોટિશિલા ઊપરથી કરોડો મુનિવરો મુક્તિ પામ્યા છે. સાધારણ માણસો તેને ઊંચી કરી શકતા નથી; નારાયણ—વાસુદેવ જ તેને ઊંચી કરે છે. એક વખતે પહેલા તીર્થંકરનો જે પૌત્ર હતો તે જ જીવ અસંખ્ય વર્ષો બાદ તેમના જ કૂળમાં અવતરીને પહેલા નારાયણ અર્ધચક્રી થયા. નવ નારાયણોમાં આ પહેલા નારાયણ શ્રેયાંસનાથ તીર્થંકરના તીર્થમાં થયા.

વિદ્યાધરોના રાજા જ્વલનજટીએ પોતાની પુત્રી સ્વયંપ્રભાને ત્રિપૃષ્ઠ સાથે પરણાવી; ત્યારે તેના પ્રતિસ્પર્ધી રાજા—અશ્વઝીવને અપમાન લાગ્યું કે વિદ્યાધરની શ્રેષ્ઠ કન્યા મને ન આપતાં ભૂમિગોચરી ત્રિપૃષ્ઠને કેમ આપી?—આથી ક્રોધપૂર્વક તે ત્રિપૃષ્ઠ સાથે યુદ્ધ કરવા ચાલ્યો. બીજા બાજુ ત્રિપૃષ્ઠકુમારે પણ યુદ્ધની તૈયારી કરવા માંડી ને તે વિદ્યા સાધવા લાગ્યો. બીજાને જે બારવર્ષે સિદ્ધ થાય—એવી વિદ્યાઓ ત્રિપૃષ્ઠને પુણ્યપ્રતાપે માત્ર સાત દિવસમાં સિદ્ધ થઈ ગઈ. અહો, પુણ્યવરે સંસારમાં શું અસાધ્ય છે ! પુણ્યથી સંસારમાં તો બધુંય મળે છે પણ એક ચૈતન્યનું અતીન્દ્રિય સુખ તેનાથી નથી મળતું; તેથી તો મુમુક્ષુ જીવો કહે છે કે—અરે, એવા હત—પુણ્યને અમારે શું કરવા છે !

[અરેરે, ભાવિ—તીર્થંકર એવા આ મહાત્મા અત્યારે હિંસાના હેતુભૂત લૌકિક વિદ્યાઓ સાધવા રોકાયા છે...પણ હવે થોડા જ ભવમાં તે અલૌકિક આત્મવિદ્યાને સાધશે ને જગતના જીવોને પણ તે અલૌકિક વીતરાગી-વિદ્યાનો બોધ આપશે; અને ત્યારે જ તેની સાચી વીરતા ખીલી ઊઠશે ને તે 'મહા-વીર;' કહેવાશે.]

શસ્ત્રવિદ્યાઓ સિદ્ધ કરીને બંને ભાઈઓએ યુદ્ધ માટે પ્રસ્થાન કર્યું. ઘોર યુદ્ધ શરૂ થયું. અશ્વઝીવ અને ત્રિપૃષ્ઠ એ બંને શૂરવીર યોદ્ધાઓ, યુદ્ધસંબંધી આર્તધ્યાનમાં એવા તલ્લીન હતા કે નરકગતિના કર્મો આત્માની અંદર ઘૂસી જતા હતા તેનુંય તેમને ભાન ન રહ્યું. લાખો લોકો આશ્ચર્યથી—ભયથી—કુતૂહલથી યુદ્ધ જોઈ રહ્યા હતા. તેમાં કોઈ વૈરાગ્યપરિણામ કરે છે કે અરેરે, તૂચ વાત માટે આ જીવો લડી રહ્યા છે; ત્યારે કોઈ મૂર્ખ જીવો યુદ્ધના આનંદનું હિંસાનંદી રૌદ્રધ્યાન કરીકરીને મફતના અશુભકર્મો બાંધી રહ્યા હતા. જીવોના પરિણામની પણ વિચિત્રતા છે કે એક જ પ્રસંગે ભિન્નભિન્ન જીવો જાદાજાદા પ્રકારના પરિણામ કરે છે. તેથી તો કહ્યું છે કે 'જીવ વિધવિધ, કર્મ વિધવિધ લબ્ધિ છે વિધવિધ અરે !' તેમાં તું પોતાનું કલ્યાણ કરી લેજે, જગત સામે જોવા રોકાઈશ નહીં.

લડાઈ શરૂ થયા પહેલાં અશ્વઝીવ—વિદ્યાધરના દૂતે આવીને ત્રિપૃષ્ઠને ધમકીભરેલાં વચનો સંભળાવ્યા; ત્યારે તેની જવાબ આપતાં ત્રિપૃષ્ઠે કહ્યું—હે દૂત ! તારા રાજાને આકાશમાં ઊંચે ચાલવાનું ને વિદ્યાધરપણાનું અભિમાન હશે; પરંતુ આકાશમાં તો કાગડાય ઊડે છે,—તેથી શું ? યાદ રાખજે કે તીર્થંકરો અને ચક્રવર્તીઓ કદી વિદ્યાધરોને ત્યાં નથી પાકતા, એ તો ભૂમિગોચરી રાજાઓને ત્યાં જ પાકે છે.

ત્યારે અશ્વઝીવના દૂતે કહ્યું—અરે, અમારા મહારાજા પાસે દિવ્યચક્ર છે, તેના પ્રતાપની શું તમને ખબર નથી? સૂર્ય જેવું તેજસ્વી તે ચક્ર ભલભલા દુશ્મનનું છેદન કરી નાંખે છે....

ત્રિપૃષ્ઠે તેને બોલતી અટકાવીને કહ્યું : હે દૂત! તું ચાલ્યો જા; તારા રાજાની વ્યર્થ પ્રશંસા ન કર. યુદ્ધમાં એનાં પારખાં થઈ જશે. રણભેરી ગાજી ઊઠી..બંને બાજુના યોદ્ધાઓ સાવધાન થઈ ગયા. જેમ મુમુક્ષુજીવ શુદ્ધોપયોગ વડે મોહને હણવા તત્પર બને તેમ શૂરવીર યોદ્ધાઓ શત્રુને હણવા તત્પર બન્યા. સામે દુશ્મનો ઊભા હોવા છતાં તે કુશળ યોદ્ધાઓ ગંભીર અને શાંત દેખાતા હતા, કેમકે કુશળ પુરુષો આકુળતાનું કારણ મળે એવા કટોકટીના પ્રસંગે પણ ગભરાઈ જતા નથી...અથવા મોહશત્રુને હણવા તત્પર બનેલો શૂરવીર—સાધક પોતે શાંત રહીને જ મોહને હણી નાંખે છે. જેમ ગુરુ ઉત્તમ શિષ્યને આત્મસાધના માટે પ્રોત્સાહન આપે તેમ રાજાઓ પોતપોતાના સેનાપતિઓને પ્રશંસાદ્વારા યુદ્ધ માટે ઉત્સાહિત કરતા હતા. જ્યારે રાજસેવકો બળદેવ—વાસુદેવ માટે બખ્તર લાવ્યા ત્યારે, પોતાની શૂરવીરતાના અભિમાનથી તેમણે તે પહેરવાની ના પાડી : 'શૂરવીરને વળી બીજાનાં રક્ષણ શા?—શુદ્ધોપયોગના સામર્થ્યથી સ્વયં-સર્વજ્ઞ થનારા અરિંહતોને બીજા કોઈ સાધનની જરૂર ક્યાં પડે છે !

ત્રિપૃષ્ઠનું પરાક્રમ અદ્ભુત હતું. જેમ સમ્યક્ત્વ માટે તત્પર મુમુક્ષુ—યોદ્ધો વિશુદ્ધિના પ્રહાર વડે મિથ્યાત્વશત્રુના ત્રણ કટકા કરી નાંખે છે, તેમ ત્રિપૃષ્ઠે પ્રથમ જ પ્રહાર વડે શત્રુસેનાને ત્રણ ભાગમાં વિભક્ત કરી નાંખી; જેમ આત્માને સાધવા માટે કટિબદ્ધ થયેલો શૂરવીર—સાધક દેહની પણ પરવા કરતો નથી તેમ વિજય માટે ઉન્મત્ત યોદ્ધાઓ ચારેકોર શસ્ત્રથી વીંધાઈ જતા પોતાના દેહની પણ પરવા કરતા ન હતા અરે, ખેદ છે કે તે યોદ્ધાઓ કોધવશ આ રીતે યુદ્ધમાં નિર્ભયપણે દેહને તો જતો કરી દેતા હતા, પણ દેહથી ભિન્ન આત્માનું ભેદજ્ઞાન કરવામાં પોતાની શક્તિ લગાવતા ન હતા. જેટલી શક્તિ આ લડાઈમાં લગાવે છે તેટલી શક્તિ આત્માની સાધનામાં લગાવે, તો કેટલો અપૂર્વ લાભ થાય !

લડાઈમાં જેની સાથે કાંઈ વેર ન હોય એવા હાથી—ઘોડા તથા સેનાના લોકોને પણ અરે ! માત્ર માલિકની પ્રસન્નતા ખાતર મારવા પડે છે. ઘિક્ક આવી પરાધીન ચાકરી!—એમ વિચારી ઘણા શૂરવીર યોદ્ધાઓએ આ યુદ્ધ પછી તરત જ ચાકરી છોડી દેવાનું નક્કી કર્યું હતું. જેમને હિંસા ગમતી ન હતી એવા ઘણા જીવોનું ચિત્ત યુદ્ધથી ઉદાસ હતું પણ ન છૂટકે—યુદ્ધમાં વર્તતા હતા. કોઈ યોદ્ધો યુદ્ધભૂમિમાં બાણથી ઘાયલ થઈને મૃત્યુની તૈયારીમાં હતો ત્યારે, તેને ઘાયલ કરનાર યોદ્ધો પોતે જ તેને પાણી પાતો હતો ને પંચપરમેષ્ઠીનું નામ સંભળાવતો હતો. આ રીતે યુદ્ધભૂમિમાં જ વેરભાવને તેઓ ભૂલી જતા. ઘવાયેલા શત્રુ પર કોઈ પુનઃ પ્રહાર કરતા ન હતા, અપિતુ તેને આશ્વાસન દેતા હતા. આવા અનેકવિધ દૃશ્યો યુદ્ધભૂમિમાં દેખાતા હતા.

વિજય અને ત્રિપૃષ્ઠ વડે પોતાના કેટલાય શૂરવીર વિદ્યાધરોનો નાશ થતો દેખીને, અશ્વઝીવે ચક્ર હાથમાં લઈને ગર્જના કરી. ત્યારે ભાવિ—મહાવીર એવા તે ત્રિપૃષ્ઠે નિર્ભયપણે કહ્યું : રે અશ્વ—ઝીવ ! તારી ગર્જના વ્યર્થ—છે. જંગલી હાથીની ગર્જનાથી હરણિયાં ડરે છે, સિંહ નહિ; કુંભારના ચાકડા જેવા તારા આ ચક્રથી હું ડરી નહિ જાઉં. ચલાવ તારા ચક્રને !

અંતે, અતિ ક્રોધપૂર્વક અશ્વઝીવે તે ચક્ર ત્રિપૃષ્ઠ ઉપર ફેંક્યું. એમ માનો કે ચક્રના બહાને તેણે પોતાના પુણ્યને જ ફેંકી દીધા. ભયંકર જવાળાઓ કાઢતું ને અત્યંત ગર્જના કરતું તે ચક્ર સડસડાટ ચાલ્યું. બંને સેનામાં ભયંકર હા—હાકાર થઈ ગયો. પહેલાં તો જેણે અશ્વઝીવના જ પુણ્યને છેદી નાંખ્યા

છે એવું તે ચક્ર આશ્ચર્યપૂર્વક ત્રિપૃષ્ઠના જમણા હાથ પર આવ્યું; તેની જ્વાળાઓ શાંત થઈ ગઈ અને તે ત્રિપૃષ્ઠની આજ્ઞાની રાહ જોવા લાગ્યું. તરત અતિશય ક્રોધપૂર્વક ત્રિપૃષ્ઠે તે ચક્ર અશ્વગ્રીવ ઉપર ફેંક્યું. [રિ મહાત્મા ! આ હિંસક—ચક્ર તમારા હાથમાં નથી શોભતું. તમે તો ધર્મચક્રના પ્રવર્તક થવાના છો. તમારું ચક્ર જીવોને મારનાર નહિ પણ તારનાર છે.]

ક્રોધપૂર્વક ત્રિપૃષ્ઠે છોડેલા ચક્રે અશ્વગ્રીવની ગ્રીવાને છેદી નાંખી; અને તે ત્રિપૃષ્ઠ ભરતક્ષેત્રના પહેલા વાસુદેવ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા. ત્રણખંડનું રાજ્ય ને અપાર વિભૂતિ હોવા છતાં, સમ્યક્ત્વ વગરનો તે જીવ જરાય સુખી ન હતો ! ભોગ—સામગ્રીમાં લયલીન એવો તે જીવ દાનાદિ ધર્મને જાણતો ન હતો, ને સદાય બહુ આરંભ—પરિગ્રહમાં રચ્યો—પચ્યો રહેતો. અરે, વિષયસમુદ્રને તરવા માટે વહાણ જેવું જે જૈનશાસન, તે તો આત્મામાં જ શાંતિરૂપ શાશ્વત સુખ બતાવીને વિષયોમાંથી સુખબુદ્ધિ છોડાવે છે,—તો આવું 'વીરશાસન' પામીને 'ત્રિપૃષ્ઠ જેવી મુખાઈ' કોણ કરે?—ને વિષયોની આગમાં કોણ બળે ? જિનોક્ત ધર્મની અવહેલના કરીને જે વિષયોમાં લુબ્ધ થાય છે—તે મૂર્ખ પ્રાણી હાથમાં આવેલા અમૃતને છોડીને વિષ પીએ છે. રાગનો નાશ થતાં આત્માને જે સ્વાભાવિક શાંતિરૂપ પરમ સુખ મળે છે,—શું તેનો અનંતમો અંશ પણ વિષયાંધ મોહી જીવોને વિષયોમાંથી મળે છે?—નહીં. વિષયો વગરના વીતરાગભાવથી જ જીવને શાંતિ મળે છે.

ત્રિપૃષ્ઠનું મૃત્યુ અને સાતમી નરક; વિજય-બલભદ્ર મોક્ષમાં (બે ભાઈ—એક મોક્ષમાં, બીજો નરકમાં)

ત્રિપૃષ્ઠકુમારે (—આપણા ચરિત્રનાયક મહાવીરના જીવે) વિજય બલભદ્ર સહિત ત્રણખંડનું રાજ્ય દીર્ઘકાળ સુધી ભોગવ્યું. યોગ્ય કાળે તેના પિતા પ્રજાપતિએ દીક્ષા લીધી ને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરીને નિર્વાણ પામ્યા. બીજી બાજુ ઈષ્ટ અને મનોહર (ખરેખર તો અનિષ્ટ અને બુરા) વિષયોમાં જ જેનું ચિત્ત ચોટેલું છે એવો તે ત્રિપૃષ્ઠકુમાર નિદાનવશ વિષયોના રૌદ્રધ્યાન સહિત સુતાં—સુતાં જ મૃત્યુ પામ્યો...અને, જ્યાંનું અસંખ્યાત વર્ષોનું ઘોરાતિઘોર દુઃખ ચિંતનમાં પણ નથી આવી શકતું એવી સાતમી નરકમાં જઈ પડ્યો. અરેરે ! એકેક સેકંડની તીવ્ર વિષયાસક્તિના પાપફળમાં તે જીવ અસંખ્ય વર્ષનું અતિ ભયાનક દુઃખ પામ્યો.—આવા ઘોર દુઃખ—ફળવાળા વિષય—સુખોને તે સુખ કોણ કહે ? તે નરકદુઃખોનું વર્ણન પણ જિજ્ઞાસુને સંસારથી ભયભીત કરી દે છે. અરે, આવા દુઃખો ! એનાથી બચવું હોય તો અજ્ઞાન છોડીને આત્મજ્ઞાન કરવું જોઈએ...વિષયો પ્રત્યે વૈરાગ્ય કરવો જોઈએ. આ મહાવીરનો જીવ પૂર્વે અજ્ઞાનદશાથી ભવભ્રમણ કરતાં, ત્રિપૃષ્ઠ-વાસુદેવ જેવા મહાન અવતારને પામીને પણ વિષય—કષાયોમાં લીનતાવશ સાતમી નરકમાં ગયો,—તે એમ સૂચવે છે કે અરે જીવ ! કષાય—વિષયો કે જેને મૂર્ખ—અજ્ઞાની લોકો જ સુખ સમજી રહ્યા છે—તેને તું નરકસમાન દુઃખ જાણ..એટલે તેનાથી પાછો ફર; ને ચૈતન્યના અતીન્દ્રિય સુખને જ સાચું સુખ જાણીને તેની અનુભૂતિમાં તું અનુલગ્ન થા. વિષય—કષાયનો કણિયો પણ દુઃખ છે ને ચૈતન્ય—અનુભૂતિના કણિયામાં પણ મહાન સુખ છે.

ક્યાં અર્ધચક્રવર્તીના ત્રણ ખંડના રાજવૈભવની અનુકૂળતા ! ને ક્યાં આ સાતમી નરકની પ્રતિકૂળતા !

પોતાના ભાઈ ત્રિપૃષ્ઠનું મૃત્યુ થતાં વિજયબલભદ્ર છ માસ સુધી ઉદ્વેગમાં રહ્યા; ત્યારબાદ વૈરાગ્ય પામી તેણે જિનદીક્ષા લીધી, ને રત્નત્રયરૂપી અમોઘ—અહિંસક હથિયાર વડે સમસ્ત કર્મોને નષ્ટ કરીને મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કર્યું.

અરે, સદાય સાથે રહેનારા બે ભાઈ...તેમાં એક તો વીતરાગચરિત્રવરે મોક્ષસુખને પામ્યા, ને બીજો વિષયકષાયવશ સાતમી નરકના ઘોરદુઃખને પામ્યો. આ જાણીને ભવ્યજીવો વિષયકષાયથી વિરક્ત થાઓ ને વીતરાગચરિત્રને આરાધો. વળી જીવના પરિણામની વિચિત્રતા તો જુઓ, કે એ જ જીવ પાછો નરકમાંથી નીકળીને અત્યારે તો મોક્ષમાં બિરાજી રહ્યો છે, ને આપણે તેને 'ભગવાન મહાવીર' તરીકે પૂજીએ છીએ.

ભગવાન મહાવીર : પૂર્વભવ : સિંહ થઈને નરકે; ને પાછો સિંહ

સાતમી નરકમાં એક નારકીએ આવીને ભાલાથી તેની આંખો વીંધી નાંખી; તે દુઃખથી ચિત્કાર કરે ત્યાં તો એકસાથે કેટલાય નારકીઓએ તેને ભાલાથી વીંધી નાંખ્યો; તે પડ્યો; ત્યાં તો તેને ઉપાડીને ઘગઘગતા લાલચોળ રસમાં નાખીને ઓગાળી નાંખ્યો. અરે, એનાં કરોડો દુઃખો કોણ વર્ણવી શકે ?

એનાથી માંડમાંડ છૂટીને શાંતિ લેવા, ભાવિતીર્થકરનો તે નારકીનો જીવ એક ઝાડ (સેમરવૃક્ષ) નીચે ગયો, પણ તરત જ ઉપરથી એવા તીક્ષ્ણ અસિંધાર જેવા પાન તેના ઉપર પડવા લાગ્યા કે તેના હાથ-પગ વગેરે સર્વ અંગો છેદાઈને છિન્ન-ભિન્ન થઈ ગયા ને ચારેકોર વેરવિખેર થઈ ગયા. અરેરે ! મરી જાઉં તો અહીંથી છૂટું-એમ તેને થયું, નરકમાં મરણ પણ માગ્યું મળતું નથી. અરેરે, પાપીને શાંતિ કેવી ? એક પળમાત્ર પણ ક્યાંય એને ચેન નથી. આમ ભયંકર મરણવેદનાઓ ભોગવી-ભોગવીને નરકમાં તે જીવે અસંખ્ય વરસો વીતાવ્યા.

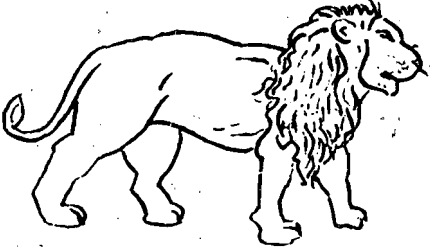
સાતમી નરકનાં અસંખ્ય વર્ષ સુધી અનેક પ્રકારનાં તીવ્રદુઃખો ભોગવીને તે અર્ધચક્રીનો જીવ આ ભરતક્ષેત્રના વિપુલસિંહ નામના પર્વત ઉપર કૂરપરિણામી સિંહ થયો; અનંતાનુબંધી કષાયસહિત રૈદ્રધ્યાનથી રંગાયેલું તેનું મન શાંતિ રહિત હતું; ભૂખ્યો ન હોય તો પણ વગર કારણે અનેક જીવોને તે હણી નાખતો. આ રીતે જેના રૌદ્રભાવોનો પ્રવાહ હજી છૂટ્યો નથી એવો તે નિર્દય સિંહ ત્યાંથી મરીને પાછો નરકમાં ગયો, ને ફરી અસંખ્યવર્ષો સુધી ત્યાંના તીવ્ર-અસહ્ય દુઃખો તેણે ભોગવ્યા. એ દુઃખો કેમ કહ્યાં જાય ? ને કેમ સહ્યાં જાય ? એ તો ભોગવનાર જ ભોગવે ને કેવળીપ્રભુ જાણે.

રે મિથ્યાત્વ-કષાયનાં દુઃખો !...હવે એનાથી બસ થાઓ...બસ થાઓ ! જેનું વેદન તો હવે કદી આ જીવને નથી કરવાનું, પરંતુ જે દુઃખનું વર્ણન વાંચતાં-લખતાં પણ કંપારી છૂટી જાય છે-તે દુઃખ મહાવીરના જીવે અજ્ઞાનવશ છેલ્લે ભોગવી લીધા.-બસ હવે ફરી કદી તે જીવ આવા દુઃખમાં નહિ આવે. નરક સંબંધી આ તેનો છેલ્લો અવતાર છે; હવે નરકના નદાવા કરીને ત્યાંથી બહાર નીકળ્યો...અને પુનઃ સિંહ થયો. તેની આ સિંહપર્યાયિ (અને તિર્યચપર્યાય પણ) અંતિમ છે, ફરીને હવે તે જીવ તિર્યચગતિમાં કદી નહીં અવતરે.

આ રીતે મહાવીરના જીવે નરક અને તિર્યચ એ બે ગતિના પરિભ્રમણનો તો અંત કર્યો. હવે બાકીની દેવ મનુષ્યપર્યાયનો પણ અંત કરીને તે જીવ અપૂર્વ સિદ્ધપદને કઈ રીતે સાધે છે-તેની સરસ મજાની કથા શરૂ થશે. અત્યાર સુધી તો તે જીવ અજ્ઞાનવશ ને કષાયવશ સંસારમાં ક્યાં ક્યાં રખડ્યો ને કેવો કેવો દુઃખી થયો તેની કથા હતી-બંધનની કથા હતી; પણ હવે તે જીવ કઈ રીતે ધર્મ પામે છે, આરાધક થઈને કેવી શાંતિ વેદે છે ને મોક્ષસુખને સાધીને કેવા મજાના મહાવીર બને છે ! તેની સુંદર મજાની આનંદદાયક ધર્મકથા વાંચીને આનંદ થશે. દુઃખમાં તો કંટાળો આવે પણ દુઃખની કથા વાંચતાં ય જીવ થાકી જાય તેવું છે. મહાવીરના જીવની દુઃખકથા હવે પૂરી થઈ; હવે તેની સુખકથા શરૂ થશે.

સિંહના ભવમાં સમ્યક્ત્વ-પ્રાપ્ત

* * *

આપણા ચરિત્રનાયકનો જીવ, નરકમાંથી નીકળીને એક ભગવાન સિંહ થયો. દશમા ભવે જે તીર્થકર થનાર છે એવો તે સિંહ ભરતક્ષેત્રના એક પર્વત પર રહેતો હતો; વનના મોટામોટા હાથીઓ પણ તેનાથી ત્રાસ પામતા; તેના મુખની ભયાનક ગર્જના સાંભળતાં વનનાં પશુઓ ધ્રુજી ઊઠતા. કૂરપણે હિંસા કરતાં-કરતાં તેનો ઘણો કાળ વીતી ગયો. એકવાર અમિતકીર્તિ તથા અમિતપ્રભ નામના બે મુનિવરો આકાશમાર્ગે ત્યાં સિંહને પ્રતિબોધવા માટે ઊતર્યા. અચાનક આવા શાંત

મુનિઓને પોતાની સામે ઊભેલા દેખીને તે સિંહ વિસ્મય પામ્યો. એકકોર મરેલું હરણ પડ્યું છે, એકકોર ચેતનવંતા મુનિવરો ઊભા છે. સિંહે બંને સામે જોયું-એકકોર મહાન હિંસા, એકકોર પરમ શાંતિ ! (એકકોર આસ્રવ ને બંધતત્ત્વ, બીજીકોર સંવર-નિર્જરા તત્ત્વ.) વિરુદ્ધ દેશ્યો ને ભાવો જોઈને સિંહ ક્ષણભર તો વિચારમાં પડી ગયો. અંતે કૂરતાં સામે શાંતિની જીત થઈ; એને ક્રોધ કરતાં શાંતિ ગમી. વીતરાગતાના સાન્નિધ્યમાં કૂરતા કેમ ટકી શકે ? મુનિની સામે જોતાં તેના અંતરમાં કોઈ નવા જ શાંતિભાવો જાગવા માંડ્યા : 'અહા, આવી શાંતિ !' જીવનમાં પહેલી જ વાર પોતામાં આવી શાંતિના પરિણામથી તે સિંહને આશ્ચર્ય થવા લાગ્યું.

તે વખતે તેની સુંદર ચેષ્ટા દેખીને અમિતકીર્તિ મુનિરાજ વાત્સલ્ય ઝરતા વચનોથી સ્ને સંબોધન કરવા લાગ્યા : હે મૃગેન્દ્ર ! આવી કૂર સિંહપર્યાય તેં કાંઈ આ પહેલીવહેલી ધારણ નથી કરી, આવી તો અનંત કૂર પર્યાયો ધારણ કરી કરીને અજ્ઞાનથી તું સંસારવનમાં ભટકી રહ્યો છે. આ જ્ઞાનલક્ષણસંયુક્ત જીવ અનાદિ અનંત છે; તે પોતાના પરિણામોનો કર્તા થઈને તેના ફળનો ભોક્તા થાય છે; અત્યાર સુધી અજ્ઞાનવશ કષાયભાવો જ કરી કરીને તેના ફળરૂપ દુઃખોને

તેં ભોગવ્યા, હવે એ દુઃખદાયક મિથ્યાબુદ્ધિને તથા કષાયભાવોને તું છોડ ને આત્મજ્ઞાન કર. હવે હિતનો અવસર આવ્યો છે.

સિંહ એકદમ આતુરતાથી મુનિરાજનાં વચન સાંભળી રહ્યો છે.

બીજા મુનિરાજ પણ પ્રેમથી કહેવા લાગ્યા : અરે વનરાજ ! તારા મહાન ભાગ્યે તને મુનિરાજનો આ ઉપદેશ મળ્યો છે; તો પાત્ર થઈને તું જરૂર સમ્યક્ત્વને અંગીકાર કર ! સમ્યક્ત્વ પરમ કલ્યાણકારી છે.

સિંહ જાણે પશ્ચાત્તાપથી પોતાના પૂર્વભવ પૂછતો હોય ! એમ ટગટગ મુનિ સામે જોઈ રહ્યો ત્યારે મુનિરાજે તેને વાસુદેવ વગેરે પૂર્વભવોનું વર્ણન સાંભળાવ્યું.

શ્રી મુનિરાજના મુખથી ઝરતી પરમ વૈરાગ્યવાણીમાં પોતાના પૂર્વ ભવોનું વર્ણન સાંભળતાં, સિંહના પરિણામમાં મોટો પલટો થવા લાગ્યો, તેને જાતિસ્મરણજ્ઞાન થયું; પોતાના પૂર્વભવો દેખીને તેનું હૃદય સંસારદુઃખોથી અત્યંત વિરક્ત થયું ને તે દુઃખના કારણરૂપ મિથ્યાત્વ-કષાયોથી તેની પરિણતિ પાછી હઠવા લાગી.

વાહ રે વાહ ! ધન્ય સિંહશાર્દૂલ ! હવે તારું ચૈતન્યપરાક્રમ જાગવા માંડ્યું. સાચું પરાક્રમ હિંસામાં નથી, અહિંસામાં અને શાંતિમાં જ સાચું પરાક્રમ છે.

મુનિરાજ કહે છે—હે ભવ્ય ! એક વિશેષ સુખકર વાત અમે તને કહીએ છીએ—તે સાંભળ ! હવે આ ભવમાં તારો આત્મા સમ્યક્ત્વ પામીને આત્માની અખંડ સાધના કરશે ને ક્રમેક્રમે ઉન્નતિ કરતો—કરતો પૂર્ણતા સાધીને આ ભરતક્ષેત્રમાં ચોવીસમા તીર્થંકર થશે. આ વાત અમે વિદેહક્ષેત્રમાં સીમંધર સ્વામીના શ્રીમુખથી સાંભળી છે; તેથી અમને તારા ઉપર પ્રેમ આવે છે.

આહા ! સિંહનો ભવ્ય આત્મા તો એ સાંભળતાં જ હર્ષથી નાચી ઊઠ્યો....વાહ ! મારો આત્મા હવે આ બધા ભયંકર દુઃખોથી તથા હિંસાથી છૂટશે, ને અપૂર્વ સુખ પામશે. દુઃખથી છૂટતાં કોણ આનંદિત ન થાય ? તેમાં ય વળી મુનિઓએ તેના ઉપર વાત્સલ્ય બતાવ્યું તેથી તો તેને પરમ આહલાદ થયો : ‘અહો, મુનિઓ મને સમ્યક્ત્વ પમાડવા આવ્યા છે; મુનિવરો મારા ઉપર કૃપા કરીને આકાશમાંથી ઊતરીને મને પ્રતિબોધવા આવ્યા છે. વાહ ! તીર્થંકરના શ્રીમુખમાં મારા ભાવિ—તીર્થંકરપણાની મંગલ કથા આવી. અહો, મારા જેવો ભાગ્યશાળી કોણ ! આનાથી ઉત્તમ મંગળ બીજું શું ! બસ, સિંહ તો બધું ભૂલી ગયો, ને જાણે અત્યારે જ ભગવાન થઈ ગયો હોય ! એમ અંદર ચૈતન્યમહિમામાં ઊંડે—ઊંડે ઊતરવા લાગ્યો; તેની પરિણતિમાં કષાયથી ભિન્ન શાંતિના તરંગો ઊઠવા લાગ્યા. તેનું અંતર વૈરાગ્યથી ફાટફાટ થવા લાગ્યું. તેની પરિણતિ કષાયથી જુદી પડીને ચૈતન્યશાંતિને વેદવા અંદર ચાલી; તેના પરિણામ વિશુદ્ધ થવા માંડ્યા આ રીતે ભાવિતીર્થંકર એવો તે સિંહનો આત્મા ઉપયોગની એકાગ્રતાથી સમ્યક્ત્વના ગ્રહણ તરફ ઝૂકી રહ્યો છે. પોતાનું શાંત ચૈતન્યતત્ત્વ જોવા ઉપર જ તેનું લક્ષ છે. ટગટગ—આંખે જ્ઞાનને સ્થિર કરીને નિજસ્વરૂપને દેખવા તેનો ઉપયોગ ઉત્સુક થઈ રહ્યો છે. બસ, હવે ઝાઝી વાર નથી.

શ્રી મુનિરાજ તેને શુદ્ધાત્માની દેશના આપી રહ્યા છે : ભો ભો ભવ્ય ! તું એકાગ્રચિત્તે સાંભળ ! આ જીવ અનાદિઅનંત સદાય ઉપયોગસ્વરૂપ છે. ચેતનરૂપ દ્રવ્યથી—ગુણથી—પર્યાયથી શુદ્ધઉપયોગી જેવા અરિહંતો છે,—પરમાર્થે આ આત્મા પણ તેવો જ ઉપયોગસ્વરૂપ છે.—આવા આત્માને તું અનુભવમાં લે....તને મહા આનંદરૂપ સમ્યક્ત્વ થશે, ને પરમશાંતિના વેદનપૂર્વક તારો આત્મા આ ભવદુઃખથી છૂટી જશે.

શ્રી મુનિરાજ કહે છે તે ‘સાંભળવા’ કરતાં અંદર તેવા ભાવોનાં ‘વેદન’ તરફ હવે સિંહનો ઉપયોગ વધુ કામ કરી રહ્યો છે. સમ્યક્ત્વ માટેના ત્રણ કરણની વિશુદ્ધતા તેને થવા લાગી છે....રાગથી આઘો ખસીને તેનો ઉપયોગ હવે અતીન્દ્રિય શાંતિ તરફ જઈ રહ્યો છે...આહા ! આવો અદ્ભુત—શાંત મારો આત્મા !—એમ અંતરવેદનમાં તેને અપૂર્વ શાંતિ પ્રગટતી જાય છે....શાંતિના સમુદ્રમાં ઉપયોગ વધુ ને વધુ ઊંડો ઊતરતો જાય છે...મુનિવરો

તો આશ્ચર્યથી સિંહનો હૃદયપલટો જોઈ રહ્યા છે. ત્યાં તો. સિંહની પરિણતિએ ચૈતન્યરસના જોરથી કોઈ એવી અપૂર્વ છલાંગ મારી કે કષાયોથી પાર થઈને ચૈતન્યના અતીન્દ્રિય ભાવમાં તે પહોંચી ગયો...ને શાંતરસના દરિયામાં લીન થયો. તેને નિજ—પરમાત્માનું સમ્યક્ દર્શન થયું. અહા, એ ક્ષણના આનંદની શી વાત! સમ્યક્ત્વરૂપી સિંહે મિથ્યાત્વરૂપી મત્ત હસ્તીને ભગાડી મુક્યો, ને મોક્ષની સાધનામાં શૂરવીરતા પ્રગટ કરી.

(જુઓ, ચૈતન્યસરક્કસ પાનું ૩૯૫)

એની શાંતિની અપૂર્વ ચેષ્ટાથી મુનિરાજ પરિસ્થિતિ સમજી ગયા; ચૈતન્યની આવી અપૂર્વ તાકાત દેખીને ઘડીભર તેઓ પણ નિર્વિકલ્પરસમાં જામી ગયા.

વાહ! આ તરફ મુનિઓ નિર્વિકલ્પ ધ્યાનમાં બેઠા છે, સામે સિંહ પણ નિર્વિકલ્પ થઈને સમ્યક્ત્વ પામવાની ધન્ય ઘડીની અપૂર્વ મોજ માણી રહ્યો છે....વાહ રે વાહ! ધન્ય ગુરુ! ધન્ય શિષ્ય! ધન્ય નિર્વિકલ્પતાનો આનંદોત્સવ!

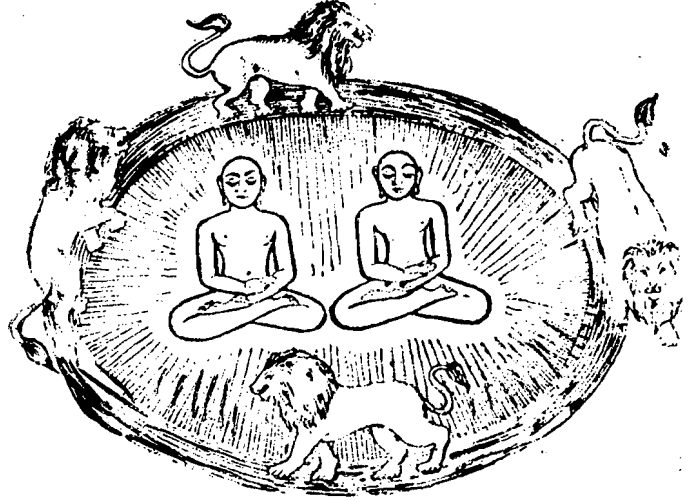
ઘડીભર આખું વન સ્તબ્ધ થઈ ગયું...તે પણ જાણે નિર્વિકલ્પતામાં ઝુલવા લાગ્યું, વનના જે પશુઓ પહેલાં ભયભીત થઈને ભાગતા તેઓ પણ સિંહની આ નવીન શાંત ચેષ્ટા દેખીને આશ્ચર્યથી થંભી ગયા. થોડી વારે સિંહ જ્યારે

ધ્યાનમાંથી બહાર આવ્યો ને મુનિવરો સામે જોયું, તથા મુનિવરોએ મીઠી નજરે તેની સામે જોઈને તે સમ્યગ્દષ્ટિ—સિંહ ઉપર હાથ મુક્યો, ત્યારે તે સિંહની આંખો આંસુથી ઊભરાતી હતી....એ આંસુ દુઃખના ન હતા પણ આનંદ-પ્રાપ્તિના હતા. આગલા પગરૂપી બે હાથ જોડીને મુનિઓને પગે લાગતો તે સિંહ ઉપકાર વ્યક્ત કરી રહ્યો હતો. ત્યાં ભાષા ભલે ન હતી પણ ભાવો વડે તે મુનિરાજની અપાર ભક્તિ કરી રહ્યો હતો...‘અહો! આપના પ્રતાપે આ આત્મા ભવદુઃખથી છૂટીને આવા અપૂર્વ આત્મ-આનંદને પામ્યો.’ તેમાંય મુનિરાજે માથે હાથ મુકી આશીર્વાદ આપીને જે વાત્સલ્ય બતાવ્યું તેથી તે સિંહ ધન્યતા અનુભવવા લાગ્યો. અહા, જેના માથે મોક્ષમાર્ગી મુનિવરોનો હાથ ફર્યો ને જેને મુનિવરોના આશીર્વાદ મળ્યા તે ભવ્યના હર્ષાનંદની શી વાત! એના તો ભવના ફેરા ટળ્યા...ને મોક્ષના વારા આવ્યા.

મુનિરાજે કહ્યું : રે સિંહ! તું સમ્યગ્દર્શન પામીને ને ધન્ય બન્યો છે. તારા મિથ્યાત્વજન્ય પાપો હવે ધોવાઈ ગયા; તું અપૂર્વ આનંદ સહિત મોક્ષનો સાધક બન્યો. વાહ! તને દેખીને અમને વાત્સલ્ય આવે છે.

અને, સિંહનું અંતર તો આનંદથી નાચી ઊઠ્યું; તે ઊભો થયો, મુનિરાજના પગમાં માથું નમાવ્યું ને ધીરેધીરે ચાલતો શ્રી મુનિરાજને પ્રદક્ષિણા કરવા લાગ્યો. વાહ રે વાહ સિંહ ! તને પણ આવી અદ્ભુત ભક્તિ કરતાં આવડી ગઈ !! 'એ તો અંતરના સમ્યક્ત્વનો પ્રતાપ છે.' અહો ! એ સિંહની ભક્તિ-ચેષ્ટા જ તેના સમ્યક્ત્વ-પ્રાપ્તિના પરમ ઉલ્લાસને પ્રસિદ્ધ કરી રહી હતી.

અંતરમાં તે સિંહે અનુભવ્યું કે અહા ! આ ક્રોધ ને આ સિંહપર્યાય-તે હું નહિ; મારો આત્મા તો તેનાથી ભિન્ન, સદા જ્ઞાન-દર્શન-આનંદસ્વરૂપ છે. અરેરે, એ હિંસા ને એ માંસભક્ષણ મને શોભતું ન હતું. મારું ચેતનતત્ત્વ તો સુંદર શાંતસ્વરૂપ છે. સમ્યગ્દર્શનરૂપ ઊંડી ઊંડી ચૈતન્યગૂફામાં જઈને, ઉપશાંત-ભાવરૂપ તીક્ષ્ણ પંજાવડે મેં મિથ્યાત્વ અને કષાયોરૂપી મદોન્મત્ત હાથીને હણી નાખ્યા છે; હવે વિશેષ શુદ્ધોપયોગની બીજી છલાંગ મારતો

હું સંયમના પહાડ પર ચડી જાઉં-તેમાં જ મારું ખરું શૂરવીર-શાદૂલપણું છે. વાહ ! શ્રી મુનિરાજના મુખથી ઝરતા જિનવચન સમાન ઉપકારી આ સંસારમાં બીજું કોઈ નથી. જેનો કદી બદલો ન વળી શકે એવો મોટો ઉપકાર મુનિવરોએ સમ્યક્ત્વ આપીને મારા ઉપર કર્યો છે !-એમ વિચારી આગલા બે પગરૂપી હાથ વારંવાર ઊંચા કરી, મસ્તકે લગાડી તે નમસ્કાર કરવા લાગ્યો. તેનું ચિત્ત અત્યંત પ્રશાંત બની ગયું; તેને સંસારથી નિર્વેદ થયો ને મોક્ષમાર્ગ પ્રત્યે સંવેગ થયો.

શ્રી મુનિરાજે તેને પુનઃ કહ્યું : હે સિંહરાજ ! હે ધર્મત્મા ! અપૂર્વ ભાવથી સમ્યગ્દર્શન પામીને હવે તું પરમ શાંત ભાવ વડે ક્રોધ-માન-માયા-લોભને પણ નિવારજે; ઉપસર્ગ કે પરિષહોથી ડર્યા વગર શૂરવીર થઈને સહન કરજે. વીતરાગી પંચપરમગુરુઓને સદા હૃદયમાં રાખીને તેમનો મહિમા કરજે. સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાનના પ્રતાપે તારા પાપકર્મો નષ્ટ થયા છે, અને પ્રશમ-સંવેગ-નિર્વેદ તથા અનુકંપાના વિશુદ્ધ પરિણામોથી તારો આત્મા ઉજ્જ્વળ બન્યો છે. અનાદિથી કર્મનો આસ્રવ-બંધમાં વર્તતા તારા આત્માને હવે કર્મના સંવર-નિર્જરા શરૂ થયા છે. અહા ! મોક્ષના માર્ગમાં આવીને તું ધન્ય બન્યો છે. હવે તું નિરંતર એવું સુંદર જીવન જીવજે કે જેથી તારા અંતરમાં વિશુદ્ધતા વર્ધમાન જ થતી જાય. હે ભવ્ય શાદૂલ ! હવે તારું આયુષ્ય માત્ર એક મહિનો બાકી છે. પછીના દશમા ભવમાં તું ભારતવર્ષમાં જગતઉદ્ધારક જિનેન્દ્ર મહાવીર થઈશ.-આ વાત અમે 'કમલાધર' (લક્ષ્મીધર-શ્રીધર અથવા સીમંધર) જિનેન્દ્રના શ્રીમુખથી સાંભળી છે. આ પ્રમાણે મુનિવરોએ અત્યંત વાત્સલ્યથી સિંહને સંબોધન કર્યું.

વાહ ! જીઓ તો ખરા, જેમ મનુષ્ય સાથે વાત કરતા હોય તેમ મુનિવરો સિંહ સાથે

વાત કરી રહ્યા છે ને મહાભાગ્યવંત સિંહ પણ મનુષ્યની ભાષા સમજી રહ્યો છે. અહા, જેને સંબોધવા માટે આકાશમાંથી મુનિવરો ઊતર્યા અને જિનેશ્વરની વાણીમાં જેનું તીર્થંકરપણું પ્રસિદ્ધ થયું—તેની પાત્રતાની શી વાત! વાહ રે વાહ! વનરાજ! તમે તો હવે 'જિનરાજ' છો.

શ્રી મુનિવરોની વાત સાંભળીને, અને પોતાનું આયુષ્ય હવે એક માસનું જ બાકી છે તે જાણીને સિંહ પરમ વૈરાગ્ય પામ્યો. બોધિલાભનો

જેને મહાન આનંદ છે ને સંસારથી જેનું ચિત્ત સર્વથા વિરક્ત થયું છે—એવા તે સિંહે સાધકભાવની શૂરવીરતા જગાડી; મુનિવરોની સમક્ષ તેણે બોધિસહિત સમાધિ-સલ્લેખના ધારણ કરી; ખાન-પાનનો સર્વથા ત્યાગ કરીને અનશનવ્રત અંગીકાર કર્યું. વાહ રે વાહ સિંહ! તારી શૂરવીરતા ખરેખર ખીલી ઊઠી. [પાઠક આત્માઓ! ક્ષણ પહેલાંનો માંસાહારી કૂર સિંહ અત્યારે ચૈતન્યની આરાધનામાં શૂરવીર થઈને કેવો શાંત બની ગયો છે! તેનું વર્ણન વાંચતાંય આપણને તેના ઉપર પ્રેમ ઊભરાય છે.

[આપણા બધાયના આત્મામાં પણ ચૈતન્યની આવી શૂરવીરતા ભરેલી છે; આ સિંહ જેવા વીર થઈને તે શૂરવીરતાને જગાડો. મહાવીરનો માર્ગ એ ચૈતન્યની શૂરવીરતાનો માર્ગ છે; એ માર્ગને સાધવા વીર બનો...મહાન વીર બનો!]

પ્રશમરસમાં રત થયેલો સમ્યગ્દષ્ટિ-સિંહ વિચારે છે કે અહા, કરુણાથી ખાસ મને પ્રતિબોધવા માટે જ આ મુનિ ભગવંતો અહીં પધાર્યા ને મને પ્રતિબોધ પમાડીને મારા ઉપર અચિંત્ય ઉપકાર કર્યો. મારી પાસે એવું કાંઈ નથી કે હું તેમની સેવા કરું! મારી આ સિંહપર્યાય એવી નથી કે હું તેમને આહારદાન પણ દઈ શકું. મુનિવરો તો અત્યંત નિસ્પૃહ હોય છે.—આમ ઉપકારને ચિંતવતો સિંહ વારંવાર મુનિવરોના ચરણોમાં માથું નમાવવા લાગ્યો...ને ભક્તિના જળથી જાણે તેમનાં પંજ ધોતો હોય! તેમ તેની આંખમાંથી આંસુ ઝરવા લાગ્યા.

સિંહને પ્રતિબોધવાનું પોતાનું પ્રયોજન પૂરું થયું—એમ સમજીને તે મુનિવરો ત્યાંથી પ્રસ્થાન કરવા તૈયાર થયા....મીઠી નજરથી સિંહ સામે જોઈને ધર્મવૃદ્ધિની આશીષ આપી, ને, તેની કેશવાળી ઉપર પીંછી ફેરવીને તે મુનિવરો આકાશમાર્ગે વિહાર કરી ગયા.

સિંહ આંસુભીની આંખે અત્યંત પ્રેમપૂર્વક ક્યાંય સુધી તેમને જોઈ જ રહ્યો...અહો! ભવસમુદ્રથી મારો ઉદ્ધાર કરનારા મારા ઉપકારી ગુરુઓ આકાશમાર્ગે ચાલ્યા જાય છે. થોડીવારે મુનિવરો અદૃશ્ય થયા તોપણ, જાણે હજી તેમનો પવિત્ર હાથ પોતાના માથે ફરી રહ્યો હોય! એમ સિંહ તો તેમના ગુણચિંતનમાં

જ લીન રહ્યો.

સિંહરાજનું જીવન આજે પલટી ગયું; એનો આત્મા જાણે આખો નવો જ બની ગયો; એનું અંતર ફૂરતાને બદલે શાંતરસમાં તરબોળ બન્યું; એની ચેતના પરભાવથી છૂટી પડીને શાંત ચૈતન્યરસમાં એકત્વપણે શોભવા લાગી. મુનિરાજ ચાલ્યા જતાં તેનું ચિત્ત વ્યથિત થયું. અહા, આવા ઉપકારી સત્પુરુષના વિરહમાં કોને વ્યથા ન થાય ?

અંતે, ચૈતન્યની સાંધનામય જેની ઉત્તમ ચેષ્ટાઓ છે એવા તે મૃગરાજે ચૈતન્યની અદ્ભુતતાના ચિંતનમાં પોતાનું ચિત્ત જોડીને, પુનઃ નિર્વિકલ્પ ઉપયોગ વડે, હૃદયમાંથી મુનિ-વિયોગના શોકને દૂર કર્યો, અને સાથે સાથે હિંસાદિ પાંચે પાપોને પણ દૂર કર્યા; વ્રતધારી ઉત્તમ શ્રાવક થઈને તેણે અનશનપૂર્વક સંથારો કર્યો, અને શ્રી મુનિવરોના પવિત્ર ચરણોથી પાવન થયેલી નિર્દોષ શિલાને તીર્થરૂપ સમજીને તેના પર 'સલ્લેખના-મરણ'રૂપ સમાધિ ધારણ કરી.

પત્થરની શિલા પર તે સિંહ એક જ પડખે સુઈ રહેતો; તે જરાપણ હલન-ચલન કરતો ન હતો. તેણે પોતાના આત્માને ચૈતન્યસ્વભાવમાં અને પંચપરમેષ્ટીના ગુણચિંતનમાં જોડી દીધો. તેની લેશ્યા વધુ ને વધુ શુદ્ધ થવા લાગી, કષાયો એકદમ શાંત પડી ગયા. ઉનાળાની અત્યંત ગરમ હવાથી તેનું શરીર સુકાઈ જતું હતું અને સૂર્યના ગરમ કિરણોની જવાળાથી તે ધગધગતું હતું, તોપણ તે સિંહના મનમાં કોઈ ક્લેશ થતો ન હતો. આવી ગરમી વચ્ચે પણ તેણે પાણીનો ત્યાગ કરી દીધો હતો. અંતરમાં ચૈતન્યનો શાંતરસ તેના ભવાતાપને બુઝાવતો હતો,—પછી બહારના પાણીની શી જરૂર ! 'હું હલન-ચલન કરીશ તો બીજા જીવો મને જીવતો સમજીને ત્રાસ પામશે' એમ વિચારીને તે હાલતો-ચાલતો ન હતો. નિશ્ચેષ્ટ પડેલા તેને દેખીને, 'આ સિંહ મરેલો છે' એમ સમજીને મદમસ્ત હાથીઓ તેની કેશવાળી વીંખી નાખતા હતા; છતાં મોક્ષના ઉચ્છુક એવા તે મુમુક્ષુ-સિંહે તો સહનશીલતા જ ધારણ કરી હતી. અહા, જેની એક ત્રાડથી હાથીના ટોળાં દૂર ભાગે એવો તે હાથીઓનો શત્રુ, અત્યારે આરાધનાના ટંકારથી કર્મરૂપી હાથીને દૂર ભગાડી રહ્યો છે.—વાહ સિંહ ભાઈ ! ધન્ય તમારી આરાધના !

દેહથી ભિન્ન ચૈતન્યતત્ત્વ જાણીને જેણે શરીરનું મમત્વ સર્વથા છોડી દીધું છે—એવા તે સિંહરાજે એક માસ સુધી ભૂખ-ખ્યાસને પણ ઘેર્યપૂર્વક સહન કર્યા; કાયાની સાથે તેના કષાયો પણ ક્ષીણ થતા હતા; જિનમાર્ગની આરાધનામાં તેનો ઉત્સાહ વધતો જતો હતો. અહા, તે વનરાજની શાંત ચેષ્ટાઓથી પ્રભાવિત થઈને વનના સસલા-હરણાં ને વાંદરા વગેરે પશુઓ પણ નિર્ભયપણે તેની પાસે આવી આવીને બેસવા લાગ્યા, ને સિંહનું આશ્ચર્યકારી પરિવર્તન જોઈ રહ્યા !

પ્રશમ-શાંતિની ઊંડી ગુફામાં રહેલા તે સિંહને બહારના ઉપદ્રવો કંઈ બાધા ન કરી શક્યા. તેને મરેલો સમજીને શિયાળ ને લોકડી જેવા જંગલી પ્રાણીઓ નખથી ચીરી ચીરીને ખાવા લાગ્યા, ગીધ અને કાગડા ચાંચ મારી મારીને ચૂંથવા લાગ્યા, છતાં તે જીવતા સિંહે પોતાની સમાધિને ન તોડી...કે તે પ્રાણીઓને ભગાડવાની કોઈ ચેષ્ટા પણ ન કરી. અહા, ક્ષમાવાન જીવોને કોણ ડગાવી શકે ?

આ રીતે, ઉજ્જ્વળ પરિણામી ને આરાધનામાં શૂરવીર એવા તે ઉત્તમ વનરાજે આરાધનાપૂર્વક શરીર છોડ્યું...અને તે ક્ષણે સૌધર્મસ્વર્ગના મનોહર વિમાનમાં હરિધ્વજ (સિંહકેતુ) નામના ઉત્તમ દેવપણે ઊપજ્યો.

★ ભગવાન મહાવીર (પૂર્વભવ : ૧૦) સૌધર્મ-સ્વર્ગમાં સિંહકેતુ દેવ ★

સિંહપર્યાયમાં સમ્યક્ત્વ પામી, સલ્લેખનાપૂર્વક સમાધિમરણ કરીને સૌધર્મ-સ્વર્ગમાં હરિ-દેવપણે ઊપજેલા ચરિત્રનાયકને દેખતાંવેત સ્વર્ગના દેવો જયજયકાર કરવા લાગ્યા. મંગલ વાજિંત્રો વાગવા માંડ્યા; દેવ-દેવાંગનાઓએ જિનેન્દ્રપૂજન-સહિત મંગલ ઉત્સવ કર્યો. અહો, સમ્યક્ત્વ સહિત વિશુદ્ધિનું ફળ કોઈ અદ્ભુત છે! તે હરિકુમાર અથવા સિંહકેતુ દેવે અવધિજ્ઞાન વડે જાણ્યું કે પૂર્વભવમાં હું સિંહપર્યાયમાં હતો ને બે મુનિઓએ મને પ્રતિબોધીને ધર્મ પમાડ્યો; તેના પ્રતાપે હું અહીં ઊપજ્યો છું. મારા ઉપર તેમનો મહાન ઉપકાર છે. આ પ્રમાણે મુનિવરોના ઉપકારને મનમાં ચિંતવતો તે દેવ અત્યંત ભક્તિપૂર્વક મુનિવરોની પાસે આવ્યો ને કલ્પવૃક્ષનાં અચેતન દિવ્ય પુષ્પો વડે, તેમનાં ચરણોની પૂજા કરીને કહ્યું : હે પ્રભો! એક માસ પહેલાં આપે જે સિંહને પ્રતિબોધ પમાડ્યો હતો તે હું જ છું. સિંહમાંથી સમાધિમરણ કરીને હું સૌધર્મસ્વર્ગનો દેવ થયો છું ને આપનો ઉપકાર યાદ કરીને આપનાં દર્શન કરવા આવ્યો છું અહો પ્રભો! આપના પ્રસાદથી ત્રણલોકમાં શ્રેષ્ઠ ચૂડામણિસમાન સમ્યક્ત્વ પામીને હું કૃતકૃત્ય બન્યો છું. અહો, સાધુજનોનો સત્સંગ કોને હિતકર નથી થતો? આમકહીને તે હરિએ અત્યંત ભક્તિપૂર્વક મુનિરાજના ચરણની રજને પોતાના મુગટ પર ચડાવી,—જાણે કોઈ અમૂલ્ય નિધાન શિર પર ચડાવતો હોય!

એક બાજુ તે દેવ પૂજા-ભક્તિની વિધિપૂર્વક મુનિવરોની પ્રશંસા કરી રહ્યો છે, ત્યારે બીજી બાજુ તે મુનિવરોનું લક્ષ તો ચૈતન્યમાં જ ચોટ્યું છે; દેવ શું કરી રહ્યો છે તેનું તેમને લક્ષ નથી, તેઓ તો નિંદા-પ્રશંસામાં, સમ થઈને, શુદ્ધોપયોગ વડે ચૈતન્યધ્યાનમાં લીન થઈ ક્ષપક શ્રેણી પર ચઢી રહ્યા છે...અતિ ઝડપથી એક પછી એક આઠમે-નવમે દશમે ગુણસ્થાને ચડતાં ચડતાં મોહકર્મને સર્વથા હણી રહ્યા છે. હજી તો હરિકુમાર દેવ સામે ઊભો ઊભો ભક્તિ કરે છે ત્યાં જ મોહનો સર્વથા ક્ષય કરી, ક્ષાયિકભાવે તે મુનિવરોએ કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું. અહા, આનંદમય મહાન ઉત્સવ થયો. ચારે બાજુ દિવ્યતા પ્રસરી રહી પોતાની હાજરીમાં જ પોતાના પરમ ગુરુઓને કેવળજ્ઞાન થતું દેખીને 'હરિ' તો પરમ હર્ષથી નાચવા લાગ્યો....અહો!' સર્વજ્ઞ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થતાં હરિને જે આનંદ થયો તેની શી વાત!! ઘણા જ હર્ષોલ્લાસપૂર્વક કેવળજ્ઞાનનો મંગળ ઉત્સવ કરીને, તથા તે બંને કેવળી ભગવંતોની પૂજા કરીને, અને તેમની દિવ્ય વાણીનું શ્રવણ કરીને, તે હરિકુમાર દેવ પોતાના સ્વસ્થાને સૌધર્મ-સ્વર્ગમાં ગયો.

જેના અંતરમાં સમ્યક્ત્વરૂપી મહાન સમ્પત્તિ ભરી છે એવા તે દેવનું ચિત્ત સ્વર્ગની દેવી સંપદામાં પણ લોભાતું નથી. વારંવાર સ્વર્ગેથી નીચે ઊતરીને સર્વજ્ઞ પરમાત્મા પ્રત્યે આદર-બહુમાન કરે છે, ને શુદ્ધાત્માનું શ્રવણ કરીને પોતાની સ્વાનુભૂતિને પુષ્ટ કરે છે. એ રીતે મહાવીરના જીવે અખંડ-આરાધનાપૂર્વક સૌધર્મસ્વર્ગમાં અસંખ્ય વર્ષ વ્યતીત કર્યાં.

* * *

આટલું કર

આત્માને સાધવા દુનિયાને ભૂલ. સિદ્ધપદને સાધવા સંસારની ઉપેક્ષા કર, દુઃખની વેદનાથી છૂટવા ચૈતન્યનું વેદન કર. મરણથી છૂટવા તારા જીવત્વને જાણ. તારું સ્વસંવેદન એ જ તારું ચરણ છે. એ જ સાચું જીવન છે.

* * *

એક જ જીવ

સિંહના ભવ પહેલાં—

૧. નરકમાં નિરંતર ભૂખ-તરસની ભયંકર પીડા, છતાં અનાજનો કણ કે પાણીનું ટીપું ન મળે.
૨. નરકમાં ધગધગતી લોહપૂતળી સાથે પરાણે ભેટાડીને અગ્નિમાં બાળે.
૩. નરકમાં ધગધગતી વૈતરણી નદીની અતિ દુર્ગંધી પીડા.
૪. નરકમાં ઝાડ (સેમરવૃક્ષ)એવાં કે જેનો છાયો લેવાં જતાં તેના છરા જેવા પાનથી શરીર વીંધાઈ જાય.
૫. નરકમાં તીર્થંકર કે મુનિવરોના દર્શનનો સદા અભાવ.

સિંહના ભવ પછી—

૧. સ્વર્ગમાં બે હજાર વર્ષે ખોરાકની ઈચ્છા થાય ને કંઠમાંથી અમૃત રસનો સ્વાદ આવે.
૨. સ્વર્ગમાં સુંદર દેવીઓ જેને સ્નેહથી આલિંગન કરે.
૩. સ્વર્ગમાં અમૃતના સુગંધી સરોવરમાં સ્નાન.
૪. સ્વર્ગમાં કલ્પવૃક્ષ એવાં કે જે અનેકવિધ વાંછિત દિવ્ય ભોગસામગ્રી આપે.
૫. સ્વર્ગમાંથી જ્યારે ઈચ્છે ત્યારે તીર્થંકરપ્રભુના સમવસરણમાં જઈ શકે.

[બંનેનો ભોક્તા એક જ જીવ; વચ્ચે થોડા જ વર્ષોનું અંતર]

ક્યાં એ પાપફળ ને નરકદુઃખો! અને ક્યાં આ પુણ્યફળ ને સ્વર્ગસુખો!

શાસ્ત્રકાર કહે છે કે, બંને સંયોગોથી આત્મા જાદો; પુણ્ય-પાપ બંને કર્મોથી આત્મા જાદો; તેમજ તેના કારણરૂપ શુભ-અશુભ પરભાવોથી પણ જાદો; આવા જ્ઞાનસ્વરૂપી આત્માની અનુભૂતિરૂપ જ્ઞાનચેતનાથી જ મોક્ષસુખ પમાય છે ને ભવદુઃખથી છૂટાય છે.

[આપણા ચરિત્રનાયકનો જીવ આવી જ્ઞાનચેતના પામીને સ્વર્ગમાં હરિકેતુ દેવ થયો છે; ત્યારપછીના અવતારનું વર્ણન હવે વાંચશો.]

★ ભગવાન મહાવીર (પૂર્વભવ ૯ અને ૮) કનકધ્વજ રાજા; ને આઠમા સ્વર્ગમાં ★

સ્વર્ગમાંથી ચવીને તે હરિધ્વજ (સિંહકેતુ) દેવ, વિદેહક્ષેત્રમાં કનકપ્રભરાજાના પુત્ર થયા. તેનું નામ કનકધ્વજ. તે યુવાન થતાં તેને રાજ્ય સોંપીને પિતાએ દીક્ષા લીધી. હવે આપણા ચરિત્રનાયક રાજા કનકધ્વજ એક વખત સુદર્શન-વનમાં યાત્રા કરવા ગયા હતા. તે વનમાં સુંદર વૃક્ષો અને ફળ ફૂલથી ખીલી રહેલા બગીચાની શોભા નીહાળતા હતા; ત્યાં એક વૃક્ષ નીચે મોટી શિલા પર એક નાનકડા પણ મહાન તેજસ્વી મુનિરાજને ધ્યાનમાં બેઠેલા જોયા : અહા, શી અદ્ભુત એમની મુદ્રા ! અંદરની અતીન્દ્રિય શાંતિની દિવ્ય ઝલક તેમની મુદ્રા પર પણ ઝલકતી હતી. રાગદ્વેષને નષ્ટ કરીને વીતરાગતા વડે તેઓ શોભી રહ્યા હતા; ક્ષમાને એક ક્ષણ પણ છોડતા ન હતા. તેમના રત્નત્રયના પ્રભાવથી આસપાસના ફૂલઝાડ પણ અદ્ભુતતાથી ખીલી ઊઠ્યા હતા;—આવા મુનિરાજને દેખીને કનકધ્વજ એવા પ્રસન્ન થયા કે વાંહ ! મને અપૂર્વ નિધાન પ્રાપ્ત થયાં.

અત્યંત હર્ષથી જેમના રોમેરોમ ઉલ્લસી રહ્યા છે—એવા તે રાજાએ મુનિરાજના ચરણોમાં નમસ્કાર કર્યા ને અત્યંત અનુરાગપૂર્વક તેમની સમીપ બેઠા. શ્રી મુનિરાજે શાંતદષ્ટિ વડે રાજાને દેખ્યા....ને 'રાજન્ ! ધર્મવૃદ્ધિ હો !' એવા આશીર્વાચન વડે તેના ઉપર પરમ અનુગ્રહ કર્યો. અહા, ધર્માત્માને દેખીને મુનિવરો પણ પ્રસન્ન થાય છે ! મુનિરાજે કહ્યું—હે મહાભાગ ! તમે સમ્યક્ત્વરૂપી મુગટથી તો અલંકૃત છો, હવે તેના ઉપર ચારિત્રરૂપી કલગી ચડાવો !

તે મુમુક્ષુ રાજાને પોતાને ચારિત્રની ભાવના તો હતી જ, તેમાં વળી મુનિરાજની પ્રેરણા મળતાં તેને અત્યંત ઉલ્લાસ થયો. તેણે અત્યંત વૈરાગ્યથી હાથ જોડીને કહ્યું : હે પ્રભો ! આ જીવ સંસારમાં અનંતવાર પંચપરિવર્તન કરી ચૂક્યો; હવે દુઃખમય તે પરિવર્તનથી બસ થાઓ; શ્રુતજ્ઞાનના સારભૂત એવી ચારિત્રદશાને હું આજે જ અંગીકાર કરીશ.—આમ કહીને તે જ વખતે કનકધ્વજરાજાએ ચારિત્રદશા અંગીકાર કરી; મુનિ થઈને શુદ્ધોપયોગ વડે આત્માને ધ્યાવવા લાગ્યા.—ખરું જ છે કે મહાપુરુષો પોતાના હિતકાર્યને સિદ્ધ કરવામાં સમય ગુમાવતા નથી. 'કનક' ને ત્યાગીને જેણે 'સુંદર રત્નો' અંગીકાર કર્યા છે એવા તે મુનિરાજ કનકધ્વજ મુનિસંઘમાં અત્યંત શોભવા લાગ્યા; અનેક પરીસહો વીતરાગભાવવડે સહેવા લાગ્યા. અંતે ચાર આરાધનાના અખંડ પાલનપૂર્વક આયુ પૂર્ણ કરીને આઠમા સ્વર્ગમાં ગયા.

તે ધર્માત્મા દેવલોકમાં દેવોને પણ આનંદ પમાડતા હતા, તેથી 'દેવાનંદ' એવું તેમનું સાર્થક નામ હતું. ૧૪ સાગરોપમના અસંખ્ય વર્ષો સુધી જિનમાર્ગના પ્રભાવવડે અસંખ્ય દેવોને આનંદ પમાડીને, તે દેવાનંદ પોતાની આત્મ-આરાધનાને આગળ વધારવા માટે પુનઃ મનુષ્યલોકમાં અવતર્યા.

★ ભગવાન મહાવીર (પૂર્વભવ ૭ અને ૬) હરિષેણરાજા; ને સ્વર્ગમાં ★

✱

બંધુઓ, આપ ભગવાન મહાવીરના પૂર્વભવોનું ચરિત્ર વાંચી રહ્યા છો. હવે તેમને માત્ર સાત જ ભવ બાકી છે—તેમાંય ત્રણ તો દેવના ભવ છે ને ચાર ભવ ઉત્તમ રત્નત્રયધર્મની આરાધના સહિતના છે; જેમાં એક ચકવર્તીનો ભવ છે ને એક તીર્થકરનો અવતાર છે. વીરપ્રભુના આત્માએ કરેલી તે આરાધના દેખીને તમને પણ આરાધનાનો ઉત્સાહ જાગશે, અને એવી આરાધનામાં આત્માને જોડતાં તમને સર્વજ્ઞ મહાવીરનો સાક્ષાત્કાર થશે ! સર્વજ્ઞ—મહાવીરના સાક્ષાત્કારની સાથે જ

તેમના જેવા પોતાના પરમ-આત્માની સ્વાનુભૂતિરૂપ સાક્ષાત્કાર થતાં જે અતીન્દ્રિય પરમઆનંદ થાય છે-તેની શી વાત! અહા, એ તો નિર્વાણસુખનો નમુનો! ને એ જ મંગલ નિર્વાણ-મહોત્સવ!

જે જાણતો મહાવીરને ચેતનમયી શુદ્ધભાવથી;
તે જાણતો નિજાત્મને સમકિત લ્યે આનંદથી.

આપણા ચરિત્રનાયકનું પરિણામન હવે મોક્ષ તરફ દોડી રહ્યું છે. આઠમા સ્વર્ગેથી એક સમયના અસંખ્ય યોજનની ઝડપે તેઓ મનુષ્યલોકમાં આવ્યા ને ઉજ્જૈનનગરીમાં વજ્રધરરાજાના પુત્ર તરીકે અવતર્યા. તેનું નામ હરિષેણ. એકવાર-શ્રુતસાગર-જૈનાચાર્ય ઉજ્જૈયિની નગરીમાં પધાર્યા; તેમનો વૈરાગ્યમય ધર્મોપદેશ સાંભળીને મહારાજા વજ્રધર સંસારથી વિરક્ત થયા, ને હરિષેણકુમારને રાજ્ય સોંપીને જિનદીક્ષા લીધી.

હરિષેણકુમાર કે જે સમ્યગ્દર્શન તો પૂર્વજન્મથી જ સાથે લાવેલા છે તેણે શ્રાવકનાં બારવ્રત ધારણ કર્યાં. પાપના કારણભૂત એવા મહાન રાજ્ય વચ્ચે રહેવા છતાં, તે મહાત્મા કમળવત્ એવા અલિપ્ત હતા કે પાપ તેને સ્પર્શ પણ કરતા ન હતા; તેનું ચિત્ત બધેથી નિસ્પૃહ રહેતું હતું. અહો, સાધકની જ્ઞાનચેતના કોઈ અદ્ભુત આશ્ચર્યકારી છે! જેમ વિષધરોની વચ્ચે રહેવા છતાં ચંદન પોતાની શીતળતાને છોડતું નથી ને વિષરૂપ થતું નથી, તેમ વિષ જેવા અનેકવિધ રાગ-સંયોગોની વચ્ચે રહેવા છતાં ધર્માત્માની જ્ઞાનચેતના પોતાના શાંતસ્વભાવને છોડીને રાગરૂપ થતી નથી.

તે હરિષેણ રાજા એક દિવસે સંસારથી વિરક્ત થયા, ને જિનદીક્ષા લઈ તપોવનમાં જઈ પ્રશાંતરસમાં મગ્ન થયા. તે મુનિરાજે આયુના અંતે સમાધિપૂર્વક દેહ છોડીને મહાશુક સ્વર્ગને અલંકૃત કર્યું. તેઓ પ્રીતિવર્ધન વિમાનમાં ૧૬ સાગર આયુના ધારક દેવ થયા.

* * *

[ભગવાન મહાવીર : પૂર્વભવ પાંચમો અને ચોથો]

★ વિદેહક્ષેત્રમાં પ્રિયમિત્ર-ચક્રવર્તી; પછી બારમા સ્વર્ગે ★

આપણા ચરિત્રનાયક ભગવાન મહાવીર અંતિમ ભવમાં ધર્મચક્રી થશે; ત્યાર પહેલાં વિદેહક્ષેત્રમાં રાજ્યચક્રવર્તી થયા. સ્વર્ગેથી તે મહાત્મા વિદેહની ક્ષેમદ્યુતિ નગરીમાં, ધનંજય રાજાના પુત્ર તરીકે અવતર્યા, તેમનું નામ પ્રિયમિત્ર.

એકવાર રાજા ધનંજય સંસારથી વિરક્ત થયા; તેમણે રાજ્યભાર પ્રિયમિત્રને સોંપી દીધો, ને પોતે સ્વભાવમય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રને અંગીકાર કરીને તપ વડે શોભવા લાગ્યા. રાજ્યલક્ષ્મી છોડીને તપલક્ષ્મી વડે તેઓ વધુ શોભવા લાગ્યા.

આ બાજુ પ્રિયમિત્ર મહાન રાજ્યની સાથે સાથે શુદ્ધસમ્યક્ત્વ સહિત અણુવ્રતોનું પણ પાલન કરતા હતા; અને જગતને પ્રસિદ્ધ કરતા હતા કે આવડા મોટા રાજ્યભાર વચ્ચે પણ આત્માની આરાધના થઈ શકે છે. ધર્મીના અંતરમાં જેવો આત્માનો મહિમા છે તેવો બીજા કોઈનો નથી. એકવાર તેમના શસ્ત્રભંડારમાં ચક્રવર્તીપદના વૈભવસૂચક સુદર્શનચક્ર પ્રગટ્યું, પણ તેથી તે રાજા કાંઈ આશ્ચર્ય ન પામ્યા. અહા, ત્રણલોકમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ અને સુંદર એવું ચૈતન્યરત્ન જેણે સ્વાનુભૂતિમાં પ્રાપ્ત કરી લીધું છે તે મહાત્માને જગતના જડરત્નો કઈ રીતે આશ્ચર્ય ઉપજાવી શકે? મોક્ષસામ્રાજ્ય દેનારું સમ્યગ્દર્શનરૂપ

સુદર્શનચક્ર જેના અંતરમાં નિરંતર ચાલી રહ્યું છે તેને બહારના પૌદ્ગલિક સુદર્શનચક્રની શું મહત્તા લાગે ! તે ધર્માત્મા પ્રિયમિત્ર જાણતા હતા કે આ બાહ્યવૈભવની પ્રાપ્તિ તે કાંઈ મારી ચૈતન્યની આરાધનાનું ફળ નથી; પરંતુ આરાધનાની સાથે રહેલો છતાં આરાધનાથી વિરુદ્ધ જાતિનો એવો રાગ તેનું આ ફળ છે. અરે, જેની સાથેના રાગનું આ આશ્ચર્યકારી બાહ્ય ફળ, તે રાગ વગરની આરાધનાના અંતરંગ ફળનું તો શું કહેવું ! એ ફળનો સ્વાદ તો ધર્માત્મા જ લઈ શકે છે; ને તેની પાસે જગતના બધા વૈભવો સાવ નીરસ લાગે છે.

ચક્રરત્ન પ્રાપ્ત થયા પછી તે પ્રિયમિત્ર મહારાજાએ વિદેહક્ષેત્રના છએ ખંડોનો દ્વિગ્વિજય કર્યો; છ ખંડમાં રહેનારા સમસ્ત મનુષ્યો-વિદ્યાધરો તેમ જ દેવોને પણ તેણે વશ કર્યા. ૧૪ મહારત્નો અને ૯ નિધાન ઉપરાંત ૧૬ હજાર દેવો અને ૩૨ હજાર મુગટબંધી રાજાઓ તેની સેવા કરતાં; તેને ૯૬૦૦૦ રાણીઓ તથા ૯૬ કરોડનું પાયદળ, લાખો ઉત્તમ હાથી વગેરે સેના હતી. છતાં, આ વિષયસામગ્રીમાં જીવને તૃપ્તિ દેવાનો ગુણ કદી છે જ નહીં, એ તો આકુળતા જ દેનારા છે; એક ચૈતન્યતત્ત્વ જ જીવને સાચી તૃપ્તિ ને શાંતિ દેનારું છે—એમ તે ધર્માત્મા જાણતા હતા, તેથી ભોગોમાં ક્યાંય મૂર્છાતા ન હતા; જળમાં કમળપત્રની જેમ અલિપ્ત રહેતા હતા.

આ ચક્રવર્તીના ૧૪ રત્નો ૯ નિધાન વગેરે વૈભવનું વર્ણન કરીને શાસ્ત્રકાર એમ બતાવવા માગે છે કે હે જીવો ! દેખો, આ તો બધું તે જીવના રાગાદિ ઔદયિકભાવોનું બાહ્ય ફળ છે, તે જ વખતે તેના અંતરમાં સ્વાભાવિક ચેતનાના જે ભાવો (સમ્યક્ત્વાદિ) વર્તી રહ્યા છે—તે કેવા છે ! ને તેનું ફળ કેવું સુંદર છે ! તેનું સ્વરૂપ તમે ઓળખો, તો જ તમે ધર્માત્માના જીવનને સાચી રીતે ઓળખી શકો, અને તે ઓળખાણનું સમ્યક્ ફળ આવે. એકલા ઔદયિક ભાવને જ દેખવાથી જ્ઞાનીનું સાચું સ્વરૂપ નથી ઓળખાતું.... માટે જ ફરીફરીને કહીએ છીએ કે—ચેતનભાવે ભગવાનને ઓળખો, ઉદયભાવે નહીં.

તે પ્રિયમિત્ર મહારાજાએ ૮૩ લાખપૂર્વના દીર્ઘકાળ સુધી ચક્રવર્તીપદે રહીને પ્રજાનું પાલન કર્યું. પછી એકવાર દર્પણમાં મુખ જોતી વખતે, કાન પાસે સફેદ વાળ દેખીને તેનું ચિત્ત સંસારથી વિરક્ત થયું.

સંસારથી વિરક્ત તે પ્રિયમિત્ર—ચક્રવર્તી બાર વૈરાગ્યભાવના ભાવતાં—ભાવતાં ક્ષેમકર જિનેન્દ્ર ભગવાનના સમવસરણમાં પહોંચ્યા. સર્વજ્ઞતાથી શોભતા વીતરાગ જિનેન્દ્ર ભગવાનના દર્શનથી તેનો પ્રશમભાવ બમણો વધી ગયો. તેણે અત્યંત ભક્તિપૂર્વક જિનેન્દ્ર ભગવાનના શ્રીમુખથી મોક્ષમાર્ગનું શ્રવણ કર્યું. સમ્યગ્દર્શન—સમ્યગ્જ્ઞાન—સમ્યકચારિત્ર કે જે મહા આનંદમય મોક્ષનું કારણ છે—તે રૂપે પોતાનો જ શુદ્ધસ્વભાવ પરિણમે છે, ક્યાંય બહારમાંથી તે નથી આવતા, કે તેમાં ક્યાંય રાગ નથી.—આવા વીતરાગ રત્નત્રયના આધારરૂપ શુદ્ધ આત્માનો અર્થિત્ય અપાર મહિમા ભગવાને બતાવ્યો. તે સાંભળીને જ્ઞાનની અતિશય નિર્મળતાપૂર્વક જિનેન્દ્ર ભગવાનના પાદમૂળમાં જ જિનદીક્ષા લઈને તેણે ચારિત્રદશાના મહાન રત્નત્રય અંગીકાર કર્યા, ને ચક્રવર્તીની તરણાંતૂલ્ય અપાર વિભૂતિને છોડી દીધી.—ઘણું લઈને થોડુંક છોડવું—એમાં શું આશ્ચર્ય છે ! મોક્ષના સારભૂત નિધાન લઈને સંસારના તૂચ્છ નિધાન છોડ્યા.—એણે તો થોડુંક છોડીને ઘણું લીધું !—અને છતાં (આશ્ચર્ય છે કે) લોકો તેને મહાન ત્યાગી કહે છે !

અહા ! સુખનું સરોવર પોતામાં પામીને અસત્ એવા ઝાંઝવાના મૃગજળ તરફ કોણ દોડે ? ચારિત્રદશાનું ચૈતન્યસરોવર પ્રાપ્ત કરીને ચક્રવર્તીના વિષયભોગોને છોડવા—એ કોઈ મોટી વાત નથી. વિદેહક્ષેત્રમાં રાજચક્રીપણું છોડીને જે મુનિ થયા છે, ને હવે ચોથા ભવે ભરતક્ષેત્રમાં જેઓ ધર્મચક્રી તીર્થકર થવાના છે—એવા તે પ્રિયમિત્ર મુનિરાજ આખા જગતમાં સૌને પ્રિય હતા, ને સર્વ જીવોના હિતકારી મિત્ર

હતા. ઉત્તમ પ્રકારે ચારિત્રપાલન કરીને તેમણે સલ્લેખનાપૂર્વક શરીર છોડ્યું...ને ઉત્તમ રત્નત્રયની આરાધના કરતાં—કરતાં બાકી રહી ગયેલા જરાક કષાયકણના મહાન પુણ્યફળને ભોગવવા સહસ્રાર નામના બારમા સ્વર્ગમાં સૂર્યપ્રભ દેવ તરીકે ઉપજ્યા. ત્યાં જો કે તેમને પુણ્યજન્ય વૈભવ અપાર હતો,—પરંતુ અરેરે ! કષાયનું જે ફળ તેનું કેટલુંક વર્ણન કરીએ ! કષાયકલંકના એ ફળનો વિસ્તાર કરતાં કે તેની પ્રશંસા સાંભળતાં મુમુક્ષુજીવ શરમાય છે : અરે ! અમે અમારા ચૈતન્યની શાંતિને સાધનારા...તેમાં વચ્ચે કષાય તો કલંકરૂપ છે. અમારી શાંતિનો વિસ્તાર કરીને ચૈતન્યવૈભવની પૂર્ણતા કરીએ—તે જ અમને ઈષ્ટ છે, બીજું કાંઈ વહાલું નથી.

—આવી ભાવનાપૂર્વક સ્વર્ગના અપાર છતાં અધ્રુવ વૈભવો વચ્ચે અસંખ્ય વર્ષ સુધી તે સૂર્યપ્રભદેવ રહ્યા. પરંતુ અંતે તો દેવપદ પણ અધ્રુવ જ છે ને ! અધ્રુવ એવા રાગભાવોનું ફળ પણ અધ્રુવ જ હોય ને ! તેથી અધ્રુવ એવી સ્વર્ગગતિને છોડીને ધ્રુવપદની સાધનાના ધ્યેયે તે ધર્માત્મા મનુષ્યલોકમાં અવતર્યા. જે અવતારમાં આપણા ચરિત્રનાયક મહાત્માએ ૧૬ ઉત્તમ ભાવનાઓ વડે તીર્થંકરપ્રકૃતિ બાંધી, તે અવતારનું વર્ણન હવે આપ વાંચશો.

* *

“હું એક જ્ઞાયકભાવ છું”

“હું એક જ્ઞાયકભાવ છું”—કેવો સરસ મંત્ર ! જેમાં જિનવાણીનો સાર છે, અને ભગવાન આત્માની અનુભૂતિ છે, એવો જૈનશાસનનો આ મંત્ર આપીને ગુરુકહાને પરમ ઉપકાર કર્યો છે...તેને લીધે જ આવી સુંદર જિનવાણી આજે પ્રસિદ્ધ થાય છે. અને મારા ઉપર સદાય એક પુત્ર જેવું વહાલ વરસાવનારા મારા ધર્મમાતા પૂ. બેનશ્રી—બેનના ઉપકારની તો શું વાત ! અહા, જેમણે અતિ વાત્સલ્યથી, દિનરાત અંતરની સ્વાનુભૂતિનાં રહસ્યો સમજાવી—સમજાવીને મને ઠેઠ સ્વાનુભૂતિ સુધી પહોંચાડ્યો, તેમના ઉપકારનું મધુર સંગીત મારી ચૈતન્યવીણામાં વાગી રહ્યું છે.

*

ભગવાન મહાવીર : પૂર્વભવ ત્રીજો : નંદરાજા

[જિનદીક્ષા; સોળકારણભાવના અને તીર્થંકરનામકર્મ; પછી સોળમાં સ્વર્ગમાં]

✽

આ ભરતક્ષેત્રના પૂર્વભાગમાં શ્વેતનગરી છે; ત્યાં ભવ્ય જીવો મોક્ષમાર્ગને સાધે છે; ત્યાંના જિનાલયોની શોભા એવી અદ્ભુત છે કે જે જોતાં નાસ્તિકને પણ શ્રદ્ધા જાગી જાય. સ્વર્ગથી ચવીને પ્રભુ મહાવીરનો જીવ, આ નગરીના રાજા નંદિવર્ધનનો પુત્ર થયો,—‘નંદન’ તેનું નામ. (ભિન્નભિન્ન પુરાણો અનુસાર ‘નંદન’ તેમ જ ‘નંદ’ એ બંને નામો સ્વીકારવામાં આવ્યા છે.) એક દિવસ વનવિહાર વખતે શ્રુતસાગર નામના એક જૈન આચાર્યને દેખીને તે નંદરાજાને ઘણો હર્ષ થયો, ને મોક્ષમાર્ગ સાંભળવાની અભિલાષાથી પૂછ્યું : હે સ્વામી ! આ સંસારસમુદ્રથી છૂટીને જીવ મોક્ષસુખને કઈ રીતે પામે ?

મુનિરાજના શ્રીમુખથી જાણે અમૃત ઝરતું હોય તેમ પ્રસન્નતાથી બોલ્યા : હે ભવ્ય ! ભેદજ્ઞાન વડે આત્મા જ્યારે સમ્યક્ત્વાદિ શુદ્ધ ભાવોને પ્રગટ કરે છે ત્યારે ભવદુઃખથી છૂટીને તે મોક્ષ—સુખને પામે છે.

મુનિરાજનો ઉપદેશ સાંભળીને નંદરાજા પોતાનું જીવન પ્રસન્નતાથી મોક્ષ—સાધનામાં વીતાવતા હતા. તેને કોઈ અશુભ વ્યસન તો હતું જ નહિ; વ્યસન માત્ર એક જ હતું—દેવ-ગુરુ-ધર્મની ઉપાસનાનું, ધર્મના ચિંતન વગર એક દિવસ તો શું, એક ઘડી પણ તે રહી શકતા ન હતા.

મહારાજા નંદિવર્ધને રાજ્યભાર જો કે નંદકુમારને સોંપી દીધો હતો; છતાં, હવે સંસારસમુદ્રનો કિનારો જેમને એકદમ નજીક આવી ગયો છે એવા તે નંદરાજ, ‘સદન નિવાસી તદપિ ઉદાસી’ હતા. રાજ અને રમણીઓની વચ્ચે રહેલા હોવા છતાં તેમની ચેતના તે બધાથી છૂટી જ રહેતી હતી. નિજ ચેતના સિવાય બીજે ક્યાંય જરા પણ સુખકલ્પના તેમને થતી ન હતી.

મહારાજા નંદિવર્ધન એકવાર વાદળાંની ક્ષણભંગુરતા દેખીને સંસારથી વિરક્ત થયા ને પંચમગતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે જિનદીક્ષા અંગીકાર કરી; પછી ધ્યાનચક્ર વડે કર્મોને નષ્ટ કરીને કેવળજ્ઞાન અને મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કર્યું.

પિતાના વિયોગથી પુત્ર ‘નંદન’ જો કે ઉદાસ થયો; પરંતુ કાયર પુરુષો જ શોકને આધીન થઈને બેસી રહે છે. બુદ્ધિમાન ધીર પુરુષો તો શોકને છોડીને સ્વકાર્યને સંભાળે છે.—તે અનુસાર નંદરાજાએ રાજકારભાર સંભાળી લીધો. રાજ્ય અને ધર્મ બંનેના સહયોગપૂર્વક વર્ષો વીત્યા. એકવાર વસંતઋતુ આવી. બાગ-બગીચા નવીન પુષ્પોથી ખીલી ઊઠ્યા; સાથે સાથે રત્નત્રય—પુષ્પોનો બગીચો પણ જાણે આનંદથી ખીલ્યો હોય....એવા, એક ‘પ્રૌષ્ઠિલ’ નામના શ્રુતકેવળી—મુનિરાજ શ્વેતનગરીના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. અહા, શી એમની અદ્ભુતતા ! મુખમુદ્રા તો ચૈતન્યની શાંતિમાં જ નિમગ્ન છે. સસલાં જેવાં પ્રાણી આશ્ચર્યથી તેમના સામે તાકી રહ્યા છે ને તેમના ચરણોને અઢેલીને બેસી ગયા છે. જ્ઞાનના ગંભીર સમુદ્ર એવા તે મુનિરાજને દેખતા નંદન રાજાને ઘણો આનંદ થયો....અહા, મોક્ષનો જીવતો નમૂનો ! ભક્તિપૂર્વક વંદન કરીને નંદરાજાએ તે શ્રુતકેવળી પાસે વીતરાગતાનો ઉપદેશ તેમ જ પોતાના પૂર્વભવોની વાત સાંભળી. સર્વઅવધિજ્ઞાની અને ચરમ શરીરી એવા તે શ્રુતકેવળીભગવાને તેની નરકદશા,

વાસુદેવ પદવી, સિંહપર્ચાયમાં સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિ, ચકવર્તીપદ વગેરે પૂર્વભવો બતાવીને કહ્યું : હે ભવ્યાત્મા ! એક ભવ પછી તમે ભરતક્ષેત્રના ચોવીસમા તીર્થંકર થઈને મોક્ષપદ પામશો.

એ વાત સાંભળીને નંદરાજાને પણ પોતાના પૂર્વભવોનું જાતિસ્મરણ થયું, પોતાના પૂર્વભવો તેણે ચિત્રપટની જેમ દેખ્યા, તેમજ ભવિષ્યની પણ ઉત્તમવાર્તા સાંભળીને તેનું ચિત્ત પ્રસન્ન થયું. અહા, મુમુક્ષુને પોતાના મોક્ષની વાત સાંભળતાં ચિત્તમાં જે પ્રસન્નતા થાય છે તેની શી વાત ! હજારો પ્રજાજનો પણ આનંદ-વિભોર બનીને ભાવિતીર્થંકરનો એવો ઉત્સવ કરવા લાગ્યા—જાણે અત્યારે જ પ્રભુના પંચકલ્યાણક થતા હોય !

ત્યારબાદ પ્રૌષ્ઠિલ પ્રભુએ નંદરાજાને મુનિદશાનો પરમ મહિમા બતાવતાં કહ્યું : અહો, આત્મસાધક વીર મુનિવરોના તપશ્ચરણરૂપી રણસંગ્રામમાં પાપકર્મરૂપી ઉદ્ધત શત્રુ પણ ટકી શકતા નથી; શુદ્ધોપયોગ-ધનુર્ધારી તે સંતને કોઈ જીતી શકતું નથી; જેમણે મોહ-લૂટારાને દૂર કર્યો છે અને ભગવંત-પંચપરમેષ્ઠી જેમના માર્ગદર્શક-ભોમિયા છે એવા મોક્ષપથિક મુનિવરો, આત્માની આરાધનામાં ક્યાંય મુંઝાતા નથી, દીન થતા નથી કે રાગ-દ્વેષ કરતા નથી. અહા, આવા મોક્ષસાધક મુનિવરોએ શું મુક્તિને અહીં જ નથી બોલાવી લીધી ?—આવી ચારિત્રઆરાધના પરમ પૂજ્ય છે. હે વત્સ તમે તેને અંગીકાર કરો !

અહા, જાણે મુનિરાજના મુખચંદ્રમાંથી વીતરાગી અમૃત ઝરતું હતું, તે ઝીલતા નંદરાજાના નયનોમાં હર્ષ ઊભરાતો હતો. સમ્યક્ત્વથી અલંકૃત તેનો આત્મા વૈરાગ્યભાવના વડે વધુ શોભી ઊઠ્યો.... અને તરત જ પ્રૌષ્ઠિલ આચાર્ય પાસે તેણે જિનદીક્ષા અંગીકાર કરી. તેણે તૂચ્છ રાજલક્ષ્મીને છોડીને મહાન રત્નત્રયલક્ષ્મીને 'મમત્વપણે' ધારણ કરી; બાહ્ય તેમ જ અંતરમાં નિર્ગ્રંથપણે તેઓ અત્યંત શોભવા લાગ્યા. અહા, વીતરાગતાવડે નગ્ન જીવ શોભે છે, તેવો શું રાગી વસ્ત્રાભૂષણ વડે શોભે છે ? ના. વીતરાગતા એ જ જીવની સારી શોભા છે. આથી તો મોક્ષમાર્ગી જૈન-મુનિઓને મોહરહિત જે નગ્નતા છે તેને તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ મંગળરૂપ કહી છે. એ જ મુનિઓનું અસલી સ્વરૂપ છે. એવા અસલી સ્વરૂપે આપણા ચરિત્રનાયક શ્રી નંદમુનિરાજ શોભવા લાગ્યા.—વંદન હો તે નંદન-મુનિરાજને !

શ્રી નંદમુનિરાજને વિશુદ્ધ ચારિત્રના બળે કેટલીયે લબ્ધિઓ સહિત ૧૧ અંગરૂપ શ્રુતજ્ઞાન ખીલી ગયું. જેમનું ચિત્ત કેવળજ્ઞાનમાં લાગેલું છે એવા તે મહાત્મા એકલી સ્વાનુભૂતિની ઋદ્ધિથી જ એવા તૃપ્તિ હતા કે બીજી કોઈ ઋદ્ધિનો ઉપયોગ કરતા ન હતા. વાહ રે વાહ, ચૈતન્યરિદ્ધિ ! તારી તૂલના જગતમાં કોણ કરી શકે ? જગતની બધી રિદ્ધિ-સિદ્ધિ તો તારી દાસ છે. અહા, પ્રશાંત ધર્માત્માઓનું ચારિત્ર તો અદ્ભુતતાનું ઠેકાણું છે.

ભાવિ-તીર્થંકર એવા તે નંદમુનિરાજ, એકવાર પ્રૌષ્ઠિલ-શ્રુતકેવળી ભગવંતની ધર્મસભામાં બેઠા હતા; રત્નત્રયમાં રત એવા તે મુનિરાજ વારંવાર નિર્વિકલ્પ ચૈતન્યરસનું પાન કરતા હતા. બીજા પણ ઘણા મુનિવરો ને ધર્માત્માઓ તે ધર્મસભામાં બિરાજતા હતા. અહા, ત્યાં જૈનધર્મની અપાર જાહોજહાલી હતી. અનેક શ્રુતકેવળી ભગવંતો, આચાર્ય-ઉપાધ્યાય-સાધુઓ, શ્રુતજ્ઞાનનો સંપૂર્ણ ભંડાર એવી સ્વાનુભવરસઝરતી જિનવાણી, એ બધોય જિનવૈભવ એકસાથે દેખીને આપણા ચરિત્રનાયકને પરમ ધર્મભાવના ભક્તિ અને વાત્સલ્યના કોઈ એવા અર્ચિત્ય પરમ અદ્ભુત ભાવો ઉલ્લસ્યા....કે ત્યાં શ્રુતકેવળીના ચરણોમાં બેઠા બેઠા જ તેમને ત્રિલોકપૂજ્યતાના હેતુરૂપ એવું તીર્થંકરનામકર્મ બંધાવાનું શરૂ થઈ ગયું. જેમનું સમ્યક્ત્વ આઠ અંગ સહિત વિશુદ્ધ છે એવા તે નંદમુનિરાજને આશ્ચર્યકારી અદ્ભુત

ધર્મમહિમા દેખીને સોળ પ્રકારની એવી મંગલ ભાવનાઓ જાગી કે, ભવના અંતની સૂચક અને સર્વજ્ઞપદની પૂર્વભૂમિકારૂપ એવી તીર્થકરપ્રકૃતિનાં પિંડરૂપે જંગતના ઉત્તમ પુદ્ગલો સ્વયમેવ પરિણમવા લાગ્યા. અહા, સર્વજ્ઞ સાથે રહેવાનું કોને ન ગમે ! 'આપ સર્વજ્ઞ થશો ત્યાં સુધી અમે તમારી સાથે જ રહેશું ને ઠેઠ મોક્ષગમન સુધી અમે આપની સેવા કરીશું'—એવા ભાવથી તે શુભપુદ્ગલો પ્રભુના આત્મા સાથે એકક્ષેત્રે આવીને વસ્યા. 'શ્રુતકેવળીના ચરણસાન્નિધ્યમાં' તે મુનિરાજ અત્યંત વિશુદ્ધ પરિણામથી ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વને પામ્યા.

પ્રશ્ન :—ક્ષાયિક સમ્યગ્દર્શન તો આત્માની વિશુદ્ધિ છે, તેને માટે બાહ્ય આલંબનરૂપ કેવળી—શ્રુતકેવળીના પાદમૂળની સમીપતા શા માટે આવશ્યક કહો છો ?

ઉત્તર :—તીર્થકરાર્દિનું માહાત્મ્ય જોશે નથી દેખ્યું એવા જીવને દર્શનમોહના ક્ષયના કારણરૂપ પરિણામ ઉત્પન્ન થતા નથી. 'અદિદ્વ તિથ્યચરાદિમાહમ્પસ્સ દંસળમોહખવળ ગિબંધનકરણ પરિણામાણમણુષ્પત્તીદો !' (એ જ વાત તીર્થકરપ્રકૃતિના બંધનમાં પણ સમજી લેવી. અર્થાત્ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની જેમ તીર્થકરપ્રકૃતિનો પ્રારંભ પણ કેવળી કે શ્રુતકેવળીની સમીપમાં જ થાય છે. [કષાયપ્રામૃત ગાથા ૧૧૦])

[અહીં, તીર્થકરત્વના કારણરૂપ દર્શનવિશુદ્ધિ વગેરે ૧૬ ભાવનાઓનું અતિ સુંદર ભાવભીનું વર્ણન ષટ્પંડાગમ—ધવલા વગેરેના આધારે વિસ્તારપૂર્વક લખ્યું છે, પણ 'મહાપુરાણ' નો વિસ્તાર વધી જવાથી તે પ્રકરણ અહીં છાપી શકાયું નથી. બીજા કોઈ પુસ્તકમાં તે છાપીશું. આવી જ રીતે બીજા પણ અનેક પ્રકરણો ટૂંકાવવા પડ્યા છે. જે જિજ્ઞાસુને તે વાંચવાની ભાવના હોય તેમણે પ્રકાશકનો સંપર્ક સાધવો.]

એ રીતે તે નંદમુનિએ દર્શનવિશુદ્ધિથી માંડીને પ્રવચનવૈસલ્ય સુધીની સોળ મંગળ ભાવનાઓ વડે તીર્થકરપ્રકૃતિ બાંધવાનું શરૂ કર્યું. જો કે એક તરફ અઘાતી એવી તીર્થકર પ્રકૃતિ બંધાતી હતી, તો બીજી તરફ તે જ વખતે મોહાર્દિ ધાતિકર્મોને તેઓ નષ્ટ—બ્રષ્ટ કરી રહ્યા હતા...ને જેના વગર તીર્થકરત્વ સંભવતું નથી એવી સર્વજ્ઞતાને અત્યંત ઝડપથી તેઓ નજીક લાવી રહ્યા હતા. એ રત્નત્રયવંત ધર્માત્મા કોઈ ત્રણ જ રત્નોના ધારક ન હતા, તેમનો આત્મા તો અપાર ચૈતન્યગુણોના ઢગલાથી શોભતો હતો. તેમના સમ્યક્ત્વાદિ શુદ્ધ ભાવો મોક્ષના જ સાધક હતા, બંધના જરા પણ નહિ. જ્યારે ભરતક્ષેત્રના ૨૪મા તીર્થકરે, તીર્થકરપ્રકૃતિ બાંધવાનો પ્રારંભ કર્યો ત્યારે ૧૨મા વાસુપૂજ્યતીર્થકરનું શાસન ચાલતું હતું. એક તરફ થોડીક બંધધારા, ને બીજી તરફ રત્નત્રયની શુદ્ધિરૂપ જોરદાર મોક્ષધારા,—એમ દ્વિરૂપધારામાં વર્તતી તેમની પરિણતિ મોક્ષ તરફ દોડી રહી હતી. એક રાગધારા, ને એક રત્નત્રયધારા, એમ બંને ધારા એકસાથે સાધકની ભૂમિકામાં પોતપોતાનું ભિન્નભિન્ન કાર્ય કરે છે; તે બંને ધારાની ભિન્નતાને ભેદજ્ઞાની જીવો ઓળખે છે. તેઓ રાગધારાને મોક્ષનું કારણ નથી માનતા, ને રત્નત્રયધારાને જરાપણ બંધનું કારણ નથી માનતા; જો રત્નત્રય પોતે બંધનું કારણ થાય તો જંગતમાં મોક્ષના ઉપાયનો અભાવ થઈ જાય, અને જો રાગ મોક્ષનું કારણ થાય તો બધાય જીવો મોક્ષ પામી જાય; માટે જિનસિદ્ધાંત છે કે—'જેટલા અંશે રાગ તેટલા અંશે બંધન; અને જેટલા અંશે રત્નત્રય તેટલા અંશે મોક્ષનો ઉપાય.'

(પુરુષાર્થસિદ્ધિઉપાય ૨૧૨-૧૩-૧૪)

ભગવાનના મુનિજીવનની, (અને એ રીતે દરેક સાધક ધર્મત્માની) આ વિશેષતા છે કે તેની ચૈતન્યધારા બંધને પોતોડતી થકી આનંદપૂર્વક મોક્ષને સાધવાનું કાર્ય નિરંતર કરી રહી છે, તેની

જ્ઞાનચેતનાનો પ્રવાહ અખંડપણે કેવળજ્ઞાન તરફ દોડી રહ્યો છે; અહા, ધર્માત્માની આ દશા અદ્ભુત-આશ્ચર્યકારી છે. આવી અદ્ભુત વીતરાગી દશામાં તે નંદમુનિ શોભતા હતા. 'આ મુનિરાજ હવે તીર્થંકર થઈને મોક્ષમાં જવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે, તેમની સાથે અમે પણ મોક્ષમાં જઈએ'—એવી ભાવનાથી પ્રેરાઈને જગતના બધા સદ્ગુણો દોડી દોડીને પ્રભુના આશ્રયમાં આવતા હતા, ને કોઘાદિ દોષો હવે પોતાનો નાશ નિકટ દેખીને ઝડપથી દૂર ભાગવા માંડ્યા હતા. આમ દોષરહિત, ગુણસહિત નિર્દોષ મોક્ષમાર્ગને તે મુનિરાજ શોભાવી રહ્યા હતા ને જગતને પણ તે સુંદર માર્ગની પ્રેરણા આપી રહ્યા હતા....આ રીતે રત્નત્રયની ઉત્તમ આરાધનાપૂર્વક સમાધિમરણ કરીને તે મહાત્મા ૧૬મા પ્રાણતસ્વર્ગના પુષ્પોત્તર-વિમાનમાં ઈન્દ્રપણે ઊપજ્યા. ત્યાં જો કે પુણ્યજનિત દિવ્ય ઈન્દ્રિયસુખોના સમુદ્ર વચ્ચે તેઓ રહેતા હતા તોપણ તે મુમુક્ષુ-મહાત્માને મોક્ષસુખ વગર ક્યાંય ચેન પડતું ન હતું; તેથી અંતે તે સ્વર્ગસુખોને પણ છોડીને મોક્ષસુખને સાધવા માટે તેઓ મનુષ્યલોકમાં આવવા તૈયાર થયા.

[સ્વર્ગથી ચલીને તે મંગલ-મહાત્મા અંતિમ અવતારમાં ભરતક્ષેત્રમાં તીર્થંકરપણે અવતર્યા ને તેમના પંચકલ્યાણક ઉત્સવો દ્વારા ઘણાય જીવોનું કલ્યાણ થયું....તેની આનંદકારી કથા હવેના પ્રકરણમાં વાંચશો.]

શાર્દૂલ સમ વીરતા અહો, સાધક છો શૂરવીર;
ભવનો અંત કર્યો તમે, વંદન હો મહાવીર.

[ઈતિ શ્રી મહાવીર ભગવાનના પૂર્વભવોનું વર્ણન અહીં પૂરું થયું.]

* * *

[જૈનધર્મના દરવાજા બધાને માટે ખુલ્લા છે.]

એક શેઠ પ્રભુદર્શને જતા હતા. રસ્તામાં ભયંકર ડાકુ મળ્યો. શેઠને દેખી તે પ્રભાવિત થયો; શેઠે તેને કહ્યું : હું પ્રભુના દર્શન કરવા જાઉં છું; તમારી ઈચ્છા હોય તો તમે પણ મારી સાથે ચાલો.

તે ચોરે કહ્યું : અરે, ત્યાં તો તમારા જેવા ધર્માત્મા-ભક્તો જાય, મારા જેવા પાપીને કોણ આવવા દે!

શેઠે કહ્યું : ભાઈ, ભગવાનનો દરબાર તો બધાય માટે ખુલ્લો છે. ભક્ત ન હોય તે પણ ત્યાં આવીને ભક્ત બની જાય છે, માટે તમે પણ ચાલો. તમારું કલ્યાણ થશે.

તે ચોર સમવસરણમાં ગયો, ને પ્રભુની વીતરાગતા જોતાં જ તે એવો પીગળી ગયો કે 'હું પાપી-ચોર છું; એ વાત ભૂલી ગયો. આત્મા પોતે પરમાત્મા થવાના સ્વભાવવાળો છે—એવો પ્રભુનો ઉપદેશ સાંભળીને તેણે વીતરાગભાવ પ્રગટ કરીને દીક્ષા લીધી; ને થોડી ક્ષણો બાદ આત્મધ્યાનમાં લીન થઈને તે પોતે પરમાત્મા બની ગયો. અહા, પ્રભુના એક ક્ષણભરના સાન્નિધ્યે તે જીવ, ચોર મટીને મોક્ષનો સાધક થયો ને બીજી ક્ષણે પરમાત્મા બન્યો.

—ધન્ય જૈનધર્મ! એનો દરબાર બધાને માટે ખુલ્લો છે.

* * *

જે જાણતો મહાવીરને-

આ એક જ ચોવીસીમાં મહાવીરના એક જ જીવે પોતાના વિવિધ પરિણામવશ કેવી કેવી વિશિષ્ટ પર્યાયો ધારણ કરી! તેનું જ્ઞાન અદ્ભુત વૈરાગ્ય જગાડે છે ને બંધ-મોક્ષના ભાવોનું ભેદજ્ઞાન કરાવે છે :-

અનંતકાળની વાત તો દૂર રહો, આ ચાલી રહેલી વર્તમાન માત્ર એક ચોવીસીમાં (ચોથાકાળમાં) જ તીર્થકરના તે જીવે સ્વર્ગના-નરકના-તિર્યચના ને મનુષ્યના ચારે ગતિના ભવો સહિત એકેન્દ્રિય-નિગોદના ભવો પણ અસંખ્યવાર કર્યા, ને પાછો તે જીવ મોક્ષપર્યાય પણ પામ્યો.

ૐ આદિતીર્થકરનો પૌત્ર થઈને પાછો પોતે પણ અંતિમ-તીર્થકર થયો.

ૐ પ્રથમ ચકવર્તીનો પુત્ર થઈને પાછો પોતે પણ ચકવર્તી થયો.

ૐ મુનિ થઈને સ્વર્ગે ગયો ને અર્ધચક્રી થઈને નરકે પણ ગયો.

ૐ સિંહ થઈને માંસ પણ ખાધું ને તીર્થકર થઈને પરમ અહિંસા-ધર્મનો ઉપદેશ પણ દીધો.

ૐ નરક-નિગોદના દુઃખો ભોગવ્યાં ને મોક્ષસુખ પણ પામ્યો.

ૐ તેણે તીવ્ર મિથ્યાત્વાદિ ભાવો સેવીને મિથ્યામાર્ગો પણ ઉપદેશ્યા: અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વાદિ પામીને રત્નત્રય-ધર્મના ઉપદેશ વડે તે મિથ્યા માર્ગોનું ખંડન પણ પોતે જ કર્યું.

હે દેવ! ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવરૂપ અનેકાન્ત-તત્ત્વ વિના આવું કઈ રીતે બની શકે? વાહ રે વાહ! દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયસ્વરૂપ, નિત્ય-અનિત્યતા સ્વરૂપ, ને એક-અનેક સ્વરૂપ એવી અનેકાન્તમય વસ્તુ બતાવીને જિનશાસન કેવી રીતે વીતરાગતા કરાવે છે! અનેકાન્ત સ્વરૂપ પ્રકાશીને જિનદેવે પરમ ઉપકાર કર્યો છે! વાહ વીરનાથ! આપનું જીવન ને આપનો ઈષ્ટઉપદેશ 'અનેકાન્તમય' છે. તેને ઓળખતાં અમારા આત્માનું પણ સત્યસ્વરૂપ ઓળખીને અમે આપના મંગલ માર્ગે મોક્ષપુરીમાં આવી રહ્યા છીએ...ને તે મોક્ષના મંગલ ઉત્સવ નિમિત્તે જ આપશ્રીની આ મંગલ કથા લખાય છે...તે ભવ્યજીવોનું મંગલ કરો.

* * *

આત્મ સંબોધન

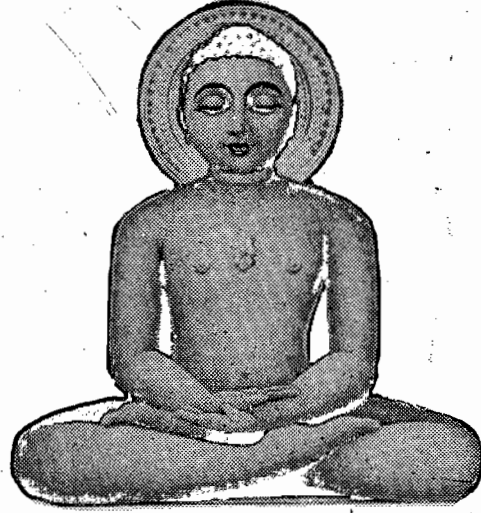
બસ, મારે હવે આ જગતમાં ને આ જીવનમાં એક જ કામ છે.... કે મારા આત્મ સ્વરૂપનું દર્શન કરવું. શ્રી ગુરુ મને કહી ગયા છે કે :-

“તું પરમાત્મા છો.”

આહા, આવું મારું પરમાત્મપણું મારામાં છે....પછી મારે બીજું શું જોઈએ?

*

ભગવાન મહાવીર : પંચકલ્યાણક

* યત્સ્વર્ગાવતરોત્સવે યદભવત્ જન્માભિષેકોત્સવે, *
 * યદ્દેહીક્ષાત્રહણોત્સવે યદખિલ જ્ઞાનપ્રકાશોત્સવે; *
 * યત્ નિર્વાણગમોત્સવે જિનપતેઃ પૂજાદ્ભુતં તદ્દરવે; *
 * સંગીતઃ સ્તુતિ મંગલે પ્રસરતાં મે સુપ્રભાતોત્સવેઃ ॥ *

સર્વજ્ઞ ભગવાન મહાવીરદેવના પંચકલ્યાણક જગતનું કલ્યાણ કરો.

અહો જિનેન્દ્ર ! આપશ્રીના મંગલ પંચકલ્યાણક પ્રસંગે આપના શુદ્ધાત્માના દિવ્ય મહિમાને હૃદયગત કરીને ઈન્દ્રાદિ આરાધક ભક્તજનોએ અદ્ભુત પૂજન-સ્તુતિપૂર્વક જે મંગલોત્સવ કર્યો તેના મધુર સ્મરણો અત્યારે પણ આનંદ ઉપજાવી રહ્યા છે; જાણે આપ જ મારા હૃદયમાં બિરાજીને બોલી રહ્યા હો-એમ આપના મંગલ ચિંતનપૂર્વક આપના પંચકલ્યાણકનું ભક્તિથી આલેખન કરું છું. જેવા ભાવથી સ્વર્ગના હરિએ આપની ભક્તિ કરી તેવા જ ભાવથી હું-આ મનુષ્યલોકનો હરિ આપની ભક્તિ કરું છું. અહો, ત્રિકાળ મંગળરૂપ તે તીર્થંકરોને નમસ્કાર હો કે જેમના પંચકલ્યાણક અનેક જીવોના કલ્યાણનું કારણ થયા છે.

ભગવાન મહાવીરના આત્માનું ભવભ્રમણ પૂરું થયું; હવે અંતિમ તીર્થંકર-અવતારમાં તેમના પંચકલ્યાણક થાય છે. તે મહાત્માને અનાદિકાળના ભવસમુદ્રનો કિનારો આવી ગયો છે, ને અનેક ભવથી ચાલી રહેલી વૃદ્ધિગત આત્મસાધનાના પ્રતાપે મહા મંગલ મોક્ષપદ એકદમ નજીક આવી ગયું છે. જેણે ચૈતન્યસુખનો સ્વાદ ચાખ્યો છે એવા તે મહાત્માને દેવલોકના દિવ્ય વૈભવો લલચાવી ન શક્યા. મોક્ષના સાધકને સ્વર્ગનો ભવ કેમ લલચાવી શકે ? વીતરાગતાના સાધકને રાગનાં ફળ ક્યાંથી મીઠા લાગે ? તે મંગલ આત્માને ૧૬મા સ્વર્ગેથી આ ભરતક્ષેત્રમાં અવતરવાને જ્યારે છ માસ બાકી હતા ત્યારે વૈશાલી-કુંડગ્રામમાં રત્નવૃષ્ટિ થવા લાગી.

અનંત તીર્થંકરોના મંગલ વિહારથી પાવન આપણો આ ભારતદેશ; તેમાં ૨૫૦૦ વર્ષ પહેલાં વૈશાલી-ગણતંત્રનું કુંડપુર (કુંડગ્રામ) અત્યંત શોભતું હતું. તે કાળે ભગવાન પારસનાથ-તીર્થંકરનું શાસન ચાલતું હતું અને તેમના પરમ ઉપાસક સિદ્ધાર્થ-મહારાજા વૈશાલી ગણરાજ્યના પ્રમુખ હતા. તેમની મહારાણી પ્રિયકારિણી-ત્રિશલાદેવી, તે ખરેખર ભરતક્ષેત્રની એક અદ્વિતીય નારી-રત્ન હતી. ગૌરવવંતી વૈશાલી-કુંડપુરની શોભા અયોધ્યાનગરી જેવી હતી. તેમાંય તીર્થંકરના અવતારની આગાહીને કારણે આખી નગરીની શોભા એકદમ પલટી ગઈ....જેમ મિથ્યાત્વમાંથી સમ્યક્ત્વની તૈયારી થતાં આખા આત્માની શોભા બદલી જાય છે ને આનંદની ઉર્મિઓ વધવા માંડે છે તેમ જિનરાજના અવતારની તૈયારી થતાં આખી વૈશાલીની શોભામાં કોઈ આશ્ચર્યકારી પલટો થવા લાગ્યો, પ્રજાજનોમાં સુખ-સમૃદ્ધિ ને આનંદ વધવા માંડ્યા, સિદ્ધાર્થ મહારાજાના મહેલના આંગણે દરરોજ ત્રણ વખત સાડા-ત્રણ કરોડ રત્નોની વર્ષા થવા લાગી. નગરજનો નગરીની શોભાની દિવ્યતા દેખીને તથા રત્નવૃષ્ટિ દેખીને વિસ્મય પામવા લાગ્યા કે અરે, આ નગરીમાં આવો પુણ્યવંત પુરુષ તે કોણ છે-કે જેના ઘરે રોજેરોજ આવા રત્નો વરસે છે ! ત્યારે કોઈ અનુભવીઓએ કહ્યું....કે અહા, આપણી નગરીમાં અંતિમ તીર્થંકરનો અવતાર થવાની તૈયારી છે, તેની આ બધી શુભ નિશાની છે. આપણી નગરીના જ નહિ પણ આખા ભરતક્ષેત્રના કોઈ મહાભાગ્યનો ઉદય થઈ રહ્યો છે !

મહારાણી ત્રિશલાદેવીમાં પણ અંદર ને બાહ્ય કોઈ અદ્ભુત-પરિવર્તન થવા માંડ્યું; કોઈ મહાન આનંદની અવ્યક્ત અનુભૂતિઓ તેમના અંતરમાં થવા લાગી. એક વાર અષાડ સુદ છઠ્ઠની પાછલી રાત્રે ઘણા જ ઉત્તમ મંગલસૂચક ૧૬ સ્વપ્ન દેખીને તેઓ હર્ષથી રોમાંચિત થઈ ગયા, અને એ જ વખતે પ્રભુ મહાવીરનો મંગલ આત્મા ૧૬મા સ્વર્ગથી ચવીને પ્રિયકારિણી ત્રિશલામાતાના ઉદરમાં અવતરિત થયો :

મંગલ દિન અતિ સુખદાતા, ગરભ ધર્યો પ્રભુ ત્રિશલામાતા,
નર-હરિ-દેવ નમે જિનમાતા, હમ શિર નામત પામત સાતા.

આજે ત્રિશલાદેવીના હર્ષોલ્લાસનો પાર ન હતો. અને જ્યારે રાજદરબારમાં સિદ્ધાર્થમહારાજાના શ્રીમુખથી તે સ્વપ્નોનું મહાન ફળ સાંભળ્યું કે ચોવીસમા તીર્થંકર પોતાના ગર્ભમાં અવતરી ચૂક્યા છે,—ત્યારે તો કોઈ મહાન નિધાનની પ્રાપ્તિ કરતાંય તેને વધારે હર્ષ થયો. ‘અહો, ધન્ય ધન્ય !’ એમ આખી નગરી આનંદમાં ઝૂમી ઊઠી : “વાહ ! આપણી નગરીમાં તીર્થંકર અવતરશે ને તેમને ખેલતા-બોલતા આપણે નજરે જોઈશું...આપણું જીવન ધન્ય બનશે.’

ઈન્દ્ર-ઈન્દ્રાણીએ પણ વૈશાલી આવીને માતા-પિતાનું સન્માન કર્યું; દિગ્ગુમારીદેવીઓ ત્રિશલામાતાની સેવા કરવા લાગી. દેવો તો ઠીક, નરકના જીવોને પણ બેઘડી શાંતિનું વેદન થયું, ને તેના ઉપરથી તીર્થંકર-મહિમા જાણીને ઊંડા વિચારમાં ઊતરતાં ચૈતન્યવિભૂતિને લક્ષગત કરીને અનેક જીવો સમ્યગ્દર્શન પામી ગયા. ધન્ય તીર્થંકરના કલ્યાણકનો પ્રભાવ...ને ધન્ય એના જોનારા !

અહા, માતાના ઉદરમાં રહેલો તે જીવ, અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં જ્યાં હજી આંખ-કાન કે હાથ-પગની રચના થઈ ન હતી, છતાં મતિ-શ્રુત-અવધિ ત્રણજ્ઞાનનો ધારક હતો, સમ્યગ્દષ્ટિ હતો, આત્મઅનુભૂતિના વૈભવથી સહિત હતો, અતીન્દ્રિયસુખનું પરિણમન તેને વર્તતું હતું; તેથી તે આત્મા કલ્યાણકરૂપ હતો, તેની ગર્ભાવસ્થા પણ કલ્યાણક હતી. તે વખતનીયે તેમની આવી દેહાતીત આત્મદર્શને જે ઓળખે તેનું કલ્યાણ

થાય; તેને દેહ અને આત્માનું ભેદજ્ઞાન થઈને અતીન્દ્રિય જ્ઞાન—સુખ થાય. આનું નામ છે ગર્ભકલ્યાણક !
અરે, લક્ષ તો કરો—

જ્યાં આંખ—કાન નથી છતાં અતીન્દ્રિયજ્ઞાન વર્તે છે;

જ્યાં શરીરરચના થઈ નથી છતાં અતીન્દ્રિય સુખ વર્તે છે;

જ્યાં હજી દ્રવ્યમન રચાયું નથી છતાં સમ્યગ્દર્શન વર્તે છે.

આ રીતે, આત્માના જ્ઞાન—સુખ—સમ્યક્ત્વાદિ ભાવો દેહાતીત છે, એટલે આત્મા પોતે જ જ્ઞાન ને સુખરૂપે પરિણમવાના સ્વભાવવાળો છે—એમ વિશ્વાસ થાય છે.

હે ભાઈ! આ રીતે તું 'ભગવાન'ને ઓળખ. ભગવાનનું આ જીવન છે ને! એટલે દરેક પ્રસંગે (ગર્ભથી તે મોક્ષ સુધી) ભગવાનનો આત્મા કેવા ચૈતન્યભાવોરૂપ વર્તી રહ્યો છે તેને તું ઓળખ. એકલા સંયોગ કે પુણ્યના ઠાઠ જોઈને ન અટક. આત્મિકગુણદ્વારા પ્રભુની સાચી ઓળખાણ કર તો તનેય જરૂર સમ્યગ્દર્શન—જ્ઞાનાદિ થશે ને તુંય પ્રભુના મોક્ષના માર્ગમાં આવી જઈશ. તેથી વારંવાર કહીએ છીએ કે—

જે જાણતો જિનરાજને ચેતનમયી શુદ્ધ ભાવથી,
તે જાણતો નિજાત્મને સમકિત લ્યે આનંદથી.

* * *

જેમ સમ્યક્ત્વ થયા પહેલાં તેની તૈયારીમાંય જીવને કોઈ નવો જ આત્મિકઆહ્વાદ જાગે છે ને નવીન ભણકાર વાગે છે, તેમ વૈશાલીમાં પ્રભુજન્મ પહેલાં જ ચારેકોર નવીન આનંદનું વાતાવરણ પ્રસરી ગયું હતું. દેવકુમારીઓ ત્રિશલામાતાની સેવા કરે છે ને રોજ અવનવી આનંદકારી ચર્યા કરે છે. એકવાર માતાને થયું કે આજે તો હું દેવીઓને પ્રશ્ન પૂછું ને તેમના તત્ત્વજ્ઞાનની પરીક્ષા કરું! દેવીઓ પણ કાંઈ સાધારણ દેવીઓ ન હતી પણ જિનભક્ત હતી; તેઓ માતાની વાત સાંભળીને રાજી થઈ. અને જાણે માતાજીના મુખથી ફૂલડાં ઝરતા હોય તેમ એક પછી એક પ્રશ્નો પૂછવાં લાગ્યા ને દેવીઓ પણ ચટાપટ જવાબ દેવા લાગી. તત્ત્વરસથી ભરેલી એ ચર્યાના આનંદનો સ્વાદ તમે પણ ચાખો :—

જે સૌથી પહેલાં માતાજીએ પૂછ્યું : જગતમાં સૌથી સુંદર વસ્તુ કઈ ?

જે દેવીએ જરા પણ વિલંબ વગર જવાબ આપ્યો : 'શુદ્ધાત્મતત્ત્વ.'

જે માતાએ પૂછ્યું : આત્માનું લક્ષણ શું? દેવીએ કહ્યું : 'ચૈતન્યભાવ.'

જે ધર્મીનું ચિહ્ન શું?—શાંતભાવરૂપ જ્ઞાનચેતના.

જે ઉત્તમ સદાચાર કયો? વીતરાગભાવ.

જે પાપી કોણ?—જે દેવગુરુધર્મની નિંદા કરે તે.

જે પુણ્ય-પાપ વગરનો જીવ કયાં જાય!—મોક્ષમાં.

જે વીર કોણ?—જે વીતરાગતા કરે તે વીર;

જે જિન કોણ?—જે મોહને જીતે તે જિન.

- ૯ સંતોષી કોણ ?—જે સ્વમાં તૃપ્ત રહે તે;
- ૯ વિવેકી કોણ ?—જે જિનાણાં પાળે તે.
- ૯ બહાદુર કોણ ?—જે દુશ્મનને પણ ક્ષમા કરે તે.
- ૯ મૂરખ કોણ ?—જે મનુષ્યઅવતાર પામીને પણ આત્મહિત ન કરે તે મૂરખ.
- ૯ સૌથી ઉત્તમ કોણ ?—જે સર્વને જાણે તે સૌથી ઉત્તમ.
- ૯ મુમુક્ષુ કોણ ?—મોક્ષને માટે જ જે ઉદ્યમી હોય તે મુમુક્ષુ.

—આમ ઘણા આનંદપૂર્વક ધર્મચર્યા થઈ. પ્રશ્ન-ચર્યામાં ઘણી વખત એમ બનતું કે માર્તાજી પૂછે ત્યારે દેવીને પ્રશ્નનો જવાબ આવડતો ન હોય, પણ જ્યાં માતાજીના ઉદરમાં બિરાજમાન તીર્થકરને યાદ કરે ત્યાં તરત જ તેને પ્રશ્નનો જવાબ આવડી જાય. —જાણે પ્રભુ પોતે ઉદરમહેલમાં બેઠા-બેઠા બધા જવાબ દેતા હોય ! ઉદરમાં બેઠેલ આત્મા અવધિજ્ઞાની છે, તો તેની સેવા કરનારી આ દેવીઓ પણ અવધિજ્ઞાની છે; તેમાં કેટલીક તો સમ્યગ્દર્શન પામવાની તૈયારીવાળી છે; એવી તે દેવી માતાને પૂછે છે :

હે માતા ! અનુભૂતિસ્વરૂપ થયેલો આત્મા તમારા અંતરમાં બિરાજે છે, તો એવી અનુભૂતિ કેમ થાય ! તે સમજાવો.

માતાએ કહ્યું : હે દેવી ! અનુભૂતિની મહિમા ઘણો ગંભીર છે. આત્મા પોતે જ્ઞાનની અનુભૂતિસ્વરૂપ છે. તે જ્ઞાનની અનુભૂતિમાં, રાગની અનુભૂતિ નથી; આવું ભેદજ્ઞાન થાય ત્યારે અપૂર્વ અનુભૂતિ પ્રગટે છે.

બીજી દેવીએ પૂછ્યું : હે માતા ! આત્માની અનુભૂતિ થતાં શું થાય ?

સાંભળ, દેવી ! અનુભૂતિ થતાં આખો આત્મા પોતે પોતામાં ઠરી જાય છે; એમાં અનંતગુણના ચૈતન્યરસનું, એવું ગંભીર, વેદન થાય છે કે જેના મહાન આનંદને અનુભવી-આત્મા જ જાણે છે; એ વેદન વાણીગમ્ય થતું નથી.

હે માતા ! વાણીમાં આવ્યા વગર એ વેદનની ખબર કેમ પડે ?

હે દેવી ! અંતરમાં પોતાના સ્વસંવેદનથી આત્માને તેની ખબર પડે છે. જેમ આ શરીર નજરે દેખાય છે તેમ અનુભૂતિમાં તેનાથી જાદો આત્મા 'એનાથી પણ વધુ સ્પષ્ટ' દેખાય છે.

હે માતા ! આંખ વડે શરીર દેખાય તેના કરતાં પણ આત્માના જ્ઞાનને વધુ સ્પષ્ટ કેમ કહ્યું ?

હે દેવી ! આંખ વડે શરીરનું જ્ઞાન એ તો ઈન્દ્રિયજ્ઞાન છે, પરોક્ષ છે; ને આત્માને જાણનારું સ્વસંવેદનજ્ઞાન તો અતીન્દ્રિય છે, પ્રત્યક્ષ છે; માટે તે વધુ સ્પષ્ટ છે.

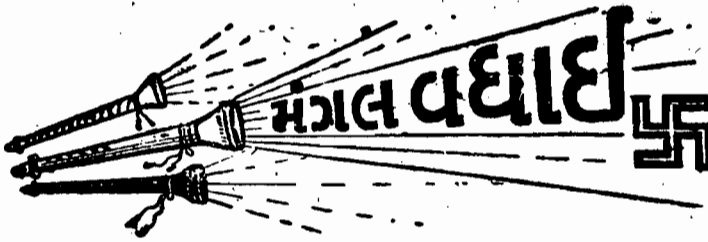
અનુભૂતિ વખતે તો મતિ-શ્રુતજ્ઞાન છે, છતાં તેને પ્રત્યક્ષ અને અતીન્દ્રિય કેમ કહ્યા ?

—કેમ કે અનુભૂતિ વખતે ઉપયોગ આત્મામાં એવો લીન થયો છે કે તેમાં ઈન્દ્રિયનું કે મનનું અવલંબન છૂટી ગયું છે, તેથી તે વખતે પ્રત્યક્ષપણું છે. અહા, એ વખતના અદ્ભુત નિર્વિકલ્પ આનંદની શી વાત !

દેવીઓએ પ્રસન્નતાથી કહ્યું : અહો માતા ! તમે અનુભૂતિની અદ્ભુત વાત સમજાવી જાણે તમારા અંતરમાંથી કોઈ અલૌકિક ચૈતન્યરસ ઝરી રહ્યો છે. આપના અંતરમાં બિરાજમાન તીર્થકરના આત્માનો કોઈ અચિંત્ય પ્રતાપ છે. એ બાલતીર્થકરને ગોદમાં લઈને અમે ધન્ય બનશું.

—આ પ્રમાણે ધર્મચર્યા વડે આનંદમય ઉત્તમ ભાવના ભાવતાં—ભાવતાં, સવાનવ માસ આનંદપૂર્વક વીત્યા, ને તીર્થકરના અવતારની ધન્ય ઘડી આવી પહોંચી.

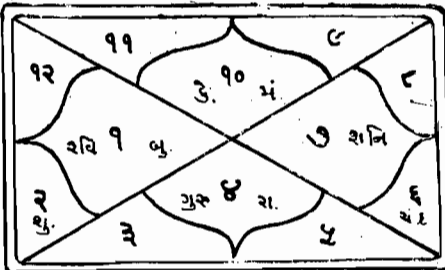
વૈશાલીમાં મહાવીર—જન્મના મંગલ વધામણાં

આજ તો વધાર્થ રાજા સિદ્ધાર્થદરબારજી....ત્રિશલાદેવી કુંવર જાયો જગનો તારણહાર જી,
વૈશાલીમાં વાજાં વાગે દેવોના જયકારજી....ભવ્યોના સૌભાગ્ય ખીલ્યા છે આનંદમંગલકાર જી.

આત્માને ધન્ય કરવા, સમકિતને ઉજવલ કરવા;
બાલ—તીર્થકર દર્શન કરવા, ચાલો જઈએ વૈશાલી ધામમા.

આ પુસ્તકરના લેખકે વીર સં. ૨૫૦૨ની ચૈત્રસુદ ૧૩ નો મંગલ દિવસ વૈશાલીમાં....વીરજન્મધામમાં જ આનંદપૂર્વક ઉજવ્યો હતો; આ પુરાણનો કેટલોક ભાગ ત્યાં જ બેસીને લખેલ છે; અને વીર પ્રભુની રથયાત્રા વખતે આ પુરાણની હસ્તપ્રત તે રથમાં બિરાજમાન કરીને તેની પૂજા કરેલ છે.

ચૈત્ર સુદ ૧૩ મંગલદિને વૈશાલી—કુંડગ્રામમાં ભગવાન મહાવીરનો અવતાર થયો. તે વખતે (ઈ. સન પૂર્વે ૫૮૮ વર્ષે તા. ૨૮ માર્ચ, સોમવારે) બધા ગ્રહો સર્વોચ્ચ સ્થાને હતા. જ્યોતિષ-વિજ્ઞાન પ્રમાણે આવો ઉત્તમ યોગ ૧૦ કોડાકોડી સાગરોપમમાં ૨૪ વખત જ આવે છે; અને વીરપ્રભુની આ જન્મકુંડલી તેમનું બાલબ્રહ્મચારીપણું સૂચવે છે.

તીર્થકરનો અવતાર થતાં ત્રણલોક આશ્ચર્યકારી આનંદથી ખળભળી ઊઠ્યા. ઈન્દ્ર ઐરાવત હાથી લઈને જન્મોત્સવ ઉજવવા આવી પહોંચ્યો. એક દેવપર્યાયમાં અસંખ્ય તીર્થકરોનો જન્માભિષેક કરનાર, ફરીફરીને જન્માભિષેકના અવસરે કોઈ નવો જ આહ્વાદ અનુભવે છે. ભક્તિભાવનાથી પ્રેરાઈને, તે ઈન્દ્ર પોતે એક હોવા છતાં અનેક રૂપ ધારણ કરીને જન્મોત્સવ કરવા તત્પર થયા;—જેમ મોક્ષનો સાધક આત્મા પોતે 'એક' હોવા છતાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર વડે અનેક રૂપને ધરતો થકો મોક્ષને સાધવા તત્પર થાય છે.

શયી—ઈન્દ્રાણીના હર્ષનો પણ પાર નથી. જેને બાલતીર્થકરને ગોદમાં લેવાની અત્યંત ઉત્કંઠા છે. એવી તે ઈન્દ્રાણી કુંડપુરીમાં પ્રવેશીને તરત 'જિનમંદિર'માં ગઈ. (સિદ્ધાર્થરાજાના 'નંદાવર્ત' નામના રાજપ્રાસાદમાં 'દ્રવ્યજિન'નો અવતાર થયો, ને તે 'દ્રવ્યજિન' ત્યાં બિરાજતા હોવાથી પુરાણકારોએ તે રાજમહેલને પણ 'જિનમંદિર' કહેલ છે.) ત્યાં પ્રવેશીને આ બાલતીર્થકરનું મુખડું દેખતાં જ આનંદથી તેનું અંતર નાચી ઊઠ્યું : 'અહા, દેવીપર્યાયમાં સંતાન નથી હોતા પણ મને તો આ તીર્થકર જેવા પુત્રને ગોદીમાં તેડવાનું સૌભાગ્ય મળ્યું.' આમ પરમ હર્ષપૂર્વક, એ બાલ-તીર્થકરના સ્પર્શે તે ઈન્દ્રાણી ચૈતન્યની કોઈ અદ્ભુતતાને અનુભવવા લાગી. અહા, પ્રભુના સીધા સ્પર્શે હું ધન્ય બની; હવે સ્ત્રીપર્યાય 'છેદીને હું મોક્ષ પામીશ.—આવા આત્મિક ઝણઝણાટપૂર્વક તેણે એ બાલપ્રભુને ઈન્દ્રના હાથમાં આપ્યા અને...ઈન્દ્ર પણ પ્રભુનું રૂપ નીહાળીને એવા આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા કે એક સાથે હજાર આંખ બનાવીને તે રૂપ નીહાળવા લાગ્યા. જેમ મોક્ષાભિલાષી જીવ અતીન્દ્રિય જ્ઞાનના સર્વે કિરણો વડે આત્માનું સુંદર રૂપ દેખે છે

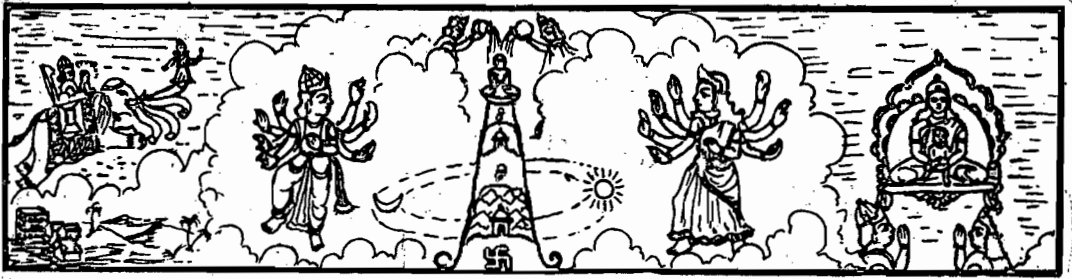
ને મહા આનંદિત થાય છે તેમ હરિ હજાર નેત્રો વડે પ્રભુના રૂપને દેખીને અતિ પ્રસન્ન થયા. ત્યારે દિવ્ય પુષ્પવૃષ્ટિથી આકાશમાં જાણે અદ્ભુત બગીચો ખીલ્યો હોય—એવું દેખાતું હતું; પણ અરે...એ દિવ્ય ફૂલબગીચા કરતાંય પ્રભુના આત્મામાં આનંદકારી ચૈતન્યનો ગુણબગીચો ખીલી રહ્યો હતો—એને તો ધર્મઆઓ જ દેખતા હતા, ને 'અગંધભાવે' એ ચૈતન્યબાગની અપૂર્વ સુગંધ લેતા હતા.

આ રીતે અદ્ભુત જિનમહિમા દેખીને અને ચૈતન્યની અચિંત્યતાને લક્ષગત કરીને અનેક જીવો સમ્યક્ત્વને પામ્યા; સમ્યક્ત્વના અપૂર્વ પ્રકાશથી તેમનો આત્મા ઝગઝગી ઊઠ્યો. પ્રભુનો જન્મ તેમને માટે ખરેખર કલ્યાણકારી થયો. અહો, તીર્થકરનો અચિંત્ય પ્રભાવ !

બાલતીર્થકરનું રૂપ જોવા માટે હજાર નેત્રો ખોલીને તે ઈન્દ્ર એમ બતાવવા માંગતા હતા કે અરે જીવો ! મારા આ હજાર નેત્રો જેના બાહ્ય રૂપનેય જોવામાં ઓછા પડે છે તે સાધકના અંતરના રૂપની તો શી વાત ! એવા આત્મસાધક આત્માની ઓળખાણ બાહ્ય નેત્રો વડે નહિ પણ અતીન્દ્રિયજ્ઞાન

વડે જ થાય છે; માટે જન્મકલ્યાણક્રમમાં તમે એકલા ઈન્દ્રિયજ્ઞાન વડે પ્રભુને ન જોશો, અતીન્દ્રિય જ્ઞાનવડે પ્રભુને ઓળખજો; એટલે પ્રભુના કલ્યાણકની સાથે તમારું પણ કલ્યાણક થશે,—તમને સમ્યગ્દર્શનાદિ કલ્યાણકારી ભાવ પ્રગટશે.

અતિશય સુશોભિત શાશ્વત મેરુપર્વત, જિનપ્રભુના જન્માભિષેકથી અત્યંત શોભી ઊઠ્યો; અથવા કહો કે, જિનરાજે આવીને મેરુની શોભાને હરી લીધી, કેમકે લોકો તો મેરુની દિવ્ય શોભાને જોવાનું છોડીને પ્રભુના મુખને જ નીહાળી રહ્યા હતા. પ્રભુમાં લાગેલા તેમના ચિત્તને બીજું કોઈ આકર્ષી શકતું ન હતું. મેરુ ઉપર 'સ્થાપનારૂપ જિન' તો સદાય-શાશ્વત બિરાજે છે, તે ઉપરાંત આજે તો 'દ્રવ્યજિન' તેમજ અંશે 'ભાવજિન' ત્યાં પધાર્યા, પછી એના ગૌરવનું શું કહેવું! અહા, એ તો જગતનું એક પૂજ્ય તીર્થ બની ગયો. ત્યાં ધ્યાન ધરીને અનેક મુનિવરો નિર્વાણ પણ પામે છે તેથી તે સિદ્ધિધામ (નિર્વાણતીર્થ) પણ છે. અહા, તીર્થસ્વરૂપ આત્મા જ્યાં જ્યાં સ્પર્શે છે તે બધુંય તીર્થ બની જાય છે. સમ્યગ્જ્ઞાનની એ મહત્તા છે કે તે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ ઉપરથી 'ભાવ' મંગળને ઓળખીને તેની સાથે પોતાના આત્માની સંધિ કરી લ્યે છે.

“ધન્ય ઘડી ધન્ય કાળ શુભ દેખો....હરિ અભિષેક કરે પ્રભુજીકો”

એ જન્માભિષેક વખતે સર્વત્ર આનંદ છવાયો. દેવો ભક્તિથી નાચી ઊઠ્યા ને મુનિવરો ચૈતન્યના અગાધ મહિમાનું ચિંતન કરતા-કરતા ધ્યાનમગ્ન થયા. નિર્વિકલ્પ જિનભક્તિ અને સવિકલ્પ જિનભક્તિ એ બંનેનો ત્યાં સંગમ થયો. વાહ પ્રભો! હજી તો આપ બાલતીર્થકર છો, દ્રવ્ય-તીર્થકર છો, છતાં આવી અગાધ મહિમા! તો જ્યારે આપ સર્વજ્ઞ થઈને સાક્ષાત ભાવતીર્થકર થશો ને ઈષ્ટ-ઉપદેશ વડે જગતમાં રત્નત્રય-તીર્થનું પ્રવર્તન કરતા હશો,—તે વખતના આપના મહિમાની શી વાત!—

ઘટે 'દ્રવ્ય-જગદીશ' અવતાર એસો, કહો 'ભાવ-જગદીશ' અવતાર કેસો ?

પ્રભો, આપના મહિમાને જે ઓળખે તે જરૂર સમ્યક્ત્વ પામશે. અહો દેવ! આપના જન્મોત્સવમાં કાંઈ એકલા રાગનો જ ઊછાળો ન હતો; રાગથી પાર એવા વીતરાગ રસની એક ધારા પણ ત્યાં ચાલી જ રહી હતી. જૈનશાસનની આ અદ્ભુતતાને જ્ઞાની જ જાણે છે. જ્યારે આખી દુનિયા જન્મોત્સવના હર્ષથી ગાંડી-ઘેલી બની રહી ત્યારે પણ મારા વા'લાં બાલપ્રભુ તો પોતાની જ્ઞાનચેતનાની શાંતિમાં જ મસ્ત થઈને બેઠા હતા. વાહ રે વાહ! વીતરાગમાર્ગમાં અમારા ભગવાન તો આવા જ શોભેને!

પારસનાથપ્રભુના મોક્ષગમન પછી માત્ર ૧૭૮ વર્ષે મહાવીરપ્રભુનો જન્મ થયો. તેમના દેહમાં ૧૦૦૮ ઉત્તમ લક્ષણો હતા; તેમાંથી ૩૭૫ પગમાં; કેસરીસિંહને દેખીને ૧ હરિએ ૨ હરિનું ૩ હરિ-લક્ષણ

પ્રસિદ્ધ કર્યું. (૧. હરિ=ઈન્દ્ર; ૨. હરિ=ભગવાન; ૩. હરિ=સિંહ. એક દેવ, એક મનુષ્ય, એક તિર્થંચ.) તે સિંહલક્ષણવાળા પ્રભુને 'વીર' એવા મંગલ નામથી સંબોધન કરીને ઈન્દ્રે સ્તુતિ કરી. "અરે, અનંતગુણસમ્પન્ન ભગવાન, 'વીર' એવા એક જ શબ્દથી વાચ્ય કેમ થાય?"—હા, જૈનશાસનના અનેકાન્તના બળે તે બની શક્યું, કેમકે એક ગુણદ્વારા અભેદપણે અનંતગુણસમ્પન્ન એવા આખા ગુણીને પ્રત્યક્ષ કરી શકાય છે,—એવું જૈનશાસનના અનેકાંતજ્ઞાનનું વિશિષ્ટ સામર્થ્ય છે.

મેરુ ઉપર જન્માભિષેક બાદ પ્રભુની સવારી લઈને ઈન્દ્રો પાછા વૈશાલી—કુંડપુરમાં આવ્યા ને માતા-પિતાને તેનો પુત્ર સોંપતાં કહ્યું : હે મહારાજ! હે માતાજી! ત્રિલોકપૂજ્ય એવા પુત્રને પામીને આપ ધન્ય બન્યા છો; તે મોહને જીતવામાં 'વીર' છે ને ધર્મતીર્થનો ઉદ્યોત કરનાર છે—આમ સ્તુતિપૂર્વક ઈન્દ્ર તો માતાપિતાનું સન્માન કરતા હતા, પણ માતા ત્રિશલાનું ધ્યાન એમાં ક્યાંય ન હતું, એ તો બસ, પુત્રને જોવામાં જ મશગુલ હતી. જેમ સ્વાનુભૂતિમાં પહેલી જ વાર ચૈતન્યનું અતીન્દ્રિય રૂપ દેખીને મુમુક્ષુ જીવનું ચિત્ત અપૂર્વ આનંદના વેદનમાં ઠરી જાય....તેમ પુત્રનું અદ્ભુત રૂપ દેખીને ત્રિશલામાતાનું ચિત્ત અનેરા આનંદથી તૃપ્ત બન્યું. ઈન્દ્ર-ઈન્દ્રાણીએ તાંડવનૃત્ય કરીને પોતાનો મહાન હર્ષ વ્યક્ત કર્યો. આ રીતે પ્રભુના જન્મકલ્યાણકનો ભવ્ય ઉત્સવ કરીને દેવો પોતાના દેવલોકમાં ગયા; પરંતુ કેટલાય દેવો નાના બાળકનું રૂપ ધારણ કરીને એ વીરકુંવર સાથે રમવા-ખેલવા ત્યાં જ રોકાઈ ગયા. અહા, તીર્થંકર જેવા બાળમિત્ર સાથે રહેવાનું ને રમવાનું કોને ન ગમે! વાહ રે વાહ! એમાં તો બહુ જ મજા પડે.' તે દેવકુમારો સાથે રમતા વીરકુંવરને જોઈને, આમાં કોણ દેવ છે ને કોણ મનુષ્ય છે!' તે ખબર પડતી ન હતી. કેમકે બધાનું રૂપ એકસરખું હતું પરંતુ એ દેવકુમારો જ્યારે તીર્થંકરને પગે લાગતા ત્યારે સમજાતું કે કોણ દેવ છે! તે દેવો કહેતા હે પ્રભો! દેવ અમે' નથી, ખરેખર દેવ તો આપ છો આ રીતે ગુણની વિશેષતાથી વીરકુંવર બધાથી જુદા ઓળખાઈ આવતા હતા.

વીરકુંવરનો જન્મ થતાં વૈશાલી સર્વપ્રકારે વૃદ્ધિગત થવા લાગી, તેનો વૈભવ પણ વધવા લાગ્યો ને આત્મગુણો પણ વધવા લાગ્યા; તેથી માતા-પિતાએ તેમજ પ્રજાજનોએ તે કુંવરને 'વર્ધમાન' એવા સુંદર નામથી સંબોધન કર્યું.—

“પણમામિ વર્ધમાણં ધમ્મ-તીર્થસ્સ કત્તારં” (પ્રવચનસાર)

અહા, 'વર્ધમાન' એવા સુંદર નામથી જે વાચ્ય છે, જે પ્રભુના ગુણોની ઓળખાણથી આત્માના ગુણોની વૃદ્ધિગત થાય છે, એવા ધર્મવૃદ્ધિકર શ્રી વર્ધમાન જિનને હું વંદન કરું છું. ચૈતન્યગુણોમાં વૃદ્ધિગત એવા તે મહાત્માને, દેવલોકમાંથી દિવ્ય વૈભવો પણ કાંઈ આશ્ચર્ય પમાડતા ન હતા. અહા, ચૈતન્યગુણોથી અધિક સુંદર એવી કોઈ વસ્તુ શું આ જગતમાં છે કે જે ધર્મીના ચિત્તને આશ્ચર્ય પમાડી શકે!

વીર-વર્ધમાનકુમાર બે વર્ષના બાળક છતાં ત્રણ જ્ઞાનથી ગંભીર છે ને આરાધના સહિત આનંદમય જીવન જીવે છે. એને દેખી-દેખીને ભવ્યજીવોનું અંતર ઠરે છે. બાલરમતો નિર્દોષ છે. અવધિજ્ઞાની—આત્મજ્ઞાની તે મહાત્મા એવો વિશિષ્ટ ક્ષયોપશમ લઈને આવ્યા છે કે બીજા શિક્ષક પાંસે કોઈ વિદ્યા ભણવાનું બાકી રહ્યું નથી; જગતને ચૈતન્યવિદ્યા ભણાવનારા તે સ્વયંબુદ્ધ ભગવાન પોતે સર્વવિદ્યામાં પારંગત છે. અહા, આવા નાનકડા ભગવાન જેમના ઘરે સદાય રમતા હોય, ને જેમના હૃદયમાં બિરાજતા હોય, તેમના મહાન સુભાગ્યની શી વાત!

દેવીઓ તેમને આનંદથી રમાડતી, માતા તેને ઝૂલે ઝૂલાવતી; દેવકુમારો હાથીના બચ્ચાનું રૂપ ધારણ કરીને વીરકુંવરને સૂંઢ ઉપર બેસાડીને ઝૂલાવતા....છતાં વીરકુંવર કાંઈ ડરતા ન હતા, આનંદથી ઝૂલતા હતા. તેમના દેહની ઉંચાઈ ૧ ધનુષ (દશફૂટ અથવા ત્રણ મીટર) હતી; રંગ પીળો સોના જેવો હતો; ૭૨ વર્ષનું આયુષ્ય અને ત્રણ લોકમાં સૌથી સુંદર અદ્ભુત રૂપ હતું. અત્યંત મનોહર તે શરીરમાં જન્મથી જ કુદરતી દશ અતિશય હતા : તે શરીર મળ-મૂત્ર વગરનું હતું, પરસેવા, વગરનું હતું, તેનું લોહી સફેદ-દૂધ જેવું હતું, વજ્રસંહનન હતું, સર્વાંગસુંદર તેની આકૃતિ હતી, સુગંધીશ્વાસ હતો, અદ્ભુત રૂપ હતું, અતિશય બળ હતું ને મધુર વાણી હતી. તે દેહમાં ૧૦૦૮ ઉત્તમ ચિહ્નો હતા.

આ પ્રમાણે બાલતીર્થકરના શરીરમાં જન્મથી જ પુણ્યજનિત દશ અતિશય હતા. તે અતિશયતા કર્મજનિત શરીરાશ્રિત હતી, તેના વડે કાંઈ ભગવાનની સાચી ઓળખાણ થતી નથી. હા, ભગવાનના આત્મામાં જન્મથી જ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનરૂપ ચૈતન્યભાવોની જે અતિશયતા હતી તે ધર્મજનિત અને આત્માશ્રિત હતી, તે જ તેમની સાચી અતિશયતા હતી, ને તે લક્ષણો વડે ભગવાનને સાચા સ્વરૂપે ઓળખી શકાય છે. શરીરના ગુણોની દિવ્યતા એ કાંઈ ખરેખર મહાવીર નથી, એ તો માત્ર મહાવીરના આત્મા સાથે સંયોગરૂપે વળગેલો, સુંદર પુદ્ગલોનો એક પિંડલો છે. મહાવીરના સાન્નિધ્યને લીધે ઉપચારથી તે પણ પૂજ્યરૂપ બન્યો છે. ખરા મહાવીર તો અતીન્દ્રિય, રૂપાતીત, અશરીરી, ચૈતન્યગુણસમ્પન્ન છે. એવા ભાવથી જે મહાવીરને ઓળખે છે તે જીવ સમ્યક્ત્વ પામીને આનન્દિત થાય છે.

ત્રેવીસમા તીર્થકર પાર્શ્વપ્રભુના નિર્વાણગમન પછી ૨૫૦ વર્ષે વીરતીર્થકર નિર્વાણ પામ્યા; એટલે પાર્શ્વપ્રભુના નિર્વાણ પછી ૧૭૮ વર્ષ બાદ વીરપ્રભુનો અવતાર થયો. ૭૧ વર્ષ ૬ માસ ૧૭ દિવસ તેમનું આયુ હતું. [નાનકડા વીરકુંવરને રત્નપારણિયે ઝૂલાવતાં ઝૂલાવતાં ત્રિશલામાતા તથા છપ્પન કુમારીદેવીઓ કેવા મજાના મગલ ગીત ગાતી હતી! તેના નમૂના માટે જુઓ ભગવાન નેમનાથચરિત્ર : પાનું. ૩૨૮]

દેવકુમારો અને રાજકુમારોની તત્ત્વચર્ચા

એકવાર ચૈત્ર સુદ તેરસે વીરકુંવરનો જન્મદિવસ ઉજવવા દેવકુમારો ને રાજકુમારો રાજઉદ્યાનમાં ભેગા થયા હતા. વીરકુંવરને આવવાની હજી થોડી વાર હતી. એટલે તે દેવકુમારો ને રાજકુમારો તત્ત્વચર્ચા કરતા હતા. તેઓ કેવી મજાની ચર્ચા કરતા હતા તે આપણે જોઈએ :-

ૐ દેવકુમાર : બંધુઓ, આજે વીરકુમારનો જન્મદિવસ છે. તેઓ રાજમહેલમાંથી આવે ત્યાં સુધી આપણે કોઈ સારી મજાની ધર્મચર્ચા કરીએ.

ૐ રાજકુમાર કહે-વાહ, ઘણું સારું ! ધર્મના દિવસે તો ધર્મચર્ચા જ શોભે ને !

ૐ દેવકુમાર :-બરાબર છે; આજે આપણે 'સર્વજ્ઞ'ના સ્વરૂપની ચર્ચા કરીશું. કહો રાજકુમાર ! આપણે કયા ધર્મને માનીએ છીએ ? ને આપણા ઇષ્ટદેવ કોણ છે ?

ૐ રાજકુમાર : આપણે જૈનધર્મને માનીએ છીએ....તેમાં આત્માના શુદ્ધભાવ વડે મોહને જીતાય છે; ને ભગવાન 'સર્વજ્ઞ' આપણા ઇષ્ટદેવ છે.

ૐ 'સર્વજ્ઞ' કોણ છે ?

ૐ 'સર્વજ્ઞ' એ નામ કોઈ વ્યક્તિવાચક નથી, પણ મોહનો નાશ કરીને જ્ઞાનસ્વભાવી આત્માની સર્વ જ્ઞાનશક્તિ જેમને ખીલી ગઈ હોય તે સર્વજ્ઞ છે; એ રીતે 'સર્વજ્ઞ' શબ્દ ગુણવાચક છે.

ૐ સર્વજ્ઞ ક્યારે થયા ?

ૐ રાજકુમાર :- સર્વજ્ઞ અનાદિથી થતા જ આવે છે, અત્યારે થાય છે, ને ભવિષ્યમાં પણ થયા કરશે.

ૐ દેવકુમાર :-સર્વજ્ઞ કેટલા છે ? તેના કેટલા પ્રકાર છે ?

ૐ સર્વજ્ઞ થયેલા અનંત જીવો છે; તે બધાની સર્વજ્ઞતા તો એકસરખી છે, તેમાં કાંઈ ફેર નથી. પણ બીજી રીતે તેમના 'સિદ્ધ' અને 'અરિહંત' એવા બે ભેદ છે.

ૐ તે સર્વજ્ઞ-ભગવંતો ક્યાં રહે છે ?

ૐ સર્વજ્ઞમાં જેઓ સિદ્ધ છે તેઓ લોકાંત્રે સિદ્ધલોકમાં રહે છે, તેઓ અનંત છે; અને તે સિવાય કેટલાક સર્વજ્ઞો 'અરિહંત' પદે બિરાજમાન છે, તેઓ આ મધ્યલોકમાં માનવપણે વિચરે છે ને એવા લાખો અરિહંતો છે.

ૐ એવા કોઈ સર્વજ્ઞનું નામ કહેશો ?

ૐ હા, અત્યારે મહાવિદેહક્ષેત્રમાં શ્રી સીમંધર ભગવાન વગેરે સર્વજ્ઞપણે વિચરે છે; તેઓ 'અરિહંત-સર્વજ્ઞ' છે; ને પારસનાથ વગેરે ભગવંતો અત્યારે સિદ્ધલોકમાં બિરાજે છે તેઓ 'સિદ્ધ-સર્વજ્ઞ' છે. આપણા મહાવીરકુમાર પણ ૪૨ મા વર્ષે સર્વજ્ઞ થશે.

ૐ દેવકુમાર :-સર્વજ્ઞ શું કરે છે ?

ૐ રાજકુમાર :-સર્વજ્ઞ એટલે બધું જાણનાર; સર્વજ્ઞ ભગવાન પોતાના જ્ઞાનસામર્થ્યથી બધું

જાણે છે, ને તે જ્ઞાન સાથે તેઓ પોતાના પૂર્ણ આત્મિકસુખને અનુભવે છે. તેઓ વિશ્વના જ્ઞાતા છે પણ કર્તા નથી.

❖ એવા સર્વજ્ઞને જ દેવ શા માટે માનવા ?

❖ કેમકે આપણને અતીન્દ્રિય પૂર્ણ સુખ અને પૂરું જ્ઞાન ઈષ્ટ છે—વહાલું છે, માટે જેમને એવું સુખ ને પૂરું જ્ઞાન પ્રગટ્યું હોય તેમને જ આપણા ઈષ્ટદેવ તરીકે મનાય.

❖ દેવકુમાર :—સર્વજ્ઞને માનવાથી આપણને શો લાભ ?

❖ રાજકુમાર :—સર્વજ્ઞને ઓળખતાં આત્માનું પૂર્ણ સામર્થ્ય કેવું હોય તેનું આપણને ભાન થાય છે; એટલે પોતાના આત્માના પૂર્ણસામર્થ્યનો વિશ્વાસ બેસતાં; પરમાંથી જ્ઞાન કે સુખ લેવાની પરાધીન માન્યતા ટળી જાય છે, બાહ્યવિષયોમાં સુખની મિથ્યા કલ્પના છૂટીને આત્માના સ્વભાવમાં જે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન ને અતીન્દ્રિય સુખ છે તેની શ્રદ્ધા પ્રગટે છે. વળી સર્વજ્ઞતા સાથે રાગ-દ્વેષનો કોઈ પણ અંશ રહી શકતો નથી એટલે સર્વજ્ઞને ઓળખતાં રાગદ્વેષથી ભિન્ન આત્માનું શુદ્ધસ્વરૂપ ઓળખાય છે. આ રીતે સર્વજ્ઞને ઓળખવાથી પોતાના આત્મામાં સ્વાશ્રયે સમ્યક્જ્ઞાન અને અતીન્દ્રિય સુખ થાય છે. એટલે કે ધર્મની શરૂઆત થાય છે;—એ અપૂર્વ લાભ છે.

❖ શું સર્વજ્ઞને માન્યા વગર ધર્મ ન થઈ શકે ?

❖ ના; સર્વજ્ઞને માન્યા વગર ધર્મ ન જ થાય.

❖ સર્વજ્ઞને માન્યા વગર ધર્મ કેમ ન થાય ?

❖ કેમકે સર્વજ્ઞતા તે આત્માની પૂર્ણ પ્રગટેલી પરમાત્મ-શક્તિ છે; આત્માની પૂર્ણ પ્રગટેલી શક્તિને જે ન માને તે પોતાના આત્માની પરમાત્મ-શક્તિને પણ ક્યાંથી જાણે ? ને પોતાના આત્માની પૂર્ણ શક્તિને જ્યાં સુધી ન જાણે ત્યાં સુધી પરમાંથી જ્ઞાન કે સુખ લેવાની પરાશ્રિત-મિથ્યાબુદ્ધિ રહ્યા જ કરે; જ્યાં પરાશ્રિતબુદ્ધિ હોય એટલે કે બાહ્યવિષયોમાં સુખબુદ્ધિ હોય ત્યાં ધર્મ ન જ થાય. આ રીતે, સર્વજ્ઞને માન્યા વગર ધર્મ થઈ શકે જ નહિ.

❖ દેવકુમાર :—સર્વજ્ઞને માન્યા વગર આત્માની પૂર્ણ શક્તિને માની લ્યે તો !

❖ રાજકુમાર :—જો આત્માની પૂર્ણ શક્તિને યથાર્થપણે માને તો તેમાં સર્વજ્ઞની પ્રતીત પણ જરૂર આવી જ જાય છે. જો સર્વજ્ઞની પ્રતીત ન હોય તો આત્માની પૂર્ણ શક્તિની પ્રતીત પણ હોતી જ નથી. પોતાને પૂર્ણ સુખ જોઈએ છે ને ! તો, પૂર્ણ જ્ઞાન હોય ત્યાં જ પૂરું સુખ હોય; માટે પૂરું જ્ઞાન કેવું હોય તે નક્કી કરવું જોઈએ પૂરું જ્ઞાન નક્કી કર્યું તેમાં જ સર્વજ્ઞની માન્યતા આવી ગઈ; તથા જ્ઞાન અને રાગનું ભેદજ્ઞાન પણ થઈ જ ગયું કેમકે પૂર્ણ જ્ઞાનમાં રાગનો સર્વથા અભાવ છે. ભલે સર્વજ્ઞ પોતાની સામે હાજર ન હોય પણ

પોતાના જ્ઞાનમાં તો તેમનો નિર્ણય થઈ જ જવો જોઈએ. તો જ આત્માની પૂર્ણ તાકાતનો વિશ્વાસ બેસે અને ધર્મ થાય.

ૐ દેવકુમાર :-સર્વજ્ઞ કોણ થઈ શકે ?

ૐ રાજકુમાર :-પહેલાં જે સર્વજ્ઞને જાણે અને સર્વજ્ઞ જેવા પોતાના આત્માની પરમાત્મશક્તિને જાણે, તે જીવ પોતાની શક્તિમાંથી સર્વજ્ઞતાની વ્યક્તિ કરીને સર્વજ્ઞ થાય છે. એટલે—

જે સર્વજ્ઞ સ્વભાવને જાણે તે આત્મજ્ઞ થાય.

જે આત્મજ્ઞ થાય તે જરૂર સર્વજ્ઞ થાય.

—આ રીતે સર્વજ્ઞતા તે જૈનધર્મનું મૂળ છે.

માટે હે મુમુક્ષુ ભવ્ય જીવો ! તમે ધર્મર્થે સર્વજ્ઞનો નિર્ણય કરવા ચાહતા હો તો; સર્વજ્ઞતા પ્રત્યે જેમની આત્મપરિણતિ ઉલ્લસી રહી છે, જેમની વાણી અને મુદ્રા સર્વજ્ઞતાની નિ:શંક જાહેરાત કરી રહી છે, અને રાગથી ભિન્ન જ્ઞાનચેતનાના બળે જેઓ સર્વજ્ઞ થઈને જિનશાસનનું ધર્મચક્ર પ્રવર્તાવવાના છે—એવા વીરનાથ પ્રભુને ચૈતન્યભાવથી ઓળખો.

જે જાણતો મહાવીરને ચેતનમયી શુદ્ધ ભાવથી,
તે જાણતો નિજાત્મને સમકિત લ્યે આનંદથી.

પ્રભુની જ્ઞાનચેતનાને ઓળખતાં રાગ વગરનો સર્વજ્ઞસ્વભાવી આત્મા તમને સ્વસંવેદનમાં આવી જશે ને સમ્યક્ત્વ સહિત સર્વજ્ઞતાનું સર્વ સમાધાન થઈ જશે; તમારું પરિણમન રાગથી જીદું જ્ઞાનચેતનારૂપ થઈ જશે ને તમે પોતે અલ્પકાળમાં અલ્પજ મટીને સર્વકાળને માટે સર્વજ્ઞ બની જશો.

આ રીતે દેવકુમારો અને રાજકુમારો તત્ત્વચર્ચા કરતા હતા; તે વખતે રાજમહેલમાં (ચૈત્ર સુદ તેરસે) શું બની રહ્યું હતું? તે આપણે જોઈએ.

વર્દમાનકુમારે વહેલી સવારમાં સિદ્ધોનું સ્મરણ કરીને આત્મચિન્તન કર્યું. પછી માતાજી પાસે આવ્યા. ત્રિશલા માતાએ ઊંશે ઊંશે, પંચપરમેષીના સ્મરણપૂર્વક વહાલા વીરપુત્રને તિલક કરીને મીઠા ઓવારણાં લીધા ને તેને મંગલ આશીર્વાદ આપ્યા. માતાની મીઠી આશીષ લઈને વીરકુમાર પ્રસન્ન થયા ને, માતાજી સાથે આનંદથી વાતું કરવા લાગ્યા. અહા, માતાજી સાથે વીરકુવર કેવી મજાની વાતો કરે છે—તે સાંભળવા ચાલો....સિદ્ધાર્થરાજાના મહેલમાં....!

ત્રિશલા માતાના રાજમહેલમાં—

વાહ ! જીઓ, આ સિદ્ધાર્થરાજાનો રાજમહેલ કેવો અદ્ભુત છે ? કેવા મજાના શણગારોથી શોભી રહ્યો છે ! આજે ચૈત્ર સુદ તેરસે વીરપ્રભુનો જન્મદિવસ હોવાથી રાજમહેલના આંગણે હજારો પ્રજાજનો વીરકુવરના દર્શન માટે ભેગા થયા છે. વીરકુવરને આજ પાંચમું વર્ષ બેસે છે. રાજમહેલના અંદરના ખંડમાં જે અદ્ભુત શોભા છે. તે તો સ્વર્ગની ઈન્દ્રસભાનેય ભૂલવી દે તેવી છે; પણ આપણું લક્ષ ત્યાં નથી જતું; આપણું લક્ષ તો સીધું મહાવીરકુવર ઉપર જાય છે; અહા, કેવા મજાના શોભી રહ્યા છે ત્રિશલાના કુવર !! એકના એક લાડીલા કુવરને ત્રિશલામાતા કેવા હેતથી

લાડ લડાવી રહી છે ! અને કુંવર પણ કેવા આનંદથી માતાજી સાથે વાતું કરે છે !! ચાલો, આપણે પણ સાંભળીએ—

- * વીરકુંવરે પૂછ્યું : હે મા ! જેને ભવ નથી, ને જે મોક્ષ પણ નથી પામ્યા—તે કોણ ?
- * માતા પુત્રને શિરે હાથ મૂકતાં હસીને જવાબ આપ્યો 'એ તો મારો વંહાલો પુત્ર !' પછી વીરને ગોદમાં તેડી વહાલભર્યું ચુંબન કરતાં કહ્યું : બેટા, એ તું જ છો કે જેને હવે ભવ નથી, ને હજી જે મોક્ષ પણ નથી પામ્યો.
- * વીરકુંવર કહે છે : હે માતા ! શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો મહિમા કેવો અગાધ છે— તેની તને ખબર છે ?
- * માતા જવાબ આપે છે : હા બેટા ! જ્યારથી તું મારા અંતરમાં આવ્યો ત્યારથી શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો અગાધ મહિમા મેં જાણી લીધો.
- * 'આત્માનો કેવો મહિમા જાણ્યો ? મા, મને કહો.'
- * બેટા, જ્યારથી અહીં આકાશમાંથી રત્નવૃષ્ટિ થવા માંડી, જ્યારથી મેં દિવ્ય ૧૬ સ્વપ્ન દેખ્યા ને તે સ્વપ્નનાં અદ્ભુત ફળ જાણ્યા ત્યારથી મને એમ થયું કે અહા, જેનાં પુણ્યનો આવો આશ્ચર્યકારી પ્રભાવ....તે આત્માની પવિત્રતાની શી વાત ! એવો આરાધક આત્મા મારા હૃદયમાં બિરાજી રહ્યો છે.—એમ અદ્ભુત મહિમાથી આત્માના આરાધક ભાવનો વિચાર કરતાં—કરતાં કોઈ અચિંત્ય આનંદ સહિત શુદ્ધાત્મતત્ત્વ મને ભાસ્યું. બેટા મહાવીર ! એ બધો તારો જ પ્રતાપ છે.
- * અહો માતા ! તીર્થંકરની માતા થવાનું મહા ભાગ્ય તને મળ્યું; તું જગતની માતા કહેવાણી. ચૈતન્યના અદ્ભુત મહિમાને જાણનારી હે માતા ! તું પણ જરૂર મોક્ષગામી છો.
- * બેટા વર્દમાન ! તારી વાત સત્ય છે. સ્વર્ગથી તારું આગમન થયું ત્યારથી અંતર અને બાહ્ય વૈભવ વૃદ્ધિગત થવા લાગ્યો છે, મારા અંતરમાં આનંદની અપૂર્વ સ્ફૂરણા થવા લાગી છે. મને તારા આત્માનો સ્પર્શ થયો ત્યારથી આરાધક ભાવ શરૂ થઈ ગયો છે, ને એક ભવ પછી હું પણ તારી જેમ મોક્ષને સાધીશ.
- * અહો ધન્ય માતા ! મારી માતા તો આવી જ શોભે. માતા, તારી વાત સાંભળીને મને આનંદ થાય છે. હું આ ભવમાં જ મોક્ષને સાધવા અવતર્યો છું, તો મારી માતા પણ મોક્ષને સાધનારી જ હોય ને !
- * બેટા, તું તો આખા જગતને મોક્ષનો માર્ગ દેખાડનાર છો; તારા પ્રતાપે તો જગતના ભવ્ય જીવો આત્માને જાણશે ને મોક્ષમાર્ગને પામશે.—તો હું તારી માતા,—કેમ બાકી રહું ? હું પણ જરૂર મોક્ષમાર્ગે આવીશ. બેટા, તું ભલે આખા

જગતનો નાથ....પણ મારો તો પુત્ર ! તને આશીર્વાદ આપવાનો મારો હક્ક છે.

* 'વાહ માતા ! તારું હેત અપાર છે....માતા તરીકે તું પૂજ્ય છે....તારું વાત્સલ્ય જગતમાં અજોડ છે.'-

(રાગ : "કોઈના લાડકવાયા" જેવો)

માતા મા મારી મોક્ષસાધિકા ધન્ય ધન્ય છે તુજને....

તુજ હૈયાની મીઠી આશીષ, વહાલી લાગે મુજને....

માતા ! દરશન તારા રે....જગતને આનંદ દેનારા....

બેટા, તારો અદ્ભુત મહિમા સમ્યક્ હીરલે શોભે....

તારા દર્શન કરતાં ભવ્યો, મોહનાં બંધન તોડે....

બેટા ! જન્મ તુમારો રે જગતનું મંગલ કરનારો....

માતા ! તારી વાણી મીઠી, જાણે ફૂલડાં ખરતાં....

તારા હૈડે હેત-ફૂવારા, ઝરમર-ઝરમર ઝરતાં....

માતા ! દરશન તારા રે....જગતને આનંદ દેનારા....

તારી વાણી સુણતાં ભવ્યો, મુક્તિપંથે દોડે....

ચેતનરસનો સ્વાદ ચાખે ત્યાં, રાજપાટ સબ ઇછોડે....

બેટા ! જન્મ તુમારો રે....જગતનું મંગલ કરનારો....

જાગે ભાવના માતા મુજને ક્યારે બનું વીરાગી....

બંધન તોડી રાગતણાં સૌ, બનું પરિગ્રહ-ત્યાગી....

માતા ! દરશન તારા રે....જગતને આનંદ દેનારા....

* બેટા, તું તો પાંચ વરસનો, પણ ગંભીરતા ભારી, *
 * ગૃહવાસી પણ તું તો ઉદાસી, દશા મોહથી ન્યારી.... *
 * બેટા! જન્મ તુમારો રે....જગતનું મંગલ કરનારો.... *
 * માતા! તું તો છેલ્લી માતા, માત બીજી નહિ થાશે.... *
 * રત્નત્રયથી કેવળ લેતાં જન્મ-મરણ દૂર જાશે.... *
 * માતા! દરશન તારા રે....જગતને આનંદ દેનારા.... *
 * બેટા, તું તો જગમાં ઉત્તમ આત્મ-જીવન જીવનારો.... *
 * દિવ્યધ્વનિનો સંદેશ દઈને, મુક્તિમાર્ગ ખોલનારો.... *
 * બેટા! ધર્મ તુમારો રે....જગતનું મંગલ કરનારો.... *
 * માતા! મુક્તિ મારગ ખુલ્લો ભવ્યો ચાલ્યા આવે.... *
 * ભરતક્ષેત્રમાં જયવંત શાસન, આનંદમંગલ આપે.... *
 * માતા! દરશન તારા રે....જગતને આનંદ દેનારા.... *
 * વર્ધમાન તું સાચો બેટા, ધર્મ વૃદ્ધિ કરનારો.... *
 * મહાવીર પણ સાચો તું છો, મોહમલ્લ જીતનારો.... *
 * બેટા! ધર્મ તુમારો રે....જગતનું મંગલ કરનારો.... *
 * માતા, કરું નિજધર્મની વૃદ્ધિ, પરમાત્મ-પદ પામું, *
 * જીવ બધા જિનધર્મને પામો....એવી ભાવના ભાવું.... *
 * માતા! દરશન તારા રે....જગતને આનંદ દેનારા.... *
 * બેટા, જગમાં ધર્મની વૃદ્ધિ થાશે તારા પ્રતાપે *
 * જે ચાલે તુજ પગલે-પગલે, મોક્ષપુરીમાં આવે.... *
 * બેટા! ધર્મ તુમારો રે....જગતને આનંદ દેનારો.... *
 * માતા! અનુભૂતિ-ચેતનની અતિશય મુજને વહાલી, *
 * અનુભૂતિમાં આનંદ ઉલ્લસે, એની જાત જ ન્યારી.... *
 * માતા....દરશન તારા રે....જગતને આનંદ દેનારા.... *
 * બેટા, તું તો સ્વાનુભૂતિની મસ્તીમાં નિત મ્હાલે.... *
 * હીંચોળું હીરલાની દોરે, ઉરનાં વહાલે-વહાલે.... *
 * બેટા! જન્મ તુમારો રે....જગતને આનંદ દેનારો.... *

અહીં, ત્રિશલામાતા અને બાલતીર્થકર વર્ધમાન કુંવરની આ ચર્ચા કેવી અદ્ભુત આનંદકારી છે!

માતાને ખૂબ આનંદ પમાડીને વીરકુમારે કહ્યું : મા, બહાર મારા મિત્રકુમારો મારી રાહ જોઈ રહ્યા છે; હું તેમની પાસે જાઉં છું.

માતાએ કહ્યું : ખુશીથી જાઓ, બેટા ! જગતને આનંદ પમાડવા તમારો અવતાર છે.

માતા પાસેથી વિદાય લઈને મહાવીર રાજઉદ્યાનમાં આવ્યા; તેમને જોતાં જ દેવકુમારો ને રાજકુમારો ખૂબ જ હર્ષથી જયજયકાર કરવા લાગ્યા, ને અનેક પ્રકારે તેમનું સન્માન કર્યું.

વર્ધમાનકુમારે પ્રસન્ન દષ્ટિથી બધા સામે જોયું, ને માતાજી સાથે થયેલી આનંદકારી વાતચીત બધાને કહી સાંભળાવી. તે સાંભળી સૌ ઘણા પ્રસન્ન થયા.

એક રાજકુમારે કહ્યું—અહા ! એક તીર્થકરના મિત્ર થઈને તેમની સાથે રમવાનું આપણને મળ્યું, તો આપણે પણ તીર્થકરના મિત્ર જરૂર તીર્થકરની સાથે મોક્ષને સાધશું...પ્રભુ જ્યારે દીક્ષા લેશે ત્યારે તેમની સાથે આપણે પણ દીક્ષા લેશું.

ત્યારે દેવકુમારનું મુખ ઉદાસ થઈ ગયું.—કેમ ઉદાસ થઈ ગયા દેવકુમાર ?—એમ પૂછતાં તે દેવકુમાર કહે છે : હે મિત્રો, તમે તો મનુષ્યપર્યાયમાં છો તેથી પ્રભુ સાથે દીક્ષા લેશો; પરંતુ અમે તો દેવપર્યાયમાં છીએ તેથી પ્રભુ સાથે અમે દીક્ષા નહીં લઈ શકીએ, આ વિચારથી મને ઉદાસીનતા થઈ.

મહાવીરે કહ્યું : બંધુ દેવ ! સમ્યગ્દર્શન વડે દેવપર્યાયમાં પણ ચૈતન્યની આરાધના ચાલુ રહે છે, ને એવા આરાધક જીવ મોક્ષના માર્ગમાં જ ચાલી રહ્યા છે, જીવને મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ એ અપૂર્વ મહાન લાભ છે. મોક્ષના માર્ગમાં લાગેલો જીવ અલ્પકાળે મોક્ષને સાધશે—એમાં સંશય નથી.

મહાવીરની આવી ગંભીર વાણી સાંભળીને બધા ઘણા ખુશ થયા અને પછી બાલતીર્થકર સાથે સમ્યક્ત્વની ઘણી ચર્ચા કરી. અહા, નાનકડા દ્રવ્ય—તીર્થકરના શ્રીમુખથી વીતરાગી મોક્ષમાર્ગની સુંદર વાત સાંભળતાં તે કુમારોને જે હર્ષાનંદ થયો—તેની શી વાત !! અઢી હજાર વર્ષ પૂર્વનો તે પ્રસંગ આજે પણ સ્મરણમાત્રથી આપણને આનંદ ઉપજાવે છે, તો તે પ્રસંગ સાક્ષાત્ દેખનારા જીવોના મહા આનંદની શી વાત !! કેટલાય કુમારો તે વખતે સમ્યક્ત્વ પામ્યા સાથે સાથે એ જાણીને પાઠકને આનંદ થશે કે, વીરકુંવરની વાત મનુષ્યોની જેમ હાથી—ઘોડા ને વાંદરા પણ પ્રેમથી સાંભળતાં, ને સાંભળીને રાજી થતા.

નાનકડા મહાવીર પોતાના બાલમિત્રો સાથે આવી મજાની તત્ત્વચર્ચા પણ કરતા, તેમજ બાલસુલભ રમતગમત પણ રમતા; પરંતુ તે વખતે તેઓ કાંઈ એકલી બાલકીડામાં જ નહોતા વર્તતા; બાહ્યથી બાલકીડા કરતા દેખતા એ બાલમહાત્માની ચેતના એ જ સમયે અંતરમાં અતીન્દ્રિય જ્ઞાનકીડા કરતી હતી. ઘણીવાર તેઓ છાનામાના ચૈતન્યમહેલમાં જઈને નિર્વિકલ્પ ધ્યાન કરી લેતા હતા. એમના અંતરંગ જ્ઞાનજીવનની મોજ કોઈ અદ્ભુત—અનેરી હતી....એક વાર વીરકુમાર તેમના મિત્રો સાથે ચર્ચા—વિનોદ કરતા હતા, એવામાં એકાએક આશ્ચર્યકારી ઘટના બની....શું બન્યું ? તે હવેના પ્રકરણમાં વાંચો.

બાલવીરની મહા-વીરતા

- * મિથ્યાત્વ-ઝેરને જીત્યું પ્રભુએ સમ્યક્મંત્ર પ્રભાવે.... *
- * નાગ ભલે ફૂંકાડા મારે.... વીરતા એને ભગાવે.... *
- * દેહાતીત છે ભાવ અરે જ્યાં ડંખશે નાગ જ કોને? *
- * નાગ મટીને દેવ બન્યો....ને નમી રહ્યો પ્રભુચરણે.... *

ફૂંઉં...ફૂ...ફૂંઉં...જાણે ઘોર પવનના સૂસવાટા છૂટતા હોય તેમ મોટો નાગ ફૂંકાડા મારી રહ્યો છે. જેને દેખીને ભલભલા ધુજી ઊઠે એવો મોટો સર્પ છે.

નાનકડા વર્ધમાન અનેક બાળકો સાથે ઉપવનમાં ખેલી રહ્યા છે. આનંદથી બાળકો રમે છે, ત્યાં તો કોણ જાણે ક્યાંથી મોટો સર્પ આવી પડ્યો ને ફૂંકાડા કરવા લાગ્યો. આવો સર્પ બાળકોએ કદી જોયેલો નહિ બાળકો તો ડરના માર્યા ભાગ્યા; ન ડર્યા એક મહાવીર...ન ભાગ્યા એક વર્ધમાન!

અહિંસાના અવતાર મહાવીરને હણનાર કોણ છે? એ તો નિર્ભયપણે સર્પની ચેષ્ટા જોઈ રહ્યા. મદારીનો સર્પ ખેલ કરતો હોય ને આપણે આનંદથી નંથી જોતા! તેમ જાણે કોઈ મદારીનો સર્પ ખેલ કરવા આવ્યો હોય! એમ વર્ધમાનકુમાર તો તેને જોઈ જ રહ્યા.

શાંતચિત્તે અત્યંત નિર્ભયતાથી પોતાની તરફ નીહાળી રહેલા વીરકુમારને દેખીને નાગદેવ પણ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયો કે વાહ! વર્ધમાનકુવર નાનકડા નથી પણ મહાન.... વીર છે. સર્પે વીરને બીવડાવવા ઘણા ફૂંકાડા માર્યા....પણ વીર તો અડોલપણે જ રહ્યા, નિર્ભયપણે સર્પ સાથે ખેલવા તે તરફ જવા લાગ્યા.

દૂર દૂર ઊભેલા લોકો ગભરાટથી જોઈ રહ્યા કે અરે, સર્પ સામે ઊભેલા રાજકુમારનું શું થશે! બધાના જીવ ઊંચા થઈ ગયા ને સર્પને દૂર કરવા શું કરવું તેની ગડમથલમાં પડી ગયા....ત્યાં તો—

ત્યાં તો, સર્પ એની મેળે જ અલોપ થઈ ગયો. અરે, ક્યાં ગયો એવડો મોટો સર્પ?—અહીં તો દેખાય છે એક તેજસ્વી દેવ....ને તે દેવ હાથ જોડી વર્ધમાનકુવરની સ્તુતિ કરતાં કહે છે કે હે દેવ! આપ ખરેખરા 'મહાવીર' છો. આપના અતૂલ બળની પ્રશંસા સ્વર્ગના ઈન્દ્ર પણ કરે છે. હું સ્વર્ગનો દેવ હોવા છતાં મેં અજ્ઞાનભાવથી આપની ધૈર્યશક્તિમાં શંકા કરીને, નાગના રૂપ વડે આપની પરીક્ષા કરી, તે માટે મને ક્ષમા કરો. તીર્થંકરોની દિવ્યતા ખરેખર અદ્ભુત છે. પ્રભો! આપ માત્ર વીર નહિ અપિતુ 'મહાવીર' છો.

મહાવીરકુમાર તો દેવની વાત ધીર-ગંભીરપણે સાંભળી રહ્યા; પરંતુ આપણે તે દેવને જવાબ દઈશું : અરે દેવ! તું તો પરીક્ષા કરવા માટે સર્પનું રૂપ લઈને આવ્યો હતો. પણ કદાચિત્ ખરેખરો સર્પ આવ્યો હોત તોયે શું? એ સર્પ પણ મહાવીરના સાન્નિધ્યમાં નિર્વિષ બની જાત. જેની શાંત દષ્ટિ સામે મિથ્યાત્વનું ઝેર પણ નથી ટકી શકતું, તે ભગવાનની શાંત દષ્ટિ પડતાં સર્પો પણ નિર્વિષ થઈ જાય—એમાં શું આશ્ચર્ય છે!! સંપૂર્ણ કષાયોને જીતનારા વીર....શું એક સર્પથી ડરી જશે?—કદી નહિ. વીરની મહાન વીરતા એ કોઈ બાહ્ય શત્રુઓ સામે વાપરવા માટે નથી, એ તો અંતરના કષાય—શત્રુઓને

જીતનારી વીતરાગી વીરતા છે. એ વીરની વીતરાગતાના સાન્નિધ્યમાં ઝેરી સર્પો પણ અહિંસક બની જશે ને મિથ્યાત્વ-વિષને છોડીને સમ્યક્ત્વના અમૃતનું પાન કરશે.

અંતરમાં અને બાહ્યમાં વૃદ્ધિગત થતાથતા રાજકુંવર મહાવીર જ્યારે આઠ વર્ષના થયા ત્યારે એકવાર અત્યંત વિશુદ્ધિથી અંતરના ચૈતન્યધામમાં એકાગ્રતાની ધૂન જામતાં નિર્વિકલ્પધ્યાનનો મહાઆનંદ પ્રગટ્યો અને ચતુર્થ ગુણસ્થાનેથી પ્રભુ પંચમ ગુણસ્થાને પધાર્યા આઠ વર્ષની વયે શુદ્ધિની વૃદ્ધિપૂર્વક પ્રભુએ પંચઅણુવ્રત ધારણ કર્યાં. પ્રભુ 'શ્રાવક' બન્યા. જો કે પ્રભુનું જીવન તો પહેલેથી જ અહિંસાદિરૂપ હતું; પરંતુ આઠમેવર્ષે બાલક વર્ધમાન ચોથા ગુણસ્થાનેથી પાંચમે ગુણસ્થાને આવતાં અપ્રત્યાપ્યાન સંબંધી ચારે કષાયો નષ્ટ થયા, ને વર્ધમાનના આત્મિક આનંદની વૃદ્ધિ થઈ, કષાયોને જીતવાની વીરતામાં વીરપ્રભુ એક પગલું આગળ વધ્યા.

ત્યારબાદ બાલતીર્થંકરની વીતરાગી વીરતાનો એક બીજો પ્રસંગ બન્યો; તેનું મજાનું વર્ણન હવે વાંચશો.

શાંતિવડે હાથીને જીતવાનો પ્રસંગ

આ દેખાય છે વૈશાલી રાજ્યનો નંદાવર્ત-રાજપ્રાસાદ ! જેની ઉપર અહિંસા ધર્મનો ધ્વજ ફરકી રહ્યો છે એવા આ રાજમહેલની શોભા કેવી અદ્ભુત છે !! કેમ ન હોય ! બાલતીર્થંકર જેના અંતરમાં વસી રહ્યા હોય એની શોભાની શી વાત ! એ મહેલની શોભા ગમે તેવી હોય તોપણ તે ઈન્દ્રિયગમ્ય અને નશ્વર હતી, જ્યારે તેમાં વસનારા પ્રભુના સમ્યક્ત્વાદિ ગુણોની શોભા તો અતીન્દ્રિયગોચર અને અવિનશ્વર હતી. પ્રભુનાં પુણ્ય જ મહેલનું રૂપ ધારણ કરીને દાસપણે સેવા કરવા આવ્યા હતા; એ સાત ખંડ ઊંચા રાજમહેલના આગણામાં નાનકડા વીરપ્રભુ ઊભા હોય ત્યારે, હજારો પ્રેક્ષકોને તો એ વીરકુંવર મોટા લાગતા હતા ને રાજમહેલ નાનો લાગતો હતો. રાજમહેલની પાસે હાથીખાનામાં કેટલાય ઉત્તમ હાથી શોભતા હતા. રાજમહેલ પાસેના રાજપથ ઉપર હજારો પ્રજાજનોની અવરજવર થતી. ત્યાંથી પસાર થતાં દરેક પ્રજાજનને સહસ્રા વર્ધમાનકુંવરના દર્શનથી ઉત્કંઠા જાગતી, એટલે તેની નજર રાજમહેલની દરેક બારીમાં ફરી વળતી. કોઈવાર કોઈને ઝરુખામાં વીરપ્રભુના દર્શન થઈ જતા તો અત્યંત આનંદથી તેનું હૈયું નાચી ઊઠતું...કે વાહ ! આજે તો બાલતીર્થંકરના દર્શન થયા ! પાઠક ! ચાલો, આપણે પણ રાજમહેલમાં જઈએ ને વીરપ્રભુના દર્શન કરીને ધન્ય બનીએ.

રાજકુમાર મહાવીર શાંતિપૂર્વક નિજમહેલમાં બેઠા છે. તેઓ વિચાર કરી રહ્યા છે કે અહા, ચૈતન્યની નાનકડી (ચોથા-પાંચમાં ગુણસ્થાનની) શાંતિને પણ ડગાવી શકે એવી આ જગતમાં કોઈની તાકાત નથી; જેની નાનકડી શાંતિમાં પણ આટલી મહાન તાકાત, તે આખુંય તત્ત્વ કેવું પરમ શાંતસ્વરૂપી છે ! શાંતરસના એ મહાસમુદ્રની તાકાતનું તો શું કહેવું ? જગતના ભવ્ય જીવો એકવાર પણ પોતાના શાંતરસને દેખે તો પોતામાં પરમ તૃપ્તિ થઈને જગતથી નિર્ભય બની જાય. બંગલામાં બેઠાબેઠા ભગવાન વીરકુંવર આ પ્રમાણે આત્માના શાંતરસનો વિચાર કરી રહ્યા છે; ત્યારે તેમના મહેલની સમીપ બહારમાં શું બની રહ્યું છે—તે જોઈએ.

બહાર રાજમાર્ગ ઉપર તો એકદમ દોડાદોડી થઈ રહી છે; લોકો ભયભીત થઈને ચારેકોર નાસભાગ કરી રહ્યા છે ને બચાવવા માટે ચીસેચીસ પાડી રહ્યા છે કે બચાવો રે બચાવો ! રાજાનો હાથી ગાંડો થઈને આવે છે—બચાવો....

આત્માની અગાધ શાંતિનો વિચાર કરી રહેલા મહાવીરે, બહારનો તે ભયંકર કોલાહલ સાંભળ્યો, ને ધીરગંભીરપણે તેઓ રાજમાર્ગ પર આવ્યા; હાથ ઊંચો કરીને બધા લોકોને આશ્વાસન આપીને શાંત કર્યા. મહાવીરને દેખતાં જ જાણે ચમત્કાર થયો....લોકો નિભય બની ગયા ને આશ્ચર્યથી જોઈ રહ્યા કે હવે શું થાય છે !

એકકોર નાનકડા મહાવીર, બીજીકોર ક્રોધથી ધમધમતો મોટો હાથી. નાનકડા મહાવીર તો ધીર-ગંભીર પગલે, જે માર્ગે હાથી દોડ્યો આવતો હતો તે તરફ ચાલ્યા..હાથી પાસે આવ્યા ને હાથી સામે નજર માંડીને ઊભા....ક્ષણ-બેક્ષણ શાંત નજરે હાથીને જોઈ જ રહ્યા.

અહા, શી એ શાંતરસ ભરેલી અમીદષ્ટિ ! એમાંથી જાણે મધુર અમૃત નીતરતું હતું. એ દષ્ટિ દ્વારા જાણે મહાવીર કહેતા હતા કે અરે ગજરાજ ! તું આ ગાંડપણ છોડ ! લોકો તારા ગભરાટનું કારણ નથી જાણતા પણ હું જાણું છું; અરે, આ ચાર ગતિનાં દુઃખ, અને તેમાંય આ તિર્યચગતિનો ત્રાસ, તેનાથી તું અકળાયો છે ને તેનાથી છૂટવા તું રઘવાયો બન્યો છે. પણ ધીરો થા, શાંત થા ! રઘવાટ કર્યે કાંઈ દુઃખથી નહિ છુટાય.

અહા, હાથી તો જાણે ભગવાનના નેત્રમાંથી વરસતા શાંતરસના ધોધને પીતો હોય એમ એકીટસે પ્રભુ સામે જોઈ જ રહ્યો..આસપાસના વાતાવરણને તે ભૂલી ગયો. 'વાહ, કેવી શાંતિ છે—આ કુમારના મુખ ઉપર ! મનેય આવી શાંતિ હોય તો કેવું સારું !!' આમ વિચારતો તે હાથી એકદમ શાંત થઈ ગયો.

લોકોએ આ ચમત્કાર જોયો; પણ તેઓ એ સમજી ન શક્યા કે મહાવીરે કઈ રીતે હાથીને વશ કરી લીધો ? જે કોઈક વિચિક્ષણ હતા તેઓ સમજી ગયા કે મહાવીરે બહારના કોઈ બળથી કે શસ્ત્રથી નહિ પણ અંતરની શાંતિના બળથી જ હાથીને વશ કરી લીધો છે ને એ રીતે, "જગતના કોઈ પણ હથિયાર કરતાં શાંતિનું બળ સૌથી મહાન છે"—એમ જગતને બતાવ્યું છે.

બંધુઓ દેખો, નાનકડા મહાવીરે મોટાં હાથીને વશ કર્યો, એમ નાનકડો ચેતનભાવ પણ મોટા મોટા ઉદયભાવોને જીતી લ્યે છે. હાથીને જીતવા મહાવીરને ક્રોધ ન કરવો પડ્યો. પણ શાંતિના બળથી જ તેને જીતી લીધો, તેમ વિષય-કષાયરૂપ ગાંડા હાથીને જીતવા ક્રોધની કે રાગાદિની જરૂર પડતી નથી પણ વીતરાગી શાંતિ વડે જ મુમુક્ષુ-વીર તેને જીતી લ્યે છે.

હાથી જેવું પ્રાણી પણ ક્રોધદ્વારા વશ નથી થતું, તે શાંતિદ્વારા સહજમાં વશ થઈ જાય છે; આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે તેને પણ ક્રોધ નથી ગમતો, શાંતિ જ ગમે છે. જગતના બધા જીવોને શાંતિ વહાલી છે, કેમકે શાંતિ તે તેનો સ્વભાવ છે.

[ખરેખર શું તે હાથી ગાંડો થયો હતો ?—કે પછી પ્રભુના દર્શન માટેની તેની તીવ્ર ઉત્કંઠા જાગી હતી ! ને વીર-કુંવરના દર્શનની ધૂનમાં ને ધૂનમાં આકુળતાથી તે રાજમહેલ તરફ દોડતો હતો;—તેને દોડતો દેખીને જ લોકોએ તેને ગાંડો માની લીધો હશે !! જીઓ, પ્રભુને દેખતાં જ તે હાથી એકદમ કેવો શાંત બની ગયો ! પ્રભુનો પ્રભાવ ખરેખર આશ્ચર્યકારી છે.]

[કવિ નવલશાહ રચિત મહાવીર-પુરાણમાં આ હાથીના પ્રસંગમાં, હાથી તે દેવની વિક્રિયા હોવાનું લખેલ છે.]

હવે અહીં એક વાત લક્ષમાં રાખવાની છે : નાનકડા મહાવીરે મોટા હાથીને જીતી લીધો તેટલાથી જ કાંઈ તે આપણા ઈષ્ટ દેવ નથી; આપણા ઈષ્ટ દેવ 'સર્વજ્ઞ-મહાવીર' છે. હાથીને જીતતી વખતે તેમનામાં, મોહરૂપી હાથીને જીતીને જે સમ્યક્ત્વાદિ ભાવો વર્તતા હતા તે જ ભાવો તેમને સર્વજ્ઞતાનું સાધન થયા છે, તેથી તે મોહજીત-મહાવીર આપણા ઈષ્ટ છે.

એક રીતે જોઈએ તો, ઉપરોક્ત ઘટનામાં હાથી દ્વારા થયેલો ઉત્પાત તે ઉદયભાવોનું પ્રતીક છે; અને મહાવીરે શાંત-પ્રતિબોધથી તેને જીતી લીધો તે ઉપશાંતભાવનું પ્રતીક છે. બાળપણમાં પણ તે મહાવીર-આત્મામાં જેટલો ઉપશાંત ભાવ (જ્ઞાનચેતનારૂપ ભાવ) હતો તે જ આપણને ઈષ્ટ છે, અને તે ભાવસ્વરૂપે જ આપણે મહાવીરને ઓળખવા જોઈએ.

[પુરાણોમાં વર્ણવવામાં આવતા દરેક પ્રસંગે તે-તે આરાધક મહાત્માની ચૈતન્યપરિણતિમાં જ્ઞાનાદિના કેવા ભાવો વર્તતા હતા, તે ભાવોની ઓળખાણ કરવાથી આરાધક જીવોની સાચી ઓળખાણ થાય છે, ને પોતાને તેવા આરાધકભાવની ઉત્તમ પ્રેરણા મળે છે.]

સન્મતિનાથ

[સંજય અને વિજય મુનિવરોનો પ્રસંગ]

તીર્થંકર વર્ધમાન જ્યારે બાલ્યાવસ્થામાં હતા ત્યારે, પાર્શ્વનાથ તીર્થંકરનું શાસન ચાલતું હતું તે શાસનમાં સંજય અને વિજય નામના બે મુનિ વિચરતા હતા; રત્નત્રયવંત તે મુનિવરો આકાશગામી હતા. સ્વાનુભૂતિની ચર્ચા કરતા કરતા તેઓ સિદ્ધક્ષેત્રની તીર્થયાત્રા કરી રહ્યા હતા. તેઓ સમ્મેદશિખર તીર્થની યાત્રાએ પધાર્યા હતા; ત્યાં અનંત સિદ્ધોનું સ્મરણ કરીને આત્મધ્યાન કર્યું. પછી સંજયમુનિએ કહ્યું-અહો, સ્વાનુભૂતિમાં આત્મા સ્પષ્ટ જણાય છે. ત્યાં મતિ-શ્રુતજ્ઞાન હોવા છતાં તે અતીન્દ્રિયભાવે કામ કરે છે એટલે સ્વસંવેદનમાં પ્રત્યક્ષપણું છે, તેમાં કોઈ સંદેહ રહેતો નથી.

ત્યારે વિજયમુનિ કહે છે-હા મુનિરાજ! આપની વાત સત્ય છે; પરંતુ મતિ-શ્રુતજ્ઞાન નબળા હોવાથી કોઈ સૂક્ષ્મજ્ઞેયોમાં સંદેહ પણ રહ્યા કરે છે. જુઓને, સૂક્ષ્મ અગુરુલઘુત્વજનિત ષટ્ગુણ વૃદ્ધિહાનિના કોઈ ગંભીર સ્વરૂપનો ઉકેલ હજી આપણને થતો નથી, ને સૂક્ષ્મ શલ્ય રહ્યા કરે છે, પાર્શ્વનાથ તીર્થંકર તો મોક્ષ પધાર્યા; વર્ધમાન તીર્થંકર તો હજી બાલ્યાવસ્થામાં બિરાજે છે કોઈ કેવળી કે શ્રુતકેવળીના દર્શનથી જ આપણી આ સૂક્ષ્મ શંકાનું સમાધાન થશે.-આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મશંકાના શલ્યસહિત વિચરતા-વિચરતા તે મુનિવરો સમ્મેદશિખર તીર્થની યાત્રા કરીને પાછા ફરતાં વૈશાલી-કુંડપુરમાં સિદ્ધાર્થમહારાજાના રાજમહેલ ઉપરથી આકાશમાર્ગે પસાર થતાં હતા, ને વિચારતા હતા કે અહો, આ એક તીર્થંકરની જન્મનગરી છે; ભારતના અંતિમ તીર્થંકર આ નગરીમાં બિરાજી રહ્યા છે.-આમ મહિમા વિચારતાં-વિચારતાં તેમના આત્મામાં કોઈ આશ્ચર્યકારી પરિવર્તન થવા માડ્યું. ઊડેઊડે રહેલું સંદેહનું શલ્ય કોણ જાણે ક્યાં ચાલ્યું ગયું! શલ્યરહિત નિઃશલ્યતા વડે અત્યંત પ્રસન્નતાથી તે મુનિવરોના આત્મા ખીલી ઊઠ્યા. એકાએક આ શું બન્યું? તે જોવા માટે હે પાઠક! ચાલો ત્રિશલામાતાના મહેલમાં!

તે વખતે રાજમહેલના ઝરૂખામાં વર્ધમાનકુંવર ત્રિશલામાતા સાથે બેઠા હતા. જેમ ચૈતન્યની સ્વાનુભૂતિવડે જિનવાણીમાતા શોભે છે તેમ વીરકુંવર વડે ત્રિશલામાતા શોભી રહ્યા હતા. માતા-પુત્રના

વાત્સલ્યનું અજોડ દેશ્ય જોનારને હૈયામાં હેત ઊભરાતું હતું. નાનકડા પ્રભુ મહાન સ્વાનુભૂતિની દિવ્યતા અને સાથે તીર્થંકરત્વની સાત્તિશયતાથી શોભી રહ્યા હતા; નિઃશંકતા, પ્રભાવનાદિ આઠ ગુણોથી તેઓ અલંકૃત હતા. સંજય અને વિજય મુનિવરો જ્યારે આકાશમાર્ગે રાજમહેલ પરથી પસાર થતા હતા ત્યારે એકાએક રાજમહેલમાં બિરાજમાન વર્ધમાનકુંવર ઉપર તેમની નજર પડી; બાલતીર્થંકરને દેખીને તેઓ આશ્ચર્ય પામ્યા....ક્ષણભર થંભી ગયા ને તેમના મહિમાનો વિચાર કરવા લાગ્યા. એવામાં સાત્તિશય જિનમહિમાના પ્રતાપે તેમનું મતિજ્ઞાન ઉજ્જવળ બન્યું ને સૂક્ષ્મ શંકાઓનું પણ સમાધાન થઈને તેઓ નિઃશલ્ય થઈ ગયા; આ રીતે વીરનાથપ્રભુ તેમને મતિની ઉજ્જવળતાનું કારણ બન્યા તેથી પ્રસન્નચિત્તે તે મુનિવરોએ વીરનાથ-તીર્થંકરને 'સન્મતિનાથ' એવું ઉત્તમ સંબોધન કર્યું. વાહ, વીર-વર્ધમાન-મહાવીર-સન્મતિનાથ ! આપનું એક મંગલ નામ ઈન્દ્રે આપ્યું, બીજું મંગલ નામ માતા-પિતાએ આપ્યું, ત્રીજું મંગલ નામ દેવે આપ્યું ને, ચોથું મંગલ નામ મુનિવરોએ આપ્યું. ત્રણ ઉત્તમ જ્ઞાન ને ચાર મંગલ નામને ધારણ કરનારા આપ ત્રણ જગતને રત્નત્રયનો ઈષ્ટ ઉપદેશ દઈને કલ્યાણ કરનારા છો; આપનો જય હો.

મુનિવરોએ પ્રભુને 'સન્મતિનાથ' વિશેષણથી અલંકૃત કર્યા તેથી નગરજનોએ પ્રસન્ન થઈને ઉત્સવ કર્યો, દેવોએ આકાશમાં વાજાં વગાડીને આનંદ વ્યક્ત કર્યો, 'અહો સન્મતિનાથ ! આપ અમને અપૂર્વ સમ્યક્ મતિના દાતાર છો; આપની ઓળખાણ વડે અમારી મતિ સમ્યક્ થઈ છે....ને તેના વડે ચૈતન્યતત્ત્વને પામીને અમે આપના માર્ગને સાધી રહ્યા છીએ....

સબકો સન્મતિ દેનેવાલે સન્મતિનાથકી જય હો....

રાજદરબારમાં યુવરાજ મહાવીરની ધર્મચર્યા

[શ્રી વીરમુખથી ચૈતન્યના અચિંત્ય મહિમાનું વર્ણન]

ભગવાન વીરકુમાર વીસવર્ષની વયે પહોંચ્યા. યુવાન હોવા છતાં અધ્યાત્મરસના રસિક એ રાજકુમાર રાજયોગી જેવું જીવન જીવતા; અવારનવાર આત્મધ્યાનની ધૂનમાં ચડી જતા, ને ક્યારેક તો મધરાતે પણ રાજમહેલમાંથી (બંગલામાંથી) બહાર નીકળીને બગીચામાં ઊભાઊભા ધ્યાન ધરતા હતા-જાણે કોઈ મુનિરાજ ઊભા હોય ! આમ છતાં તેઓ કાંઈ આખો દિ' સુનમુન-ઉદાસ બેસી રહેતા ન હતા; સૌની સાથે હળતા-ભળતા-બોલતા ને પ્રજાજનોના સુખ-દુઃખની વાતો જાણતા. તેમને જોકે રાજકારભારમાં રસ ન હતો તોપણ રાજસભાને શોભાવવા વારંવાર રાજસભામાં જઈને સિદ્ધાર્થપિતાની સમીપ બેસતા. તેમના આગમનથી રાજસભા વિશેષ શોભી ઊઠતી; તેમના દર્શનથી સભા આનંદિત થતી. અને તેમની મધુરી આત્મસ્પર્શી વાણી સાંભળીને સભાજનો મુગ્ધ બનતા.

એક વાર જ્યારે મહાવીરકુમાર રાજસભામાં બિરાજી રહ્યા હતા ત્યારે સભાજનોએ સિદ્ધાર્થ મહારાજને પ્રાર્થના કરી : હે દેવ ! આજની રાજસભા કોઈ અદ્ભુત લાગે છે; વીરકુંવરને દેખીને જાણે અંતરમાં રત્નત્રય-બગીચા ખીલી રહ્યા હોય એવી પ્રસન્નતા થાય છે. જાણે ધર્મનું કલ્પવૃક્ષ આપણી રાજસભામાં બિરાજી રહ્યું છે; તેથી તેમના શ્રીમુખથી આત્મતત્ત્વનો કોઈ અચિંત્ય મહિમા સાંભળવા માંગીએ છીએ.

મહારાજાએ પણ પ્રસન્નતાથી એ વાતમાં સૂર પુરાવ્યો—વાહ ! ધર્મચર્યાથી ઉત્તમ બીજું શું હોય ! આમ કહીને તેમણે વીરકુંવર સામે નજર કરી અને ચેષ્ટાદ્વારા તેમને બોલવાની પ્રેરણા કરી.

ત્યારે અત્યંત મધુર ધીર—ગંભીર વાણીથી વીરકુમારે ચૈતન્યતત્ત્વનો કોઈ પરમ અગાધ મહિમા સમજાવ્યો. પ્રભુએ શું કહ્યું—તે આપણે પણ સાંભળીએ : અહો, ચૈતન્યતત્ત્વ સ્વયં પોતે આનંદસ્વરૂપ છે; પુદ્ગલના પિંડથી જુદો એવો ચૈતન્યપિંડ આત્મા છે; તે ઈન્દ્રિયોથી પાર ચેતનારૂપ છે, અને ચેતનાવડે જ તેનું સ્વસંવેદન થાય છે, કોઈ બાહ્ય ચિહ્નવડે કે ઈન્દ્રિયજ્ઞાનવડે તેનું ગ્રહણ (અનુભવન) થઈ શકતું નથી તેથી તે 'અલિંગગ્રાહ્ય' છે. [અહીં 'અલિંગગ્રહણ'ના ૨૦ અર્થો તથા તેનું સુંદર કાવ્ય રચાયેલ છે, પણ ગ્રંથ વિસ્તારને કારણે તે છાપી શકાયું નથી. આવા અનેક પ્રકરણો બાકી છે, તે યોગ્યપ્રસંગે અલગ છાપીશું. —લે૦]

* છે ચેતના અદ્ભુત અહો, નિજ સ્વરૂપમાં વ્યાપી રહી, *
 * ઈન્દ્રિયોથી પાર થઈ નિજ આત્મને દેખી રહી; *
 * સ્વાનુભૂતિવંત જીવમાં સુંદરપણે શોભી રહી, *
 * આનંદ કરતી મસ્ત થઈ નિજ મોક્ષને સાધી રહી. *

રાજયોગી વર્ધમાને, સ્વાનુભૂતિગમ્ય આત્મતત્ત્વની જ્ઞાનચેતનાનું અદ્ભુત વીતરાગી સ્વરૂપ સમજાવતાં કહ્યું : આ જ્ઞાનચેતનાસ્વરૂપ આત્મા છે, તે ચેતનામાં રાગાદિ વિભાવોની ભેળસેળ નથી. એક પરમાણુ જેટલા પણ રાગને જો જ્ઞાનચેતનામાં ભેળવશો તો જ્ઞાનનો પરમાર્થ સ્વાદ અનુભવમાં નહીં આવે; રાગમાં જ્ઞાનનો રસ નથી. માટે હે જીવો ! આ વીતરાગ—ઉપદેશને પામીને તમે સર્વતઃ રાગથી જુદા એવા શુદ્ધ જ્ઞાનને આસ્વાદો. પરમ આનંદસ્વાદથી ભરેલું તે શુદ્ધ જ્ઞાન જ આત્માનું નિજપદ છે. અહો, આ જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા સત્ય છે, તેની પ્રીતિ કરો, તન્મયપણે તેનો અનુભવ કરો; તેનો અનુભવ એ જ પરમ તૃપ્તિ ને સંતોષ છે....એ જ કલ્યાણ છે ને એ જ મોક્ષસુખ છે. અનંત શક્તિનો ધણી આત્મા છે, તે જ્યારે પોતે જાગે ત્યારે સહજ—પ્રયત્ન પોતાનું કલ્યાણ કરી લે છે.

એક સભાજને આતુરતાથી પૂછ્યું—પ્રભો ! 'અનંત શક્તિ—સમ્પન્ન આત્મા છે' તો તેનામાં કેવી-કેવી શક્તિઓ છે આપના શ્રીમુખેથી સાંભળવાની ઉત્કંઠા છે.

તેના ઉત્તરમાં, મોક્ષસાધક યુવરાજ મહાવીરે ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્માની અનંત શક્તિનું કોઈ અદ્ભુત, પરમ અધ્યાત્મરસનીતરતું વર્ણન કર્યું; અભેદરૂપ જ્ઞાનલક્ષણવડે લક્ષિત કરીને જ્ઞાયકનો અનુભવ કરતાં જીવત્વ—ચેતના—સુખ—વીર્ય—પ્રભુતા—વિભુતા—સ્વસંવેદનતા....એવી અનંત ચૈતન્યશક્તિરૂપે આત્મા એક સાથે વેદાય છે. અહા, જેની એકેક શક્તિની મહત્તાનો પાર નથી એવી અનંત શક્તિઓ, તે પણ રાગ વગરના શુદ્ધ પરિણમન સહિતની, એવી અગાધ શક્તિવાળા આત્માનો અદ્ભુતમહિમા એક હોનહાર—તીર્થકરના શ્રીમુખથી સાક્ષાત્ સાંભળતાં અનેક ભવ્ય જીવો તે ચૈતન્યમહિમામાં એવાં ઊંડા ઊતરી ગયા કે તત્કાલે જ મહા આનંદ સહિત નિર્વિકલ્પ આત્મઅનુભૂતિને પામ્યા, ને અનંત શક્તિના સ્વાદને એક સાથે સ્વાનુભૂતિમાં ચાખી લીધો અને એક રાજકવિએ, પ્રભુએ કહેલ અનંત શક્તિનું થોડુક વર્ણન 'આત્મસ્તવન' રૂપે ગૂંથીને રાજસભામાં સંભળાવ્યું. મધુર ચૈતન્યરસથી ભરેલું તે કાવ્ય આપ પણ સાંભળો :—

આત્મ-સ્તવન (૪૭ શક્તિનું કાવ્ય)

રાજકુમાર
મહાવીરઆત્મશક્તિના
ચિંતનમાં

જીવ છે અનંતી શક્તિસંપન્ન, રાગથી તે ભિન્ન છે;
તે જીવને લક્ષિત કરાવા 'જ્ઞાનમાત્ર' કહેલ છે. ૧.

એક જ્ઞાનમાત્ર જ ભાવમાં શક્તિ અનંતી ઊછળે;
અહીં વર્ણવે તે શક્તિને ભવિ જીવ જાણો તેહને. ૨.

'જીવત્વ'થી જીવે સદા જીવ ચેતતો 'ચિત્તિ' શક્તિથી;
'દેશિ' શક્તિથી દેખે બધું ને જાણતો વળી 'જ્ઞાન'થી. ૩.

આકુળ નહિ 'સુખ' શક્તિથી, નિજને રચે નિજ 'વીર્ય'થી;
'પ્રભુતા' વડે શોભિત ને વ્યાપક છે 'વિભુ' શક્તિથી. ૪.

સામાન્ય દેખે વિશ્વને તે 'સર્વદર્શિ' શક્તિ છે;
જાણે વિશેષે વિશ્વને 'સર્વજ્ઞતા'ની શક્તિ છે. ૫.

જ્યાં આવી ઝળકે વિશ્વ એવી શક્તિ છે 'સ્વચ્છત્વ'ની;
છે સ્પષ્ટ સ્વાનુભવમયી તે શક્તિ જાણ 'પ્રકાશની'. ૬.

'વિકાસમાં સંકોચ નહિ' તે શક્તિ તેરમી જાણવી;
'નહિ કાર્ય-કારણ' કોઈનું એવી જ શક્તિ આત્મની. ૭.

જે જ્ઞેયનો જ્ઞાતા બને, વળી જ્ઞેય બનતો જ્ઞાનમાં,
તે શક્તિને 'પરિણમ્ય-પરિણામક' કહે છે શાસ્ત્રમાં. ૮.

* 'નથી ત્યાગ કે નથી પ્રહણ બસ! નિજસ્વરૂપમાં સ્થિત જીવ છે; *
 * સ્વરૂપે પ્રતિષ્ઠિત જીવની શક્તિ 'અગુરુલઘુત્વ' છે. ૯. *
 * * * * *
 * 'ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ' શક્તિથી જીવ ક્રમ-અક્રમ વૃત્તિ ધરે; *
 * 'પરિણામ' શક્તિથી સત્પણું ત્રણકાળમાં તે નહિ ફરે. ૧૦. *
 * * * * *
 * નહીં સ્પર્શ જાણો જીવમાં આત્મપ્રદેશ 'અમૂર્ત' છે; *
 * કર્તા નથી પરભાવનો એવી 'અકર્તૃ' શક્તિ છે. ૧૧. *
 * * * * *
 * ભોક્તા નથી પરભાવનો એવી 'અભોક્તૃ' શક્તિ છે; *
 * 'નિષ્ક્રિયતા'રૂપ શક્તિથી આત્મપ્રદેશ નિષ્પંદ છે. ૧૨. *
 * * * * *
 * અસંખ્ય નિજ અવયવ થકી 'નિયત પ્રદેશી' આત્મ છે; *
 * તે શરીરમાં નથી વ્યાપતો 'સ્વધર્મ-વ્યાપક' શક્તિ છે. ૧૩. *
 * * * * *
 * સ્વ-પરમાં જે સમ, અને વિસમ, વળી છે મિશ્ર જે; *
 * ત્રણવિધ એવા ધર્મને નિજશક્તિથી આત્મા ધરે. ૧૪. *
 * * * * *
 * જીવ-નંત ભાવો ધારતો 'અનંતધર્મ'ની શક્તિથી; *
 * તત્ત્વે અતત્ત્વણું સાથ વરતે 'વિરુદ્ધધર્મ'ની શક્તિથી. ૧૫. *
 * * * * *
 * જે જ્ઞાનનું તદ્દરૂપ ભવન તે 'તત્ત્વ' નામની શક્તિ છે; *
 * વળી અતત્ત્વરૂપ પરિણમન જીવનું તે 'અતત્ત્વ' શક્તિ છે. ૧૬. *
 * * * * *
 * બહુ પર્યયોમાં વ્યાપતો પણ એક દ્રવ્યપણે રહે, *
 * નિજસ્વરૂપની 'એકત્વ'શક્તિ જાણી જીવ શાંતિ લહે. ૧૭. *
 * * * * *
 * છે એક દ્રવ્ય જ જીવ પણ 'અનેક' પર્યયરૂપ બને, *
 * સ્વપર્યયોમાં વ્યાપતો જીવ સુખી જ્ઞાની સિદ્ધ બને. ૧૮. *
 * * * * *
 * છે 'ભાવ' શક્તિ જીવની સત્ત્વરૂપ અવસ્થા વર્તતી; *
 * વળી અસત્ત્વરૂપ છે પર્યયો તે 'અભાવ' શક્તિ જીવની. ૧૯. *
 * * * * *
 * 'ભાવનો તો અભાવ' થાય, 'અભાવનો વળી ભાવ' રે, *
 * એ શક્તિ બંને એકીસાથે જ્ઞાનમાં તું જાણજે. ૨૦. *
 * * * * *
 * વળી 'ભાવ' તે તો ભાવ' ને 'અભાવ' તેહ 'અભાવ' છે, *
 * એવા સ્વભાવે જીવ એતન નિજગુણે દેખાય છે. ૨૧. *
 * * * * *
 * નહિ કારકોને અનુસરે એવો જ ભવતો 'ભાવ' છે; *
 * ને કારકોને અનુસરે તેની 'ક્રિયાશક્તિ' છે. ૨૨. *

નિજ 'કર્મ-શક્તિ'થી આતમા સિદ્ધરૂપ ભાવ જ પામતો;
વળી 'કર્તૃ-શક્તિ'ના બળે પોતે જ ભાવકરૂપ થતો. ૨૩.

જે જ્ઞાનરૂપ છે શુદ્ધ ભાવો તેહનું જે ભવન છે,
આત્મા સ્વયં તે ભાવનું ઉત્કૃષ્ટ સાધન થાય છે. ૨૪.

તુજ 'કરણ-શક્તિ' જાણ રે! તું બાહ્ય સાધન શોધ મા!
આત્મા જ તારો કરણ છે-પછી વાત બીજી પૂછ મા. ૨૫.

આત્મા વડે નિજ આત્મને જે જ્ઞાનભાવ અપાય છે,
તેને ગ્રહે છે આતમા-એ 'સંપ્રદાન' સ્વભાવ છે. ૨૬.

ઉત્પાદ-વ્યયથી ક્ષણિકતા પણ ધ્રુવની હાનિ નહીં,
સેવો સદા સામર્થ્ય એવું 'અપાદાન' નું નિજમહીં. ૨૭.

ભાવ્યરૂપ જે જ્ઞાનભાવો પરિણમે છે આત્મમાં,
આત્મા જ તેનું 'અધિકરણ' ભાષ્યું અહો! જિનવચનમાં. ૨૮.

છે 'સ્વ અને સ્વામિત્વ' મારું માત્ર નિજસ્વભાવમાં,
નિજભાવથી કો અન્યમાં છે સ્વત્વ મારું નહિ કદા. ૨૯.

અનેકાન્ત છે જયવંત અહો! નિજશક્તિને પ્રકાશતો,
શક્તિ અનંતી માહરી મુજ જ્ઞાનમાં જ સમાવતો. ૩૦.

જ્ઞાનલક્ષણ ભાવ સાથે અનંત ભાવો ઉલ્લસે,
અનુભવ કરું એનો અહો! વિભાવ કોઈ નહીં દીસે. ૩૧.

જિનમાર્ગ સૌ પામો અહો, શ્રી વીર-વચન પ્રસાદથી,
અંદર નીહાળો રૂપ ચેતન, પાર જે પરભાવથી. ૩૨.

નિજશક્તિને દેખો અહો, નિજાત્મ અંતર-દેષ્ટિથી,
નિજશક્તિનો વૈભવ અહો! આ પાર છે પરભાવથી. ૩૩.

જ્ઞાનમાત્ર જ એક જ્ઞાયક..પિંડલો હું આતમા,
અનંત ગંભીરતા ભરી મેં દેખિયા પરમાતમા. ૩૪.

આશ્ચર્ય અદ્ભુત થાય છે નિજ વિભવને નીહાળતાં,
આનંદમય આહ્વાદ ઊછળે ફરીફરીને ધ્યાવતાં. ૩૫.

અદ્ભુત અહો! અદ્ભુત અહો! છે વિજયવંત સ્વભાવ આ,
જયવંત તે અનેકાન્ત જેણે નિજ નિધાન બતાવિયા. ૩૬.

[શ્રી ગુરુકહાન, અસ્વસ્થ હતા ત્યારે બ્ર. હરિભાઈ તેમને આત્મશક્તિનું આ કાવ્ય અવારનવાર સાંભળાવતા, તે સાંભળીને તેઓ ખૂબ પ્રસન્ન થતા; આ કાવ્ય સંબંધી તેમના પ્રમોદ ભરેલા હસ્તાક્ષર અહીં આપીએ છીએ.]

ॐ सहस्रत्म स्पष्ट्य अनंत शक्ति संपन्न

सैतन्य चित्त यमत्कार चिंतामणी

ભગવાન જિ જયે.

વાહ, આત્માના અપાર વૈભવનું મધુર સંગીત સાંભળીને સભાજનો શાંતરસમાં ઝુલવા લાગ્યા. આજની ધર્મચર્યામાં એવો રસ જામ્યો હતો કે કોઈને ઊઠવાનું મન થતું ન હતું. અહા, એક તો અત્યંત સુંદર આત્મતત્ત્વની ચર્યા અને વળી તીર્થકરના શ્રીમુખથી, તે સાંભળતાં કોને આનંદ ન થાય! સૌને એમ થયું કે અહા! અત્યારે તો ચોથો કાળ-ધર્મયુગ વર્તી રહ્યો છે ને વળી અંતિમ તીર્થકરના આત્મા અત્યારે આપણી સમક્ષ સાક્ષાત્ બિરાજી રહ્યા છે. જગતના જીવોને તો એમની દિવ્યવાણીનો ઉપદેશ એમને કેવળજ્ઞાન થયા પછી સાંભળવા મળશે, જ્યારે આપણને-વૈશાલી ગણતંત્રના નગરજનોને તો અત્યારથી તેમના શ્રીમુખથી ધર્મશ્રવણનું મહાભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું છે, ને એમના પ્રતાપે અનેક જીવો ધર્મ પામી રહ્યા છે. આમ વીરકુંવરની અત્યંત પ્રશંસા અને જયજયકારપૂર્વક રાજસભા સમાપ્ત થઈ.

[મહાપુરાણ એટલે મહા પુરુષોના ગુણોની કથા]

આ પુરાણ મહાન કેમ છે?—કેમ કે જગતમાં સૌથી મહાન એવા સર્વજ્ઞ-પરમાત્મા તીર્થકર ભગવંતોના જીવનનો તે સાક્ષાત્કાર કરાવે છે. મહાપુરુષોનું પુરાણ હોવાથી આ મહા પુરાણ છે....અને આવા મહાન ગ્રંથના શ્રોતા-પાઠક પણ મહાન છે કેમકે તેને વીતરાગી મહા-પુરુષોનું ઉત્તમ ચારિત્ર ગમે છે, અને તીર્થકરોના જીવનમાંથી ઉત્તમ પ્રેરણા લઈને પોતે તે માર્ગે જવા ચાહે છે. મહા પુરુષોના ઉત્તમ ગુણોના વાચક શબ્દો પણ ઉત્તમ છે. મહા પુરુષોના ગુણોની કથા જે પ્રેમથી વાંચશે તે આત્મગુણોની મહા સંપત્તિને પામશે.

વૈરાગી વર્ધમાન : વિવાહ માટે ઈન્કાર અને ચંદના સાથે ચર્ચા

*

અહા, બાલતીર્થકર વીરકુમારનું જીવન તો જ્ઞાનચેતનાસમપત્ર છે ધર્મની ભરયુવાનીમાં વર્તતા તે અંતરાત્મા પોતાની જ્ઞાનચેતનાને વિષય-કષાયોથી અત્યંત દૂર રાખે છે. એક તો રાજપુત્ર, અને વળી યૌવનઅવસ્થા હોવા છતાં તેમના ચિત્તમાં કોઈ વિકારવાસનાઓ ઉદ્ભવતી નથી; એ તો પોતાની ચૈતન્યમસ્તીમાં મસ્ત છે. શરીરના દિવ્ય રૂપની સાથે સાથે તેમની ચેતનાનું રૂપ પણ વિકસતું જાય છે. જેમજેમ દેહનું રૂપ વધતું જાય છે તેમતેમ વીર પ્રભુને દેહ પ્રત્યેની વિરક્તિ પણ વધતી જાય છે. અહા, દેહ વૃદ્ધિગત થવા છતાં દેહ પ્રત્યેનો મોહ વૃદ્ધિગત થતો નથી.

વૈશાલી ગણતંત્રના શણગારરૂપ વર્ધમાનકુમારની વીરતા અને રૂપ-ગુણસમપત્ર સુંદર યુવાવસ્થા દેખીને અનેક રાજાઓ તરફથી પોતાની કુંવરીનો સંબંધ વર્ધમાનકુંવર સાથે કરવા માટે સિદ્ધાર્થ-મહારાજાને કહેણ આવવા માંડ્યા. એકવાર કલિંગદેશની ચંપાપુરીના મહારાજા જિતશત્રુ તરફથી સન્દેશ લઈને એક રાજદૂત વૈશાલી-કુંડપુર આવ્યો, ને ઉત્તમ ભેટો વડે મહારાજાનું તથા વીરકુંવરનું સન્માન કરીને કહેવા લાગ્યો : હે મહારાજા ! અમારા મહારાજાને યશોદા નામની રાજકુંવરી છે, અનેક પ્રકારના રૂપ-ગુણોથી તેનો યૌવનબાગ ખીલી રહ્યો છે, જેવા ઉત્તમ એના ધર્મસંસ્કાર છે એવું જ ઉત્તમ એનું રૂપ છે; શ્રી વીરકુંવરના ઉત્તમ ગુણોથી આકર્ષાઈને અમારા મહારાજાએ યશોદાકુંવરીના વિવાહ વીરકુંવર સાથે કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે, ને તે માટેનો પ્રસ્તાવ લઈને મને આપની સેવામાં મોકલ્યો છે.

સિદ્ધાર્થ મહારાજાએ દૂતની વાત સાંભળીને પ્રસન્નતા વ્યક્ત કરી, અને તેનું સન્માન કર્યું. જ્યારે ત્રિશલાદેવીએ આ વાત સાંભળી ત્યારે તે પણ ખૂબ પ્રસન્ન થઈ, અને કલિંગદેશની અનુપમ સુંદરી રાજકુમારી-યશોદા સાથે વિવાહ માટે વીરકુંવરની સંમતિ માંગી....

પરંતુ... આ તો વીર.... વીતરાગતાને વર્ધમાન કરનાર મહા વીર.... થોડા જ વર્ષના આયુમાં જેમને ઘણું જ મહાન કાર્ય કરવાનું છે એવા એ વૈરાગી-મહાત્માનું હૃદય પહેલેથી જ સંસારથી વિરક્ત હતું; વિષયોથી પાર ચૈતન્યના અતીન્દ્રિયસુખનો સ્વાદ અનુભવીને સ્વાનુભૂતિ-સુંદરી સાથે જેઓ સદા મોજ કરે છે, ને અનુપમ મોક્ષસુંદરી પ્રત્યે જેનું ચિત્ત આકર્ષાયેલું છે, તેનું ચિત્ત સંસારમાં કેમ ચોટે ? જ્યારે માતાજીએ યશોદા સુંદરી સાથે વિવાહનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો ત્યારે વીરકુંવર ક્ષણભર તો માતા સામે જોઈ રહ્યા. માતાના મનને આઘાત ન લાગે તે રીતે, ગંભીરપણે મલકાઈને કહ્યું : માતા ! તમારો પુત્રપ્રેમ અપાર છે, પણ તમારા પ્યારા પુત્રને સંસારબંધનમાં બાંધવાનો મોહ તમે ન કરો. તમે જાણો છો કે આ જ ભવમાં મારી મોક્ષસાધના મારે પૂરી કરવાની છે. આયુષ્ય અલ્પ છે, તેમાં વિષય-કષાયના પીંજરામાં પુરાઈ રહેવું-મને પાલવે તેમ નથી. માટે હે માતા ! તમે પણ મોહ છોડો ને મારા વિવાહની વાત ન કરો. 'વીર મારો પુત્ર ને હું એની માતા'—એવી મોહદષ્ટિથી મને ને દેખો, પણ અલ્પકાળમાં જ આ આત્મા મોક્ષને સાધનાર છે—એવી તત્ત્વદષ્ટિથી દેખો.

પોતાના લાડિલા પુત્રના વિવાહ માટે કઈ માતા ઈત્તેજાર ન હોય ! વૈરાગી-વીરકુંવરની વાત સાંભળીને ત્રિશલામાતાના હૃદયમાં એક આંચકો તો લાગ્યો. પણ તેઓ ઉત્તમ પરિસ્થિતિના જાણકાર હતા, મહાવીરની મક્કમતા તેઓ જાણતા હતા; તેઓ સમજી ગયા કે વીરકુંવરને વિવાહ માટે સમજાવવાનું મુશ્કેલ છે. મનમાં એમણે વિચાર્યું : મહાવીર જે કરે છે તે યોગ્ય છે. મારો પુત્ર વિવાહ કરીને

સંસારના બંધનમાં બંધાઈ રહે, એના કરતાં લાબો ભવ્ય જીવોનો ઉદ્ધાર કરીને મોક્ષસુંદરીને વરે—એ જ ઉત્તમ છે—આમ સમજવા છતાં પુત્રમોહવશ માતાનું હૃદય પોકારી ઊઠ્યું : બેટા તારી વાત ખરી છે; પરંતુ અત્યારે તારી યુવાન અવસ્થા છે એટલે વિવાહ કરી ગૃહસ્થાશ્રમને શોભાવ, પછી સંસાર છોડીને ધર્મતીર્થ ચલાવજે. તારી પહેલાંના શ્રી ઋષભાદિ તીર્થંકરોએ પણ એમ જ કર્યું હતું.

મહાવીરે કહ્યું : બા ! સમજવા છતાં મારા પ્રત્યેના મોહને લીધે જ તું 'આમ કહી રહી છો. હે માતા ! સંસારની ચીકાશ શું તું નથી જાણતી ! જરા જુઓ તો ખરા, કેટલો બધો દુઃખી છે આ વિષયવશ સંસાર ! એનાથી તો જેમ જલદી છૂટાય તેમ સારું ! હે માતા ! આ બાબતમાં શ્રી ઋષભાદિ તીર્થંકરોનું ઉદાહરણ લેવું મારે માટે ઉચિત નથી, કેમકે તેમનું આયુષ્ય તો કરોડો—અબજો વર્ષોનું ઘણું દીર્ઘ હતું, જ્યારે મારું આયુષ્ય તો માત્ર ૭૨ વર્ષનું છે. ને તેમાંય ત્રીસવર્ષ તો વીતી ચૂક્યા છે; મારો તો અંતિમ તીર્થંકરો શ્રી નેમિનાથ અને પાર્શ્વનાથનું ઉદાહરણ લેવાનું ઉચિત છે; તે તીર્થંકરોએ વિવાહ કર્યા ન હતા તેમ હું પણ વિવાહના બંધનમાં આત્માને બાંધવા ચાહતો નથી.

બસ ! 'પુત્રના હૃદયને' બરાંબર જાણનારી માતાએ પછી કાંઈ 'વિશેષ' દલીલ ન કરી. પુત્રની મહાનતા દેખીને મન-મનમાં તે 'ગૌરવ' અનુભવવા લાગી; તેના મોહ ઉપર જાણે વીરના વૈરાગ્યનો હથોડો લાગ્યો હોય ! તેમ તેની મોહ ચૂરચૂર થવા લાગ્યો; ધર્મસાંધના તરફ તેનું ચિત્ત વધુ દઢ થયું. કલિંગના રાજદૂતને નીરાશાપૂર્વક વિદાય આપવી પડી.... હા, પણ વીરકુંવરે યશોદાકુમારી માટે એક અમૂલ્ય ભેટ મોકલી.... એ ભેટ એટલે, 'ઉત્તમ વૈરાગ્યજીવન જીવવાનો મહાન આદર્શ !' યશોદાએ પણ ડોંશેડોંશે એ મહાન આદર્શને સ્વીકાર્યો ને રાજમતીની જેમ વૈરાગ્યપૂર્વક પોતાનું જીવન આત્મસાધનાના માર્ગે વાળ્યું.

જ્યારે કુંડગ્રામની બાજુમાં આવેલા વૈશાલીમાં, ત્રિશલામાતાની સૌથી નાની બહેન રાજકુમારી ચંદનાએ ઉપરના પ્રસંગની વાત સાંભળી ત્યારે એ વીર—માસીએ હૃદયના અત્યંત પ્રમોદપૂર્વક વર્ધમાનકુંવરના વૈરાગ્યને વધાવ્યો : 'વાહ ધન્ય મહાવીર ! મહાવીરની માસી ચંદના હજી નાની છે પણ એનું હૃદય ઘણું મહાન છે. વીરકુંવર વિવાહ નથી કરવાના, એ જાણીને ચંદનામાસીએ પણ વિવાહ ન કરવાનું મનોમન નક્કી કરી લીધું. ધન્ય ચંદના ! ધન્ય તારા શીલની સુવાસ !

ચંદના સમજી ગઈ કે વૈરાગી મહાવીર હવે ગૃહવાસમાં લાંબો વખત નહીં રહે; એટલે પોતાના ભાણેજ વૈરાગી મહાવીરને જોવા અને તેની સાથે ઉત્તમ વૈરાગ્યચર્યા કરવા તેનું મન તલસલા લાગ્યું. એક દિવસ તે ત્રિશલાબેન પાસે બેસીને વીરકુંવરના ગુણગાન કરતી હતી, ત્યાં એનો વહાલો ભાણેજ આવી પહોંચ્યો. નાનકડી માસીને જોઈને વીરકુંવરે પ્રસન્નતા વ્યક્ત કરી; અને વૈરાગી ભાણેજને દેખીને ચંદનાનું હૃદય તેમના ગુણમાં ઝુકી ગયું; તે કહેવા લાગી—વીરકુમાર ! તમારા ઉત્તમ સદ્ગુણો દેખીને મને મહાન આનંદ થાય છે. અહા, એક તીર્થંકરની માસી તરીકે મારું હૃદય ગૌરવ અનુભવે છે.... પણ વહાલા વીર ! હું તમારી માસી જ થઈને નહિ રહું—પરંતુ જ્યારે તમે તીર્થંકર થશો ને જગતને મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ; દેશો ત્યારે હું પણ તમારા માર્ગને અનુસરીશ ને તમારા શાસનને શોભાવીશ.

'હા માસી !' મહાવીરે કહ્યું—તમારી વાત સત્ય છે; તમારા ઉત્તમ ધર્મસંસ્કારોને હું જાણું છું. તમે પણ સંસારની મોહજાળમાં પડવાના નથી ને આત્મસાધનામાં જ જીવન વીતાવવાના છો, એ જાણીને મને આનંદ થાય છે.

દેવ વર્ધમાન ! રાગથી અલિપ્ત જ્ઞાનચેતનાનો કોઈ અપાર મહિમા તમારા જીવનમાં દેખાઈ રહ્યો છે, તે દેખીને અમારી ચેતના પણ જાગી જાય છે, ને જાણે અત્યારે જ નિર્વિકલ્પ ચેતનાનો સ્વાદ ચાખી લઉં—એમ ખૂબ જ તાલાવેલી થાય છે. પણ પ્રભો ! અંદરમાં આત્માનો વિચાર કરતાં વિકલ્પો પણ ભેગા ને ભેગા દેખાયા કરે છે ! એ વિકલ્પો ચૈતન્યનો સ્વાદ લેવા દેતા નથી, તો એનાથી છૂટીને ચૈતન્યસ્વાદ કેમ લેવો ! તેની રીત બતાવોને !

—વાહ માસી ! મહાવીરે કહ્યું : ચૈતન્યનો સ્વાદ લેવાની તમારી આવી ઉત્કંઠા દેખીને મને પ્રસન્નતા થાય છે. જીઓ, અંદર વિચાર વખતે જે વિકલ્પો દેખાય છે, તે જ વખતે તે વિકલ્પને જાણનારું જ્ઞાન પણ ભેગું જ છે ને ! એ જ્ઞાન કાંઈ વિકલ્પને નથી કરતું. જ્ઞાન વિકલ્પને જાણે છે પણ વિકલ્પને કરતું નથી. ચૈતન્યના ચિંતન વખતે જે કંઈક પણ શાંતિની ઝાંખી થાય છે તે જ્ઞાનનું કાર્ય છે, ને જે વિકલ્પ રહી જાય છે તે રાગનું કાર્ય છે.—આમ જ્ઞાન અને રાગ બંનેના કાર્ય એકબીજાથી વિરુદ્ધ છે; તેને બરાબર જીદા ઓળખતાં જ્ઞાનનો રસ અધિક થઈ જશે ને રાગનો રસ તૂટી જશે. જ્ઞાન પોતાનો રસ વધારતું વધારતું અંતે પોતાના અનંત ચૈતન્યભાવોથી ભરેલા એકલા જ્ઞાનસ્વભાવમાં જ તન્મય થઈને એના અતીન્દ્રિય મહા આનંદનો સ્વાદ લેશે. માસી, તમે પ્રયત્ન કરશો તો આજે જ તમને એ અપૂર્વ સ્વાદનો અનુભવ થશે.’

અહા, પ્રભુ વર્ધમાન ! તમારી આવી ઉત્તમ વાત અને આવી ઉત્તમ પ્રેરણા સાંભળીને મારો આત્મા ઝણઝણી ઊઠે છે; ને અત્યારે જ હું એ ચૈતન્યસ્વાદ ચાખવા અંદર એકાગ્ર થાઉં છું. ઘણી વાર તમારી પાસેથી ચૈતન્યસ્વરૂપનો અપાર ગંભીર મહિમા સાંભળ્યો છે, તેને અત્યારે જ અનુભવગોચર કરું છું.

‘ઘણું જ સરસ !’ એમ કહીને મહાવીરે તેને અનુમોદના આપી; ને ચંદનાકુમારી તરત ગંભીર વૈરાગ્યથી ચૈતન્યના ઉલ્લસતાભાવે આત્મસ્વરૂપને ચિંતવવા લાગી. અહા, ક્ષણ—બેક્ષણ થઈ ત્યાં તો એ ચંદનાના ચૈતન્યદેવ જાગી ઊઠ્યા. ચંદનની જેમ આનંદમય સુગંધથી એનો આત્મા મહેકી ઊઠ્યો. હોનહાર તીર્થકર સામે જ બેઠા છે—પણ અત્યારે ચંદનાને તેનુંય લક્ષ નથી, એ તો નિર્વિકલ્પ આનંદની અનુભૂતિમાં મગ્ન થઈને આત્મામાં સમ્યક્ત્વતીર્થની શરૂઆત કરી રહી છે.—જાણે કે નાનકડા તીર્થકર ઘરઆંગણે તીર્થ—પ્રવર્તનનો પ્રારંભ કરી રહ્યા છે. ધન્ય બની ચંદના ! વીરતા વડે એણે સ્ત્રીપર્યાયનો કાયમને માટે છેદ કરી નાંખ્યો. વાહ રે વાહ ! તીર્થકરના માતાની લાડિલી બહેન ! તેં તારું જીવન ધન્ય બનાવ્યું !

સ્વાનુભૂતિની નિર્વિકલ્પ દશામાંથી ઉપયોગ બહાર આવ્યા પછી પણ ચંદનાબેનની ગંભીરતા કોઈ પરમ અદ્ભુત હતી. એ ગંભીરતા દેખીને વીરકુંવરજી સમજી ગયા કે મારી માસીને અપૂર્વ આનંદની અનુભૂતિ થઈ ચૂકી. અહા, આવી ધર્માત્મા—સમ્યગ્દષ્ટિ માસીને દેખીને મહાવીર પણ આનંદિત થયા. ચંદનાદેવીએ પોતાની જીજી—ત્રિશલાદેવી સાથે ઘણા આનંદપૂર્વક સ્વાનુભૂતિના મહિમાની ને સાથેસાથે વીરકુંવરના મહિમાની ઘણી ગંભીર ચર્ચા કરી ‘બંને સમ્યગ્દષ્ટિ બહેનોની ધર્મચર્ચા ખરેખર અદ્ભુત હતી; એમાં તો જાણે અતીન્દ્રિય આનંદના કુવારા ઊછળતાં હતા. પર ભાવોથી અલિપ્ત જ્ઞાનચેતનાનો અગાધ મહિમા એમાં ભર્યો હતો....’ ધન્ય એવી જ્ઞાનચેતનાવંતા ધર્મી જીવો !

બે બહેનોની સુંદર ચર્ચા

રાજકુમાર-વર્ધમાન અને વૈરાગ્યવંતી ચંદનબાળાની અદ્ભુત ચૈતન્યરસભીની ચર્ચા અને તેના ફળમાં સમ્યક્ત્વની ચંદનાને પ્રાપ્તિ થવાનું પ્રસન્નકારી વર્ણન આપણે વાંચ્યું. ત્યારબાદ ચંદનાએ ત્રિશલા-જી સાથે સ્વાનુભૂતિના મહિમાની તેમ જ વીરકુંવરના મહિમાની જે આનંદકારી ચર્ચા કરી તે જાણવાની આત્માર્થી-પાઠકોની ઉત્કંઠા દેખીને તે બે બહેનોની સુંદર ચર્ચા રજૂ કરીએ છીએ.—

ચંદનાએ ગંભીર—પ્રસન્નતાથી કહ્યું : બહેન, વીર-વર્ધમાન કુંવરને પામીને આપણે ખરેખર ધન્ય બન્યા છીએ; એની જ્ઞાનચેતનાની ગંભીરતા અને વીતરાગી અનુભૂતિ ઘણી ગહન છે.

ત્રિશલાદેવીએ કહ્યું : હા, બહેન ચંદના ! તારી વાત સાચી છે. વીરકુંવર એ તો 'આનંદની હાલતી—ચાલતી અનુભૂતિ' છે; એને દેખતાં જાણે આપણા ઘરમાં નાનકડા સિદ્ધ જ હાલતા—ચાલતા હોય એવું લાગે છે. આવા ગંભીર વીરકુંવર અવારનવાર મારી પાસે પોતાનું હૃદય ખોલે છે અને એની ગંભીર અનુભૂતિના રહસ્યો મને બતાવે છે,—ત્યારે આ સંસાર ભુલાઈ જાય છે ને હું તો જાણે મોક્ષપુરીમાં કેલિ કરતી હોઉં એવી ઝણઝણાટી આત્મામાં જાગે છે.

ચંદના : વાહ દીદી ! મને પણ મહાવીરે આજે સ્વાનુભૂતિના ગહન રહસ્યો સમજાવીને આનંદની કોઈ અપૂર્વ અનુભૂતિ કરાવી. મારે માટે તો તેમણે આજથી જ ધર્મતીર્થનું પ્રવર્તન શરૂ કરી દીધું. એમના અપૂર્વ ઉપકારની શી વાત કરું !

ત્રિશલા : બહેન, આત્મશાંતિથી ભરેલી એમની વાણી ચમત્કારિક છે, તે સાંભળતાં આશ્ચર્ય ઊપજે છે ને ચૈતન્યભાવો જાગી ઊઠે છે.

ચંદના : હા બહેન, આજે જ મને એમની પ્રસન્ન વાણીનો લાભ મળ્યો ને મારા આત્મામાં અપૂર્વ ચૈતન્યભાવો જાગી ઊઠ્યા; રાગ વગરનો જ્ઞાનરસ કેવો સુંદર છે તે મેં આજે ચાખ્યો.

ત્રિશલા : વાહ ચંદના, તું ધન્ય બની. મારી લાડિલી બેન આત્મઅનુભૂતિ પામે—એવી મને ઘણા વખતથી ઉત્કંઠા હતી, તે આજે પૂરી થઈ. તારી વાત સાંભળીને મને ઘણો આનંદ થાય છે.

ચંદના : અહા, વર્ધમાન તો વર્ધમાન જ છે, એની વૈરાગ્યદશા પાતાળ જેવી ગંભીર છે.

ત્રિશલા : બરાબર છે બહેન ! 'જ્ઞાનદશા જિસકે ઘટ જાગી....તે જગમાંહી સહજ વૈરાગી'—એવું જે સિદ્ધાંતવચન છે તે આપણને તો અહીં આપણા ઘરમાં હાલતું—ચાલતું નજરે દેખાય છે. અને ચંદન ! તારું જીવન પણ વીરકુંવરના સંગે સ્વાનુભૂતિ પામીને વૈરાગ્યથી કેવું શોભી રહ્યું છે ! મહાવીરકુમાર જ્યારે તીર્થંકર થઈને ધર્મનેતા થશે ત્યારે તું પણ ભારતના સમસ્ત શ્રાવિકાસંઘની તેમજ આર્યિકાસંઘની નાયિકાપણે સમવસરણમાં શોભતી હશે.

મોટી બહેન એ વાત સાંભળીને પ્રસન્નતાપૂર્વક ચંદના બોલી : બહેન, ધન્ય એ અવસર ! એની ભાવના ભાવું છું કે ક્યારે આ વીરકુમારને સર્વજ્ઞરૂપે દેખું ને એમની ધર્મસેભામાં બેસીને ઉગ્ર આત્મસાધના કરું ! સાધ્યરૂપ આત્મા તો એમના પ્રતાપે આપણે આપણા અંતરમાં જોઈ લીધો છે ને અપૂર્વ આત્મસાધનાનો પ્રારંભ થઈ ગયો છે.

'અહા, મારો મહાવીર આ જીવનમાં જ સર્વજ્ઞ-પરમાત્મા બનશે....' સર્વજ્ઞ મહાવીરની હું માતા કહેવાઈશ ને એક-અવતાર પછી મારા ભવનો પણ અંત આવીને હુંયે સર્વજ્ઞ પરમાત્મા બનીશ—આવા

વિચારથી પ્રિયકારિણી—ત્રિશલાદેવીનું ચિત્ત કોઈ અનેરી પ્રસન્નતામાં ઝુલવા લાગ્યું. અહા, પોતાના જ આત્માને સર્વજ્ઞ—પરમાત્માપણે દેખતાં મુમુક્ષુનું ચિત્ત આનંદિત થાય—એમાં શું આશ્ચર્ય છે! અંતરની પ્રસન્નતા વ્યક્ત કરતાં ત્રિશલાદેવી બોલ્યા : વહાલી બેન ચંદના! હવે અનુભૂતિના પ્રતાપે આપણી સ્ત્રીપર્યાયનો છેદ થઈ ગયો, એટલું જ નહિ આપણા સંસારનો પણ છેદ થઈ ગયો ને એક જ ભવ પછી આપણે પરમાત્મપદને સાધીને મોક્ષપુરીમાં પહોંચી જઈશું.

ચંદનાએ કહ્યું—અહા દીદી! એ મોક્ષપુરીનું સ્મરણ પણ આપણને કેવો આનંદ આપે છે! તો એ સાક્ષાત્ દશાની શી વાત! ઈન્દ્રિયજ્ઞાનથી એનું અનુમાન પણ થઈ શકતું નથી; પોતાના જ્ઞાનમાં અંશે અતીન્દ્રિયપણું થાય ત્યારે જ એ સર્વજ્ઞસુખને ઓળખી શકાય છે. એનાં મહિમાની શી વાત!

ત્રિશલાદેવી બોલ્યા : હા, ચંદના! એવા અપાર મહિમાવાળો આત્મા સ્વાનુભૂતિમાં અત્યારે પણ અનુભવાય છે. આત્માનાં એકત્વની એ અનુભૂતિ 'અભેદ' હોવા છતાં તે 'એકાન્ત' નથી, આત્માના શુદ્ધ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયસ્વરૂપ અનંત સ્વભાવધર્મો તે અનુભૂતિમાં અંતર્ગત વેદાય છે તેથી તે અનેકાન્તસ્વરૂપ છે; તે શુદ્ધપરિણતિરૂપે પરિણમતો આત્મા પોતાના સુંદર એકત્વસ્વરૂપમાં શોભી રહ્યો છે.

ચંદના : વાહ બહેન, તમે ઘણું સરસ વર્ણન કર્યું. સ્વાનુભૂતિમાં પરના સંબંધરહિત એટલે કે વિભક્ત આત્મા એકલો વેદાય છે તેથી તેને એકત્વની અનુભૂતિ કહી, પરંતુ તે એકત્વમાંય પોતાના ગુણ-પર્યાયો તો વર્તે જ છે. આવી અનુભૂતિ તે 'એકત્વ-વિભક્ત' શુદ્ધાત્માની અનુભૂતિ છે; તે જ સમસ્ત જૈનશાસનની અનુભૂતિ છે. ખરેખર, પ્રભુ મહાવીરના પ્રતાપે જૈનશાસનમાં ઘણા જીવો આત્માની આવી અનુભૂતિ પામશે ને પોતાનું કલ્યાણ કરશે.

જ્યારે બંને ધર્માત્મા—બહેનો આ રીતે સ્વાનુભૂતિની તથા મહાવીરના મહિમાની ચર્ચા કરી રહ્યા હતા ત્યારે મહાવીરકુમાર તો બગીચાના એકાંતભાગમાં બેઠાબેઠા આત્મધ્યાનમાં નિર્વિકલ્પસ્વાનુભૂતિના મહાઆનંદને સાક્ષાત્ વેદી રહ્યા હતા....બંને બહેનો દૂરથી એ દશ્ય દેખીને આશ્ચર્યથી મુગ્ધ બની ગઈ : ધન્ય મહાવીર! જાણે કોઈ નાનકડા સિદ્ધ ભગવાન બેઠા હોય!

બગીચામાં આત્મધ્યાનમાં બેઠેલા એ રાજકુમારનું દશ્ય મુમુક્ષુને ખરેખર દર્શનીય હતું. આત્મધ્યાનનું એ દશ્ય વીતરાગી આત્મસાધનાની પ્રેરણા આપતું હતું. ઘણીવારે જ્યારે પ્રભુની ધ્યાનદશા ખુલી ને અમીઝરતા નેત્રો ઉઘડ્યા ત્યારે કેટલાય નગરજનો પ્રભુના દર્શન કરવા એકઠા થયા હતા. બગીચો કોઈ અદ્ભુત સુંદરતાથી ખીલી રહ્યો હતો. તેમાં ખીલેલાં અનેક વિધ ફળ-ફૂલ પોતાના

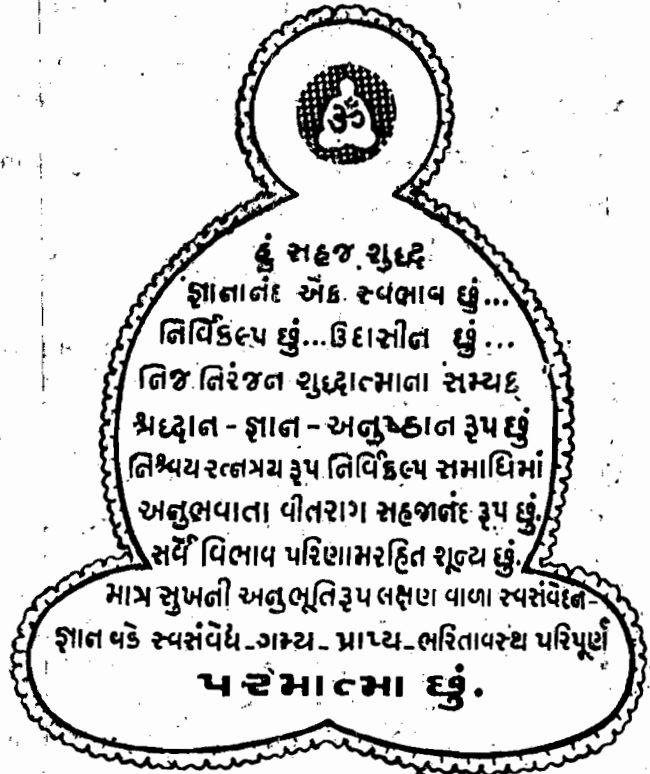
વૃક્ષ પર શોભી રહ્યા હતા; ચારેકોર પુષ્પસૌરભ ફેલાઈ રહી હતી. રાજકુમાર—મહાવીર તે આ ખીલેલા બગીચાની શોભા જોતાં—જોતાં સાથે અંતરમાં સમ્યક્ત્વાદિ આનંદપુષ્પોથી ખીલેલા પોતાના ચૈતન્યબાગમાં

પણ કેલિ કરતાં હતા : 'અહા, મારા આત્મબગીચામાં જેવા સમ્યક્ત્વ-આનંદાદિ અતીન્દ્રિય ફળ-ફૂલ ખીલી રહ્યા છે તેવા શું બીજે ક્યાંય ખીલે છે ! નહીં; જગતમાં મારો આત્મા-ઓરામ...આનંદમય ચૈતન્યબાગ જ સૌથી સુંદર છે તે આત્મબાગમાં કેલિ કરતાં જે આનંદમય શીતળશાંતિ વેદાય છે તે કોઈ અનિર્વચન્ય છે'.-આવી અંતરધારા સહિત બગીચાની શોભા જોતાં જોતાં, એક ઝાડ ઉપર અત્યંત સુંદર પચરંગી ફૂલ હજારો પાંખડીથી ખીલી રહેલું શોભતું હતું—તે દેખીને કુમાર બોલ્યા-વાહ ! ઝાડ ઉપર ઊપજેલું ફૂલ, ઝાડ ઉપર જ કેવું શોભે છે ! જેમ આ વૃક્ષ ઉપર ફૂલ શોભે છે તેમ આત્મામાં ચૈતન્યવૃક્ષ પોતામાં ખીલેલા અનંત પાંખડીવાળા સમ્યક્ત્વાદિ પુષ્પોથી શોભી રહ્યું છે, તેની સુંદરતા કોઈ અનેરી છે.

વીરકુમાર આ રીતે ચૈતન્યબાગની પ્રશંસા કરી રહ્યા હતા, એવામાં એક કુમાર જઈને સુંદર ફૂલ તોડી લાવ્યો ને આદરપૂર્વક વીરકુમારના ગુલાબી ચરણોમાં ધર્યું. બધા લોકો આનંદથી તે જોઈ રહ્યા.

ત્યારે ગંભીરચિત્તે વીરકુમાર બોલ્યા : બંધુ, આ ફૂલ જેવું તેના વૃક્ષ પર શોભતું હતું તેવું અત્યારે નથી શોભતું; તેની શોભા હણાઈ ગઈ છે, માતાથી વિખૂટા પડેલા બાળકની જેમ તે મૂરઝઈ રહ્યું છે. ફૂલને તેના ઝાડથી વિખૂટું પાડવું તેમાં તો ઝાડની તથા ફૂલની બંનેની શોભા તથા સુંદરતાને હણવા જેવું છે. જીઓને, ફૂલ વગરનું ઝાડ કેવું શોકમગ્ન લાગે છે ! આપણા વિનોદ ખાતર આપણે બીજા જીવોની સુંદરતા હણી લઈએ તે શું વ્યાજબી છે ! બીજાને દુઃખ પહોંચાડ્યા વિના આપણે આનંદ-પ્રમોદ કરીએ તેમાં જ સુંદરતા છે.

-આ પ્રમાણે સહજપણે અહિંસાદિના પ્રરૂપણ વડે વીરકુમાર વીતરાગતાને પ્રસરાવી રહ્યા હતા. ધન્ય એમનું જીવન. ગૃહવાસમાંય એ ધર્મઆ-રાજપુત્રનું જીવન અલૌકિક હતું. એ ગૃહવાસી-ભગવાન વારંવાર સામાયિકનો પ્રયોગ પણ કરતા. સામાયિક વખતે જાણે એકાંતમાં મુનિરાજ બેઠા હોય-એવી ચિત્તએકાગ્રતાપૂર્વક તેઓ ધર્મધ્યાનરૂપ આત્મચિંતન કરતા; તે વખતે રાગદ્વેષથી પાર સમભાવરૂપ વીતરાગ પરિણતિનો વિશેષ આનંદ તેઓ અનુભવતા. તેમની સામાયિક કાંઈ અમુક શબ્દપાઠ બોલવારૂપે ન હતી, કોઈના નામનો જાપ પણ તેમાં ન હતી; તેમાં તો આત્મસ્વરૂપની ભાવનાથી ચૈતન્યની કોઈ અપાર શાંતિનું એવું વેદન હતું કે જે વેદનની વીતરાગતામાં બે ઘડી તેમની આત્મા

રાગદ્વેષથી છૂટો પડી જતો હતો. આમ તો તે મહાત્માનું જીવન જ રાગદ્વેષથી પાર હતું; પણ શુદ્ધોપયોગદ્વારા નિર્વિકલ્પ થઈને તેઓ જે આત્મઆનંદ વેદતા તે એક અનિર્વચનીય વિશિષ્ટ દશા હતી. સામાયિક વખતે તેઓ કેવું આત્મચિંતન કરતા તે તેમના જ શ્રીમુખથી સાંભળીએ.—(જુઓ સામે :

વીર—રાજકુમાર સદાય આવા.... શુદ્ધાત્માની ભાવના ભાવતા. અજબ હતી એમની આત્મધૂન....ને ગજબ હતી એમની ધ્યાનધારા! કોઈ કોઈવાર તો મધરાતે અચાનક ચૈતન્યની ધૂન ઊપડતાં તેઓ ધ્યાનમાં લીન થઈ જતા. રાજમહેલમાં નીરાંતે ઊઘવાનું એ મુમુક્ષુને પાલવતું ન હતું; રાજમહેલની દીવાલોના બંધનો તોડીને, ને રાગનાંય બંધન તોડીને, અનંત તીર્થકરોની પંક્તિમાં પ્રવેશવાની વધુ ને વધુ ઊર્મિઓ તેના અંતરમાં ઉલ્લસતી હતી. દેવલોકમાંથી આવતા દિવ્ય વસ્ત્રાભૂષણો પ્રત્યે કે સરસ દેવી ભોજનો પ્રત્યે પણ તેઓ નીરસ બનતા જતા હતા; એમનું ચિત્ત હવે શીઘ્ર મોક્ષપંથને પૂર્ણ કરવા માટે તલસતું હતું.

—તો બીજી બાજુ ત્રિશલામાતા પણ પુત્રના મુખથી પરમાત્મવૈભવની વાત સાંભળી—સાંભળીને પ્રસન્નતાથી ખીલી ઊઠતા, ને કહેતા : બેટા, ખરેખર તો તું પહેલેથી આ રાજમહેલની વચ્ચે પણ પરમાત્માની જેમ જ બધાથી અલિપ્ત રહેતો હતો. તારી જ્ઞાનચેતના તારામાં જ ઊડે ઊડે કંઈક પરમાત્મલીલા કર્યા કરતી હતી,—તે અમે તે ઘણા વખતથી દેખતા હતા, ને હવે જગત પણ થોડા વખતમાં તારી જ્ઞાનચેતનાની અદ્ભુત પરમાત્મલીલાને દેખીને ધન્ય બનશે.

‘ધન્ય માતા! જ્ઞાનચેતનાની તારી ઓળખાણ ખરેખરી છે. તું પણ એ જ્ઞાનચેતનાના મધુર આનંદસ્વાદને ચાખનારી છો ને આ ભવે હું....તો બીજા ભવે તું....પણ મોક્ષને સાધવાની જ છો.’

વાહ બેટા, વીરતા ભરેલી તારી મીઠી મીઠી વાતો સાંભળીને હું મુગ્ધ બની જાઉં છું. જાણે તારી વાત સાંભળ્યા જ કરું! એમ થાય છે. છતાંય રહી રહીને મનમાં એવો મોહ—પ્રશ્ન ઊઠે છે કે તું આ બધું છોડીને ચાલ્યો જઈશ-પછી મને ‘બા’ કહીને કોણ બોલાવશે! આ રાજવૈભવ ને મહેલો બધા તારા વિના સુના—સુના લાગશે!

સાંભળ બા! એ બધો મોહ છે. ત્રીસ ત્રીસ વર્ષ આ રાજપાટ ને હીરાઝવેરાત વચ્ચે હું રહ્યો પણ એમાં કયાંય ચેતનતા મેં ન દેખી, એ અચેતન પિંડમાં કોઈ સુખ કે ચૈતન્યનો ચમકારો મેં ન જોયો; અને હે માતા! હું આ બધું છોડીને કાંઈ દુઃખી નથી થવાનો, ઊલ્ટો, આની વચ્ચે રહીને જે સુખ ભોગવું છું એના કરતાં વિશેષ સુખને હું સાધીશ. અને તું જોજે.... હે મા, તારા આ અચેતન—હીરા કરતાં કોઈ અપૂર્વ—અમૂલ્ય—મહાન—ત્રિલોકપ્રકાશી—ચૈતન્યહીરો લઈને થોડા જ વખતમાં હું પરમાત્મા બનીને વૈશાલીમાં આવીશ.

વીરકુંવરની વાતું સાંભળતાં ત્રિશલામાતાને ખૂબ પ્રસન્નતા થતી કે વાહ! મારો મહાવીર અત્યારે ખૂબ ખીલ્યો છે. એની ચૈતન્યરસ ભરેલી વાણી ધરાઈ—ધરાઈને સાંભળી લઉં. એમ વિચારી માતાપુત્રે હૃદય ખોલી ખોલીને આત્મસાધનાની કેટલીયે ચર્ચાઓ કરી. અહા, આવા બાલતીર્થકર સાથે વ્યક્તિગત ધર્મચર્ચા કરતાં મુમુક્ષુને કેવો આનંદ થાય! ને તેમના શ્રીમુખથી સ્વાનુભૂતિનાં રહસ્યો સાંભળીને કોણ સ્વાનુભૂતિ ન પામે! અહો, રાજમહેલમાં રાજસેવકો રહેનારા પણ વીરકુંવરના શ્રીમુખથી ઝરતી તત્ત્વચર્ચા સાંભળીને મુગ્ધ બની જતા ને કોઈકોઈ તો સ્વાનુભવ પણ કરી લેતા હતા. આમ ‘દ્રવ્ય—તીર્થકર’ના

પ્રતાપે ચારેકોર ધર્મપ્રભાવના થઈ રહી હતી, અને 'ભાવ-તીર્થંકર' થવાનો દિવસ નજીક ને નજીક આવી રહ્યો હતો. બે કલ્યાણક પંછી હવે ત્રીજા કલ્યાણકની તૈયારી થઈ રહી હતી.

ભગવાન મહાવીર : વૈરાગ્ય અને દીક્ષા

(કારતક વદ દશમ) (શાસ્ત્રીય માગશર વદ ૧૦)

આજ આખી રાત રાજકુમાર વર્ધમાન ચૈતન્યની કોઈ અનેરી ધૂનમાં હતા; નિદ્રાનું તો નામ ન હતું; વારંવાર ચૈતન્યની અનુભૂતિમાં ઉપયોગ થતો હતો. પરભાવોથી થાકીને પાછો વળેલો તેમનો ઉપયોગ હવે આનંદમય નિજઘરમાં જ સંપૂર્ણપણે સ્થિર રહેવા ચાહતો હતો. ૩૦ વર્ષના રાજકુમારનું ચિત્ત આજે એકાએક સંસારથી વિરક્ત થઈ ગયું છે. મોક્ષાર્થી જીવો પ્રશમને માટે કોઈ બાહ્યકારણોને ઠૂંઠતા નથી, પ્રશમ તો એમના અંતરમાં સ્વયમેવ સ્ફૂરે છે.

આજે વહેલી સવારમાં જ મહાવીરે સિદ્ધોનું સ્મરણ કરીને આત્માનું ધ્યાન ધર્યું. આજ એમના વૈરાગ્યની ધારા કોઈ અનેરી છે, વિશુદ્ધતા વર્ધમાન થઈ રહી છે; ઉપયોગ ઘડીકમાં અંતર્મુખ-નિર્વિકલ્પ થઈ જાય છે ને પાછો બહાર આવી જાય છે; પણ બહારમાં ઉપયોગને ક્યાંય ચેન પડતું નથી, તે બધેથી છૂટવા માંગે છે; પરભાવરૂપ પરદેશમાંથી પાછા ફરી સ્વભાવરૂપ સ્વદેશમાં સ્થિર રહેવા માંગે છે.

વારંવાર આવી દશામાં જૂલી રહેલા પ્રભુના મતિજ્ઞાનમાં એકાએક કોઈ વિશિષ્ટ નિર્મળતા ઝળકી ઊઠી, તેમને જાતિસ્મરણ થયું; દેવલોકના દિવ્ય દેશ્યો દેખ્યા, ચક્રવર્તીના વૈભવો દેખ્યા, સિંહ દેખ્યો, સમ્યક્ત્વનો બોધ આપી રહેલા મુનિવરો દેખ્યા; ત્યારપહેલાંની નરકદશા પણ દેખી;—આમ અનેક પૂર્વભવો દેખીને તરત વીરપ્રભુનું ચિત્તસંસારથી વિરક્ત થઈને જિનદીક્ષા માટે ઉદ્ધમી થયું; અરે, ક્યાં એ નરકનાં ઘોર દુઃખો ને ક્યાં સ્વાનુભૂતિનું સુખ! ક્યાં એ સિંહપર્યાયમાં હિંસાની ક્રૂરતા ને ક્યાં સમ્યક્ત્વની શાંતિ! —બંનેમાં સળંગ રહેનારો એક મહાન

શાયકભાવ હું છું—એમ પોતાના એકત્વને ચિંતવતા એ રાજકુમાર વારંવાર નિર્વિકલ્પ થઈ જતા હતા. વારંવાર એટલી બધી નિર્મળતા ને નિર્વિકલ્પતા થતી હતી કે બસ, હવે શુદ્ધોપયોગી—મુનિદેશા વગર આ જીવ રહી શકશે નહિ.—આમ મહાવીરે પોતાના મનમાં દીક્ષાનો નિર્ણય કર્યો.

મહાવીરનો નિર્ણય એટલે વજ્ર-નિર્ણય.... મહાવીરનો નિર્ણય એટલે અફર નિર્ણય.... ભગવાને દીક્ષા માટે મનેમાં દૈઢ નિર્ણય કર્યો ને પરમ વિરક્તચિત્તે ફરી એકવાર નિર્વિકલ્પ અનુભૂતિમાં લીન થયા....

રાજકુમાર સિંહાસન પર બેઠા છે. ચૈતન્યની ગંભીરતામાં એવા લીન છે કે દુનિયાનું લક્ષ રહ્યું નથી. અરે, ત્રિશલા માતાજી આવીને સામે ઊભા છે તેનું પણ તેમને લક્ષ નથી. માતા તો જોઈ જ રહ્યા છે કે વાહ! મારો પુત્ર કેવી અદ્ભુત વૈરાગ્યમુદ્રામાં શોભી રહ્યો છે! અહા, આની શાંત-વૈરાગ્યમુદ્રા જોતાં મને કોઈ અનેરો આનંદ થાય છે—જાણે આ શાંતમુદ્રા જોયા જ કરું! આ રીતે ત્રિશલામાતાના ઉરમાં અતિશય હેત ઊભરાઈ રહ્યું છે,—મનમાં ને મનમાં તે પુત્રને આશીર્વાદ દઈ રહ્યા છે. પણ ખરેખર તે આશીર્વાદ આપે છે કે આશીર્વાદના બહાને એમની ભક્તિ કરે છે?—તો તેઓ જ જાણે.

થોડીવારે મહાવીરે આંખ ઉઘાડી...સામે જોયું તો માતાજીને ઊભેલા જોયા. માતાને જોતાં એની વૈરાગ્ય-મુદ્રા જરાક મલકી ઊઠી. માતાએ વહાલથી પૂછ્યું—બેટા વર્ધમાન! આજે તું આટલા ગંભીર વિચારમાં કેમ છો?—ત્યારે વીરકુંવરના મુખમાંથી ગંભીર વાણી નીકળી : હે માતા! આજ સવારમાં જાતિસ્મરણમાં મેં મારા પૂર્વ ભવો જોયા; હવે મારું ચિત્ત બધેથી વિરક્ત થયું, તેથી આજે જ આ અસાર સંસારને છોડીને હું મુનિદીક્ષા અંગીકાર કરીશ ને શુદ્ધોપયોગ વડે પરમાત્મપદને સાધીશ.

હજી રાજકુમારના મુખમાંથી દીક્ષા લેવાના શબ્દો નીકળે છે ત્યાં તો ઈન્દ્રદરબારમાં ખળખળાટ થયો, ઈન્દ્રનું ઈન્દ્રાસન પણ ડોલી ઊઠ્યું; તરત પ્રભુના દીક્ષાકલ્યાણકનો અવસર જાણીને દેવો વૈશાલીમાં આવી પહોંચ્યા. લૌકાંતિક દેવોએ આવીને પ્રભુની સ્તુતિ કરી. વૈરાગ્યભાવનામાં નિમગ્ન પ્રભુએ નજર ઊંચી કરીને "લૌકાંતિક દેવોની સામે જોયું ત્યારે, સમતારસઝરતા દષ્ટિપાતથી દેવો અત્યંત પ્રમુદ્ધિત થયા; એકકોર વૈરાગી—તીર્થકર ને બીજીકોર વૈરાગી—લૌકાંતિક દેવો.—અહા, વૈરાગ્યવંતા ઉત્તમ સાધક જીવોનું એ મિલન ચૈતન્યની પરમ ગંભીર શાંતિથી ભરેલું હતું. એ મિલનથી પરસ્પર બંનેના વૈરાગ્યની પુષ્ટિ થઈ.

પ્રજાજનોના આશ્ચર્ય વચ્ચે દેવેન્દ્રોએ વીરપ્રભુના દીક્ષાકલ્યાણકનો મહોત્સવ કર્યો. દેવોએ પ્રભુને ઉત્તમ દૈવી સફેદ વસ્ત્રોથી શણગાર્યા. પ્રભુનું આ વસ્ત્રધારણ છેલ્લી જ વારનું છે, ફરીને હવે કદી બીજા વસ્ત્રનું ધારણ નહિ થાય. એકકોર દેવોનો શૃંગારરસ, ને બીજીકોર વૈરાગી પ્રભુનો શાંતરસ; ઉત્કૃષ્ટ શણગાર ને ઉત્કૃષ્ટ વૈરાગ્ય બંને વચ્ચે જાણે સ્પર્ધા ચાલી. અંતે શૃંગારરસની હાર થઈને વૈરાગ્યના શાંતરસની જીત થઈ. પ્રભુ તો રાગમય વસ્ત્રાદિ શૃંગારને છોડવા ને વીતરાગી શાંતરસને ધારણ કરવા વનમાં જવા ઊભા થયા....અને ઉત્તમ વૈરાગ્ય-ભાવનાઓના ચિન્તનપૂર્વક 'ચંદ્રપ્રભા' નામની પાલખીમાં આરૂઢ થયા.

[અહીં દેવ કરતાં મનુષ્યપર્યાયનું ને ચારિત્રદશાનું મહત્વ બતાવવા માટે કોઈ કથાકાર અલંકારથી કહે છે કે; દીક્ષાપ્રસંગે પ્રભુની પાલખી ઉપાડવા માટે દેવો અને મનુષ્યો વચ્ચે વિવાદ જાગ્યો કે પહેલાં પાલખી કોણ ઊપાડે?]

દેવો કહે—અમે સ્વર્ગેથી પ્રભુનો દીક્ષાકલ્યાણક કરવા આવ્યા છીએ તેથી અમે પાલખી ઉપાડીએ; જેમ જન્મકલ્યાણક વખતે પ્રભુને મેરુ ઉપર અમે જ લઈ ગયા હતા, તેમ અત્યારે દીક્ષા વખતે પણ અમે જ પ્રભુને વનમાં લઈ જઈશું.

ત્યારે મનુષ્યો તરફથી રાજાઓ બોલ્યા કે અરે દેવો! અમે મેરુ ઉપર ભલે ન આવી શક્યા....પણ આ ચારિત્રપ્રસંગમાં તો અમારો જ અધિકાર છે; પ્રભુ અમારા મનુષ્યલોકના છે તો પ્રભુની ચારિત્રદશા વખતે અમે મનુષ્યો જ પ્રભુની પાલખી ઉપાડશું; ચારિત્રમાં દેવોનો અધિકાર નથી.

અંતે દેવેન્દ્રે ઝંખવાઈને પ્રભુ સામે જોયું કે પ્રભુ આ વિવાદમાં કાંઈક રેસ્તી કાઢે ને દેવોને કાંઈક અધિકાર મળે.

પ્રભુ બોલ્યા—ચારિત્રમાં મને જે સાથ આપી શકે, જેઓ મારી સાથે ચારિત્રદશા અંગીકાર કરી શકે તેઓ પ્રથમ સાત પગલાં પાલખી ઉપાડે.... ને પછી બીજો ઉપાડે....

બસ, ખલાસ ! આ વાત સાંભળતાંવેત ઈન્દ્ર ઝંખવાણો પડી ગયો; તેને પોતાનું ઈન્દ્રપદ તૂચ્છ લાગ્યું ને પોકાર કરીને કહેવા લાગ્યો કે અરે, કોઈ મારું આ સમસ્ત સ્વર્ગનું રાજ્ય લઈને તેના બદલામાં મને એક ક્ષણભરનું પણ ચારિત્ર આપો !

જુઓ ચારિત્ર દશાનો મહિમા ! હે સૌધર્મદેવ ! તારી પાસે ઈન્દ્રપદ ભલે હોય, તે ઈન્દ્રપદ આપતાંય એક ક્ષણભરનું ચારિત્ર તને મળી શકે તેમ નથી. ચારિત્રદશા મનુષ્યઅવતારમાં જ થાય છે, ને ઈન્દ્રપદ કરતાંય તેનો મહિમા વધારે છે.

આ અલંકાર—કથન દ્વારા પુરાણકાર એમ પ્રસિદ્ધ કરે છે કે દેવલોકની દિવ્યતા કરતાંય મનુષ્યલોકની સંયમની મહાનતા છે; એ સંયમદશા પાસે દેવલોકના ઈન્દ્રનેય ઝુકી જવું પડે છે.

વળી મનુષ્યોમાં પણ, વિદ્યાધર મનુષ્યોમાં તીર્થકરો ઉત્પન્ન થતા નથી, ભૂમિગોચરી મનુષ્યોમાં જ તીર્થકરો પાકે છે, તેથી પ્રભુની પાલખી ઉપાડવાનો પહેલો હક ભૂમિગોચરી રાજાઓનો જ છે.

—આ રીતે પહેલાં સાત પગલાં રાજાઓ પાલખી લઈને ભૂમિ પર ચાલ્યા; પછી સાત પગલાં વિદ્યાધર રાજાઓ ચાલ્યા; ને ત્યાર બાદ દેવો પાલખી ઉપાડીને આકાશમાર્ગે ચાલ્યા. હજારો લાખો જીવો પ્રભુની સાથેસાથે વૈરાગ્યભાવનાપૂર્વક વન તરફ ચાલ્યા.

ગંગાનદીના પશ્ચિમકિનારે (પટણની નાસામી બાજુના કિનારે) વૈશાલી—કુંડગ્રામના નાગખંડ નામના ઉપવનમાં પાલખીમાંથી ઊતરીને પ્રભુ મહાવીર એક સ્ફટિક શીલા પર બિરાજમાન થયા. ઉત્તરમુખે બિરાજમાન તે વર્ધમાનકુમારે, 'ૐ નમઃ સિદ્ધેભ્યઃ' કહીને સિદ્ધોને નમસ્કાર કર્યા. એ રીતે દેહાતીત સિદ્ધોને નજીક કરીને પ્રભુએ દેહના આભરણોને દૂર ગર્યા; વસ્ત્રો પણ એક પછી એક ઉતારી નાંખ્યા ને સર્વથા દિગંબરદશા ધારણ કરી. દિેવી વસ્ત્રોમાં સુસજ્જ રાજકુમાર—વર્ધમાન જેવા શોભતા હતા તેના કરતાં પણ દિગંબર દશામાં મુનિરાજ—મહાવીર વધુ શોભવા લાગ્યા. રત્નત્રયવડે પ્રભુ શોભી ઊઠ્યા ને પ્રભુના આશ્રયથી રત્નત્રય શોભી ઊઠ્યા. અરે, પણ પ્રભુ અને રત્નત્રય જુદા ક્યાં હતા !—કે એકબીજાથી શોભવાપણું હોય ! પ્રભુ પોતે જ રત્નત્રયરૂપ પરિણમેલા હતા. ભેદવાસનાનો લય થાવ.... અભેદ આત્મઅનુભૂતિમાં લીનતા થાવ.

અભેદ આત્મઅનુભૂતિમાં લીન તે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વંદન હો.

વૈશાલીના નગરજનો પોતાના ચારા રાજપુત્રને આવી વીતરાગદશામાં દેખીને આશ્ચર્ય પામ્યા.... તેઓ ન તો હર્ષ કરી શક્યા કે નિ શોક ! બસ, જાણે હર્ષ—શોકરહિત એવી વીતરાગતા જ કરવાની રહી.—એવું જ આ કલ્યાણક પ્રસંગનું મંગલ વાતાવરણ હતું. હર્ષ અને શોક વગર પણ મોક્ષનો મહોત્સવ ઊજવી શકાય છે—એમ પ્રભુનો આ દીક્ષાકલ્યાણક ઉત્સવ જાહેર કરતો હતો. અને એ ચૈતન્યવીરને વીતરાગદશામાં દેખીને ધર્મીજનોના અંતરમાં ચારિત્રની લહેરો ઊછળતી હતી.

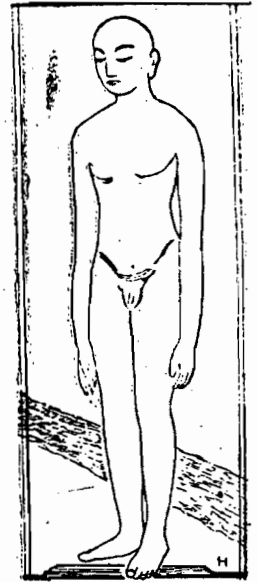
કારતક વદ દશમના સંધ્યાસમયે સ્વયંદીક્ષિત થઈને મહાવીરમુનિરાજ છઠ્ઠ ઉપવાસનો તપ ધારણ

કરીને અપ્રમતભાવે ચૈતન્યધ્યાનમાં લીન થયા. અહા, બે રત્નમાંથી વૃદ્ધિગત થઈને ભગવાન ત્રણ રત્નત્રયવંત થયા; ત્રણ જ્ઞાનમાંથી ચાર જ્ઞાનવંત થયા; અનેક લબ્ધિઓ સેવા કરવા આવી. એમની અતીન્દ્રિય જ્ઞાનધારા તો કેવળજ્ઞાન સાથે કેલિ કરવા માંડી. કેવળજ્ઞાને તે જ વખતે પોતાના મોટા પુત્રસમાન મન:પર્યાયજ્ઞાનને મોકલીને પોતાના શીઘ્ર આગમનની આગાહી કરી દીધી.—પણ પ્રભુનું લક્ષ એ મન:પર્યાય તરફ કે દિવ્યલબ્ધિઓ તરફ ન હતું, તેઓ તો પોતાના જ્ઞાયકસ્વરૂપની અનુભૂતિમાં એવા મગ્ન હતા—જાણે કે સિદ્ધપદમાં બિરાજી રહ્યા હોય ! વાહ ! કેવી અદ્ભુત છે એમની શાંત ધ્યાનમુદ્રા ! પ્રભુની ધ્યાનમુદ્રાથી પ્રેરાઈને ચારેકોર હજારો ભવ્યજીવો પણ ચૈતન્યનું ધ્યાન ધરવા લાગ્યા છે. અરે, ધ્યાનસ્થપ્રભુની શાંતમુદ્રા દેખીને વનના સિંહ—હાથી—હરણ—સર્પ વગેરે પશુઓ પણ મુગ્ધ બનીને શાંતિથી પ્રભુચરણસમીપ બેસી ગયા છે. અહા, ‘જેની મુદ્રા જોતાં આત્મસ્વરૂપ દેખાય’ એવા એ ધ્યાનસ્થ મુનિરાજની શી વાત !! એ તો સાક્ષાત્ મોક્ષતત્ત્વ જ બેઠું છે....

વૈરાગ્યના પ્રચંડ પૂરમાં આખી વૈશાલી ઘેરાઈ ગઈ હતી. અમારા લાડીલા રાજકુમાર ત્રીસ વર્ષ અમારી સાથે રહીને અમને સુખસમૃદ્ધિ આપી ગયા....જ્ઞાન—વૈરાગ્ય આપી ગયા.... હવે તે અમને છોડીને રાગ-દ્વેષ-કામ-ક્રોધાદિને જીતવા માટે વનમાં ચાલ્યા ગયા. એ જરૂર વિજેતા બનશે. એ તો એના શુદ્ધોપયોગમાં લીન થઈને બેઠા છે. અમારી સામે જોવા કે અમને ‘આવજો’ કહેવાય આંખ પણ ઊંચી નથી કરતા.... અને અમને તો એને વનમાં મુકીને નગરમાં પાછા જવા પગ પણ ઉપડતા નથી. રાજવૈભવ વગર પણ પરમ વીતરાગતાથી આ કેવા શોભી રહ્યા છે ! ખરેખર, વીતરાગતા તે જ સુખ ને શોભા છે; બાહ્ય વૈભવમાં નથી સુખ કે નથી આત્માની શોભા.—આમ વિચારતા હજારો—લાખો નગરજનો વીરના વૈરાગ્યની પ્રશંસા કરતા હતા.

ત્યારે મહાન વિજેતા વીર તો પોતાના એકત્વમાં ઝૂલી રહ્યા હતા.

અહા, એક યુવાન રાજપુત્ર વીતરાગ થઈને સમસ્ત વસ્ત્રાભૂષણ રહિત દિગંબરદશામાં કેવા શોભે છે ! અરે, સહજ ચૈતન્યતત્ત્વ....તેના ઉપર કથાયની ને વસ્ત્રની ઉપાધિ શી? શુદ્ધ તત્ત્વ ઉપર ઢાંકણ શા ! વસ્ત્ર નીચે ઢંકાયેલી વીતરાગતા, વસ્ત્રના પડદા તોડીને બહાર નીકળી. વીતરાગતા પોતાના ઉપર કોઈ આવરણને સહન કરી શકતી નથી. જ્યાં મોહનું કે રાગનું આવરણ પણ નથી પાલવતું ત્યાં બહારનાં આવરણ કેમ પાલવે? ચાર દિવાલનાં ને વસ્ત્રનાં આવરણ તો વિષય—વિકારનાં પાપને હોય; ધર્મને વળી આવરણ શેનાં? એ તો સર્વ બંધન તોડીને નગ્નપણે પોતાના અસલી સ્વરૂપે વિચરે છે ને સર્વત્ર વીતરાગતાથી શોભે છે.

“ધન્ય દિગંબર મુનિદશા”

કોઈ જીવ જે વસ્તુ છોડે તેના કરતાં ઊંચી, વધુ સુંદર વસ્તુનું ગ્રહણ કરતાં જો તેને આવડે તો જ તે તેનો ખરો ત્યાગ કરી શકે. પુણ્યરાગનો સાચો ત્યાગ તે જ કરી શકે કે જેને વીતરાગભાવનું ગ્રહણ કરતાં આવડે. ત્યાગ લાભદાયક હોવો જોઈએ, નુકશાનરૂપ નહીં. જીવ જે ત્યાગે તેના કરતાં કોઈ ઊંચી વસ્તુ—ઊંચો ભાવ પ્રાપ્ત કરે તો જ તેનો તે ત્યાગ લાભદાયકી કહેવાય. ભગવાન મહાવીરનો ત્યાગ એવો હતો કે તેમણે જે હેયતત્ત્વોને છોડ્યા તેનાથી વિશેષ ઉપાદેયતત્ત્વોને ગ્રહણ કર્યા. એમની શુદ્ધતાની શ્રેણીની

શી વાત ! તેઓ જ્યારે નિર્વિકલ્પતાના મહાન આનંદમાં ઝૂલતા હતા ત્યારે તેમના શુદ્ધોપયોગની પ્રચંડતા દેખીને બિચારા બાકીના ચાર સંજ્વલન કષાયો પણ સાવ ગુપચુપ થઈને એવા સંતાઈ જતા હતા કે તે કષાયો જીવતા છે કે મરી ગયા છે તે જાણવું પણ મુશ્કેલ પડતું... કેમકે તે વખતે તેમની કોઈ પ્રવૃત્તિ દેખાતી ન હતી.

આ રીતે એકબાજુ પ્રભુ મહાવીર વીરતા વડે મોહને જીતી રહ્યા હતા; ત્યારે બીજી બાજુ ત્રિશલામાતા પણ વીરના વીતરાગ ચારિત્રની અનુમોદના કરતી હતી ને પોતાના મોહબંધનને ઢીલા કરતી હતી. 'અરેરે, રાજમહેલમાં ઊછરેલો મારો પુત્ર વનજંગલમાં કઈ રીતે રહેશે ? ને ટાઢ-તડકા કેમ સહન કરી શકશે' એવી શંકા તે નહોતી કરતી; આત્મસાધનામાં પોતાના વીરપુત્રની વીરતાને તે જાણતી હતી અને જાણતી હતી કે ચૈતન્યના આનંદની લીનતામાં બહારનું કોઈ લક્ષ્ય જ નથી રહેતું. જ્યાં શરીરનુંય મમત્વ નથી રહેતું ત્યાં વળી બહારના ટાઢ-તડકાના ઉપસર્ગ કેવા ? અસ્પર્શીચૈતન્યના વેદનમાં જડના સ્પર્શની અસર કેવી ? અહા, આવા અતીન્દ્રિય-ચૈતન્યતત્ત્વને જાણનારી માતા, આત્મસાધનામાં આગળ વધતાં પુત્રને દેખીને શું મૂર્છા પામે ? નહિ, કદી નહીં. પોતાના લાડિલા પુત્રને મોહબંધન તોડીને મુનિદશામાં ઝૂલતો દેખીને તે આનંદિત થઈ... અને જ્યારે તેને કેવળજ્ઞાની-અર્હન્ત પરમાત્મારૂપે દેખશે ત્યારે તો તે બહુ જ આનંદિત થશે. ધન્ય માતા ! તું તો પરમાત્માની મા છો....

વર્ધમાન વગરના વૈશાલીના રાજમહેલો સુના-સુના થઈ ગયા હતા. બહારના વૈભવો તો એના એ જ હોવા છતાં સુખ વગરના સાવ નીરસ દેખાતા હતા-જાણે કે તે પુદ્ગલપિંડ જગતને કહેતા હતા કે : 'દેખો, અમારામાં સુખ નથી; તેથી તો સુખને સાધવા માટે વીરકુમાર અમને છોડીને તપોવનમાં ગયા ને ચૈતન્યમાં લીન થયા.' પરમ વૈરાગ્ય જેનું પ્રવેશદ્વાર છે એવો ચૈતન્યવનનો આનંદબગીચો સજ્જન-સંતોને બહુ વહાલો છે; ધર્માત્માઓ તેમાં કીડા કરે છે, પંચપરમેષ્ટીનો ત્યાં વાસ છે. શુદ્ધોપયોગનું અમોઘ ચક્ર લઈને વીરનાથે જ્યાં આવા તપોવનમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યાં તો મોહ-લૂંટારો ભયભીત થઈને ભાગ્યો. નિજવૈભવની સેના સહિત વીર યોદ્ધાના આગમનથી તપોવન શોભી ઊઠ્યું; સર્વે ગુણરૂપી વૃક્ષો પોતપોતાના મીઠાં ફળથી ખીલી ઊઠ્યા; અત્યંત સુંદર અને પરમ શાંત એવા એ ચૈતન્ય-નંદનવનના એકાન્તસ્થાનમાં (એકત્વ ચૈતન્યધામમાં) પ્રભુ મહા આનંદને અનુભવતા હતા.

—આવો અદ્ભુત હતો પ્રભુ વીરનો વનવાસ !

ભગવાન મહાવીર : મુનિદશામાં આત્મસાધના

મુનિ થઈને આત્માની નિર્વિકલ્પ આનંદ દશામાં ઝૂલતાં-ઝૂલતાં ભગવાને સાડાબાર વર્ષ સુધી મૌનપણે આત્મસાધના કરી. માત્ર પોતાના સ્વદ્રવ્યમાં એકમાં જ અગ્ર, અને અન્ય સમસ્ત દ્રવ્યોથી અત્યંત નિરપેક્ષ, એવી આત્મસાધના કરતા-કરતા મહાવીર પ્રભુ મોક્ષમાર્ગમાં વિચરી રહ્યા છે, ને બોલ્યા વગર પણ વીતરાગ-મોક્ષમાર્ગનો અર્થબોધ કરાવી રહ્યા છે. દીક્ષા પછી બે દિવસના ઉપવાસ બાદ, કુલપાક નગરીના રાજાએ ભક્તિપૂર્વક આહારદાન દઈને વીરમુનિરાજને પ્રથમ પારણું કરાવ્યું. આહારદાનના પ્રભાવથી ત્યાં દેવોએ રત્નવૃષ્ટિ વગેરે પંચાશ્ચર્ય પ્રગટ કર્યાં. અહા, તીર્થકરના આત્મા જેવું સર્વોત્તમ આશ્ચર્ય જ્યાં વિદ્યમાન હોય ત્યાં જગતના બીજા નાના આશ્ચર્યો આવે-એ કાંઈ આશ્ચર્યની વાત નથી. પરંતુ મોક્ષસાધનામાં

જ જેમનું ચિત્ત લાગેલું છે એવા તે મહાત્માને એ પંચ-આશ્ચર્યકારી ઘટનાઓ જરાય આશ્ચર્ય ઉપજાવી શકી નહીં. અંહા, આશ્ચર્યકારી ચૈતન્યતત્ત્વને સાધી રહેલા મુમુક્ષુને જગતની કઈ ચીજ આશ્ચર્ય ઉપજાવી શકે! એ મોક્ષસાધક મહાત્માના ગુણોનું કેટલું વર્ણન કરીએ! હે ભવ્યજનો! ટૂંકામાં સમજી લ્યો કે, મોક્ષસાધનામાં ઉપયોગી જે કોઈ ગુણો છે તે સર્વે ગુણોનો ત્યાં સંગ્રહ હતો, ને મોક્ષસાધનામાં વિદન કરનારા જે કોઈ દોષો છે તે સમસ્ત દોષોને પ્રભુએ છોડ્યા હતા. ધન્ય પ્રભુની મોક્ષસાધના! એમની મોક્ષસાધના એવી ઉગ્ર હતી કે જાણે તેઓ પોતે જ મોક્ષતત્ત્વ હતા.

ઉજ્જૈનમાં રુદ્રનો ઉપસર્ગ..અતિ-વીર નામદ્વારા સ્તુતિ

અહા, અનેક લબ્ધિઓ પ્રગટી હોવા છતાં, પ્રતિક્ષણ સ્વાનુભૂતિ વડે અનંત-આત્મલબ્ધિનો સાક્ષાત્કાર કરનારા તે વીતરાગી સાધકને બીજી કોઈ લબ્ધિઓ પ્રત્યે લક્ષ ન હતું. વિચરતા-વિચરતા તે યોગીરાજ ઉજ્જયિની નગરીમાં આવ્યા ને ક્ષિપ્રાવતી નદીના કિનારે અતિમુક્ત નામના ભયાનક સ્મશાનમાં ધ્યાન ધરીને ઊભા. પરમ શાંત..અડોલ....અહા, જીવંત વીતરાગપ્રતિમા! એ પ્રભુ સ્મશાનમાં નહિ પણ પોતાના આત્મબાગની અંદર કેલિ કરતા હતા. તે વખતે ઈન્દ્રસભામાં ધીર-વીર પ્રભુની પ્રશંસા થતાં 'ભવ' નામનો એક રુદ્ર-યક્ષ તેમની પરીક્ષા કરવા આવ્યો. ('ભવ' નામનો યક્ષ, અથવા સ્થાણુ નામનો રુદ્ર-એમ બંને નામ પુરાણમાં આવે છે.)

ધ્યાનસ્થ પ્રભુના સર્વ પ્રદેશે એવી પરમ શાંતિ છવાઈ ગઈ છે કે જંગલી પશુઓ પણ ત્યાં શાંત થઈને બેસી ગયા છે. અદ્ભુત છે એમની વીરતા....ને અજોડ છે એમની વીરતા! યક્ષ ત્યાં આવ્યો, ભયંકર રૈદ્રરૂપ ધારણ કર્યું, સિંહ-અજગર વગેરેની વિક્રિયા વડે ઉપદ્રવ કરીને પ્રભુને ધ્યાનથી ચલિત કરવા પ્રયત્ન કર્યો. પત્થર ફેંક્યા, અગ્નિના ગોળા વરસાવ્યા. પણ, એ બધું પ્રભુથી દૂર જ રહ્યું...તીર્થંકરોનો એવો જ અતિશય છે કે તેમના દેહ ઉપર સીધો ઉપદ્રવ થાય નહિ. એમને કાંટા લાગે નહિ, સર્પ કરડે નહિ, કોઈ પ્રહાર કરી શકે નહિ. અહા, જેમની ચેતના અતંમુખ છે એવા વીરમુનિરાજને બહારના ઉપદ્રવ કેવા? વીતરાગી આરાધનામાં વર્તતા મુનિભગવંત ઉપર ઉપદ્રવ કરવાની, કે આરાધનામાંથી તેમને ડગાવવાની વિશ્વમાં કોઈની તાકાત નથી. અરે પામર યક્ષ! અરે દુષ્ટ રુદ્ર! તું આ વીતરાગી મુનિ ઉપર શું ઉપદ્રવ કરવાનો હતો! તારા પોતાના જ ઉપર ભયંકર ક્રોધનો ઉપદ્રવ થઈ રહ્યો છે ને તેથી તું મહા દુઃખી છો. ભવ-દુઃખથી બચવા તું પ્રભુના શરણે આવ....ને તારા આત્મા ઉપરના ભયંકર ઉપદ્રવને શાંત કર!

દુષ્ટ યક્ષ અનેક પ્રકારે ઉપસર્ગની ચેષ્ટા કરીને થાક્યો, પણ મહાવીર તો પોતાની વીરતાથી ડગ્યા નહિ. અરે, શાંતિના વેદનમાં થાક કેવો! થાક તો કષાયમાં છે. 'શાંતિ' કદી હારવાની નથી, 'ક્રોધ'ક્ષણમાં હારી જશે. અંતે તે ભવ-રુદ્ર મોક્ષના સાધકને ઉપદ્રવ કરી 'કરીને થાક્યો... હાર્યો. 'વિ-ભવ' એવા ભગવાન સામે 'ભવ' ક્યાંથી જીતી શકે? ભવ રહિત એવા મોક્ષના સાધક મહાવીર પાસે 'ભવ' હારી ગયો. શાંતભાવની સામે રુદ્રભાવ ટકી ન શક્યો. અંતે થાકીને તેની વિચારધારા પલટી : અરે, આટલું કરવા છતાં આ વીર મુનિરાજ તો ધ્યાનમાંથી જરાય ડગતા નથી, ને મારા પ્રત્યે ક્રોધનો એક કણિયો પણ તેમને ઉદ્ભવતો નથી; જાણે કાંઈ જ બનતું ન હોય એમ તેઓ તો પોતાની શાંતિમાં જ લીન છે. વાહ પ્રભો! ધન્ય તમારી વીરતા! ખરેખર તમે માત્ર 'વીર' નહિ પણ 'અતિ વીર' છો. —આમ 'અતિ-વીર' સંબોધનપૂર્વક સ્તુતિ કરીને તે યક્ષ પ્રભુચરણોમાં નમી ગયો.

ધન્ય ધન્ય હે અતિ વીર! તમે સાધક છો શૂરવીર

‘મહાવીર, ઉપરના ઉપસર્ગ દૂર થયા!!’—નહીં; તેમના ઉપર તો ઉપસર્ગ હતો જ નહિ; ઉપસર્ગ તો યક્ષ ઉપર હતો, તે દૂર થયો; મહા ક્રોધ અને પાપના ઉપસર્ગથી છૂટીને તે યક્ષ શાંતિને પામ્યો. અહા, શાંતિના અમોઘ શસ્ત્ર પાસે ભગવાનના વિરોધીઓ પણ સ્વયમેવ વંશ થઈને નમી પડતા હતા. ખરેખર, મુમુક્ષુને ‘શાંતિ’ એજ વિજય મોટેનું પરમ અહિંસક ને સર્વોત્કૃષ્ટ શસ્ત્ર છે—જે કદી નિષ્ફળ જતું નથી.

યક્ષદેવ અથવા ભવ—રુદ્ર દ્વારા ‘અતિ-વીર’ એવા મંગલ નામ વડે પ્રભુનું બહુમાન કરતાં, પરમેષ્ઠીપદમાં ગૂલતા પ્રભુ પાંચ મંગલ નામધારક બન્યા : ‘વીર’ નામ જન્માભિષેક વખતે ઈન્દ્રે આપ્યું; ‘વર્ધમાન’ નામ માતા-પિતાએ આપ્યું; ‘સન્મતિનાથ’ નામ મુનિઓએ આપ્યું; ‘મહાવીર’ નામ સંગમદેવે આપ્યું; અને ‘અતિ-વીર’ નામ રૂદ્રે આપ્યું. પ્રભુના સાન્નિધ્યમાં રૂદ્રે રૌદ્રતા છોડીને પુનઃ ધર્મમાં સ્થિરતા કરી ને ક્ષમાયાચના પૂર્વક સ્તુતિ કરી—

“શ્રી વીર મહા અતિ વીર સન્મતિનાયક હો,

જય વર્ધમાન ગુણધીર સન્મતિદાયક હો.”

પંચ-મંગલ નામધારક પ્રભુનું ચિત્ત તો પંચમગતિની સાધના અર્થે પંચમભાવમાં જ લાગેલું હતું. અહા, બાલવયમાં પણ જેમના અદ્ભુત પ્રતાપ પાસે દેવી સર્પ નમી ગયો, તો મુનિદશામાં ગૂલતા એ તીર્થંકર દેવની પરમ શાંત ગંભીર મુદ્રા સામે ચંડકોશિયા જેવા વિષધર સર્પો પણ ઠરી જાય—એમાં શું આશ્ચર્ય! વીરનાથની વીતરાગી શાંતિ સામે ચંડ-કોશનો પ્રચંડ-આકોશ કેમ ટકી શકે? અરે, સામાન્ય લબ્ધિવંત મુનિરાજની પાસે પણ કૂર પશુઓ પોતાની કૂરતા છોડીને શાંત થઈ જાય છે, તો પછી આતો તીર્થંકર-મુનિરાજ વર્ધમાન! એમની આશ્ચર્યકારી લબ્ધિઓ અને શાંતિના પ્રભાવની શી વાત! તેમની સમીપમાં કૂરમાં કૂર જીવો પણ એવા શાંત થઈ જાય કે બીજા જીવોની પણ હિંસા ન કરે, સિંહ હરણને ન મારે, નોળિયા સર્પને ન છંછેડે, તો પછી તેમને પોતાને સર્પ કરડે કે કોઈ કાનમાં ખીલા ભોકે—એ વાત જ કેવી? બીજાની વાત જાણી છે, આ તો તીર્થંકર મહાત્મા છે, તેમને એવો કુયોગ કદી બનતો નથી. જૈનધર્મનો કર્મસિદ્ધાન્ત પણ પ્રભુને એવા અશુભકર્મોનો ઉદય હોવાની ના પાડે છે. અને છતાં જૈનધર્મની વિશેષ ખૂબી એ છે કે, પ્રભુની ખરી ઓળખાણ તેમના ચેતનભાવો વડે જ થાય છે, ઉદયભાવો વડે નહિ.

ઓળખી લ્યો....આ મહાવીર જીવનને!....અને પામો સમ્યક્ત્વને!

એકાકી વિચરતા જિનકલ્પી તીર્થંકર-મુનિરાજ મહાવીર નિજસ્વભાવના એકના જ આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ મોક્ષમાર્ગમાં પરિણમતા હતા. તેઓ જાણતા હતા કે અત્યારે આ મારો આત્મા પોતે એકલો જ સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાનચારિત્રભાવે થતો થકો પોતાના મોક્ષનો કર્તા થાય છે. અને પહેલાં જ્યારે સમ્યક્ત્વાદિરૂપે ન પરિણમતાં, અજ્ઞાનથી તે મિથ્યાત્વાદિ ભાવોરૂપે પરિણમતો હતો ત્યારે પણ તે પોતે જ પોતાના સંસારનો કર્તા થતો હતો. આં રીતે સંસાર અને મોક્ષ બંને ભાવોમાં પોતાનું સ્વાધીન-કર્તાપણું જાણીને, તેમણે

પર સાથેના એકત્વનો અધ્યાસ છોડી દીધો હતો ને પોતાના આત્માના એકત્વને અનુભવતા થકા સ્વાધીનપણે પોતાના મોક્ષના જ કર્તા થતા હતા.

ભેદજ્ઞાનવડે મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશેલા તે મુમુક્ષુ - મહાત્મા એમ જાણતા હતા કે-

★ જ્યારે હું સંસારી હતો-અજ્ઞાની હતો ત્યારે પણ ખરેખર મારું કોઈ પણ ન હતું; ત્યારે પણ હું એકલો જ મારા મલિન-ચૈતન્યભાવ વડે કર્તા-સાધનાદિ થઈને સ્વભાવસુખથી વિપરીત એવા દુઃખફળને ઉપજાવતો હતો, તેમાં બીજું કોઈ મારું સંબંધી ન હતું.

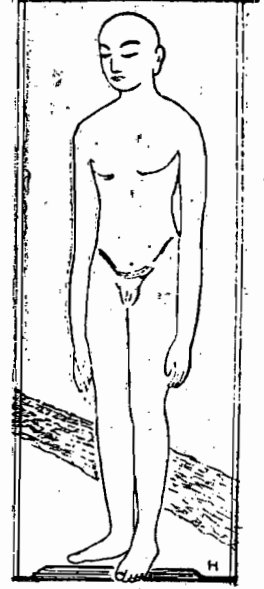
★ અને હવે, સાધકદશામાં જેને સુવિશુદ્ધ સહજ સ્વપરિણતિ પ્રગટ થઈ છે એવો હું એકાંતે મુમુક્ષુ છું. અત્યારે આ મુમુક્ષુ-સાધક-જ્ઞાનદશામાં પણ હું એકલો જ મારા સુવિશુદ્ધ ચૈતન્યભાવવડે કર્તા-સાધનાદિ થઈને, હું એકલો જ મારા સ્વભાવ વડે અનાકુળ સુખફળને ઉપજાવું છું. અત્યારે પણ ખરેખર મારું કોઈ પણ નથી, અને મોક્ષમાંય હું સાદિ-અનંતકાળ મારા એકત્વ સ્વરૂપમાં રહીને અતીન્દ્રિય આનંદમય જીવન જીવીશ.

-આ રીતે બંધમાર્ગમાં કે મોક્ષમાર્ગમાં, દુઃખમાં કે સુખમાં, સંસારમાં કે મોક્ષમાં આત્મા એકલો જ છે-એમ આત્માના એકત્વને જાણીને, તે એકત્વની ભાવનામાં તત્પર રહેનારા પ્રભુને, પર દ્રવ્યનો જરાય સંપર્ક ન રહેવાથી શુદ્ધતા હતી, તેમ જ કર્તા-કર્મ-કરણ-ફળ એ બધા ભાવોને એક અભેદ આત્મારૂપે ભાવતા-અનુભવતા હોવાથી પર્યાયોવડે ખંડિત થતા ન હતા એટલે સુવિશુદ્ધ જ રહેતા હતા; આત્માની પર્યાયોને આત્મદ્રવ્યમાં જ પ્રલીન કરીને સુવિશુદ્ધાત્માને ઉપલબ્ધ કરતા હતા. આ પ્રમાણે પોતાના આત્માને પરથી વિભક્ત કરીને સ્વતત્વના એકત્વમાં જોડ્યો-તે જ શુદ્ધનય છે, તે જ શુદ્ધાત્માની ઉપલબ્ધિ છે, તે જ નિર્વાણનો માર્ગ છે, તે જ મહા અતીન્દ્રિયસુખ છે, અને એ જ મહાવીરનું જીવન છે.-અહો! આવા સ્વભાવરૂપે પરિણમેલું ચૈતન્યતત્ત્વ જગતમાં સર્વોત્કૃષ્ટ સુંદર વસ્તુ છે. ચૈતન્યતત્ત્વની સુંદરતા જ્યાં અનુભવાય છે ત્યાં જગતનો બીજો કોઈ પદાર્થ સુંદર લાગતો નથી, ક્યાંય સુખબુદ્ધિ થતી નથી, સર્વત્ર ઉદાસીનવૃત્તિ રહે છે.-આવી શાંત સહજ દશા પોતે આનંદરૂપ છે, ને તેમાં વીરનાથપ્રભુનો સાક્ષાત્કાર છે..અનંત સિદ્ધોનો સાક્ષાત્કાર છે..આત્માનો સાક્ષાત્કાર છે..ધન્ય દશા!

અહા, શુદ્ધજ્ઞાનસ્વરૂપના અનુભવથી ભરેલું, પ્રભુ મહાવીરનું જીવન કેટલું બધું સુંદર છે!! તે સદા વર્ધમાન છે-આત્મસાધનામાં વૃદ્ધિરૂપ છે. ન લલચાયા તેઓ સંસારના કોઈ વૈભવથી, કે ન ડર્યા તેઓ જગતની કોઈ પ્રતિકૂળતાથી. હા, તેઓ લલચાયા ખરા-ચૈતન્યના અતિન્દ્રિય આનંદના સ્વાદમાં; અને તેઓ ડર્યા-આ અસાર સંસારમાં ભવભ્રમણથી;.... છતાં તેઓ 'વીર' હતા, સમાન્ય વીર નહિ પણ મહાવીર હતા. આત્માની વીતરાગી વીરતા વડે

કષાયશત્રુઓને જીતનારા તેઓ 'વિજેતા' હતા, જિન હતા. કેવળજ્ઞાન પામીને તેઓ જ્યારે ધર્મગર્જના કરશે ત્યારે તેમની વીરહાક સાંભળીને ગૌતમ-ઈંદ્રભૂતિ અને શ્રેણિક જેવા અનેક ભવ્યાત્માઓ ઝળકી ઊઠશે.

અહા, એ વીર-યોગીરાજની વીતરાગી વીરતા પાસે મોટા મોટા સમ્રાટોનું શિર પણ સુકી પડતું. એમની વીરતા કોઈ બીજાને દુઃખ દેવા માટે ન હતી; એ વીરતા તો અહિંસક હતી..નિર્વિકાર હતી. જગતમાં તો વીરયોદ્ધા ગણાતા ઘણા જીવો સુંદર સ્ત્રીના એક કટાક્ષ માત્રથી વિહ્વળ થઈને પરાજિત થઈ જાય છે, અથવા અપમાનના એક કડવા શબ્દનો પ્રહાર થતાં જ ક્રોધિત થઈ-હારિ જઈ ક્ષમા ભાવને ખોઈ બેસે છે. વાહ, તારી વીરતા! જોઈ લીધી તારી બહાદુરી!! આવા નજીવા આક્રમણથી જ રોઈ પડ્યો..તો મોહ સામેના મહાન યુદ્ધમાં કેવી રીતે ઊભો રહીશ! અરે, મોહ સામે લડવું ને મોક્ષનું રાજ્ય મેળવવું-એ તો વીતરાગી વીરોનું કામ છે....કાયરોનું નહીં. એ વીરતા જોવી હોય તો જોઈ લ્યો આ સામે ઊભેલા મહાવીરને! -તેઓ હમણાં જ ઉગ્ર પરાક્રમપૂર્વક મોહ સામે લડીને તેનો સર્વનાશ કરી (સત્તાનાશ-સત્યાનાશ કરી) પોતાની ક્ષાયિક વિભૂતિથી ભરેલું કેવળજ્ઞાન-સામ્રાજ્ય જીતી લેશે. ધન્ય એની વીરતા!

આત્માના સાહજિક-રૂપને ધારણ કરનારા તે મુમુક્ષુવીર જાણતા હતા કે : હું કોઈ બીજાનો નથી અને જગતમાં મારા ચૈતન્ય સિવાય બીજાં કાંઈ પણ મારું નથી. મારા આત્મીય ચૈતન્યસ્વરૂપ શુદ્ધદ્રવ્ય-શુદ્ધગુણ-શુદ્ધપર્યાય તે મારું સ્વ છે. મારા શુદ્ધ દ્રવ્યગુણપર્યાયરૂપ સ્વવસ્તુમાં હું વસનારો છું, તો મારો સ્વકીય પરિવાર છે; તેનો હું જ સ્વામી છું ને તે જ મારું સ્વ છે. -આમ શુદ્ધ-દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયમાં પોતાને તન્મય અનુભવતા થકા તેઓ, વનજંગલ વચ્ચે કાંઈ એકાકી ન હતા પણ પોતાના ગુણ-પર્યાયના અનંત પરિવાર સહિત હતા. અને છતાં, તેમની અનુભૂતિમાં દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયના અનંત પરિવાર સહિત હતા. અને છતાં, તેમની અનુભૂતિમાં દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયના ભેદ પણ ન હતા, એકત્વ હતું. બસ, આવી એકત્વ-અનુભૂતિ તે જ મોક્ષનો પંથ....તે જ મહાવીરનું જીવન....ને તે જ મહાવીરનું સ્વરૂપ.

મહાવીરના આવા સ્વરૂપને ઓળખતાં મુમુક્ષુના અંતરમાંથી પડઘા ઊઠે છે કે 'હે જીવ! સંસારની ચાર ગતિમાં અનંતકાળથી ભમતાં જેવું સુખ તને ક્યાંય ન મળ્યું તેવું

અદ્ભુત અનુપમ સુખ ચૈતન્યની અનુભૂતિમાં તને ઢગલાબંધ વેદાશે..કેમ કે આત્મા પોતે અદ્ભુત સુખનો નિધિ છે.—તેનો નમૂનો જોવા હોય તો જોઈ લે આ મહાવીરને!

‘આત્મા ચૈતન્યસત્તા છે. જે કોઈ ચૈતન્ય ગુણપર્યાયો છે તેમનાથી ભિન્ન આત્મસત્તા નથી, એક જ સત્ત્વ છે. સ્વાનુભૂતિ વખતે ગુણ-પર્યાયોના ભેદનો વિકલ્પ છૂટી જતાં તે તે ગુણ-પર્યાયો કાંઈ આત્માથી જાદા નથી પડી જતા; અનુભૂતિસ્વરૂપ આત્માં દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયના ભેદ મટીને, ત્રણે સ્વરૂપથી અભેદ એવું એક જ્ઞાયકસ્વરૂપ પ્રસિદ્ધ અનુભવાય છે. ભેદો જેમાં સમાયેલા હોવા છતાં જે અભેદપણે અનુભવાય છે એવું અદ્ભુત અનેકાંતસ્વરૂપ આત્મતત્ત્વ છે.’—આવા અદ્ભુત આત્મતત્ત્વને પ્રભુ મહાવીર પ્રસિદ્ધ કરી રહ્યા છે. “વંદન હો એ વીરને!”

*

*

*

*

—આવી મુનિદશામાં જુલતા પ્રભુમહાવીર ઉલ્લસતી આરાધનાપૂર્વક વિહાર કરતા કરતા ભારતભૂમિને પાવન કરી રહ્યા છે; કેવળજ્ઞાનની સાધના કરતાં-કરતાં એકવર્ષ-બે વર્ષ-ચાર વર્ષ-આઠ વર્ષ એમ વર્ષો પર વર્ષો વીતી રહ્યા છે, ને કેવળજ્ઞાન દિનપ્રતિદિન નજીક-નજીક આવી રહ્યું છે. એક વખત તેમણે એવો ઉગ્ર અભિગ્રહ ધારણ કર્યો કે દાસીના વેશમાં કોઈ માથું મુંડાવેલી સતી-રાજકુમારી આહાર આપે તો જ આહાર કરવો, સાથે બીજા પણ અનેક અભિગ્રહો હતા. આવા અભિગ્રહ સહિત વિચરતા-વિચરતા પ્રભુને દિવસો પર દિવસો વીતી રહ્યા છે, પણ ક્યાંય અભિગ્રહ પૂર્ણ થતો નથી ને આહાર વગર મહિનાઓ વીતી રહ્યા છે....છતાં વીર-મુનિરાજના મનમાં કોઈ જાતની આકુળતા નથી; સરસ આહાર મળો કે ઉપવાસ થાવ-બંનેમાં સમભાવ છે.... પ્રભુનો આહાર ન થતો હોવાથી નગરજનો ચિંતામાં છે. એમ ને એમ આહાર વિના પાંચ માસ તો વીતી ગયા.

‘વિચરવું ઉદયાધીન પણ વીતલોભ જો....’ એવી રીતે વિચરતાં-વિચરતાં વીરનાથ-સાધુ કૌશામ્બી નગરીમાં પધાર્યા. આખા નગરમાં એક જ ચર્ચા ચાલી રહી છે કે આહાર માટે રોજ રોજ નગરીમાં આવવા છતાં પ્રભુ મહાવીર કેમ આહાર નથી લેતા? એવો તે ક્યો અભિગ્રહ એમણે ધાર્યો હશે? કયા સુભાગી જીવને આ તીર્થંકર-મુનિના આહારદાનનો લાભ મળશે! અહા, એ જીવ કોઈ ભાગ્યવંત હશે કે જેના હાથે પોણા બસો દિવસના ઉપવાસ બાદ પ્રભુનું પારણું થશે.

*

*

*

*

ચંદનાના જીવનના સુંગધી ચમકારા

આ બાજુ મહાવીરની માસી ચંદના, કે જેણે વીરકુમાર પાસેથી સમ્યગ્દર્શન ગ્રહણ કર્યું હતું તે પણ મહાવીરની જેમ લગ્ન ન કરવાનો નિશ્ચય કરીને વૈરાગ્યમય આત્મભાવનામાં જીવન વીતાવતી હતી, તે ચંદનાકુમારી એકવાર પોતાની સખીઓ સાથે નગર બહારના ઉદ્યાનમાં ફીડા કરી રહી હતી. ત્યાં એના ગુલાબીચૌવનથી આકર્ષાઈને એક વિદ્યાધર તેનું અપહરણ કરી ગયો; પણ, પછી પોતાની સ્ત્રીના ડરથી તેણે ચંદનાને કૌશામ્બીના વનમાં છોડી દીધી, ક્યાં વૈશાલી.... ને ક્યાં કૌશામ્બી!—કૌશામ્બીના વનમાંથી વન-સરદારે તેને પકડી અને એક વેશ્યાને ત્યાં સોંપી દીધી.

એક પછી એક અચાનક બની રહેલા આ બનાવોથી ચંદનાની મુંઝવણનો પાર નથી.... અરે, અચાનક આ શું બની રહ્યું છે! આવી અદ્ભુત સુંદરીને દેખીને વેશ્યા તો વિચારી રહી કે વાહ, આવી સુંદર તેજસ્વી સ્ત્રી કૌશાંબીનાં નગરજનોએ કદી જોઈ નથી. રૂપબજારમાં આને વેચીને હું ઘણું જ ધન કમાઈશ.—આમ વિચારીને તે વેશ્યા સતીચંદનાને વેશ્યાબજારમાં વેચવા લઈ ગઈ. અરેરે, આ સંસારમાં પુણ્ય—પાપની કેવી વિચિત્રતા છે કે વેશ્યાના હાથે એક સતી વેચાઈ રહી છે!! [પણ વાંચક! તું ગભરાઈ ન જતો.... કેમકે આવા પુણ્ય—પાપના ઉદયોની વચ્ચે પણ આત્માને તેનાથી જુદો રાખી શકે એવી જ્ઞાનચેતના, પ્રભુવીરના પ્રતાપે ચંદના પાસે વિદ્યમાન છે. ચંદનાની તે ચેતનાને ઓળખવાની તું કૌશીલ્ય કરજે.]

જ્યાંથી મહારાણી મૃગાવતી પોતે ચંદનાકુમારીની બહેન છે, એવી કૌશમ્બીનગરીના વેશ્યાબજારની વચ્ચે મહાવીરની માસી એક દાસી તરીકે વેચાઈ રહી છે.

વેશ્યા આતુરતાપૂર્વક રાહ જોઈ રહી છે કે કોઈ મોટો ગ્રાહક આવે તો આને વેચીને ઘણું ધન કમાઈ લઉં.—એવામાં કુદરતયોગે એક મોટા સજ્જન શેઠ ત્યાંથી નીકળ્યા. બજાર વચ્ચે ઊભેલી ચંદનાનું રૂપ દેખીને તેઓ આશ્ચર્ય પામ્યા : 'અરે, રાજકુમારી જેવી આ કન્યા અહીં ક્યાંથી આવી હશે! ને દાસી તરીકે કેમ વેચાતી હશે! સંકટથી ઘેરાયેલી હોવા છતાં આત્મતેજથી ઝળકતી તેની મુદ્રા જોતાં શેઠને એમ લાગ્યું કે આ કોઈ સંસ્કારી જ્ઞાનદાનકૂળની કન્યા છે; એના મુખ પર કોઈ વિષયલાલસા નથી, છતાં ભરબજારમાં વેશ્યા તરીકે વેચાય છે,—તો જરૂર એમાં કાંઈક રહસ્ય છે. એ બાઈને હું દુઃખથી છોડાવું જેથી એ કોઈ દુષ્ટજીવના હાથમાં ફસાઈ ન જાય,—એમ વિચારી શેઠ તેની નજીક ગયા...ને ચંદનાના સંબંધમાં પૂછપરછ કરવા લાગ્યા.

એ શેઠને અહીં દેખીને નગરજનોના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. અરે, નગરના મહાન સજ્જન ધર્માત્મા આ વૃષભદત્ત શેઠ.... અહીં વેશ્યા સાથે આ રૂપસુંદરીની પૂછપરછ કરે છે! શું વૃષભદત્ત જેવા સજ્જન શ્રાવક પણ એનું રૂપ જોઈને ભાન ભૂલ્યા....ને મોહિત થઈ ગયા?—'અસંભવ!' —તો પછી શા માટે તેઓ અહીં આવીને વાત કરે છે! એમ લોકોમાં અનેક પ્રકારે કુતૂહલ ફેલાતું હતું શેઠ વૃષભદત્ત તો નજીક આવીને ચંદનાને જોઈ રહ્યા.... ચંદના અત્યંત ધીમા અવાજે કાંઈક બોલી રહી હતી....તેના હોઠમાંથી નીકળતા શબ્દો જરાક સાંભળ્યા....ત્યાં તો શેઠ ચોંકી ઊઠ્યા.... 'અરિહંત...., અરિહંત....' અરે, આ કન્યા તો 'ણમોકાર' મંત્ર જાપી રહી છે.... જરૂર આ કોઈ ઉચ્ચ સંસ્કારી જૈન કન્યા છે—કે જે આવા ઘોર સંકટની વચ્ચે પણ નમસ્કારમંત્રને જાપી રહી છે. ધન્ય છે એને!.... મારે કોઈ સંતાન નથી તો હું આને મારે ઘેર લઈ જાઉં ને મારી પુત્રી તરીકે એનું પાલન કરીશ—આમ વિચારી શેઠે તેને ખરીદી લેવા નિશ્ચય કર્યો....ને વેશ્યાને મોં માંગી સોનામહોરો આપીને ચંદનાને લઈ લીધી. ધન્ય એનું ધર્મવાત્સલ્ય!

ઘરમાં પ્રવેશ કરતાં શેઠે કહ્યું : પુત્રી! તું કોઈ ઉચ્ચ જ્ઞાનદાન કન્યા છો; તારી ચેષ્ટા તારી નિર્વિકારી આંખો, તારા વસ્ત્રો—એ બધું તારી જ્ઞાનદાનીને પ્રસિદ્ધ કરે છે. બેટી, તું નિર્ભય રહેજે. હું તીર્થકરપ્રભુનો અનુયાયી જૈન—શ્રાવક છું....તું મારી પુત્રી છો.

અહા, દાસી તરીકે વેચાણી પણ પોતે એક સજ્જન જૈન—શ્રાવકના ઘરે આવી છે તે જાણીને ચંદનાનું મન સંતુષ્ટ થયું. તેને એવો હર્ષ થયો—જાણે તે મહાવીરની મંગલ છાયામાં જ આવી હોય! અને તેનું હૃદય પોકારી ઊઠ્યું—'જૈનધર્મ વગરનું ચકવર્તીપદ પણ ભલું નથી; ભલે

દરિદ્ર-દાસીપણું હોય પણ જો જૈનધર્મમાં ત્વાસ હોય તો તે સારું છે.' આવી વિકટ પરિસ્થિતિમાં પણ એને યાદ આવે છે—વીરકુંવર સાથેની મહાન તત્ત્વચર્ચા...અને યાદ આવે છે—એ અપૂર્વ ક્ષણ કે વીરકુંવરના માર્ગદર્શનથી જ્યારે પોતે નિર્વિકલ્પ આત્મઅનુભૂતિ કરીને સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કર્યું. અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ પ્રસંગોથી ઘેરાઈ જાય ને આત્માને ભૂલી જાય—એવી કોઈ સાધારણ સ્ત્રી તે નથી; એ તો ચૈતન્યતત્ત્વને જાણનારી, મોક્ષની સાધિકા છે. એની જ્ઞાન-ચેતના આવી પ્રતિકૂળતામાંય જરાય ઘેરાતી નથી, છૂટી ને છૂટી જ રહે છે. રાજપુત્રીપણું કે દાસીપણું, સત્કાર કે તીરસ્કાર, એ બધાયથી ચંદનાની ચેતનાનો ચમકાર જુદો ને જુદો રહે છે. વાહ, ધન્ય ચંદના!....ધન્ય તારી ચેતનાનો ચમકાર !

'અરે, એક મુમુક્ષુ-ધર્માત્મા-રાજકુમારી અત્યારે દાસી તરીકે પારકા ઘરે સેવા કરી રહી છે. શેઠ-શેઠાણીને નથી ખબર કે આ દાસી કોણ છે? અરે, આ દાસી તો જગતના પરમેશ્વરની માસી છે, ધર્મનું એક રત્ન છે, ભારતના શ્રાવિકાસંધની શિરોમણિ છે અને આ કૌશામ્બીનગરીના મહારાણીની લાડકી બહેન છે. અત્યારે કર્મોદયવશ તે દાસી બની છે, છતાં સાથે એવો પુણ્યયોગ છે કે દાસીપણું પણ વૃષભદત્ત શેઠ જેવા એક સજ્જન-ધર્માત્માને ત્યાં મળ્યું—કે જ્યાં પોતાના શીલ-ધર્મની રક્ષા સુગમ બની.

પણ, રૂપ-રૂપના ભંડાર જેવી ચંદનાને દેખીને શેઠાણીને સંદેહ થયો કે—મારે કોઈ પુત્ર નથી તેથી શું શેઠ મને તરછોડીને આ ચંદનાને મારી શોક્ય બનાવશે! નહીંતર આ ઘરમાં બીજા દાસ-દાસીઓનો ક્યાં તૂટો હતો કે આને લઈ આવ્યા? બ્રહ્મચારીબહેન ચંદના બધું જાણે છે..ધૈર્યથી સહન કરે છે; શેઠાણી પ્રત્યે પણ દ્વેષભાવ આવવા દેતી નથી; વીરનાથે બતાવેલા ચૈતન્યતત્ત્વને યાદ કરતાં દાસીપણાનું દુઃખ ભૂલાઈ જાય છે, ને જગથી ઉદાસી થઈને તે જાણે છે કે હું તો ચૈતન્યની મહાન સ્વાધીન વિભૂતિથી ભરપૂર છું...આ તો બધી પૂર્વકર્મોની છૂટવા માટેની ચેષ્ટા છે. પ્રભુ મહાવીરના પ્રતાપે મારી જ્ઞાનચેતના હવે કર્મોથી છૂટી ને છૂટી રહીને મોક્ષમાર્ગને સાધ્યા કરે છે....

એક દિવસે શેઠ બહારથી થાકીને આવ્યા; શેઠાણી તે વખતે બહાર ગયા હતા, કોઈ નોકર-ચાકર હાજર ન હતા....એટલે હંમેશના રીવાજ મુજબ શેઠના પગ ધોવા માટે ચંદના પાણી લઈ આવી....અને પિતાંજીના પગ ધોવા લાગી. પગ ધોતાં ધોતાં તેનાં સુંવાળા વાળનો ચોટલો વીખરાઈને જમીન પર ધૂળવાળો થવા લાગ્યો એટલે શેઠે નિર્દોષ વાત્સલ્યથી પુત્રીના વાળ હાથ વડે ઊંચા કર્યા. બરાબર એ જ વખતે સુભદ્રા શેઠાણી ઘરમાં આવી પહોંચ્યા ને શેઠના હાથમાં ચંદનાનો ચોટલો દેખીને કોધથી તેની આંખ ફાટી ગઈ; તેને થયું કે મારી ગેરહાજરીમાં આ બંને એક બીજાને ખાર કરે છે. બસ, તેના સન્દેહનું ભૂત પરાકાષ્ટાએ પહોંચ્યું. ને કોઈ પણ હિસાબે ચંદનાનો કાંટો ઘરમાંથી કાઢી નાંખવા તેણે નિશ્ચય કર્યો....રે દૈવ ! તારા ભંડારમાં શું શું ભર્યું છે !!

—જિજ્ઞાસુ વાંચક! તમે નીરાશ થશો નહિ. કર્મોદયની અને ધર્મીજીવના પરિણામોની વિચિત્રતા કોઈ અનેરી-અટપટી છે. આવો કર્મોદય પણ ચંદનાને કેવા સુંદર પ્રસંગનું કારણ બની જાય છે! તે આગળ જતાં થોડા જ વખતમાં તમને દેખાશે. કર્મોદયમાં ગભરાઈ જવું તે ધર્મીનું કામ નથી, તે વખતે ય પોતાની ધર્મસાધનામાં બરાબર લાગ્યા રહેવું તે ધર્મીનું ચિહ્ન છે, ને તે જાણે છે કે—

કર્મો તણો જે વિવિધ ઉદય વિપાક જિનવર વર્ણવ્યો,
તે મુજ સ્વભાવો છે નહિ; હું એક જ્ઞાયક ભાવ છું.
સૌ જીવમાં સમતા મને, કો સાથ વેર મને નહીં;
આશા ખરેખર છોડીને પ્રાપ્તિ કરું હું સમાધિની.

આ બાજુ શેઠાણી સુભદ્રા ભયંકર વેરબુદ્ધિથી ચંદના સામે બદલો લેવા તત્પર બની છે; એક દિવસ શેઠ બહારગામ ગયેલા, ત્યારે શેઠાણીએ ચંદનાને એકાંતમાં બોલાવીને તેના સુંદર વાળ કાપી, માથે મુંડો કરી નાંખ્યો. અરે, અત્યંત રૂપવંતી રાજપુત્રીને કદરૂપી કરી નાંખવા પ્રયત્ન કર્યો....એટલેથી જ તેની દાઝ ન ઊતરી....તેણે ચંદનાના હાથ-પગ સાંકળથી બાંધીને ઘરના ભંડકમાં પૂરી દીધી; ઉપરથી અનેક મેણાં સંભાળાવ્યા....ખાવાનું પણ ન આપ્યું. અરે, માથે મુંડાયેલી ને બેડીથી બંધાયેલી નિર્દોષ, સ્વાનુભવી રાજકુમારીની એ વખતે કેવી દશા હશે ! આંખમાં તો આંસુડા ઉભરાય છે. હૈયામાં યાદ આવે છે વીરનાથ ! વિશ્વાસ છે કે મારા મહાવીર સંકટમાં દર્શન દેવા જરૂર પધારશે....જે મહાવીરે સમ્યક્ત્વ આપીને ભવબંધનથી મને મુક્ત કરી તે જ મહાવીર દર્શન દર્શને મને આ બેડીના બંધનથી પણ મુક્ત કરશે. આમ વીરપ્રભુની મધુર સ્મૃતિમાં તલ્લીન થતાં તે ભૂખ-તરસને ભૂલી જતી, બેડીના બંધનનેય ભૂલી જતી,....ક્ષણભર તેનો આત્મા મુક્તપણે કોઈ દેહાતીત અગમ્ય ભાવમાં ઝૂલી લેતો હતો....

એ સ્થિતિમાં એક દિવસ વીત્યો....રાત વીતી....બીજો દિવસ વીત્યો..શેઠ ન આવ્યા.. ત્રીજો દિવસ વીત્યો....શેઠ હજી ન આવ્યા....ત્રણ દિવસ ચંદનાને ઉપવાસ થયા, અક્રમ તપ થઈ ગયો....ત્રણ દિવસથી ઓરડીમાં પુરાયેલી ને બેડીથી બંધાયેલી રાજકુમારી ખાધા-પીધા વગર એકલી-એકલી જીવનના કડવાં-મીઠાં સંભારણાં યાદ કરે છે ; પ્રભુ મહાવીરને ક્ષણ ક્ષણ યાદ કરતી, સમ્યક્ત્વનો મધુર સ્વાદ લઈ લઈને જીવી રહી છે. હવે કાં તો પ્રભુના દર્શન અને કાં તો સમાધિમરણ....

આવા વિચાર કરતાં કરતાં ને પ્રભુદર્શનની ભાવના ભાવતાં ભાવતાં ત્રણ દિવસ વીત્યા ચોથા દિવસે સવારમાં શેઠ બહારગામથી આવ્યા. ઘરમાં બધું વાતાવરણ એકદમ સૂનુંસૂનું બેચેન લાગતું હતું; ચંદના ક્યાંય દેખાતી ન હતી....'ચંદના બેટી ચંદના !' શેઠે ઘરમાં સાદ પાડ્યો, પણ ક્યાંયથી જવાબ ન મળ્યો. શેઠ ચિંતામાં પડી ગયા, તેને અનેક શંકાઓ થવા લાગી....અરે, ચંદના ગઈ ક્યાં ? એ નિર્દોષબાળા કોઈ ખોટું કામ કરે નહિ, મને કે શેઠાણીને પૂછ્યા વગર તે ક્યાંય જાય નહિ.... તો થયું શું ? તે ગઈ ક્યાં ? શેઠાણી કહે છે-હું કાંઈ જાણતી નથી; દાસદાસી કોઈ કાંઈ બોલતું નથી.. શેઠ વ્યાકુળ થયા.... પ્રાણથી પણ અધિક વ્હાલી મારી પુત્રી ક્યાં ગઈ ?? અંતે ગદગદિત થઈને એક વૃદ્ધ દાસીને પૂછ્યું બહેન ! ચંદના ક્યાં છે ? તમે બધા ઉદાસ કેમ છો ? દાસીએ કાંઈ જવાબ તો ન આપ્યો..પણ શેઠ સામે જોઈને તેની આંખોમાં આંસુ ઉભરાઈ આવ્યા.... એક મોટા નિશ્વાસપૂર્વક ભંડકિયા તરફ નજર કરીને તે ચાલી ગઈ....

શેઠ સમજી ગયા કે કોઈ ગંભીર બનાવ બન્યો છે.... તરત ભંડકિયા તરફ જઈને બારીમાંથી જોયું તો અંદર ચંદના બેઠી છે બહાર તાળું છે.... અંદર બેઠી બેઠી ચંદના પંચપરમેષીના જાપ જપી રહી છે.... માથું મુંડાયેલું છે. વાળ વગરનું એનું કદરૂપ જોઈને અને વળી હાથપગમાં બેડીનાં બંધન દેખીને શેઠથી રહેવાયું નહીં, તેની રાડ ફાટી ગઈ-અરે બેટી ચંદના ! તારા આ હાલ !! અને છતાં મોઢામાંથી એક ઊંકારો પણ કરતી નથી ? અરે, કયા દુષ્ટે તારા આવા હાલ કર્યા ?

ચંદના કાંઈ બોલી નહીં.... માત્ર પ્રેમભરી આંખે નિઃસ્તબ્ધપણે શેઠ સામે જોઈ રહી,—જાણે એ અમીભરી આંખો વડે શેઠને શાંતભાવ રાખવા કહેતી હોય.

શેઠે તરત દરવાજા ખોલી નાંખ્યા ને બેડીનાં બંધન તોડવા લુહારને બોલાવવા પોતે જ દોડ્યા....જતાં જતાં, તાજા બાફેલા અડદ અને ઉકાળેલું પાણી ચંદનાને અક્રમના પારણા માટે આપતા ગયા.

પણ ત્રણ દિવસની ઉપવાસી ચંદના તો વિચારે છે : અરે, મારા વીરપ્રભુ અનેક મહિનાઓના ઉપવાસી, તેઓ જો પધારે તો તેમને પારણું કરાવીને પછી હું પારણું કરું.—આમ અંતરની ઊંડી-ઊંડી ભાવના ભાવી રહી છે. અને જીવની જે ખરેખરી ભાવના હોય તેનું ફળ આવ્યા વગર રહે જ નહિ; જો જીવની ભાવનાનું ફળ ન આવે તો આખું જગત શૂન્ય થઈ જાય. જેને આત્માની ભાવના હોય તેને આત્મા મળે જ. આત્માની સાચી ભાવનાવાળાને પણ જો આત્માનું સુખ ન મળે તો આત્મતત્ત્વ જ શૂન્ય થઈ જાય,—તેનું અસ્તિત્વ જ સાબિત ન થાય. જો પાપીજીવના પાપભાવનું ફળ ન હોય તો નરકગતિ જ શૂન્ય થઈ જાય; જીવના પુણ્યભાવનું ફળ ન હોય તો જગતમાં દેવગતિ જ શૂન્ય થઈ જાય; જીવની રત્નત્રયભાવનાનું ફળ ન હોય તો સિદ્ધગતિ જ શૂન્ય થઈ જાય. આ રીતે જીવના અશુભ-શુભ કે શુદ્ધભાવોનું ફળ જો ન હોય તો સંસારની ચારગતિ કે સિદ્ધગતિ જ ન રહે, એટલે જગતને શૂન્ય થઈ જવું પડે.—પણ ના; સાચી ભાવનાનું ફળ આવે જ છે.... ભાવના ફળ્યા વગર રહેતી નથી. દેખો, આ બાજુ ચંદના ઉત્તમ ભાવનાઓ ભાવી રહી છે.. કે વીરપ્રભુ પધારે....ને આહારદાન કરું.... ! બરાબર એ જ વખતે—

પ્રભુ મહાવીર પધાર્યા કૌશામ્બી નગરીમાં....

પ્રભુ મહાવીર પધાર્યા ચંદનાને બંધનથી છોડાવવા.

પાંચ માસ ને પરચીસ દિવસના ઉપવાસથી પ્રભુ મહાવીર આહાર માટે નગરીમાં પધાર્યા છે. એમનું શરીર નિર્બળ નથી થયું એમની મુદ્રા ઝાંખી નથી પડી; ઊલટું તપના દિવ્ય તેજથી ચમકી રહી છે; એમના ચૈતન્યનું પ્રતપન કોઈ અનેરું છે. આવા પ્રભુ વીરમુનિરાજ વૃષભદત્ત શેઠના ઘર તરફ આવી રહ્યા છે.... ચંદનાએ દૂરથી પ્રભુને પોતાના ઘર તરફ આવતા દેખ્યા અને એના રોમેરોમ, પ્રદેશપ્રદેશ હર્ષાનંદથી.... ભક્તિથી.... આશ્ચર્યથી ઉલ્લસી ગયા.... ‘પધારો પ્રભુ પધારો!’ પ્રભુ નજીક પધાર્યા.... અને હર્ષધેલી ચંદના પ્રભુને સત્કારવા આગળ વધી.... આશ્ચર્ય ! એનાં બધા બંધન તૂટી ગયા હતા, શિર પૂર્વવત સુંદર વાળથી શોભી રહ્યું હતું—

ભા રહી થી ભાવના આહાર દેને કે લિયે....

બેડી તૂટી ચંદનાકી વીરકે દરશન સે....

એકદમ આખું વાતાવરણ પલટી ગયું. બંધનમુક્ત ચંદનાનું લક્ષ તો પ્રભુમાં જ લાગેલું હતું. બંધન હતું ને તૂટી ગયું—તેનું તેને લક્ષ નથી.... જેમ સ્વાનુભૂતિ વખતે મુમુક્ષુસાધકને બંધ—મોક્ષનું લક્ષ રહેતું નથી.... છતાં તેનાં બંધન તૂટી જાય છે.. આત્મદર્શનમાં મસ્ત સાધકને મોહનાં બંધન અચાનક જ તૂટી જાય છે.... તેમ પ્રભુદર્શનમાં મસ્ત ચંદનાને બેડીનાં બંધન તૂટી ગયા.... આનંદથી તે દ્વાર પર આવી, પ્રભુને પરમ ભક્તિભાવે વંદન કરીને પડગાહન કર્યું : અહો પ્રભો ! પધારો....પધારો....પધારો....

વીરપ્રભુની મીઠી નજર ચંદના પર પડી.... અને ચંદના તો જાણે કૃતાર્થ થઈ ગઈ.... 'લોકો મને નથી ઓળખતા પણ મારા મહાવીર તો મને ઓળખે છે.' પ્રભુના દર્શન પામીને જીવનના બધા દુઃખો તે ભૂલી ગઈ.... ભક્તિપૂર્વક વીરમુનિરાજને આહાર માટે નિમંત્રણ કર્યું.... ક્ષણભર પ્રભુ ત્યાં ઊભા રહી ગયા.... અને જોયું.... દાસીના રૂપમાં ત્રણ દિવસની ઉપવાસી રાજકુમારી આહારદાન માટે ઊભી છે.... બીજા પણ અનેક અભિગ્રહી પૂરા થઈ ગયા.... અને ૧૭૫ દિવસના ઉપવાસી તીર્થંકરમુનિરાજે ચંદનાના હાથે પારણું કર્યું. ચંદનાએ જેવું આહારદાન પ્રભુના હાથમાં દીધું કે દાતા અને પાત્ર બંનેના દૈવી પુણ્ય-પ્રભાવે તેનું ઉત્તમ ખીરરૂપ પરિણામન થઈ ગયું. ઉત્તમ ખીરથી વિધિપૂર્વક પ્રભુનું પારણું થતાં જ ચારેકોર આનંદ-મંગળ છવાઈ ગયા; દેવો આકાશમાં જયજયકાર તથા રત્નવૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા, દેવદુદુંભી વાગવા માંડ્યા. આખી કૌશમ્બી નગરીમાં આશ્ચર્ય ફેલાઈ ગયું કે અરે, આ શેનો ઉત્સવ છે!! અને જ્યારે તેઓએ જાણ્યું કે આજે વીરમુનિરાજે પારણું કર્યું.... તેમના આહારદાનની ખુશાલીમાં દેવો આ મહોત્સવ કરી રહ્યા છે.... તે જાણીને નગરજનોમાં સર્વત્ર હર્ષાનંદ છવાઈ ગયો....

મુનિરાજ મહાવીર રોજરોજ નગરીમાં પધારતા અને આહાર કર્યા વગર પાછા જતા.... તે પ્રભુએ આજે આહાર ગ્રહણ કર્યો.... એ સાંભળીને જનતાનો સમૂહ હર્ષભરે જોવા દોડ્યો કે અહો, કયા ભાગ્યવાન આત્માના હાથે પ્રભુએ પારણું કર્યું? ચાલો, એનાં દર્શન કરીએ ને એને અભિનંદન દઈએ....! —લોકોએ જઈને જોયું કે વૃષભદત્ત શેઠની એક દાસીના હાથે પ્રભુએ પારણું કર્યું.—ત્યારે તેઓ ખૂબ આશ્ચર્ય પામ્યા.... અરે, એ લોકોને ક્યાં ખબર હતી કે આ દાસી નહિ પણ વીરની માસી છે.... વીરપ્રભુની શ્રેષ્ઠ ઉપાસિકા છે.... પ્રભુને પારણું કરાવીને ચંદના ધન્ય બની.... આહારદાન પૂર્ણ થતાં એ વીર યોગીરાજ તો જાણે કાંઈ જ બન્યું ન હોય તેમ નિર્વિકલ્પ આત્મસાધનામાં તલ્લીન બન્યા.... વનમાં જઈને ધ્યાનસ્થ થયા.... જ્યાં સુધી પ્રભુ દેખાયા ત્યાં સુધી તો ચંદના એકીટશે પ્રભુને જોઈ રહી.... આકાશમાંથી દેવો અને પૃથ્વીપર જનસમૂહ ચંદનાને ધન્યવાદ આપીને તેની પ્રશંસા કરતા હતા.... પણ ચંદના તો જાણે આખા જગતને ભૂલીને, સમસ્ત પરભાવોથી પાર ચૈતન્યતત્ત્વના નિર્વિકલ્પ ધ્યાન માટે શાંતિથી બેઠી હતી.... એની ગંભીરતા કોઈ અનેરી હતી.

આ બાજુ વૃષભદત્ત શેઠના ઘરે વીર મુનિરાજના આહારનો પ્રસંગ બનતાં આનંદ-મંગળ છવાઈ ગયું છે.... ત્યારે શેઠ પોતે લુહારને બેડીનાં બંધન કાપવા માટે તેડવા ગયેલા, તે પાછા ફરી રહ્યા હતા.... રસ્તામાં આનંદનો મોટો કોલાહલ દેખીને લોકોને પૂછ્યું—આ બધું શું છે! શેનો છે આટલો બધો હર્ષમય ખળભળાટ!

ત્યારે નગરજનો કહેવા લાગ્યા : અરે, અરે શેઠ! તમારા ભાગ્ય ખુલી ગયા.... તમારા આંગણે તો મહાવીર મુનિરાજનું પારણું થયું. પાંચ માસ ને પચ્ચીસ દિવસના ઉપવાસ બાદ પારણાનો ધન્ય અવસર તમારા ઘર આંગણે ચંદનાના હાથે બન્યો.... તેનો આ ઉત્સવ ઉજવાય છે.... દેવો પણ આવીને તમારા આંગણામાં રત્નવૃષ્ટિ અને જયજયકાર કરી રહ્યા છે.

શેઠ તો આશ્ચર્યચકિત થઈને દોડ્યા.... હર્ષાનંદનો સ્વયંભૂરમણ-સમુદ્ર તેમના હૃદયમાં ઉછળવા લાગ્યો.... શું બન્યું! કઈ રીતે બન્યું!! ચંદનાની બેડીના બંધન કેવી રીતે તૂટી ગયા? અને એણે પ્રભુને પારણું શેનાથી કરાવ્યું??—એવા બધા પ્રશ્નો હર્ષના સ્વયંભૂદરિયામાં ડુબી ગયા.... તેઓ જલ્દી ઘરે પહોંચ્યો.... આખું વાતાવરણ પલટી ગયું હતું. ક્યાં ઘડી પહેલાંનું ગમગીન વાતાવરણ.... ને ક્યાં અત્યારનું

ઉલ્લાસભર્યું વાતાવરણ !! ચંદનાનું અદ્ભુત રૂપ પહેલાં કરતાંય વધુ સુંદર દેખીને તેઓ આશ્ચર્ય પામ્યા ને હર્ષથી બોલી ઊઠ્યા—વાહ બેટી ચંદના ! તને ધન્ય છે....તેં મારા ઘરને ઉજ્જવળ કર્યું....કૌશામ્બી નગરીની શોભા તેં વધારી....તને પામીને અમે ધન્ય બન્યા....તું તો દેવી છો.... અરેરે, અમે તને અત્યાર સુધી ઓળખી નહિ ને તારી પાસે દાસીપણું કરાવ્યું ! બેટી, અમારા અપરાધની ક્ષમા કર. તું દાસી નથી, તું તો જગતપૂજ્ય માતા છો !

ચંદનાએ કહ્યું —પિતાજી, એ વાત ભૂલી જાઓ....મારા ઉપર તમારો ઘણો ઉપકાર છે....તમે જ મને સંકટમાં શરણ આપીને મારી રક્ષા કરી છે....

આ બધો આશ્ચર્યકારી બનાવ દેખીને શેઠાણી સુભદ્રા તો દિગ્મૂઢ બની ગઈ....તેને અપાર પશ્ચાત્તાપ થયો; ને ચંદનાને પગે પડીને તે માફી માંગવા લાગી—બેટી, મેં તને ઓળખી નહિ, મેં પાપિણીએ તને બહુ દુઃખ દીધું....મને ક્ષમા કર.

ચંદનાએ તેનો હાથ પકડીને કહ્યું—માતા ! બધું ભૂલી જાઓ.... મારા જ કર્મોદયથી આ બધું બની ગયું—પણ પ્રભુ મહાવીરની મંગલ પધરામણીથી આપણું ઘર પાવન થયું ને આપણે સૌ ધન્ય બન્યા !—જાણે પ્રભુ મહાવીરનો અભિગ્રહ પૂરો થવા માટે જ આ બધું બની ગયું !

આત્મમંથન કરતી ચંદના વિચારે છે કે અહા, એક આહારદાનની ભાવનાથી મારા આ બેડીનાં બંધન તૂટી ગયા....તો પરમ ચૈતન્યની નિર્વિકલ્પ ભાવનાથી ભવનાં બંધન તૂટી જાય તેમાં શું આશ્ચર્ય !! આત્મભાવનાથી મારા ભવબંધનને પણ હું અલ્પકાળમાં જરૂર તોડી નાંખીશ. મહાવીર પ્રભુના દર્શનમાત્રથી મારા બાહ્યબંધન તૂટ્યા, તો અંતરમાં ચૈતન્યપ્રભુના દર્શનથી ભવબંધન પણ તૂટવાને હવે શી વાર ?

[શાસ્ત્રકાર પ્રમોદથી કહે છે : વાહ રે વાહ, ચંદનાબહેન ! ધન્ય તમારું જ્ઞાન, ધન્ય તમારું શીલ ! ધન્ય તમારું ધૈર્ય ને ધન્ય તમારી ભાવના ! તમે મહાન છો. પ્રભુ મહાવીર જ્યારે સર્વજ્ઞ થશે ત્યારે તેમના ધર્મદરબારમાં, ૧૪૦૦૦ મુનિઓના નાયકપણે ગણધર—ગૌતમ સ્વામીનું જેવું સ્થાન હશે, તેવું જ ૩૬૦૦૦ આર્જિકાઓની વચ્ચે તમારું સ્થાન હશે. હૃદયમાં પરમ હર્ષ અને વાત્સલ્ય ઉભરાય છે—તમારું આવું ઉત્તમ જીવન જાણીને.]

આખી કૌશામ્બી નગરી ઉમટી રહી છે—મહાવીરમુનિને પારણું કરાવનાર એ ચંદનાદેવીના દર્શન માટે....ને તેને અભિનંદવા માટે. અહા, અમે જેને અત્યારસુધી દાસી સમજતા હતા તે તો કોઈ ભગવતી દેવી નીકળી. એણે વીરપ્રભુને પારણું કરાવીને આપણી કૌશામ્બીનગરીની આબરૂ વધારી ને તેને વિશ્વમાં પ્રસિદ્ધ કરી દીધી. આપણી નગરીમાં વીરપ્રભુને આહારદાન ન થાય એ એક કલંક લાગતું હતું. આજે આહારદાન કરીને ચંદનાએ એ કલંક મટાડ્યું. ઘણાને આશ્ચર્ય થતું હતું કે આહારદાન બીજા કોઈને હાથે નહિ ને એક દાસીના હાથે થયું !

[અરે નગરજનો ! કલંક તમારી નગરીમાં ચંદના જેવી સતીઓ દાસી તરીકે ગુલામ તરીકે વેચાણી તેનું હતું; પ્રભુ મહાવીરે તે દાસીના જ હાથે પારણું કરીને એ કલંક મટાડ્યું.... દાસીપ્રથા દૂર કરી.... મનુષ્ય મનુષ્યને વેચે એ કલંક દૂર કર્યું. અને એ પણ પ્રસિદ્ધ કર્યું કે ધર્મસાધનામાં ધનવંત હોવાનું કોઈ મહત્ત્વ નથી....સદ્ગુણોનું મહત્ત્વ છે.]

સૌ નગરજનોને પ્રશ્ન ઊઠવા માંડ્યા—‘આ ચંદના દેવી કોણ છે ? ક્યાંની છે ? દેખાય છે તો કોઈ પુણ્યાત્મા....’ એમ સૌ તેનો પરિચય જાણવા ખૂબ આતૂર બન્યા....એવામાં રાજ્યની મહારાણી મૃગાવતી

પોતાની નગરીમાં વૃષભદત્ત શેઠને ત્યાં મહાવીર મુનિરાજનું પારણું થયાના સમાચાર સાંભળીને હર્ષભરી ત્યાં દોડી આવી.... અને આવીને, 'કોણે પારણું કરાવ્યું' એ જાણે છે.... ત્યાં તો.... એકદમ ચોંકી ઊઠી.... અરે ! આ કોણ ? આ તો મારી નાની બહેન ચંદના ! અરે ચંદન.... ચંદન ! તું અહીં ક્યાંથી ? એમ કહેતી એકદમ તેને ભેટી પડી. —અદ્ભુત હતું એ દશ્ય !

બંને બહેનોનું મિલન દેખીને, અને ચંદના તો આ મહારાણી મૃગાવતીની બહેન—વૈશાલીની રાજકુમારી છે—એ જાણીને તો નગરજનો આભા જ બની ગયા ને એકબીજા સામે આશ્ચર્ય વ્યક્ત કરવા લાગ્યા : અરે, આ દાસી નહિ, આ તો મહાવીરપ્રભુની માસી ! શેઠ—શેઠાણી પણ ચકિત બની ગયા.... અને તેમને ભય લાગ્યો કે અરેરે, આ રાજકુમારી પાસે દાસીપણું કરાવ્યું તેથી અમને રાજમાતા કોણ જાણે કેવી મોટી શિક્ષા કરશે ! અમારું સર્વસ્વ લૂંટી લેશે.... અમને નગર બહાર કાઢી મુકશે....' ચંદના તેમનો ભય સમજી ગઈ; તરત જ તેણે રાજમાતા સમક્ષ તે શેઠ—શેઠાણીને પોતાના માતા—પિતા તરીકે ઓળખાવીને કહ્યું—દીદી ! સંકટ સમયે આમણે જ માતા—પિતાની જેમ મારી રક્ષા કરી છે; મારા પર તેમનો ઉપકાર છે.... તેમના પ્રતાપે જ મને આ લાભ મળ્યો છે.

શેઠ—શેઠાણી ચંદનાનો વિવેક, ક્ષમા ને ઉદારતા દેખીને ગદ્ગદ થઈ કહેવા લાગ્યા : અહો માતા ! અમારા ઘરમાં આવું અમૂલ્ય રત્ન હતું પણ અમે એને ઓળખી ન શક્યા.... તે ઘણી વાર ઉત્તમ ચર્ચા—વાર્તા કરતી પણ અમને ખબર પડવા ન દીધી કે પોતે રાજપુત્રી છે. ધન્ય એની ગંભીરતા ! એના પુણ્યપ્રતાપે તો અમારા આંગણે વીરપ્રભુનું આગમન થયું ને તેમનું પારણું થયું. ધન્ય અમારા ભાગ્ય ! ચંદનાની ઉત્તમ ભાવનાનો તે પ્રતાપ છે.—ભેટી ચંદના ! અમને ક્ષમા કરજે....

વીરપ્રભુને પારણું કરાવ્યા બાદ ચંદનાએ પણ આનંદથી અક્રમતપનું પારણું કર્યું.... ત્યારબાદ રાણી મૃગાવતીએ કહ્યું—બહેન ચંદના ! ચાલ મારી સાથે, રાજમહેલમાં આનંદથી રહેજે.

પરમ વૈરાગ્યથી ચંદનાએ કહ્યું : અરે બહેન ! આ સંસારમાં આનંદ કેવો ? સંસારની અસારતા જોઈ લીધી. હવે આ સંસારથી બસ થાઓ. હવે તો હું મહાવીર પ્રભુના માર્ગે જઈશ ને આજિંકા બનીને તેમના સંઘમાં રહીશ.

'તારી ભાવના ઉત્તમ છે—બહેન !' પણ હજી મહાવીરપ્રભુ તો મુનિદશામાં વિચરે છે, મૌન જ રહે છે, કોઈને દીક્ષા દેતા નથી. પ્રભુ જ્યારે કેવળજ્ઞાન પામે ત્યારે તેમની ધર્મસભામાં આપણે બંને સાથે જ જઈશું.... ને આજિંકાવ્રત ધારણ કરીને ત્યાં પ્રભુચરણમાં જ રહીશું. ત્યાં સુધી ધીરજ રાખીને ઘરમાં જ ધર્મધ્યાન કર.... ને અમને પણ સત્સંગનો લાભ આપ. તું કૌશામ્બીમાં આટલો વખત રહી, તારા માથે આવા સંકટ આવ્યા.... છતાં અમને ખબરે ન પડી !

ચંદનાએ કહ્યું—બહેન ! કર્મની વિચિત્રતા એવી છે.... અને મને કાંઈ એકલું સંકટ થોડું આવ્યું છે ?—જુઓ ને, આજે વીરપ્રભુના દર્શન અને આહારદાનનો આવો મહાન લાભ મળ્યો તે શું ઓછા ભાગ્યની વાત છે ! સંસારમાં સર્વ જીવોને અશુભ ને શુભ, શોક ને હર્ષના પ્રસંગો તો બન્યા જ કરે છે—પણ—

હર્ષ ખેદથી પાર જે એવો જ્ઞાનસ્વભાવ,

તે સ્વભાવને સાધતાં ભવનો પાર પમાય.

મૃગાવતી : સાચી વાત છે, બહેન ! એકકોર તારું દાસીજીવન દેખીને શોક ને બીજીકોર તારા

જ હાથે વીરપ્રભુનું પારણું દેખીને હર્ષ,—આમ હર્ષ ને શોક બંને એક સાથે....તેમાં હું તે શોકને વેદું કે હર્ષને વેદું?—નહીં, હર્ષ ને શોક બંનેથી પાર ચૈતન્યભાવ એ જ આત્માનું સાચું સ્વરૂપ છે ને એમાં જ ખરું સુખ છે,—એ વાત સ્પષ્ટ સમજાય છે.

પાઠક ! આ પ્રસંગે ચંદનાની બેડી તો તૂટી, તે દાસીપણથી છૂટી, પરંતુ ખરેખર એકલી ચંદનાના જ નહિ પરંતુ સારા ભારતવર્ષમાંથી દાસ—દાસીના ગુલામીના બંધન તૂટ્યા....દાસત્વની પ્રથાના મૂળ ઊખડી ગયા; સ્ત્રીઓના શીલની મહાન પ્રતિષ્ઠા થઈ અને ભારતની સ્ત્રીઓને પોતાની આત્મશક્તિનો વિશ્વાસ જાગૃત થયો. ભારતની સત્તારીએ વિશ્વમાં ઉત્તમ સ્થાન મેળવ્યું. અહા, આપણા ભારત પાસે જે ઉત્તમ સદાચારનો ને અધ્યાત્મનો અમૂલ્ય વૈભવ છે તે શું આ દુનિયાના બીજા કોઈ દેશ પાસે છે ? ૨૪ તીર્થકરોને તેમ જ સમસ્ત ચકવર્તીઓને જન્મ દેનારી આ ભારતભૂમિનું ગૌરવ વિશ્વમાં મહાન છે....ભારતમાં જન્મ લેનારા આપણે ગૌરવથી કહી શકીએ તેમ છીએ કે—“જિસ દેશમેં તીર્થકર હોતે હેં ઉસ દેશમેં હમ રહતે હેં. તીર્થકરોના દેશમાં અમે જન્મયા છીએ... તીર્થકરો અમારા દેશમાં જન્મ્યા છે. તીર્થકરોનો ને અમારો દેશ એક જ છે.” વાહ રે વાહ, મારી વહાલી ભારત માતા ! મુનિપણે વિચરતા તીર્થકરના ચરણને સાંક્ષાત સ્પર્શવાનું મહાભાગ્ય તને મળ્યું છે.—‘વન્દે માતરમ્’

[શ્રી વીર સંવત ૨૫૦૫ માંહ વદ ૧૩ ની રાત્રે ૧ વાગે આ લખતાં—લખતાં મહાન ઊર્મિઓ જાગે છે—અહાહા ! ચંદનાબેન, આવને અત્યારે મારી પાસે આપણે આનંદથી સ્વાનુભવની ચર્ચા કરીએ....ને પ્રભુ મહાવીરનાં મીઠાં સંભારણાં હું તારી પાસેથી ધરાઈ—ધરાઈને સાંભળું !]

રાજગૃહીમાં ચિંતાતુર બેન ચેલણા, વૈશાલીમાં બેન પ્રિયકારિણી—ત્રિશલા, તથા ચંદનાના પિતાજી ચેતકરાજા અને પ્રજાજનો—સૌ ચંદનાની પ્રાપ્તિના સમચાર જાણીને, તેમજ તેના હસ્તે વીરમુનિરાજનું પારણું થયાના સમાચાર જાણીને અત્યંત પ્રસન્ન થયા.

હવે આ બાજુ ચંદના પોતાની બહેન સાથે કૌશાંબીના રાજમહેલમાં રહે છે, ખૂબ જ વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવે છે, સ્વાનુભૂતિમાં વધુ ને વધુ પરિણામ જોડે છે, દિનરાત મહાવીરના વિચારમાં ઝૂરે છે ને સમવસરણનાં સપનાં દેખે છે.—ક્યારે વર્ધમાનપ્રભુને કેવળજ્ઞાન થાય....ને ક્યારે હું પ્રભુના સમવસરણમાં જઈને અર્જિકા બનું !! રોજરોજ પ્રભુના કેવળજ્ઞાનના સમચારની વાટ જીએ છે. વીરપ્રભુ રાજગૃહી તરફ સમ્મેદશિખર—સિદ્ધક્ષેત્રની આસપાસ વિચરી રહ્યા છે....તે તરફથી કોઈ પણ યાત્રિક આવે તો તેને બોલાવીને આતુરતાથી સમચાર પૂછે છે કે તમે પ્રભુને દેખ્યા ? પ્રભુને કેવળજ્ઞાન થયું ? —પ્રભુ ક્યાં બિરાજે છે ? શું કરે છે ?

એક યાત્રિકે કહ્યું—બેન, હું વીરપ્રભુના દર્શન કરીને આવું છું જાંભિક ગામમાં ઋજુવાલિકા નદીના કિનારે પ્રભુ ધ્યાનમાં ઊભા હતા....ને હવે તો કેવળજ્ઞાનની તૈયારી જ લાગે છે, કેમકે પ્રભુ ખૂબ ઉગ્રપણે ધ્યાનમાં એકાગ્ર થતા હોય—એવું મને દેખાતું હતું.—પણ બેન ! પ્રભુને કેવળજ્ઞાન થશે—એ તે કાંઈ છાનું રહેશે ? કેવળજ્ઞાન થતાંવેત ત્રણ લોકમાં એના સમાચાર ફેલાશે ને આનંદનો ખળભળાટ મચી જશે....આકાશમાંથી દેવોના ટોળા ઊતરતા હશે....હવે તો એ ધન્ય અવસર આપણે આજકાલમાં જ જોશું....ને પ્રભુને તીર્થકરપણે બોલતાં સાંભળીને ધન્ય બનશું.

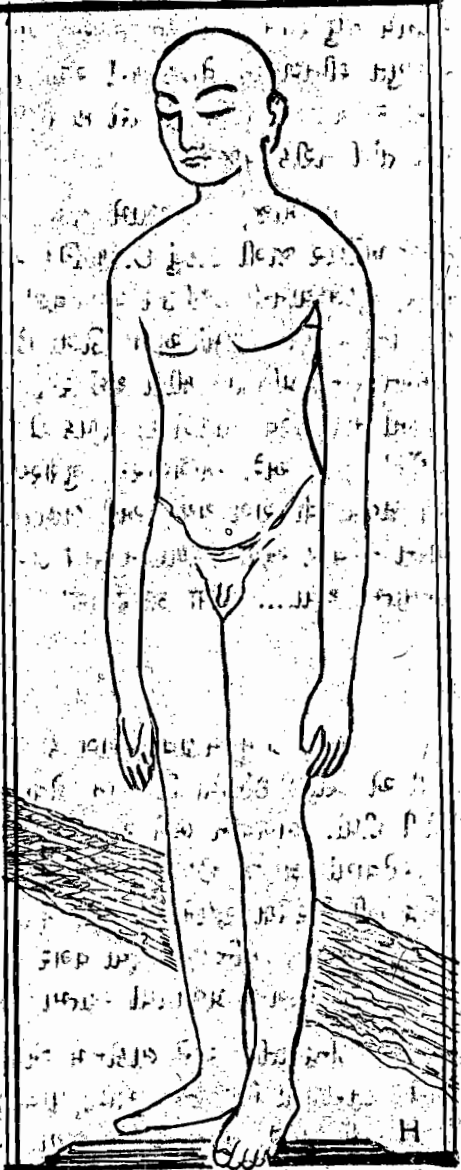
વહાલા સાધર્મી પાઠક ! ચાલી આપણે....ચંદના જેની રાહ જીએ છે....તે પ્રભુ મહાવીરના દર્શને જઈએ....અને તેમને કેવળજ્ઞાન થવાનો દિવ્ય પ્રસંગ નજરે જોઈએ.

શ્રીજીનદીના કિનારે : પ્રભુને કેવળજ્ઞાન

મહાવીર-મુનિરાજ કૌશામ્બીનગરીમાં ચંદનકુમારીના હાથે પારણું કર્યા પછી ઉદ્યાનમાં જઈને ધ્યાનમગ્ન થયા. પછી એ સિદ્ધપદસાધક સંત વિચરતા-વિચરતા અનંતસિદ્ધોના સિદ્ધિધામ સમ્મેદશિખર પધાર્યા. સિદ્ધિધામમાં નાનકડા સિદ્ધ ધ્યાનમાં બેઠા હતા એ દશ્ય ખરેખર અદ્ભુત હતું. પ્રભુના ચરણોથી શિખરજીની પાવનભૂમિ પુનઃ પાવન થઈ. બે તીર્થોનું મિલન થયું-એક ભાવતીર્થ અને બીજું સ્થાપનાતીર્થ. અથવા એક ચેતન-તીર્થ ને બીજું અચેતન-તીર્થ. આપણને એમ લાગે કે શું ભગવાન તીર્થની યાત્રા કરવા આવ્યા હશે ! અરે, પણ પ્રભુ પોતે જ હાલતા-ચાલતા જીવંત-તીર્થ છે. શિખરજી તો સ્થાપના તીર્થ છે, જ્યારે પ્રભુ તો પોતે રત્નત્રયરૂપ પરિણમેલા ભાવ-તીર્થ છે. મોક્ષયાત્રા તેઓ સદા કરી જ રહ્યા છે. અને સાક્ષાત્ રત્નત્રય-તીર્થરૂપ પરિણમેલા આવા મહાત્માઓના પ્રતાપે જ ભૂમિપર્વતોને તીર્થપણું પ્રાપ્ત થયું છે.

સમ્મેદશિખર તીર્થની કિસમીપમાં ૧૫-૨૦ કિલોમીટર દૂરી પર જૈનિક ગ્રામ શ્રીજીવાલિકા નામની નદી છે; જેવું સુંદર નામ એવી જ સુંદર એ નદી છે. મહાવીરપ્રભુ સમ્મેદશિખરથી વિહાર કરતા કરતા આ નદીકિનારે પધાર્યા અને સ્ફટિક જેવી એક સ્વચ્છ સુંદર શિલા પર ધ્યાનસ્થ થયા. વૈશાખ માસનો ધોમધપતો તાપી તપી રહ્યો છે; પણ પ્રભુ તો ચૈતસની શાંતિના હિમાલયની જગૂકામાં બેઠાબેઠા અપૂર્વ વીતરાગી-ઈકક વેદી રહ્યા છે... અને જાણે કુદરત પણ અનુકૂળ થઈને પ્રભુની સેવા કરતી હોય તેમ એકઘટાદાર શાભવિવૃક્ષ પ્રભુ ઉપર શીતલ છાયા ફેલાવી રહ્યું છે. અહા, ચૈતન્યના સાધકને આખું જગત અનુકૂળ વર્તે છે.

પ્રભુ ધ્યાનમાં ઊભા છે... અહા, આવી વીતરાગી મહાત્મા મારા કિનારે પધાર્યા... એવો હર્ષતરંગથી ઉલ્લસેતી મધુરી નદી આજે જાણે કાંઈ વિશેષ ખુશીમાં હોય ! તેમ જૈનિક ગ્રામ પાસેનું દશ્ય જોવા ક્ષણભરે થભી જતી હતી. અહા, મારા કિનારા પર આજ આ કોઈ આશ્ચર્યકારી યોગીરાજ આવીને ધ્યાનમાં ઊભા છે. સંવારના ધ્યાનમગ્ન યોગીરાજ... નથી કાંઈ બોલતા; નથી ખાતા... નથી પાણી પીતા ! આ કુતરી કિનારો, આ ઊંખનો તાર્કાને આવું શીતળ મીઠું જળ... જે કોઈ યાત્રિક અહીં આવેરતો શીતળ જળ પીધા વગર રહે નહિ; તેને બદલે આ યોગીરાજ તો

ગ્રીષ્મના ધોમધખતા તડકામાં ઊભા હોવા છતાં, પાણીનું નામ પણ લેતા નથી.—નદી આશ્ચર્ય પામી રહી છે : શું એમને ગરમી નહિ લાગતી હોય ? શું એમને તરસ નહિ લાગતી હોય ?—જાણે હું ઊછળીને તેમના મુખદ્વારા તેમના હૃદયમાં પ્રવેશી જાઉં....ને મારી શીતળતા વડે તેમની તરસ મટાડીને સેવા કરું !—આમ ભક્તિભાવથી નદી વિચારે છે.... પણ ના; પ્રભુ અહીં પાણી માટે નથી આવ્યા.... આંખ ઊંચી કરીને તેઓ પાણી સામે નજર પણ નથી કરતા.... તેઓ તો આંખ નીચી કરીને અંદરમાં કાંઈક બીજું જ દેખી રહ્યા છે. બહારમાં કાંઈ શોધવાની ઈન્તેજારી તેમની મુદ્રા પર નથી.... તેમને તરસની આકુળતા નથી, તેમની મુદ્રા પર તો પરમ શાંતિ ને પ્રસન્નતા છે. ભક્તિતરંગથી ઉલ્લસતી ઋજુકા નદી મધુર કલરવ વડે જાણે પ્રભુની સ્તુતિ કરે છે : અહા, હું (પાણી) શીતળસ્વભાવી હોવા છતાં, મારા કરતાંય વધુ શીતળ—શાંતિવાળા આ યોગિરાજને તો મેં આજે જ દેખ્યા; અંતરમાં તેઓ કોણ જાણે કેવી અદ્ભુત શીતળતાનું વેદન કરી રહ્યા છે કે પાણીની શીતળતાને તેઓ ચાહતા નથી. આવા યોગિરાજ મારા આંગણે મારા કિનારે વસે છે તેથી હું ધન્ય બની. અહા, આ યોગિરાજના ચરણને લીધે લોકો મને પણ તીર્થ તરીકે પૂજશે.

આ બાજુ મોહ સામે લડવા તૈયાર થઈને વીર—યોદ્ધા ઊભા છે.... વીર—રાજાનું મહાવીરપણું આજે ખરેખર જાગી ઊઠ્યું છે. ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ તેઓના સૈન્યનું સેનાપતિ છે અને અનંતગુણની વિશુદ્ધિરૂપ સૈન્ય, શુકલધ્યાનની શ્રેણીરૂપ બાણાવલી છોડી રહ્યું છે; અનંત આત્મવીર્ય ઉલ્લસી રહ્યું છે ને અનંત સિદ્ધ ભગવંતો એમના પક્ષમાં આવી ઊભા છે. કેવળજ્ઞાનલક્ષ્મી વિજયમાળા લઈને તૈયાર ઊભી છે; અને મોહનું સમસ્ત સૈન્ય પ્રતિક્ષણે ક્ષીણ થઈ રહ્યું છે. અહા, દેખો....દેખો ! પ્રભુએ શુદ્ધોપયોગરૂપ ચક્રની ધારા વડે મોહનો નાશ કરવા માંડ્યો છે. ક્ષપક શ્રેણીમાં આગળ વધતાં આઠમે—નવમે—દશમે ગુણસ્થાને તો ક્ષણમાત્રમાં પહોંચી ગયા; અરે, અગિયારમા ગુણસ્થાનને સ્પર્શ્યા વગર સીધા બારમા ગુણસ્થાને પહોંચી ગયા. પ્રભુ હવે સર્વથા વીતરાગ થયા. અને બહારમાં સૂર્યનો અસ્ત થાય ત્યાર પહેલાં તો, વીરપ્રભુના અંતરમાં કદી અસ્ત ન થાય એવો કેવળજ્ઞાન—સૂર્ય ઝગમગી ઊઠ્યો....અહા ! પ્રભુ મહાવીર સર્વજ્ઞ થયા....અરિહંત થયા, પરમાત્મા થયા.... ‘નમો અરિહંતાણં’

સર્વજ્ઞ મહાવીર

સર્વજ્ઞ પ્રભુ મહાવીર રાગ કે ઈન્દ્રિયો વગર જ પરિપૂર્ણ સુખ અને જ્ઞાનરૂપે પરિણમ્યાં. અભૂતપૂર્વ હતી એ દશા ! ઈન્દ્રિયો વિદ્યમાન હોવા છતાં, જાણે તે અવિદ્યમાન હોય—એમ પ્રભુએ તેનો સંબંધ સર્વથા છોડી દીધો. ‘ભગવાન ભલે અતીન્દ્રિય થયા ને અમારો સંગ છોડી દીધો, તોપણ અમને તો પ્રભુના સંગે જ રહેવામાં ફાયદો છે’—એમ સમજીને તે જડ ઈન્દ્રિયો પ્રભુનો સંગ હજી છોડતી ન હતી પ્રભુ તો ઈન્દ્રિયોથી નિરપેક્ષ રહીને સ્વયમેવ સુખી હતા. પરાધીન ઈન્દ્રિયસુખોથી છેતરાતા જગતને પ્રભુએ બતાવી આપ્યું કે આત્મા ઈન્દ્રિય—વિષયો વગર જ સ્વાધીનપણે સુખી છે; સુખ તે આત્માનો સ્વભાવ છે, ઈન્દ્રિયોનો નહિ. શુદ્ધોપયોગના પ્રભાવથી આત્મા પોતે પરમ સુખરૂપે પરિણમે છે.

ઈન્દ્રિયાતીત અને લોકોત્તમ એવા તે વીર ભગવાન, કેવળજ્ઞાન થતાં વેંત જમીનથી ૫૦૦૦ ધનુષ ઊંચે અંતરીક્ષમાં બિરાજ્યા; અહા, પૃથ્વીનું આલંબન એમને ન રહ્યું અને હવે ફરીને કદી પૃથ્વી પર નીચે તેઓ નહીં ઊતરે. તેમનું શરીર છાયા વગરનું પરમ ઔદારિક બની ગયું; સર્વને દેખનારા પ્રભુ પોતે પણ સર્વે દિશાથી દેખાવા લાગ્યા. પ્રભુના કેવળજ્ઞાનનો મહોત્સવ કરવા અને અરિહંતપદની પૂજા કરવા સ્વર્ગના

દેવો દોડી આવ્યા. ઇન્દ્રે સ્તુતિ કરતાં કહ્યું અહો દેવ ! વીતરાગતા અને સર્વજ્ઞતા વડે જગતમાં સર્વોત્કૃષ્ટ સુંદરતાને પામ્યા છો. આપ પરમ ઈષ્ટ છો.

સર્વજ્ઞ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરીને હજારો-લાખો જીવો પાવન થયા. 'કુબેરે અત્યંત ભક્તિ સહિત દુનિયાની સર્વોત્કૃષ્ટ વિભૂતિ વડે સમવસરણરૂપ જિનદરબારની રચના કરી. આ રચના તે ઇન્દ્રની આજ્ઞાથી કરતો હતો કે પ્રભુની તીર્થકરપ્રકૃતિથી પ્રેરાઈને કરતો હતો?—તો તે જાણે ! પણ એ રચના પૂરી કરતાં જ આશ્ચર્યચકિત થઈને તેણે કહ્યું : અહો દેવ ! આપના સાન્નિધ્યને લીધે આપનું આ સમવસરણ જેવું શોભે છે તેવું અમારું સ્વર્ગ પણ નથી શોભતું ! [—ક્યાંથી શોભે ! હે કુબેર ! અહીં તો મોક્ષ મળે છે, તારા સ્વર્ગમાં મોક્ષ ક્યાં મળે છે ?] હે કુબેર ! તે દેવલોકની ઉત્કૃષ્ટ શોભાને અહીં ઠાલવી, પણ આ સર્વજ્ઞની ચૈતન્યવિભૂતિ પાસે તારી વિભૂતિ શા હિસાબમાં ?

આખીયે નીલમણિની શીલા ઉપર, જમીનના આધાર વગર પ્રભુના સમવસરણની દિવ્ય રચના થઈ; પણ એ દિવ્યશોભામાં મુમુક્ષુનું ચિત્ત અટકતું ન હતું, કેમકે એનું ચિત્ત તો સર્વજ્ઞપ્રભુના ચરણમાં જ લાગેલું છે. એને તો જોવા છે સાક્ષાત પરમાત્માને !.... ચેતનવંતા વીતરાગદેવને નજરે નીહાળીને તેમની ઉપાસના કરવી છે.... ને રાગવગરના આત્માનો સ્વાદ લેવો છે. પ્રભુની શોભા કાંઈ બાહ્ય ઠાઠ—માઠથી નથી, પ્રભુની શોભા તો સર્વજ્ઞતા ને વીતરાગતાથી જ છે, તેથી તેમાં જ મુમુક્ષુનું ચિત્ત ઠરે છે. અહો પ્રભો ! આપના શુદ્ધચેતનસ્વરૂપને ઓળખતાં અમને અમારો પણ એવો જ શુદ્ધાત્મા અનુભૂતિમાં આવે છે,—એ આપનો ઉપકાર છે. આ રીતે સર્વજ્ઞના દરબારમાં પ્રવેશતાં મુમુક્ષુનું ગૌરવ વધી જતું હતું ને તેના પરિણામ વિશુદ્ધ થતા હતા. પોતાના જ્ઞાનમાં જ જાણે સર્વજ્ઞ બેઠા હોયા ! એવી કોઈ અચિત્ય અનુભૂતિ તેને થતી હતી.

પ્રભુની ચારે તરફ દિવ્યસભામંડપ છે, જ્યાં મોક્ષને સાધનારા સભાજનો બેઠા છે ને પ્રભુ મહાવીરના દર્શનનો આનંદ માણી રહ્યા છે. આ શ્રીમંડપની શોભા સર્વર્થસિદ્ધિની શોભાથીયે ચડી જાય તેવી છે. અહા, આ તો સર્વજ્ઞની સભા....પરમાત્માનો દરબાર....તીર્થકરની પ્રવચનસભા ! એની અદ્ભુતતાની શી વાત ! ગણધરો ને ઇન્દ્રો તો જે સભામાં બેસનારા; ત્યાં જગતની બધી લક્ષ્મી—બધી શોભા એકઠી થઈ હતી. કેવળજ્ઞાન—લક્ષ્મીનો પણ જ્યાં વાસ હોય ત્યાં બીજી લક્ષ્મીનું તો શું પૂછવું ? અહા, એકકોર ભગવાનની 'કેવળજ્ઞાન—શ્રી' સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાનલક્ષ્મી, તેની શોભા; અને બીજીકોર સમવસરણની દિવ્ય શોભા; આ રીતે જીવ ને અજીવ બંનેએ પોતપોતાની સર્વોત્કૃષ્ટ શોભાને ધારણ કરી હતી. પણ તેમાં 'જીવ'ની ઉત્કૃષ્ટ શોભાવાળા 'સર્વજ્ઞ—મહાવીર'ને જે ઓળખે તે જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ થઈને અખૂટ ચૈતન્યલક્ષ્મીના ભંડાર પોતામાં દેખી લ્યે છે.—વીતરાગી શાંતભાવરૂપે પરિણમેલો આત્મા કેવો હોય—તે નજરે દેખીને તેમને આત્માનો શાંતસ્વભાવ પ્રતીતમાં આવી જાય છે. અહા, સર્વજ્ઞ—તીર્થકર જેના નાયક, ગણધરો જેના દીવાન અને દેવો જેના દ્વારપાળ,—એ ધર્મદરબારની શી વાત ! ભગવાન ઋષભદેવનો ધર્મદરબાર બાર યોજન વ્યાસનો હતો ને ભગવાન મહાવીરનો ધર્મદરબાર એક યોજન વ્યાસનો છે, પરંતુ બંને ધર્મદરબારમાં ભગવંતોએ જે ચૈતન્યતત્ત્વનું પ્રતિપાદન કર્યું તથા જે મોક્ષમાર્ગ કહ્યો તે તો એક સરખો જ હતો.

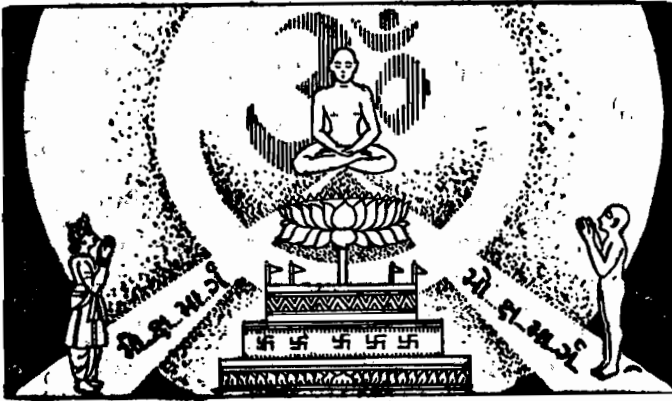
ઉત્તમ છાયા અને દિવ્ય પ્રકાશ વડે પ્રભુની સેવા કરી રહેલું દિવ્ય અશોક વૃક્ષ આશ્ચર્ય ઉપજાવતું હતું કે જમીનમાં મૂળિયા વગર આવડું મોટું ઝાડ કેવી રીતે બન્યું ! અને દેખો, આ પણ એક આશ્ચર્યની વાત છે કે ત્યાં જગતમાં શ્રેષ્ઠ એવું સિંહાસન હોવા છતાં પ્રભુ તેના પર નથી બેસતા; તેનાથી અદ્ધર

બેસીને એમ પ્રસિદ્ધ કરે છે-કે, 'આ રત્ન-સિંહાસન તે કાંઈ ચૈતન્યનું પદ નથી, ચૈતન્યનું પદ તો અંતરમાં અતીન્દ્રિય જ્ઞાન-આનંદનું બનેલું છે....તેમાં પ્રભુ આરૂઢ છે. જ્ઞાનાનંદ' પદમાં બિરાજમાન સર્વજ્ઞ-મહાવીરને દેખીને ભવ્યજીવો પણ જ્ઞાનાનંદમાં મશગુલ બનતા હતા....ને પ્રભુની વાણી સાંભળવા ખૂબ જ આતૂર હતા : આ પ્રભુ કેવું અદ્ભુત બોલશે ! કેવું અચિંત્ય આત્મસ્વરૂપ બતાવશે ! હમણાં પ્રભુ બોલશે.... સવારે બોલશે.... બપોરે બોલશે.... સાંજે બોલશે ! કાલ જરૂર બોલશે !....

'બોલો.... બોલોને વીતરાગ, અબોલકા જ્ઞાને લીધાં છો!!'

જો કે વીરપ્રભુ હજી બોલતા નથી પણ મૌનપણે, ઈચ્છા વગર ગગનવિહાર કરે છે; વિહાર કરતા કરતા તેઓ રાજગૃહીનગરીના ઉદ્યાનમાં વિપુલાચલ પર પધાર્યા દિવસો પર દિવસો વીતી રહ્યા છે. જીવોનાં ટોળેટોળાં સમવસરણમાં આવી રહ્યા છે ને સાક્ષાત્ પરમાત્માને દેખીને અંતિ હર્ષિત થાય છે...પણ પ્રભુની વાણી હજી છૂટતી નથી. વૈશાખ સુદ દશમે પ્રભુને કેવળજ્ઞાન થયું, તે વૈશાખ માસ આખો વીતી ગયો; અરે, જેઠ માસ પણ વીતી ગયો ને અષાઠ પણ વીતવા માંડ્યો...ગ્રીષ્મ ઋતુપૂરી થઈ...૬૬ દિવસ એમ ને એમ વીત્યાં છતાં ભવ્ય જીવો થાક્યા નહિ, તેઓ પ્રભુની વાણી સાંભળવા સમવસરણમાં જ બેસી રહ્યા; ત્યાં તેમને નથી ભૂખ લાગતી કે તરસ; થાકપણ નથી ને નિદ્રા પણ નથી. જાણે કે ક્ષુધા-તૃષ્ણા વગરના ભગવાનની સમીપમાં તેમની પણ ક્ષુધા-તૃષ્ણા દૂર ચાલી ગઈ. (સમવસરણમાં કોઈને ક્ષુધા-તૃષ્ણા-રોગ વગેરે હોતાં નથી.)

હવે તો અષાઠ પણ પૂરો થયો ને શ્રાવણ માસ શરૂ થયો. (ગુજરાતી વદ અષાઠ એકમ, ને શાસ્ત્રીય શ્રાવણ વદ એકમ આવી.) વર્ષઋતુ શરૂ થઈ. હવે તો પ્રભુમુખેથી દિવ્યધ્વનિની વર્ષા પણ જરૂર થશે-એવા વિશ્વાસપૂર્વક સભાજનો ભગવાન તરફ તાકી રહ્યા હતા...

બધું જોઈ રહ્યા, ને એ મહાત્મા-ગૌતમને આદરપૂર્વક મુનિવરોની સભા તરફ દોરી ગયા. અને જ્યાં મુનિરાજ-ઈન્દ્રભૂતિ-ગૌતમ મુનિવરોની સભામાં જઈને પ્રભુ પ્રત્યે હાથ જોડીને બેઠા કે તરત જ સર્વજ્ઞ મહાવીરના સર્વાંગેથી ઝું દિવ્યધ્વનિ છૂટવા લાગ્યો...

શ્રીવીરપ્રભુના જ્ઞાનગગનથી અમૃતધારા વરસે છે;
વિપુલગિરિ પર મંગલવાજાં દિવ્યધ્વનિનાં વાગે છે;

* ભાગ ખીલ્યાં છે રત્નત્રયના આનંદ અપરંપાર છે; *
 * અહો પ્રભુજી! શાસન તારું ભવથી તારણહાર છે. *
 * સમવસરણની મધ્યમાં શ્રી વીરનાથ બિરાજતા, *
 * સર્વજ્ઞ ને વીતરાગ જિન આ જગતને શોભાવતા; *
 * સ્વાશ્રિત ચેતનભાવમય પ્રભુ મોક્ષપંથ પ્રકાશતા, *
 * આનંદથી ભવિ જીવ સર્વે પ્રભુચરણને સેવતા. *
 * હરિ હાથ જોડી ભાવથી એ વીરમાર્ગ ઉપાસતા, *
 * નિજ વિભવને દેખી અહા, એ રત્નત્રયને પામતા; *
 * ગણધર અને સૌ મુનિવરો ત્યાં આત્મધ્યાન લગાવતા, *
 * ભવચક્રથી થઈને મુક્ત બસ શિવપુરીમાં સીધાવતા. *

અહા, એ આશ્ચર્યકારી વાણી સાંભળતાં બધા જીવો આનંદમાં તરબોળ બન્યા; તેમાં પરમ ચૈતન્યતત્ત્વનું અચિંત્યસ્વરૂપ સાંભળીને ઘણાયું જીવો એવા ઠરી ગયા કે તત્કાણે નિર્વિકલ્પ થઈને આત્મઅનુભૂતિ કરીને સમર્થગદર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પામ્યાં. આ રીતે તીર્થકર મહાવીર ભગવાને રત્નત્રય-તીર્થનું પ્રવર્તન કર્યું... ધર્મચક્રનું પ્રવર્તન કર્યું. ગૌતમસ્વામી રત્નત્રય-સંયુક્ત મુનિઓના નાયક બન્યા, તેમને તે જ ક્ષણે અપ્રમત્તદશા ખીલી. ઊઠી. મન:પર્યયજ્ઞાન થયું. તેઓ ૧૨ અંગના જાણનારા શ્રુતકેવળી થયા; અનેક મહાન લબ્ધિઓ તેમને પ્રગટી, તેમને વચનલબ્ધિ પણ એવી અપૂર્વ પ્રગટી કે કરોડો-અબજો શ્લોકો ધીર-ગંભીર-મધુર-સ્પષ્ટ અવાજે બેઘડીમાં બોલી શકતા; કરોડો મનુષ્યો-તિર્યચો એક સાથે જુદુંજુદું બોલતા હોય તોપણ દરેકની વાત અલગ અલગ કરીને સ્પષ્ટ સમજી શકતા. બુદ્ધિલબ્ધિ-ઔષધલબ્ધિ-રસલબ્ધિ-અક્ષયલબ્ધિ-વિક્રિયાલબ્ધિ વગેરે અનેક લબ્ધિઓ પ્રગટી હોવા છતાં તેઓ જાણતા હતા કે આ બધી લબ્ધિઓ કરતાં આત્મઅનુભૂતિની લબ્ધિ કોઈ અચિંત્ય સામર્થ્યવાળી છે, ને સર્વજ્ઞની કેવળજ્ઞાનલબ્ધિ પાસે તો આ બધીયે લબ્ધિઓ અનંતમા ભાગની છે. આમ અત્યંત નિર્માનતાપૂર્વક તેઓ તીર્થકર-મહાવીરના પ્રથમ ગણધર બન્યા...ને હાથ જોડીને પ્રભુની સ્તુતિ કરી.

શતંઈન્દ્ર-વંદિત, ત્રિજગહિત નિર્મળ મધુર વદનારને,
 નિ:સીમ ગુણ ધરનારને, જિતભવ નમું જિનરાજને:
 સુર-અસુર-નરપતિવંદને, પ્રવિનષ્ટ ઘાતીકર્મને,
 પ્રણામન કરું હું, ધર્મકર્તા તીર્થ શ્રી મહાવીરને.

ગૌતમ-ઈંદ્રભૂતિ ઉપરાંત તેમના જ બે ભાઈ અગ્નિભૂતિ અને વાયુભૂતિ તથા શુચિદત્ત, સુધર્મ, માંડવ્ય, મૌર્યપુત્ર, અકંપન, અચલ, મેદાર્ય અને પ્રભાસ, એમ મહાવીરપ્રભુને કુલ ૧૧ ગણધરો હતા.

હવે ગૌતમસ્વામી અચાનક વીરપ્રભુના સમવસરણમાં કેવી રીતે આવી પહોંચ્યા? તેની રોમાંચક કથા સાંભળો :

જુજુકૂલા નદીકિનારે વીરપ્રભુને કેવળજ્ઞાન થયું, સમવસરણ રચાયું પણ વાણી ન છૂટી; વિહાર

કરતાં કરતાં પ્રભુ રાજગૃહીમાં વિપુલાચલ પર પધાર્યા. છાંસક દિવસ થવા છતાં વીરપ્રભુનો ઉપદેશ કાં ન નીકળે? ભગવાન તો તીર્થંકર છે એટલે દિવ્યધ્વનિના ઉપદેશ વડે તેમના દ્વારા તીર્થપ્રવર્તન થયા વગર રહે નહિ—છતાં આટલો વિલંબ કેમ? ભવ્યજીવો વાણી સુણવા તરસ્યા યાતકની જેમ આતૂર બન્યા છે. અંતે ઈન્દ્રની ધીરજ ખૂટી; તેણે દિવ્યજ્ઞાનથી જોયું કે તીર્થંકરદેવના ધર્મોપદેશ વખતે જેની ચોક્કસ હાજરી હોય—એવા ગણધરનો જીવ સભામાં હાજર નથી. એ ગણધર થનારા જીવ અત્યારે તો વેદ-વેદાંતના પારંગત મહાપંડિત તરીકે ગૌતમગ્રામ (ગુણવાનગરી)માં બેઠા છે—આમ જાણી ઈન્દ્રમહારાજે તે ગૌતમને સમવસરણમાં લાવવા એક યુક્તિ રચી. પોતે એક ઠીંગણા બ્રાહ્મણનું રૂપ ધારણ કરીને ગૌતમ પાસે આવ્યા ને વિનયપૂર્વક કહ્યું : હે સ્વામી! હું મહાવીર તીર્થંકરનો શિષ્ય છું; મારે એક શ્લોકનો અર્થ સમજવો છે, પરંતુ મારા ગુરુને તો હમણાં મૌન છે, તેથી તે શ્લોકનો અર્થ સમજવા આપની પાસે આવ્યો છું.

ઈન્દ્રભૂતિએ પ્રેમથી કહ્યું : કહો વત્સ! ક્યો છે તમારો શ્લોક?

બ્રાહ્મણવેષધારી ઈન્દ્રે કહ્યું : મહારાજ સાંભળો!—

ત્રૈકાલ્યં દ્રવ્યષટ્કં નવપદસહિતં જીવ ષટ્કાય-લેશ્યાઃ ।

પંચાન્યે યાસ્તિકાયાઃ પ્રતસમિતિગતિ જ્ઞાન-ચારિત્રભેદાઃ ।।

ઈત્યેતન્મોક્ષમૂલં ત્રિભુવનમહિતે પ્રોક્તમર્હદ્ભિરીશેઃ ।

પ્રત્યેતિ શ્રદ્ધધાતિ સ્પૃશતિ ચ મતિમાન્ યઃ સ વૈ શુદ્ધદેષ્ટિ ।।

શ્લોક બોલીને ઈન્દ્રે કહ્યું : હે દેવ! આમાં ત્રણકાળ, છ દ્રવ્ય, નવપદાર્થ, પંચાસ્તિકાય વગેરે,—કે જેને જાણવા તે મોક્ષનું મૂળ કહ્યું છે—તે શું છે? તે સમજાવો.

મહાન વિદ્વાન ઈન્દ્રભૂતિ વિચારમાં પડી ગયા; પહેલી જ વાર હું આ શ્લોક સાંભળ્યું છું. આમાં તો જીવાદિ તત્ત્વોનું વર્ણન છે, પણ મારા મનમાં તો ઊંડોડોડો હજી 'જીવ'ના અસ્તિત્વની જ શંકા છે, તો હું આ બ્રાહ્મણને તેનું સ્વરૂપ કઈ રીતે બતાવું? નક્કી, આ શ્લોક કહેનારા આના ગુરુ કોઈ અસાધારણ અને જીવતત્ત્વના જાણકાર હોવા જોઈએ! તે ઈન્દ્રભૂતિએ ઘણું મંથન કર્યું પણ શ્લોકના ભાવો સમજી શક્યા નહિ.—અહા, સર્વજ્ઞમાર્ગના રહસ્યને એકાંત-મિથ્યાવાદીઓ ક્યાંથી સમજી શકે? તેણે વિચાર્યું : અરે, હું સમસ્ત વેદપુરાણોનો જાણકાર છું પણ છ દ્રવ્ય ક્યા, પાંચ અસ્તિકાય ક્યા, પાંચ જ્ઞાન ક્યા, એ તો મેં કદી સાંભળ્યું નથી. આ સાધારણ બ્રાહ્મણ પાસે મારું માન જવાનો પ્રસંગ આવ્યો. ચાલ, એના ગુરુ પાસે જ જાઉં અને તે કોણ છે તે જોઉં!—એમ વિચારીને ઈન્દ્રભૂતિએ પ્રગટપણે કહ્યું : હે વત્સ! તારા ગુરુ કોણ ને ક્યાં બિરાજે છે? હું તેમની સાથે શ્લોકની ચર્ચા કરીશ.

બસ, ઈન્દ્રને તો એ જ જોઈતું હતું. તેણે કહ્યું : ઘણી ખુશીથી મહારાજ! ચાલો મારી સાથે! મારા ગુરુ સર્વજ્ઞ-મહાવીર છે ને રાજગૃહીમાં વિપુલાચલ પર બિરાજી રહ્યા છે.

—અને ઈન્દ્રની સાથે ઈન્દ્રભૂતિ સમવસરણમાં ચાલ્યા. વાહ રે વાહ, ઈન્દ્રભૂતિની તૈયારી! જે તત્ત્વ પોતાને નથી સમજાતું તે સમજવા માટે કેવી ઊંડી જિજ્ઞાસા છે! પાંચસો શિષ્યો સાથે મહાવીર પ્રભુના સમવસરણ તરફ આવી રહેલા ગૌતમના મનનું અભિમાન ક્ષણેક્ષણે ઓગળી રહ્યું છે, તેના

અંતરમાં સ્વીકાર છે કે જે શ્લોકના અર્થોને હું નથી જાણી શક્યો તે શ્લોકનો અર્થ જાણનારા ગુરુ-મહાવીર કોઈ અસાધારણ જ્ઞાનવંત હશે ! આમ એને અંતરમાં હાર-જીતની મુખ્યતા નથી પણ પોતાના જ્ઞાનમાં સમાધાનની મુખ્યતા છે. તેના શંકાના શલ્યનો ને અજ્ઞાનનો અંત આવવાની હવે તૈયારી છે; અહીં અપૂર્વ જ્ઞાનની તૈયારી છે તો સામે અપૂર્વ વાણીની તૈયારી છે. ઉત્કૃષ્ટ ઉપાદાન-નિમિત્તનો કેવો સુમેળ !

જ્યાં માનસ્તંભ પાસે આવ્યા ને પ્રભુનો વૈભવ દેખ્યો ત્યાં તો એનું માન ચૂરેચૂરા થઈ ગયું...તેણે મહાવીરને દેખ્યા...દેખતાંવેત તેને સર્વજ્ઞની અને જીવના અસ્તિત્વની પ્રતીત થઈ ગઈ : અહા, આવા અદ્ભુત વૈભવની વચ્ચે પણ પ્રભુ કેવા વીતરાગપણે બેઠા છે ! કેવી શાંત છે એમની દૃષ્ટિ ! એમના આત્માની દિવ્યતાની શી વાત !—જરૂર આ સર્વજ્ઞ છે આમ ગૌતમને પ્રભુ પ્રત્યે પરમ બહુમાન જાગ્યું, અને જીવના અસ્તિત્વ-સંબંધી તેની સૂક્ષ્મ શંકાઓ દૂર થઈ ગઈ...માનનું સ્થાન જ્ઞાને લીધું. નિઃશલ્ય થયેલા ગૌતમે વિનયપૂર્વક પોતાના પાંચસો શિષ્યો સહિત પ્રભુના માર્ગને અંગીકાર કર્યો...ને નમ્રીભૂત થઈને પ્રભુની સ્તુતિ કરી.—

મોક્ષમાર્ગસ્ય નેતારં ભેતારં કર્મભુભૃતામ્ ।

જ્ઞાતારં વિશ્વતત્વાનાં વન્દે તદ્ગુણલભ્યે । ।

અહા, કેવું મજાનું હશે એ દશ્ય ! વીરપ્રભુની વાણી છૂટતી હશે ને ગૌતમ ગણધર તે ઝીલતા હશે ! પ્રભુની વાણી સાંભળતાં તત્ક્ષણ ગૌતમ-ઈન્દ્રભૂતિ ચાર જ્ઞાનધારી શ્રુતકેવળી થયા, અને બાર અંગરૂપ શ્રુતની રચના દ્વારા પરમાત્મની વાણીની પ્રસાદી પંચમકાળના ભવ્ય જીવોને માટે સંઘરી રાખી, જેનો મંગલ પ્રસાદ આજે પણ શ્રીગુરુપરંપરાથી આપણને મળી રહ્યો છે. અહો, વીરનાથ ! આપનો મહાન ઉપકાર છે; આપના ગણધરોનો ને આજપર્યંત આપની વાણી વડે સ્વાનુભવપૂર્વક મોક્ષમાર્ગને પ્રવાહિત રાખનારા વીતરાગી સંતોનો પણ મહાન ઉપકાર છે...કે જેમના પ્રતાપે આજે આવા દુઃષ્ઠમ કાળમાંય અમને આપનો મોક્ષમાર્ગ મળી રહ્યો છે. વાહ, ધન્ય વીરનું શાસન...ને ધન્ય એ શાસનધારાને અર્ખંડિત રાખનારા સંતો !

પછી તો, ઈન્દ્રભૂતિ-ગૌતમની સાથે સાથે તેમના બીજા બે ભાઈઓ મહાવિદ્વાન અગ્નિભૂતિ, વાયુભૂતિ તેમ જ બીજા ૮ મહા વિદ્વાનો, પોતપોતાના સેંકડો શિષ્યો સહિત વીરપ્રભુના સમવસરણમાં આવ્યા ને રત્નત્રયધર્મ પામીને પ્રભુના ગણધર બન્યા. મહાવીર તીર્થંકરને કુલ ૧૧ ગણધરો હતા. સમવસરણની અદ્ભુત દિવ્યતા વચ્ચે પણ નિર્મોહપણે બિરાજમાન વર્દમાન સર્વજ્ઞ ખરેખર અલૌકિક હતા : અહા, મુદ્રા કેવી શાંત ! કેવી વીતરાગ ! ને કેવું જ્ઞાનતેજ ! એ મુદ્રા જોતાં જ જીવોની શંકા નિર્મૂળ થઈ જતી હતી ને આત્માનું પરમ સ્વરૂપ પ્રતીતમાં આવી જતું હતું. વાહ, એ અર્હતોના મહિમાની શી વાત !—કે જેમનું સ્વરૂપ જાણતાં આત્માનું શુદ્ધસ્વરૂપ જણાવ્યું ને સમ્યગ્દર્શન થાય.

ઈન્દ્રભૂતિનું અદ્ભુત પરિવર્તન દેખીને ઈન્દ્રના તો આનંદનો પાર નથી...તેણે બ્રાહ્મણરૂપ છોડીને પોતાના અસલીને ઈન્દ્રસ્વરૂપે ગૌતમગણધરના ચરણોમાં વંદના કરી.

ઈન્દ્રભૂતિએ પરમ ગંભીરતાથી કહ્યું : ઈન્દ્રરાજ ! હવે હું બધી વાત જાણું છું. તમે જ બ્રાહ્મણનું રૂપ ધારણ કરીને યુક્તિથી મને અહીં લાવ્યા છો તે હું જાણું છું. અહીં આવવાથી મારું કલ્યાણ થયું છે. હું હાર્યો નથી પણ જીત્યો છું; જીતીને અમૂલ્ય ત્રણરત્નો ને ચાર જ્ઞાન મેં મેળવ્યા છે. પહેલાં મિથ્યાત્વથી

હારેલો હતો, હવે મિથ્યાત્વને દૂર કરીને મારા અપાર નિજવૈભવને મેં જીતી લીધો છે. પ્રભુમહાવીર હવે માત્ર તમારા નહિ, મારા પણ પરમ ગુરુ છે.—

‘શતઈન્દ્ર-વંદિત ત્રિજગહિત નિર્મળ મધુર વદનારને,
નિ:સીમગુણ ધરનારને, જિતભવ નમું જિનરાજને.’

અહા, ગૌતમ ગણધર પણ જેમની સ્તુતિ કરે તે સર્વજ્ઞ મહાવીરના મહિમાની શી વાત ! હે મહાવીર દેવ ! આપના ગુણો એટલા બધા મહાન (ભારે) છે કે છદ્મસ્થજીવ એની સ્તુતિ કરતાં થાકી જાય છે, છતાં પણ હું આપના ગુણપ્રત્યેના સાચા મહિમાને લીધે આપની સ્તુતિ કરું છું : પ્રભો ! આપના અંતરમાં ઊગેલો કેવળજ્ઞાનસૂર્ય હાનિ-વૃદ્ધિ વગરનો સ્થિર છે, સૂર્યની જેમ તે આતાપ કરનારો નથી પણ આતાપને હરનારો છે. આપની વીતરાગી-સર્વજ્ઞતાના અચિંત્ય મહિમાનું ચિંતન, અમને રાગથી ભિન્ન જ્ઞાનસ્વભાવી આત્માની અનુભૂતિ કરાવે છે...ને સમ્યક્ત્વસહિત મહાન આનંદ પ્રગટે છે. પ્રભો ! આપની સાચી ઓળખાણનું આ મહાન ફળ છે.

વાહ રે વાહ સર્વજ્ઞદેવ ! આપનો પ્રભાવ કોઈ અજોડ છે. સ્વાનુભૂતિ વગર આપના અચિંત્ય ગુણો ચિંતનમાં આવી શકતા નથી. જ્યાં આપના અચિંત્ય ગુણો જ્ઞાનમાં લઈને તેનું ચિંતન કરીએ છીએ ત્યાં અમારું જ્ઞાન તેવા આત્મગુણોમાં એકાગ્ર થઈ જાય છે ને વિકલ્પોથી પાર કોઈ પરમ શાંતિ ચૈતન્યરસ અનુભવમાં આવે છે. એ જ આપની પરમાર્થસ્તુતિ !...એ જ છે આપનો પાવન પંથ !

‘જીતી ઈન્દ્રિયો જ્ઞાનસ્વભાવે અધિક જાણે આત્મને,
નિશ્ચય વિષે સ્થિત સાધુઓ ભાષે જીતેન્દ્રિય તેહને.’

[આ રીતે સર્વજ્ઞસ્વભાવી અતીન્દ્રિય-આત્માની અનુભૂતિ તે જ સર્વજ્ઞની પરમાર્થસ્તુતિ છે.]

* * *

આ સર્વજ્ઞમહાવીર એ કાંઈ ‘અંતિમ-તીર્થંકર’ ન હતા. જગતમાં જેમ મોક્ષ પામનારા જીવોનો ને મોક્ષમાર્ગનો કદી અંત નથી, તેમ એક પછી એક અનંત તીર્થંકરોની પરંપરા અનંતકાળ સુધી ચાલ્યા જ કરવાની છે. આ ચોવીસીના પહેલા અને છેલ્લા (ઋષભ અને મહાવીર) તીર્થંકરો વચ્ચે તો અસંખ્ય વર્ષોનું અંતર હતું, પણ આ ચોવીસીના છેલ્લા અને આવતી ચોવીસીના પહેલા (મહાવીર અને પદ્મનાભ) તીર્થંકર વચ્ચે માત્ર ૮૪૦૦૦ વર્ષનું જ અંતર છે. મહાવીર પ્રભુના મોક્ષગમન પછી ૮૪૦૦૦ વર્ષમાં જ રાજાશ્રેણિકનો આત્મા મહાપદ્મ-તીર્થંકર થશે. ધન્ય માર્ગ !

* * *

હવે આ બાજુ કૌશામ્બીનગરીમાં કુમારી ચંદના, વીરપ્રભુના કેવળજ્ઞાનની વાટ જોઈ જોઈને વૈરાગ્યથી દિવસો વીતાવે છે. વૈશાખ સુદ દશમની સાંજે એકાએક હજારો-લાખો દેવવિમાનોને આકાશમાં દેખીને તેને આશ્ચર્ય થયું...મહાવીર ભગવાનનો જયજયકાર કરતાં તે દેવો જઈ રહ્યા હતા તરત તે ચંદના સમજી ગઈ કે મારા મહાવીરને કેવળજ્ઞાન થઈ ગયું...ને તેનો ઉત્સવ મનાવવા જ આ દેવો જઈ રહ્યા છે. અહા ! મારા મહાવીર હવે પરમાત્મા બન્યાં ! આમ ચંદનાના હર્ષાનંદનો પાર નથી. સમસ્ત નગરીમાં આનંદના વાજાં વગડાવીને તેણે પ્રભુના કેવળજ્ઞાનનો મંગલ ઉત્સવ મનાવ્યો. પછી પોતાની બહેન મૃગાવતીને સાથે લઈને તે રાજગૃહી વીરપ્રભુના સમવસરણમાં પહોંચી.

અને તે વીતરાગી-વીરપરમાત્માને દેખીને તે ઠરી જ ગઈ! રાજકુમાર મહાવીરે પ્રાપ્ત કરાવેલી આત્મઅનુભૂતિ તેને યાદ આવી ને તરત એવી આત્મઅનુભૂતિમાં પુનઃ પુનઃ ઉપયોગ જોડીને વિશુદ્ધતા ઘણી વધારી. પ્રભુની સ્તુતિ કરી, ગૌતમસ્વામી વગેરે મુનિવરોની વંદના કરી અને પ્રભુચરણોમાં આર્થિકાવ્રત ધારણ કર્યા...કોમળ કેશનો લોચ કર્યો ને રાજવસ્ત્રો છોડીને એક સફેદ સાડીમાં જ વૈરાગ્યથી શોભી ઊઠી. હજી થોડા વખત પહેલાં પણ માથે મુંડો કરાયેલી બંધનમાં પડી હતી, ને અત્યારે સ્વેચ્છાએ માથે મુંડો કરીને તે મોક્ષપંથે ચાલી રહી છે. ક્યાં એ કારાગૃહ! ને ક્યાં આ સમવસરણ-દરબાર! તે બંને સંયોગોથી વિભક્ત ને નિજગુણોમાં એકત્વ-એવા નિજસ્વરૂપને તે અનુભવતી હતી. વીરપ્રભુના ધર્મદરબારમાં રહેલા ૩૬૦૦૦ આર્થિકાઓના સંઘમાં તે ચંદનામાતા નાયિકા હતા. ક્યાં ભીલદ્વારા અપહરણ ને ક્યાં વીરપ્રભુનું શરણ! ક્યાં વેશ્યાના હાથે ભરબજારે વેચાવાનો પ્રસંગ, ને ક્યાં ૩૬૦૦૦ આર્થિકાઓનું ગુરુણીપદ! વાહ રે ઉદયભાવો તારા ખેલ!! પણ ધર્માત્માનો ચૈતન્યભાવ હવે તારી વિચિત્ર જાળમાં નહીં ફસાય, એ તો બધા પ્રસંગે તારાથી અલિપ્ત પોતાના ચૈતન્યભાવમાં જ રહેશે...ને મોક્ષને જ સાધશે.

ભારતમાં ભગવાન મહાવીર તીર્થંકર થયા ત્યારપહેલાં ૨૩મા પારસનાથ તીર્થંકરનું શાસન ચાલતું હતું. અહિંસા ધર્મનો મહિમા પ્રસિદ્ધ હતો. ભગવાન મહાવીરે પણ એ વાત પ્રસિદ્ધ કરી કે રાગથી ભિન્ન આત્માના અનુભવ વડે જ અહિંસા ધર્મનું સાચું પાલન થઈ શકે છે. કેમકે રાગ પોતે હિંસા છે તેથી જે જીવ જેટલો રાગમાં વર્તે છે તેટલો તે હિંસામાં જ વર્તે છે. જેમાં રાગ નથી એવા જ્ઞાનની અનુભૂતિ તે પરમ અહિંસા ધર્મ છે ને તેનાથી મોક્ષ પમાય છે. આવા અહિંસા ધર્મના ઉપદેશક પ્રભુ મહાવીરે વિપુલાચલથી વિહાર કરીને ભારત ભૂમિને પાવન કરી. પ્રભુ જ્યાં પધારે ત્યાં બહારમાં પણ અહિંસામય શાંત વાતાવરણ બની જતું. સર્પ અને નોળિયા જેવા વિરોધી જીવો પણ એકબીજાને મિત્ર બની જતા; સિંહ અને ગાય, વાઘ અને સસલાં સૌ ભય વગર સાથે બેસતા...ને વીરવાણીનું અમૃત પીતાં. પ્રભુએ અનેકાંત તત્ત્વનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું : જીવ અતીન્દ્રિય ચેતનતત્ત્વ છે, જડથી તે જીવું છે. ચેતન અને જડ બધી વસ્તુ પોતપોતાના સ્વધર્મોમાં જ રહેલી છે. એક જ વસ્તુનું એક સાથે પોતાના અનેક ધર્મોમાં તન્મયરૂપે રહેવું તે 'અનેકાન્ત' છે. એક જ આત્મા જ્ઞાનમાં છે, તે જ આત્મા દર્શનમાં છે, તે જ આત્મા સુખમાં છે, તે જ આત્મા દ્રવ્યમાં છે, તે જ આત્મા ગુણ-પર્યાયમાં છે, તે જ આત્મા અસ્તિત્વધર્મમાં છે, તે જ આત્મા નાસ્તિત્વધર્મમાં છે;—આમ અનંત સ્વધર્મોમાં વ્યાપક આત્મા અનેકાન્તસ્વરૂપ છે. તેને ઓળખતાં આત્માની અનંત નિજવૈભવ ઓળખાય છે. આમ અનેકાન્તમય આત્મવૈભવ દેખાડીને ભગવાને દરેક જીવને ભગવાનપણું જ આપ્યું...અનંત નિજવૈભવ આપ્યો...મોક્ષમાર્ગ આપ્યો...ધર્મ આપ્યો.

પ્રભુ મહાવીર જ્યારે તીર્થંકરપણે વિચરતા હતા ત્યારે મગધદેશની રાજધાની રાજગૃહી હતી ને ત્યાં શ્રેણીકરાજાનું રાજ્ય હતું. જો કે પ્રભુ વર્ધમાન (વહુમાણ)સૌરાષ્ટ્ર વગેરે અનેક દેશોમાં વિચર્યા હતા, પણ મગધ આસપાસના પ્રદેશોમાં તેમનો વિહાર એટલો બધો થયો કે તેનું નામ વિહાર (બિહાર) પડી ગયું. પહેલાં તો વૈશાલી અને મગધ બંને રાજ્યો એકબીજાના શત્રુ હતા ને સામસામે લડતા હતા; પરંતુ વીતરાગ મહાવીરને શું? એને કોણ શત્રુ કે કોણ મિત્ર? એમણે તો પોતાના ધર્મચક્રનું પ્રવર્તન મગધની રાજધાનીમાંથી કર્યું. કોઈવડે જે નહોતા જીતી શકાતા, તેને વીતરાગતા વડે જીતી લીધા.

એકવાર રાજગૃહીના વૈભારગિરિ પર પ્રભુ મહાવીર પધાર્યા. પરમાત્મા મહાવીરને અને સાથે પોતાની લાડિલી બહેન ચંદનાને દેખીને મહારાણી ચેલણાના આનંદનો પાર ન રહ્યો. સાથે મહારાજા શ્રેણીક પણ હતા. સર્વજ્ઞમહાવીરને દેખીને તે પણ આશ્ચર્યથી સ્તબ્ધ થઈ ગયા : વાહ મારા ઈષ્ટ દેવ ! ધન્ય આપની વીરતાગતા ! ધન્ય આપનો અચિંત્ય ધર્મવૈભવ !

જ્યારે શ્રેણીકરાજા ભવ્ય સવારી સાથે હાથી પર બેસીને પ્રભુના દર્શન કરવા જતા હતા ત્યારે એક દેડકું પણ તેની સાથે જતું હતું. (—તે નાગદત્ત શેઠનો જીવ હતો.) રસ્તામાં હાથીના પગ નીચે કચડાઈને તે દેડકું મરી ગયું, ને પ્રભુને પૂજવાના ભાવસહિત મરીને તે દેવ થયું. દેવ થયેલ તે જીવ તરત વીરપ્રભુના સમવસરણમાં આવ્યો... (તેની કથા પ્રસિદ્ધ છે. વાંચો 'એક હતું દેડકું' નામની વાર્તા.)

આજે શ્રેણીકરાજાના આનંદનો પાર નથી : અહા, સર્વજ્ઞ પરમાત્મા મારી નગરીમાં પધાર્યા...હું ધન્ય બન્યો. પોતાની મોટી બહેન (ત્રિશલા)ના લાડિલા પુત્રને સર્વજ્ઞ-પરમાત્મારૂપે દેખી, તેમ જ સાથે પોતાની નાની બહેન ચંદનાને આર્ચિકાના રૂપમાં દેખીને રાણી ચેલણાનું હૃદય હર્ષોલ્લાસથી ખીલી ઊઠ્યું. અને વીરપ્રભુની દિવ્ય વાણી સાંભળતાં ચૈતન્યરસની ધારા ઉલ્લસી. રાજા શ્રેણિક તો એ ચૈતન્યરસમાં એવા તરબોળ થયા કે પ્રભુના પાદમૂળમાં જ દર્શનમોહની સાતેય કર્મપ્રકૃતિનો ક્ષય કરીને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામ્યા; તેમના જ્ઞાનની નિર્મળતા વધી ગઈ; વ્રત-ચારિત્ર તો તેમણે ન લીધું પરંતુ દર્શનવિશુદ્ધિપ્રધાન સોળ કારણભાવના ભાવતાં ભાવતાં તેમણે તીર્થકરનામકર્મ બાંધવાની શરૂઆત કરી. આ ભરતક્ષેત્રના જ બે તીર્થકરો, તેમાં અવસર્પિણીના અંતિમ તીર્થકરના ચરણોમાં ઉત્સર્પિણીના પ્રથમ તીર્થકરે તીર્થકરનામકર્મ બાંધ્યું, અને હવે માત્ર ૮૨,૫૦૦ વર્ષ બાદ તે આત્મા આ ભરતક્ષેત્રમાં તીર્થકરપણે અવતરશે.

અહા, રાજગૃહીના વૈભારગિરિ ઉપર ધર્મવૈભવનો મોટો આનંદોત્સવ ચાલી રહ્યો છે. વર્તમાન અને ભાવિ બંને તીર્થકરોને એકસાથે દેખીને જીવો આનંદિત થઈ રહ્યા છે. ગણધર-મુનિવરો પણ એ ભાવિ-તીર્થાધિનાથને મીઠી નજરે જોઈને આશીર્વાદ વરસાવે છે. અરે, તિર્યચો પણ પ્રભુની વાણી દ્વારા શ્રેણીકનો મહિમા જાણીને આશ્ચર્યથી ને ભક્તિથી તેના પ્રત્યે નીહાળી રહ્યા છે. 'ધન્ય ભાગ્યે અમને ભાવિતીર્થકર જોવા મળ્યા. આ ભાવિતીર્થકર જે સભામાં બેસીને પ્રભુની વાણી સાંભળે છે,—અમે પણ તે જ સભામાં તે ભાવિતીર્થકરની સાથે બેસીને વીર પ્રભુની વાણી સાંભળી રહ્યા છીએ...અમે પણ તે તીર્થકરોના માર્ગે જરૂર મોક્ષમાં જઈશું.'

શ્રેણિકરાજાએ એક તરફથી તો એમ જાણ્યું કે અહીંથી મરીને પોતે પહેલી નરકે જશે; તે જ વખતે બીજી તરફથી એમ જાણ્યું કે એક ભવ પછી પોતે ત્રિલોકપૂજ્ય તીર્થકર થશે. સામસામી બંને વાત સાંભળતાં એ ધર્મિઆને કેવી લાગણી થઈ હશે ? શું નરકગતિના શોકથી તે ખેદખિન્ન થયા હશે ? કે તીર્થકર થવાના ઉલ્લાસમાં હર્ષથી નાચી ઊઠ્યા હશે !! નહીં, એ ધર્મિઆની ચેતના તો હર્ષ કે ખેદ બંને ભાવોથી અલિપ્ત જ રહીને મોક્ષની જ સાધનામાં લાગેલી રહી. વાહ રે વાહ, બલિહારી છે જ્ઞાનીની જ્ઞાનચેતનાની !

હર્ષ-ખેદથી પાર છે એવો જ્ઞાનસ્વભાવ;
તે સ્વભાવને સાધતાં સાચી શાંતિ પમાય.

‘અહો, વીરનાથની સમીપમાં ચૈતન્યની વિશુદ્ધતાના બંને નરકનાં પાપ પણ જાણે ધોવાઈ ગયા હોય !—એમ શ્રેણીકરાજા તો ચેતનરસના વેદનમાં જ તત્પર હતા. વીરપ્રભુ પ્રત્યે પરમ ઉપકારને સૂચવતા હર્ષાશ્રુ એમની આંખમાંથી ઝરતા હતા. અરે, જીઓ તો ખરા જીવના પરિણામનું પરિવર્તન ! ક્યાં એક વખત મુનિની વિરાધનાના કૂર પરિણામ ! ને ક્યાં અત્યારે તીર્થકરપ્રકૃતિને યોગ્ય વિશુદ્ધ પરિણામ ! ક્યાં ત્યારનું મિથ્યાત્વ ને ક્યાં અત્યારનું ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ! એક જ જીવના જીવનમાં કેવા—કેવા પલટા થાય છે ! વાહ જિનશાસન, સતને ઉત્પાદ—વ્યય—ધ્રુવસ્વરૂપ બતાવનારો તારો ઉપદેશ અમને વીતરાગતા જ કરાવે છે. નરકગામી પણ એ જ...ને જરાક લાંબી નજરે દેખો તો મોક્ષગામી પણ એ જ ! અહા, જીવના પરિણામની તાકાત તો જીઓ. ગમે તેવો પાપી કે વિરાધક જીવ પણ સવળો પલટે તો ક્ષણમાં ધર્મ થઈને મોક્ષના સાધક બની જાય છે.—એનું ઉદાહરણ એક ઈન્દ્રભૂતિ—ગૌતમ—ગણધર, ને બીજા શ્રેણીકરાજા—તીર્થકર.

ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામેલા શ્રેણીકરાજે અંતરમાં અતીન્દ્રિય—આનંદના તાર ઝણઝણાવીને વીરનાથ પ્રત્યે ભક્તિ કરી. ત્યારે એક તરફથી તેને જૂનાં કર્મો ઝપાટાબંધ ખરતા હતા, તો બીજી તરફથી તીર્થકરપ્રકૃતિ બંધાતી હતી; જો કે તે વખતે ‘હું કર્મથી બંધાઉં’ એવી ઈચ્છા તેમને ન હતી, પરંતુ રાગના અપરાધને લીધે તેને બંધન થતું હતું. મહાવીર તો પૂર્વે બાંધેલા તીર્થકરનામકર્મને છોડી રહ્યા છે ને શ્રેણીક તીર્થકરનામકર્મને બાંધી રહ્યા છે. જાણે એક તીર્થકરની પાસેથી તે પ્રકૃતિના પરમાણુઓ બીજા તીર્થકર પાસે જતા હોય ! ‘આ વીરપ્રભુ તો હવે અમને છોડી નિષ્કર્મ થઈને મોક્ષમાં જશે’—એમ સમજીને તે કર્મોએ પોતાને રહેવાનું બીજું ઘર શોધી લીધું...ને મહાવીર પાસેથી નીકળીને શ્રેણીક પાસે આવ્યા.—આ રીતે તીર્થકરત્વનો અછિન્ન પ્રવાહ જગતમાં ચાલ્યા જ કરે છે.

આ રીતે ઈન્દ્રાદિ ભક્તજનો વડે સ્તુતિ કરાતા થકા, અને ભવ્યજીવોને મોક્ષનો માર્ગ દેખાડતા થકા, ગગનગામી મહાવીર તીર્થકર વિચરી રહ્યા હતા. રાજગૃહીથી વિહાર કરીને પ્રભુ વૈશાલી તરફ પધાર્યા. વચ્ચે ગંગાનદી ઓળંગવામાં તેમને પૂલની કે વહાણની જરૂર ન પડી, કેમકે પ્રભુ તો હવે ગગનવિહારી થઈ ગયા હતા. વૈશાલી વીરપ્રભુની જન્મભૂમિ ! ત્યાં માતા—ત્રિશલા ને ધિતા—સિદ્ધાર્થ, બાર—બાર વર્ષથી વહાલા વીરનાથના દર્શન માટે આતૂર હતા. પરમાત્મા વીરનાથ વૈશાલીમાં પધાર્યા, અને અદ્ભુત સમવસરણ વચ્ચે બિરાજમાન એ પરમાત્માને દેખીને માતા—ત્રિશલાના હૈયામાં કલ્પનાતીત આનંદઉર્મિઓ જાગી : અહા, મારો લાલ કેવળજ્ઞાનરૂપ અમૂલ્ય જગશ્રેષ્ઠ હીરો લઈને આવ્યો, પરમાત્મા થઈને અમને દર્શન દેવા આવ્યો. સમસ્ત વૈશાલીની જનતા પોતાના લાડિલા રાજકુમારને એક પરમાત્માના રૂપમાં દેખીને પરમ હર્ષિત થઈને મોટો મહોત્સવ કર્યો. જેમણે મહાવીરને બાળપણમાં ખેલતા દેખ્યા હતા, યૌવનમાં દેખ્યા હતા, મુનિપણે આત્મસાધનાં કરતા દેખ્યા હતા, ને હવે સર્વજ્ઞ અવસ્થામાં પરમાત્મપણે દેખ્યા, તેવા ઘણા વૃદ્ધ જનોને એમ થયું કે અહા, થોડા વર્ષ પહેલાં અમારી સાથે પૃથ્વી પર હાલતા—ચાલતા માણસ, જોતજોતામાં તો પરમાત્મા બની ગયા ! કેવી અજબ આત્મશક્તિ ! ‘આત્મામાં જ પરમાત્મશક્તિ છે’—એમ સર્વજ્ઞ મહાવીરને જોતાં જ પોતાની પરમાત્મશક્તિની પ્રતીત કરીને કેટલાય જીવો પરમાત્મા બન્યા. પ્રભુએ દિવ્યધ્વનિવડે ‘પ્રત્યેક જીવમાં પરમેશ્વરતા’ બતાવી. અહા, એકેક આત્મા પરમાત્મવૈભવથી પરિપૂર્ણ છે ને સ્વાધીનપણે તે પરમાત્મા થઈ શકે છે’—આવી મહાન વાત જિનદેવ સિવાય કોણ બતાવે ? અને એ ઝીલનારા પણ કાંઈ સાધારણ જીવો ન હોય, એ પણ જિનેશ્વરના નંદન હોય. મોક્ષના પંથી હોય. અહા, વીરનો આવો સુંદર, રાગ વગરનો માર્ગ ! તેમાં જીવોને જગતની

કોઈ સંપદા લલચાવી શકતી નથી, કે કોઈ વિપદા ડરાવી શકતી નથી. હે વીર ! તમારો માર્ગ એ વીરોનો માર્ગ છે. વીતરાગતાનો માર્ગ છે. વીતરાગતામાં રહેલી સાચી વીરતાને તમારા ભક્ત સિવાય બીજાં કોણ સમજશે ?

લોકો કહે છે કે આકાશમાં ફૂલ નથી હોતાં.—પણ એમ કહેનારા પ્રભુના શ્રીવિહારને જોયો નથી. ગગનવિહારી પ્રભુ જ્યાં જ્યાં વિચરે છે ત્યાં આકાશમાં તેમના પગ નીચે રરપ અદ્ભુત કમળોની રચના થઈ જાય છે. જાણે આકાશમાં બગીચો ખીલ્યો ! અને પ્રભુના પ્રતાપે ભવ્ય જીવોના ચૈતન્યગગનમાં પણ રત્નત્રયનાં ફૂલડાં ખીલી ઊઠ્યા.

રાગ અલંકાર કે વસ્ત્ર વગર પણ એ સર્વજ્ઞપ્રભુની સુંદરતાની શી વાત ! અને જીઓ તો ખરા...જડ એવા પુદ્ગલ પણ જાણે પ્રભુની અજાયબ—સુંદર સર્વજ્ઞતાની પ્રતિસ્પર્ધા કરવા માંગતા હોય, તેમ તે પણ જગતમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ અજાયબ પૌદ્ગલિક—સુંદરતારૂપે પરિણમી રહ્યા છે. એકકોર વીતરાગી સર્વજ્ઞતા વડે ચૈતન્યની સર્વોત્તમ સુંદરતા; ને બીજીકોર પરમ ઔદારિકતા વડે શરીર—પુદ્ગલોની સર્વોત્તમ સુંદરતા,—વાહ ! ચેતન અને જડ બંનેના સૌન્દર્યની પરાકાષ્ટા ! આવી સુંદરતા સર્વજ્ઞપ્રભુ સિવાય બીજે ક્યાં હોય !

‘રે શરીર ! તેં ભલે પ્રભુના સાન્નિધ્યે સર્વોત્કૃષ્ટ સૌન્દર્ય ધારણ કર્યું—પણ તને એટલી ખબર નથી કે પ્રભુની સર્વજ્ઞતાનું ચૈતન્ય—સૌન્દર્ય તો અનંતકાળ સુધી એવું ને એવું ટકી રહેશે, જ્યારે તારું સૌન્દર્ય તો ક્ષણભંગુર છે. પ્રભુ તને છોડીને મોક્ષમાં જાય—એટલી જ વાર છે !’

આ સાંભળીને દેહ તો જાણે હસીને કહે છે : અરે ભાઈ ! આ સર્વજ્ઞ—પરમાત્માનો એક ક્ષણનો સંગ પણ ક્યાંથી ? સત્પુરુષોના એક ક્ષણમાત્રના સંગનું પણ કેવું મહાન ફળ છે, તે શું તમે નથી જાણતા !

લાખો ધર્માત્મા જીવોનો પરિવાર વીરપ્રભુના સંઘમાં મોક્ષને સાધી રહ્યો હતો. વિશેષમાં વીરપ્રભુની સાથે બીજા ૭૦૦ કેવળજ્ઞાની—અરિહંત ભગવંતો ત્યાં ધર્મદરબારમાં બિરાજતા હતા; ગુણોમાં તેઓ પ્રભુની સમકક્ષ હતા. તે ઉપરાંત ઋદ્ધિધારક ૧૪૦૦૦ સાધુઓ હતા; ચંદના પ્રભૃતિ ૩૬૦૦૦ આર્યિકા હતા; આત્મજ્ઞાન—સહિત દેશવ્રતધારી એકલાખ શ્રાવકો ને ત્રણલાખ શ્રાવિકાઓ હતા. તથા દેવો ને તિર્યચો પણ પ્રભુની વાણી સાંભળતા ને સમ્યક્ત્વાદિ ધર્મ પામતા. ત્યાં ધર્મનું સામ્રાજ્ય હતું; એ ધર્મ—સામ્રાજ્યના નાયક હતા—ધર્મરાજા ભગવાન મહાવીર. આજે આપણે પણ એ જ મહાવીર—સામ્રાજ્યના વારસ છીએ...ને પ્રભુનો માર્ગ સાધીને પ્રભુના પંથે જઈએ છીએ. ધન્ય આ ધર્મસામ્રાજ્ય !...ધન્ય આપણા ધર્મરાજા ! ને ધન્ય એ ધર્મપાલક પ્રજા ! ‘મહાવીર આપણા છે, આપણે મહાવીરના છીએ.’

બૌદ્ધધર્મના સ્થાપક ગૌતમબુદ્ધ, મહાવીરપ્રભુના સમકાલીન હતા ને તેઓ સર્વજ્ઞ-મહાવીરના પ્રશંસક હતા. ત્રીસ વર્ષ સુધી ધર્મચક્ર સહિત વિહાર કરતાં-કરતા અંતિમ દિવસોમાં પ્રભુ મહાવીર બિહાર પ્રાંતની પાવાનગરીમાં પધાર્યા; ત્યાંનું સુંદર ઉદ્યાન ખીલી ઊઠ્યું. ભવ્યજીવોનો ચૈતન્યબાગ પણ સમ્યક્ત્વાદિ ધર્મપુષ્પોથી ખીલી ઊઠ્યો. આસી વદ ૧૨ના રોજ પ્રભુ મહાવીરની અંતિમ દેશના થઈ. (તે અંતિમ દેશનાના સ્થાને આજે એક પ્રાચીન જિનમંદિર છે, અને તેમાં વીરપ્રભુના ચરણોની સ્થાપના છે. નિર્વાણભૂમિના સ્થાને આજે ‘પદ્મ-સરોવર’ છે, તેના પ્રવેશદ્વારની સામેના ભાગમાં અંતિમ દેશના—ભૂમિનું સ્થાન હોવાનું દિગંબર જૈનપરંપરામાં મનાય છે.)

પ્રભુ મહાવીરે વિપુલગિરિ પર પ્રથમ દેશનામાં જે પરમાત્મ—તત્ત્વ બતાવ્યું, અંતિમ દેશનામાં

પાવાપુરીમાં પણ એ જ પરમાત્મતત્ત્વ બતાવ્યું. પ્રભુની વાણીદ્વારા પરમ શાંત ચૈતન્યરસનું પાન કરીને લાખો-કરોડો જીવો તૃપ્ત થયા. ગણધરગૌતમદેવે પણ ઉત્કૃષ્ટપણે વીતરાગરસનું પાન કરીને કેવળજ્ઞાનની તૈયારી કરી. અહા, તીર્થકર પ્રભુએ સિદ્ધપદની તૈયારી કરી, તો ગણધરદેવે અરિહંતપદની તૈયારી કરી...તો વળી પ્રતિગણધરદેવે (સુધર્મસ્વામીએ) શ્રુતકેવળી થવાની તૈયારી કરી. વાહ ભગવંતો ! ધર્મની અચ્છિન્નધારા આંખે પંચમકાળમાં વહેતી રાખી.

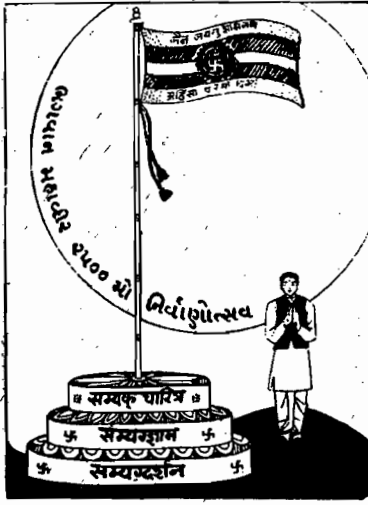
હજી પંચમકાળ શરૂ થવાને ૩ વર્ષ અને ૮ માસ ને પંદર દિવસની વાર હતી. ચોથા આરો હજી ચાલતો હતો. પ્રભુ મહાવીરનો વિહાર બંધ થયો; વાણીનો ન્યોગ પણ મોક્ષગમનના બે દિવસ અગાઉ (ધનતેરસથી) બંધ થયો. જનતા સમજી ગઈ કે હવે પ્રભુના મોક્ષગમનની તૈયારી છે. દેશોદેશના રાજાઓ ને લાખો પ્રજાજનો પણ પ્રભુના દર્શન માટે આવી પહોંચ્યા. પરમ વૈરાગ્યનું વાતાવરણ સરજાઈ ગયું. ભલે વાણી બંધ હતી તોપણ પ્રભુની શાંતરસઝરતી મુદ્રા દેખીને પણ અનેક જીવો ધર્મ પામતા હતા. ગૌતમ વગેરે મુનિવરો ધ્યાનમાં વધુ ને વધુ એકાગ્ર થતા હતા. પ્રભુની હાજરીમાં પ્રમાદ છોડીને ઘણાય જીવોએ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની આરાધના શરૂ કરી દીધી. આ રીતે આસો વદ તેરસ અને ચૌદશ એ બે દિવસ દેવેન્દ્રો તેમજ નરેન્દ્રોએ સર્વજ્ઞ-મહાવીર-

તીર્થકરની અંતિમ મહાપૂજા કરી. ત્યાં મોક્ષના ઉત્સવનો મોટો મેળો ભરાયો હતો...સંસારને સૌ ભૂલી ગયા હતા ને મોક્ષના મહિમામાં જ સૌ મશગુલ હતા. ચૌદસની રાત પડી, મંઘરાત પણ વીતી; ને પાછલી રાતે (અમાસની સવાર ઊગે તે પહેલાં) વીરનાથ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા તેરમું ગુણસ્થાન ઓળંગીને ૧૪મા ગુણસ્થાને અયોગીપણે બિરાજ્યા. અહીં આસવનો સર્વથા અભાવ થયો ને સંવરની પૂર્ણતા થઈ; પરમ શુક્લધ્યાન (ત્રીજું ને ચોથું) પ્રગટ કરીને બાકીનાં અઘાતી કર્મોની સંપૂર્ણ નિર્જરા કરવા માંડી. અને ક્ષણમાત્રમાં પ્રભુ સર્વજ્ઞ-મહાવીર મોક્ષભાવરૂપે પરિણમ્યા. તત્કાલ જ લોકોએ સિદ્ધાલયરૂપે મોક્ષપુરીમાં પધાર્યા. આજે પણ એ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા ત્યાં શુદ્ધ સ્વરૂપે-અસ્તિત્વમાં બિરાજી રહ્યા છે...તેમને નમસ્કાર હો.

અહંત સૌ કર્મોત્તણો કરી નાશ એ જ વિધિ વડે,
 ઉપદેશ પણ એમ જ કરી નિવૃત્ત થયા, નમું તેમને.
 શ્રમણો-જિનો-તીર્થકરો એ રીતે સેવી માર્ગને,
 સિદ્ધિ વર્ષા, નમું તેમને; નિર્વાણના તે માર્ગને.

પાવાપુરીમાં વીરપ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા ને આસો વદ ૧૪ની અંધારી રાત પણ મોક્ષકલ્યાણકના દિવ્ય પ્રકાશ વડે ઝગમગી ઊઠી. લાખો ભક્તોએ કરોડો દીપકોની આવલિ પ્રગટાવીને પ્રભુના

મોક્ષકલ્યાણકનો ઉત્સવ કર્યો; તેથી તે આસો વદ અમાસ દીપાવલી —પર્વ તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ...જે આજે પણ ભારતમાં પ્રસિદ્ધ છે; એ નિર્વાણ મહોત્સવને ૨૫૦૦ વર્ષ પૂરા થયા ત્યારે(ઈ. સ. ૧૯૭૪માં) સમગ્ર ભારતમાં અતિ ભવ્ય ઉત્સવ ઉજવાયો હતો અને આ મહાપુરાણનું નિર્માણ પણ એ નિર્વાણ-મહોત્સવના નિમિત્તે જ, પૂ. શ્રી કહાનગુરુની પ્રત્યક્ પ્રેરણાપૂર્વક થયું છે.

પ્રભુ મહાવીર તો નિર્વાણ પામ્યા, સિદ્ધ થયા; અહી, એ સિદ્ધ ભગવંતીનું અતીન્દ્રિય સુખ...ને જ્ઞાન ! આ મહાપુરાણ દ્વારા હું તે પરમ ઈષ્ટ પદના ગુણગાન ગાઉં છું, ને મારો આત્મસ્વભાવ પણ એવો જ છે—એમ સ્વીકારીને હું પણ પ્રભુના માર્ગે જાઉં છું ને ઈષ્ટ પદને પામું છું. મોક્ષના કારણરૂપ એવા ભગવાન મહાવીરને નમસ્કાર હો.

નમન કરું મહાવીરને, શાસનનાયક વીર;
ધર્મચક્ર ચાલી રહું, ચરણ નમાવું શિર.

સિદ્ધપદમાં શોભી રહ્યા, નિર્વાણ પાવાપુર;
સંતજનો સૌ ધ્યાવતા, હૃદયે દેવ હજૂર.

વીરપ્રભુ પંચમગતિ પામીને સિદ્ધ થયા, મુક્ત થયા; એ આનંદનો પ્રસંગ છે, શોકનો નહિ.

❖ કોઈને પ્રશ્ન ઊઠશે કે—અરે, નિર્વાણ થતાં ભગવાનનો તો વિરહ થયો, છતાં એનો ઉત્સવ કેમ ?

❖ તેનું સમાધાન : અરે ભાઈ ! તમે ઈન્દ્રિયચક્ષુથી જોનારા હોવાથી તમને એમ લાગે છે કે ભગવાનનો વિરહ થયો ! જેઓ ઈન્દ્રિયજ્ઞાનથી 'શરીરવાળા મહાવીરને' જ દેખતા હતા તેમને તે શરીરવાળા મહાવીરનો વિરહ થયો; પરંતુ જેઓ દેહથી ભિન્ન મહાવીરના સાચા સ્વરૂપને, એટલે કે 'સર્વજ્ઞ-મહાવીરને' અંતરદષ્ટિના અતીન્દ્રિયચક્ષુથી ઓળખે છે તેમને તો એ સર્વજ્ઞ પરમાત્માનો કદી વિરહ નથી; તેઓ તો એ...લોકાગ્રે સિદ્ધપણે સાક્ષાત્હજૂર વિદ્યમાન બિરાજી રહ્યા છે. પાવાપુરીમાં ૨૫૦૦ વર્ષ પહેલાં જે 'સર્વજ્ઞપરમાત્મા' બિરાજતા હતા, તે જ સર્વજ્ઞપરમાત્મા પોતે સિદ્ધપુરીમાં અત્યારે બિરાજી રહ્યા છે. સાધકના જ્ઞાનમાં એ સિદ્ધનું સ્વરૂપ કોતરાઈ ગયું છે, એને સર્વજ્ઞમહાવીરનો વિરહ નથી...નથી; સર્વથા અતીન્દ્રિય એવા તે પરમાત્માને પોતાના જ આત્મામાં સ્થાપીને તે પોતાના આત્માને સિદ્ધપદની સાધનામાં જોડે છે., અને આવી સાધનાનો ઉત્સાહ એ જ નિર્વાણનો મહોત્સવ આત્મહિતનો આવો મંગલ ઉત્સવ કોણ ન ઊજવે !!

જીઓને, વીરપ્રભુના મોક્ષગમન ટાણે ગૌતમસ્વામી કાંઈ પ્રભુવિરહનો વિલાપ કરવા ન બેઠા; પણ ચૈતન્યની અનુભૂતિમાં વધુ ઊંડા ઊતરીને મોક્ષની સાધનામાં મગ્ન બન્યા. ૩૦-૩૦ વર્ષ હું જેમની સાથે ને સાથે રહ્યો એવા મારા પ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા ને હું હજી છવ્વથ રહ્યો ! હવે આજે જ સાધના પૂરી કરું—એમ આરાધનામાં ઉત્કૃષ્ટપણે આત્માને જોડીને તે જ દિવસે કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરીને તેઓ સર્વજ્ઞપરમાત્મા થયા; પૂર્ણ વીતરાગ થઈને એમણે સર્વોત્કૃષ્ટ પ્રભુનો નિર્વાણમહોત્સવ ઊજવ્યો. તેમના શિષ્ય સુધર્મસ્વામી તે જ દિવસે શ્રુતકેવળી બન્યા. અહો, એ કેવળી—શ્રુતકેવળી ભગવંતોને નમસ્કાર હો.

ત્યારપછી તીર્થકરપ્રભુની એ કૂળપરંપરામાં ચાલતી ચાલતી શ્રી ગુરુઓ દ્વારા આપણા સુધી આવી છે; આપણે પણ એ જ કૂળ—પરંપરામાં છીએ. કૃતાર્થ બન્યા આપણે... મહાવીરના માર્ગને પામીને. આપણા તીર્થકર ભગવંતોના વીતરાગમાર્ગને ઉપાસીને આપણે સૌ કલ્યાણ કરીએ ને આપણા તે ભગવંતોના સિદ્ધદેશમાં જઈને સદાકાળ તેમની સાથે રહીએ... એવી મંગલ ભાવના સાથે આ ભાગવત—પુરાણ પૂરું કરું છું.

આ રીતે શ્રી ભરતક્ષેત્રના અંતિમ તીર્થકર અને વર્તમાન શાસનનાયક સર્વજ્ઞ-ભગવાન મહાવીર—તીર્થકરનું મંગલ જીવનચરિત્ર પૂર્ણ થયું.

અનંત તીર્થકર અહો, સર્વેનો જયકાર,
સિદ્ધ સમ આતમ માહરો, આનંદ મંગલકાર.
શાસનપ્રભુનું ઈષ્ટ છે, મુક્તિનું દાતાર,
સેવો સમ્યક્ ભાવથી, થઈએ ભવથી પાર.

ઈતિ શ્રી આપણા યોવીસ તીર્થકર ભગવંતોના મંગલજીવનનું આ મહાપુરાણ ભવ્યજીવોને જિનમાર્ગમાં ભક્તિ જગાડો, રત્નત્રય આપો ને મોક્ષસુખમાં સ્થાપો.

‘ભાગવત કથા’

સમયસાર વાંચન વખતે ગુરુદેવ ઘણીવાર કહેતા : ‘અહો, આ તો ભાગવત—કથા છે.’ ભગવાન આત્માના મહિમાની કથા તે ભાગવત—કથા; તેમ યોવીસ તીર્થકરભગવંતોનું આ મહાપુરાણ તે પણ ભાગવત—કથા છે. એ ભગવંતો કઈ રીતે આત્માને સાધીને પરમાત્મા થયા, તે આમાં બતાવ્યું છે. અહો, જૈનપુરાણો વીતરાગતાના જ પોષક છે. શ્રીગુરુના પ્રતાપે આજે આવા ભાગવતપુરાણો દ્વારા ભગવંતોનો માર્ગ આપણને સમજાય છે : ધન્ય એ માર્ગ! ધન્ય એમાં ચાલનારા.